

Б/р. 24. 747
32

А. Поковчъ

О демократији
у Америци

св. I, II

Београд, 1872

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ
БЕСКОВАЦ

Библиотека
БРАТИСЛАВА БЕЛОШЕВИЋА

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1891-1892
1893-1894

Библиотека
БРАТИСЛАВА БЕЛОШЕВИЋА
О ДЕМОКРАТИЈИ

У АМЕРИЦИ.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ЛЕСКОВЦА

Бр. 24. 242

од
Струка

32

А. Т О К В И Љ А.

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
„РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ“
ЛЕСКОВАЦ

С ФРАНЦУСКОГ ПРЕВЕО

Настас Петровић.

С В Е С К А П Р В А.

Ово је дело награђено из књижевног фонда г. Илије Коларића.

У БЕГОРАДУ,

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ

1872.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1000
1000

Где је што.

	СТРАНА.
Неколико речи од преводника	I.
Увод	1
Глава I. Облик Северне Америке	19
Глава II. О почетку народа и његовој важности за бу- дућност Англо-Американаца	30
Узроци неких чудноватости енглескоамериканских за- кона и обичаја	53
Глава III. Друштвено стање Англо-Американаца . . .	55
Друштвено је стање Англо-Американаца есенцијално (суштаствено) демократско	56
Политичке последице друштвенога стања Англо-Амери- канаца	65
Глава IV. О начелу народнога суверенства у Америци .	67
Глава V. Пре него што се почне говорити о влади Са- веза, мора се проучити шта се догађа у појединим државама	70
О општинском систему у Америци	72
Границе општине	74
Општинске власти у Новој Енглеској	74
О општинском суштаствовану	78
О општинском духу у Новој Енглеској	81
О срезовима у Новој Енглеској	85
О администрацији у Новој Енглеској	86
Опште идеје о администрацији у Савезним државама . .	101
О држави	107
Законодавна власт државе	108

О извршној власти државе	110
О политичким дејствима управне децентрализације у Савезним Државама.	111
Глава VI. О судској власти у Савезним Државама и њезном дејствовању на политичко друштво	128
Друге власти дате американским судовима.	135
Глава VII. О политичком суђењу у Савезним државама	137
Глава VIII. О савезном уставу	144
Историја Савезнога устава	145
Кратки преглед Савезнога устава	148
Права савезне владе.	150
Савезне власти	152
Друга разлика међу Сенатом и представничким домом.	156
О извршној власти	157
У чему се разликује положај председника Савезних Држава од положаја уставнога краља у Француској. .	160
Случајни узроци који могу увећати уплив извршне власти	164
Зашто председнику Савезних Држава није потребна већина у домовима за руковање с пословима	165
О избору председника	167
Начин избора.	172
Изборна криза	176
О другом председниковом избору	178
О савезним судовима	182
Како се одређује надлежност савезних судова	187
Разни правосудни случајеви.	189
Поступак савезних судова	195
Узвишено место које највећи суд заузима међу великим државним властима	198
У чему је савезни устав бољи од устава појединих држава	201
Шта разликује федерални устав Савезних Американских Држава од свију других савезних устава. .	207

О користима савезнога система у опште, и о његовој специјалној ползи за Америку	211
Шта је узрок што савезни систем не могу да усвоје сви народи, и шта је дозволило Англо-Американцима да га усвоје	218
Примедбе	228
Устав Савезних Држава и устав државе Њујорка . .	257

Неколико речи од преводника.

Две речи употребљавају се у овој књизи које треба објаснити. Прва је *Демократија*, а друга *Самоуправа*.

Демократија је реч грчка и значи *влада народа*.

Самоуправа (selfgovernment) реч је препуна значаја, но која, међу тим, у нас не изражава ништа, јер нема ствари коју би требала да изражава. Али има један народ у кога та реч није измишљена, него је, тако рећи, изникла из ствари коју изражава. То је народ Савезних Држава у Америци. Тај народ управља собом онако као што пунолетне особе управљају собом. Он сам собом врши своје послове у општини, срезу, школи, цркви, и држави. Он је дакле свој госа. Његови се чланови ослањају само на се, и не очекују ништа од ко. Они су, тако рећи, заљубљени у своја права и своје слободе, и не уступају вршење својих права другом ма да их то стаје труда и муке, јер би се та уступка могла учинити само на уштрб њихове слободе, коју сматрају за најнеповреднију сопственост, и у којој виде извор свога напретка и благостања, своје среће и своје спле. По томе, Американци су удаљенији од нас по установама и правима него по простору. Упознати наш читалачки свет с њиховим друштвеним и по-

литичким стањем, била је главна побуда која ме је покренула да преведем ово дело које најживљим бојама нацртава американску демократију, које јасно представља њезине добре и рђаве стране, које показује да је немогућно задржати ток демократије, да ће она, поред свију сметња које јој се стављају на пут, постати политичко начело свију народа, и по томе да је не треба задржавати у своме ходу, него да је само треба руководити да не би свратила с правог пута.

Други узрок превођења овога дела јесте моја воља да бар колико год принесем политичком изображењу нашега народа. Наш народ није политички изображен, чему се, у осталом, није ни чудити; јер се друштвено и политичко изображење добија дуговременом употребом друштвених и политичких права и слобода, а потпомаже и ускорава школом и књигом. Међу тим, грозно је и помислити за колико је времена бедни српски народ био лишен не само политичких него и човечјих права и слобода, на колико је сметња наилазио и наилази на политичком земљишту у оним крајевима где је више или мање повратно давно изгубљену слободу, и колико је мало имао и има ваљаних школа, искрених учитеља, и добрих књига! А, докле год друштвено и политичко изображење не продре у масу народа, дотле народ не може да буде потпуно слободан и самосталан, и његова ће унутарња слобода бити непрестано изложена да постане жртва појединих самољубља и државничких вештина и лукаваства, јер он дотле неће имати духа слободе, без

кога је друштвена и политичка слобода подобна лађи без крме.

Толико о узроцима због којих преводим Токвиљево дело; а што се тиче његове важности, држим да је излишно да говорим о њој, једно за то што ће сад и сами читаоци моћи да изреку свој суд о томе, а друго за то што је дело издржало најжешћу и најнеумитију критику: критику времена. Но не треба да пропустим да кажем читаоцима, да је дело писано још 1835 год., и да то треба да имају на уму читајући га, јер иначе многа места неће моћи да разумеју.

На стр. 137 у четвртом реду при дну стоји реч слабости место благости, молим читаоце да то дозволе поправити.

У Београду 5. Јула
1872 год.

Настас Петровић.

У В О Д.

Од нових предмета који су за време мога бављења у Савезним Државама привукли на се моју пажњу, највише ми је пала у очи једнакост стања. Ја лако увидех грдно упливсање те прве чињенице на ток друштва; она даје јавном духу и законима извештан правац, управницима нова начела, а управљанима особите обичаје.

Ја на скоро приметих да та иста чињеница распростира своје упливсање много даље од политичких нарави и закона, и да над грађанским друштвом добија толико исто власти колико и над владом: она ствара мијења, порађа осећања, улива обичаје и преображава све што не ствара.

Тако дакле, што више проучавах амерпканско друштво, то све више и више у виђах у једнакости стања производну чињеницу од које се чињаше да произлази свака особена чињеница, и непрестано је налажах пред собом као средсредњу тачку где се стицаху сва моја посматрања.

За тим обратих поглед на онај део света у коме ми живимо, и учини ми се да у њему нађох нешто подобно ономе што видех у новом свету. Видех једнакост стања која се сваки дан приближаваше своје савршенству, и ако не беше потпуна као у Савезним Државама; а она иста демократија која владала амерпканским друштвима, учини ми се да у Европи нагло иде к власти.

Од тога тренутка дођох на мисао да напишем ову књигу.

Међу нама се збива велика демократска револуција; ми је сви видимо, али сви не судимо једнако о њој; једни је сматрају за нешто ново, и, држећи је за случај, надају се да је још могу задржати; други је на против сматрају за неоспорну, јер им се појављује као најнепрекидније, најстарије и најсталније дело које познајемо у историји.

Да замислим за један тренутак Француску онакву каква је била пре седам стотина година: ја је налазим подељену међу малим бројем фамилија које притежавају земљу и управљају њеним областима; право господарења прелази с наслеђем с колена на колена; људи имају само једно средство да утичу један на другог, и то је сила; власти налазимо само један једини извор, и то је непокретна сопственост.

Али свештенство у једанпут доби политичку власт, и та се власт паскоро рашири. Оно отвори своје редове свима, сиромашку и богаташу, простаку и властелину; једнакост поче продирати средством цркве у владу, и овај који би као роб животињски проводио живот у вечном ропству, заузео место као свештеник међу благородницима, а често се узвишаваше и над краљевима.

Кад друштво с временом поста цивилизованије и сталније, разни одношаји међу људма постадоше заплетенији и многобројнији. Потреба грађанских закона живо се осети. Тада постадоше законодавци; они изиђоше из мрачних судских зидина и забачених прашљавих писарница, и заузеше места у двору владоца, поред феудалних барона покривених ерменом и оклопима.

Краљеви се упропашћаваху у великим предузећима; благородници се писаријавашу у приватним ратовима;

простаци се обогаћавашу трговином. Уплив новца на државне послове поче се опажати. Трговина постаде нов извор власти, и финансијаши постадоше политичка власт која се презираше а којој се ласкаше.

Мало по мало просвета се распростре; укус за књижевношћу и вештинама разбуди се; оштроумље постаде елеменат успеха, наука средство да се дође до владе, интелигентност друштвена сила; државни послови дођоше у руке научених људи.

Међутим тим, у колико се отвараху нови путеви да се дође до власти, у толико онадаше важност рођења. У једанаестом веку благородство беше од неоцениме вредности; у тринаестом га куњују; прво се облагорођење догоди 1270 год., и једнакост се на послетку уведе у владу самом аристократијом.

За потоњих седам стотина година, благородници су по кадшто давали народу политичку власт, да би могли војевати против краљевске власти или отети власт својим противницима.

Још су чешће краљеви уводили у државну управу ниже сталеже, да би поинизили благородство.

У Француској, краљеви су били најраднији и најпостојанији изједначитељи стања. Кад су били славољубиви и силни, они су радили да изравне народ с благородницима; а кад су били умерени и слаби, дозвољавали су народу да се узвиси и над самима њима. Једни су помагали демократију својим даровима, други својим породима. Лудвик XI и Лудвик XIV изједначили су све сталеже, а Лудвик XV сншао је на послетку и сам са својим двором у прашину.

Чим грађани почеше притежавати земљу и на други начин осем феудалнога система, и чим покретна сопственост, позната будући, поче упливисати и давати власт, сваки проналазак у вештинама, свако усавршење трговине и индустрије, ствараше нове елементе јед-

накостн међу људма. Од тога тренутка, сви методи који се откриваху, све потребе које се порађаху, све жеље које захтеваху да се задовоље, беху кораци к општем изједначењу. Укус за луксус; љубав к рату, царовање моде, најповршније као и најдубље страсти срца људскога, све то заједнички рађаше да богаташи оспромаше, а сиромаси да се обогате.

Од кад умни радови постадоше извори силе и богатства, од тада се сваки развитак науке, свако ново знање, свака нова идеја, мораде сматрати за капицу силе, стављене на домаћај народа. Појезија, красноречност, памтење, дражести духа, жар у ображења, дубина мисли, сви ти дарови које небо дели људма по случају, користише демократији; износећи на видик природну способност човека, они јој служаху баш и онда кад беху у притежању њезиних противника; њезина се дакле освојења распростреше с освојењима цивилизације и просвете, и књижевност постаде арсенал отворен свима, где се слаби и спромашни сваки дан снабдеваху оружјем.

Наша (фрапцуска) историја последњих седам стотина година показује нам да су сви велики догађаји припомогли да се сталежи изједначе.

Крстоносне војне и ратови Енглеза десетковаше благороднике и распарчаше њихове земље; установљење општина уводе демократску слободу у феудалну монархију; проналазак ватреног окружја изједначи на бојном пољу простака и племића; печатња постаде опште добро свију талената без разлике; пошта уноси просвету у колебу спромаха онако исто као и у палате богаташа; протестантизам прогласи да су сви људи, један ко други, у стању да нађу пут који води небесном царству. Откриће Америке отвори имовини хиљаде нових путова и даде авантуристи (протуви) нискога рода богатства и власт.

Ако, почевши од једанаестог века па на овамо, испитате шта се догађало у Француској сваки педесет година, приметите да се после сваког тог периода учинила двогуба револуција у друштвеном стању. Племић се спустио у друштвеним степенима, простац се пак узвисио; један силази, други се пење. Сваки их полувек зближава, и они ће се кроз кратко време саставити.

И то пије случај само у Француској. Куд год погледамо по Хришћанском свету, свуда видимо ту револуцију.

Свуда су разни догађаји народнога живота корисили демократији; сви су јој људи помагали својим трудовима: они који смераху да припомогну њен успех, и они који никако не мишљаху да јој служе; они који су се борили за њу, а и сами они који су се прогласили за њене непријатеље; сви су без реда пошли једним истим путем, и сви су радили заједнички, једни против самих себе, други у незнању, сви беху слепи оруђа у рукама Бога.

Постепени развптак једнакости стања јесте дакле дело провиђења. Он садржи све његове главне црте: он је општи, он је трајашан, он се сваки дан отрза људској сили. Сви догађаји, као и сви људи, потпомажу развптак једнакости стања.

Би ли било паметно мислити да ће се друштвени покрет који долази из толпке даљине моћи зауставити усиљавањима једнога нараштаја? Мисли ли се да ће демократија уступити пред буржоазијом и богаташима, пошто је срушила феудални систем и победила краљеве? Хоће ли се она зауставити сад кад је постала тако силна, а њени противници тако слаби?

Куда дакле ми идемо? Нико то не може казати, је нам изрази за упоређивање већ недостају: у наше доба стања су међу хришћанима изједначена више него што су била ма у које време и ма у којој земљи; и тако

величпна онога што је већ учињено спречава нас да предвидимо шта се још може учинити.

Књига коју ће читаоци скоро имати пред очима написана је под утиском неког религиозног страха произведеног у души писца угледом те неоспорне револуције која од толико векова напредује кроз све смеће, и коју и данас видимо да напредује усред развалина које је починила.

Да би смо у видели извисне знаке воље божје, није пужно да сам Бог говори; довољно је да испитамо какав је обични тог природе и куда догађаји непрекидно теже; ја знам, без да Творац подигне глас, да се звезде крећу у бескрајном простору по кривим линијама које је његов прст обележио.

Кад би дуга посматраћа и искрена размишљаваћа навела људе нашега доба да признаду да је постепено и напредно развијање једпакости у исто време прошлост и будућност њихове историје, тај би једини проналазак дао томе развијању свети карактер воље сувереног господара. Хтети задржати демократију, чинило би се тада као да се војује против самога Бога, и народима не би остало ништа друго него да се прилагоде друштвеном стању које им провиђење прописује.

Хришћански народи нашега доба чини ми се да дају свету страховито позорје; покрет у коме се налазе већ је тако јак да га није могућно задржати, али још није тако брз да треба да очајавамо да се с њим може управљати: њихова је дакле судба у њиховим рукама; али ће ми се скоро из истих измаћи.

Просветити демократију, оживети ако је могућно њену веру, очистити њење нарави, уредити њене покрете, заменити мало по мало њено неискство с познавањем ствари, њене слене нагоне с познавањем њених правих интереса; удесити њену управу према временима и местима; принажити је према околностима и

људма: то је у наше доба прва дужност оних који управљају друштвом.

Новом свету потребна је нова политичка наука.

Али ми на то мало пазимо: находећи се у средњи бујне реке, ми упорно управљамо погледе к неколиким развалинама које се још виде на обали, а међу тим бујица нас заноси и гура нас натрашке к пропасти.

Нема народа у Јевропи у којих је велика друштвена револуција коју описах брже напредовала него у нас (Француза); али она је увек случајем управљаћа.

Државне старешине нису никад мислиле да штогод у напред спреме за њу; она је извршена против њихове воље или у њиховом незнању. Најсилнији, најизображенији и најморалнији сталежи народа нису никако тражили да њом овладају, те да би је могли управљати по својој вољи. Демократија је дакле била остављена својим дивљим нагонима; она је одрасла као она деца која се, лишена родитељске неге, гаје сама по улицама наших вароша, и која не познају од друштва ништа друго осем његових порока и његових беда. До оног тренутка кад је она изненадно зграбила власт, још се чињаше као да се и не зна да постоји. А тада се сваки роњски подчинно њеним и најмањим жељама; сваки ју је обожавао као идола силе. Кад се затим ослабила својим сопственим претераностима, законодавци непаметно намислише да је униште, место да се старају да је обавесте и поправе. Не хотећи је учини да влада, они само мисљаху како да је изгурају из владе.

Отуда је следовало да је демократска револуција учињена у материјалној страни друштва: а да у законима, идејама, обичајима и наравима није учињена промена која би била нужна да ту револуцију учини полезном. И тако ми имамо демократију без онога што треба да ублажава њене пороке и износи на видик ње-

зине природне користи. Ми већ видимо зла која она носи са собом, а још не познајемо добра која може дати.

Кад краљевска власт, потпомогнута аристократијом, мирно управљаше јевропским народима, друштво уживаше, усред својих беда, разноврсне среће, које је данас тешко схватити и оценити.

Сила неколико поданика подизаше непрестушне међе владаочевој тиранији; а краљеви, који у очима гомила беху божанственог карактера, црпљаху вољу за праведну употребу своје власти у самом поштовању које порађаху.

Међутим племићи, који својим положајем беху тако јако удаљени од народа, брињаху се о његовој судбини онако као што се пастир брине о своме стаду; и, ма да у спремаху не гледаху себи равнога, опет се за то стараху о његовој судбини као о аманету предатом му самим провиђењем.

Немајући појма о другом каквом друштвеном стању осем свога, не уображавајући да би се икада могао изједначити са својим господарима, народ примаше њихова добротинства и не оспораваше њихова права. Он их љубљаше кад бејаху милостиви и праведни, и потчињаваше се добровољно и без понижења њиховим строгостима, као неизбежним злима које му божја рука шпљаше. Обичаји и нарави беху у осталом поставили границе тиранији, и основали неки род права и у самој сили.

Почем племићи и не мишљаше да ко хтеде да му одузме повластице које он држаше за законите; почем роб сматраше своју потчињеност за дејство непромењивог закона природе, то се појми да се могло увести неко узајамно добро расположење међу тим двома тако различитим сталежима. Тада се виђаху у друштву неједнакости, невоље, али душе не беху понижене.

Људе не понижава употреба власти или обичај по-

коравања, него употреба оне власти коју они сматрају за незакону, и поковавање оној сили која им се појављује као насилничка и угњетачка.

На једној страни беху добра, сила, рахатлук, а с њима и наклоност луксузу, префињени укуси, душевна задовољства, обделавање вештина; на другој рад, грубост и незнање.

Али у тој незнајућој и грубој гомили налажаху се енергичне страсти, великодушна чувства, јака вера и природне добродетељи.

Тако образовано друштво могло је бити стално, силно а нарочито поштовано.

Али ево сад се сталези мешају; границе подигнуте међу људима падају; миљкови се распарчавају, власт се раздељује, просвета се распростире, умне се способности изједначавају; друштвено стање постаје демократско, и на послетку влада демократије мирно се утврђује у установама и наравима.

Кад све то буде свршено, онда ћемо добити друштво у коме ће сви љубити закон и покоравати му се драговољно, сматрајући га за своје дело; у коме љубав према државном старешини неће бити страст, него тихо и на разуму основано чувство, за то што ће се власт коју влада има сматрати за нужну а не божанствену. Кад сваки буде имао права и буде осигуран да их сачува, онда ће се међу свима сталезима утврдити неко мушко поверење, и неки род узајамног снисхођења, које ће бити толико исто далеко од гордости колико од нискости.

Обавештен о својим правим интересима, народ ће разумети да треба да се потчини теретима друштва, ако хоће да се користи његовим добрима. Слободно удружење грађана замениће тада индивидуалну силу племића, а држава ће бити заштићена од тираније и злоупотребе слободе.

Ја појмим да у тако устројеној демократској држави друштво неће бити непомично, али ће се његови покрети моћи уредити и бити напредни; ако се у њој налази мање сјајности него у аристократији, паћи ће се исто тако мање беда и невоља; уживања ће бити умеренија, а благостање општије; знања мања, а незнање ређе; чувства мање енергична, а обичаји блажији; у њој ће се опажати више порока а мање злочинства.

У недостатку одушевљења и ревности за веру, просвета и искуство одважиће по какав грађанин на велике жртве; сваки човек будући једнако слаб, осетиће једнаку потребу својих подобних; и знајући да њихову помоћ може добити само под условом ако и он њима притиче у помоћ, лако ће увидети да је интерес појединих скопчан с општим интересом.

Могућно је да тада народ, као државно тело, неће бити ни тако сјајан, ни тако славан, а ни тако јак; али већина грађана биће срећнија, и народ ће бити миран, не за то што не би веровао да ће му у будуће бити боље, него за то што зна да му је добро.

Ако у такој државној организацији не би били све било добро и полезно, друштво би бар присвојило све оно што је у њој добро и полезно; и људи би, одбацуив за свагда друштвене користи које аристократија може дати, узели из демократије сва добра која им она може дати.

Али шта смо ми узели на место друштвенога стања наших праотаца које смо оставили на место њихових установа, идеја и нарави које смо одбацили?

Опсена краљевске власти исчезла је, а није замењена величанственошћу закона. У наше време, народ презире власт, али је се боји, и страх отрза од њега више него што негда даваху поштовање и љубав.

Ја видим да смо поништили индивидуална бића која могаху засебно да се боре против тираније; али влада је сама наследила све новластице отете фамилије.

јама, друштвима или људма: слабост свију заступила је дакле силу малог броја грађана која кадкад беше угњетачка, али често предохрањујућа.

Подела имовине смањила је одстојање које раздвајаше сиромаша од богаташа; али зближивши се, они као да су нашли нове узроке да се мрзе, и бацајући један на другога погледе пуне ужаса и зависти, они један другога истискују из власти; идеја права не постоји ни за једнога ни за другога, и спла им се обојици појављује као једино право садашњости и једина гаранција будућности.

Сиромаш је задржао већину предрасуда својих оцева, без њихове вере; њихово незнање, без њихових добродјетељи. Он је усвојио за основу својих поступака начело интереса, а не познаје свој прави интерес, и његово је самољубље сад онако исто бесвесно као што негда беше његова оданост.

Друштво је мирно не за то што је свесно своје силе и свога благостања, већ напротив за то што мисли да је слабо и немоћно; оно се боји да не умре ако напрегне своје силе: сваки осећа зло, али нико нема нужну храброст и енергију да тражи боље; људи имају жеље, сажалења, туге и радости које не производе ништа видљиво ни трајашно, подобно старачким страстима које не могу ништа да ураде.

Тако, ми смо одбацили оно што пређашње стање могаše дати доброга, а нисмо усвојили оно што би садање стање могао дати полезнога; ми смо уништили аристократско друштво, и зауставили смо се у развалинама старог здања с такоm вољом, као да би смо хтели у њима вечно да останемо.

Тако је исто за оплакивање и оно што се догађа у умноме свету.

Сметена у своме ходу, или остављена без помоћи својим необузданим страстима, демократија је у Фран-

цуској срушила све што се нашло на њезином путу, а што није уништила, то је поколебала. Она није мало по мало завлађивала друштвом, да би у њему мирно утврдила своју власт; она се није заустављала ни у самим нередима и потресу борбе. Распаљен жестином борбе, нагнат мњењима и претераностима својих противника да прекорачи природне границе свога мишљења, сваки губљаше из вида предмет за којим тежаше, и говораше противно својим правим осећањима и својим тајним нагонима.

Отуда та чудновата збрка коју ми сада видимо.

Ја не могу да се опоменем ничега, нити могу да нађем нешто што би могло да породи више туге и сажаљења од онога што се збива пред нашим очима. Природна свеза која веже мњења с укусима и дела с убеђењима, чини се да је у наше време раскинута; симпатија која је од вајкада опажана међу њимима и идејама људи, чини се да је уништена, и рекао би човек да су сви закони моралне подобности (аналогије) укиннути.

Међу нама се још налази ревносних хришћана којих религиозна душа воли да се храни истинама другог живота; они ће се без сумње одушевљавати за људску слободу, извор сваке моралне величине. Хришћанство које је изједначило све људе пред Богом, неће бити противно да види све грађане равне пред законом. Али стицајем чудноватих догађаја, вера се за сада налази међу сплама које демократија руши; она често одбацује једнакост коју љуби, и проклиње слободу као противника; а међу тим, кад би јој дала руку, могла би оспигурати успех демократији.

Поред тих религиозних људи, ја налазим друге којих су погледи више управљени к земљи него к небу; приврженици слободе, не само за то што у њој виде извор најплеменитијих добродјетељи, него нарочито за

то што је сматрају за извор највећих добара, они искрено желе да обезбеде њену владу и учине да људи уживају њезине благодети. Ти ће људи похитати да позову веру у помоћ, јер они морају знати да се влада слободе не може увести без владе нарави, бити се нарави могу образовати без вере; али они су видели веру у редовима својих противника, и то је довољно за њих: једни је нападају, а други се не усуђују да је бране.

У прошлим вековима ниске и продајне душе хваљаху ропство, док се независни духови и великодушна срца без надежде бораху за спасење човечанске слободе. Али у наше доба често се налази природно племенитих и поносних људи којих су мњења противна укусима, и који хвале ропство и душевну нискост, које они никад нису лично познали. На против има других који тако говоре о слободи као кад би били провизорима њезином светошћу и узвишеношћу, и који с хуком захтевају за људство права која су им увек била непозната.

Ја видим добродетељне и мирне људе који се својим чистим наравима, благим обичајима, благостањем и изображеношћу сасвим природно стављају на чело становништва које их окружава. Пуни искрене љубави к отаџбини, они су готови да учине за њу велике жртве; међу тим цивилизација налази често у њима противнике; они мешају њезине злоупотребе с њезиним благодетима, и у њиховом духу идеја зла нераздвојно је сједињена с идејом новог.

Поред тих видим друге који се, у име напретка, усиљавају да материјализирају човека и хоћеју да дођу до полезнога без призрења на праведно; да распростру науку без вере, и да уведу благостање без добродетељи: ти су се људи назвали борцима садашње цивилизације, и бесрамно се стављају на њено чело,

заузимајући пасивнички место које им се оставља а за које нису достојни.

Где смо ми дакле?

Религиозни људи устају против слободе, а пријатељи слободе нападају веру; племенити и великодушни духови хвале ропство, а ниске и ропске душе кују у звезде независност; поштени и просвећени грађани непријатељи су свакога напретка, а непатрпљиви и неморални људи праве се апостолима цивилиције и просвете!

Јесу ли дакле сви векови напредовали на наш? Је ли човек увек имао пред очима, као у наше доба, свет где се ништа не веже једно с другим, где је добродјетељ без талента, и таленат без части; где се љубав к реду меша с укусом тирања и свето обожавање слободе с презрењем закона; где свест баца само неку сумњиву светлост на дела људска; где се више ништа не чини ни да је забрањено, ни дозвољено, ни поштено ни срамно, ни истинито ни лажно?

Да л да мислим да је Творац саздао човека за то да се бесконачно копрца у умним слабостима које нас окружавају? Ја то не могу да верујем: Бог спрема јевропским друштвима сталнију и тишују будућност. Ја не познајем његове намере, али ћу непрестано веровати у њих ма да не могу да их увидим, и радије ћу сумњати о мојој способности него ли о његовој правди.

Има једна земља у свету где се чини да је друштвена револуција, о којој говорим, готово достигла своје природне границе. Она се у њој извршила просто и лако, или боље може се рећи да је та земља без револуције добила резултате демократске револуције која се збива у нас.

Исељеници који се у почетку седамнаестог века напустише у Америци одвојише демократско начело до свију оних начела против којих оно мораде да се

бори у старим друштвима Јевропе, и препеше га само на обале новог света. Оно тамо могао расти у слободи, и заједно с правима развијати се мирно у законима.

Мени се чини да је несумњиво да ћемо пре или после и ми (Французи) као Американци, доћи готово до потпуне једнакости стања. Но ја при свем том не закључујем отуда да ћемо ми једном морати да изведемо, из таквога друштвенога стања, оне политичке последице које су Американци из њега извели. Ја сам врло далеко од тога да верујем да су они пронашли једину форму владе коју демократија може себи дати; али довољно је да је у обема земљама стварајући узрок закона и нарави један исти, те да имамо грдан интерес знати шта је он произвео у свакој од њих.

Ја дакле нисам испитивао Америку само за то да задовољим љубопитство, што би у осталом било праведно, ја сам хтео да у њој нађем поуке којима би смо се могли користити. Грдна би била превара мислити да сам само хтео да напишем похвалну беседу Американцима и њиховим установама. Ко год буде читао ову књигу увериће се да то није била моја намера. Исто тако моја целъ није била да извесну државну форму уопште хвалим и преузимах; јер сам ја из броја оних који мисле да готово никад нема апсолутне доброте у законима. Ја шта више нисам намеравао ни да изричем свој суд о томе да ли је друштвена револуција, које ми се ток чини неоспоран, била корисна или убитачна по људство. Ја сам ту револуцију узео као дело свршено или готово да се сврши, и тражио сам у народа у којих се она извршила, онај народ у кога се она најмпрвије и најпотпуније развила, а то за то да бих јасно распознао њезине природне последице, и, ако је могућно пронашао средства да је учиним људма корисном. Ја признајем да сам у Америци видео нешто више од

Америке. Ја сам у њој тражио слику саме демократије, њезиних наклоности, њезиног карактера, њезиних предрасуда и њезиних страсти. Хтео сам да је познам ако ни зашта друго, а оно бар да знамо чему бисмо се требали надати или чега бисмо се требали бојати од ње.

Ја сам дакле у првој части овога дела покушао да покажем правац који демократија, предана у Америци својим склоностима и остављена готово без икаквих сметња свјим нагонима, природно даваше законима и влади, и у опште власт коју она задобиваше над управом. Хтео сам да дознам каква је добра и зла пропзвела. Истраживао сам које су мере употребљавали Американци да би могли њоме управљати, а које су промашили; и напослетку сам тражио да распознам узроке који јој дозвољавају управљати државом.

Моја намера беше да у другом делу представим уплив који у Америци чини једнакост стања и влада демократије на грађанско друштво, обичаје, идеје и нарави; али се за извршење те намере почињем осећати хладнији. Други ће неко ¹ скоро показати читаоцима главне црте американскога карактера, и, скривајући под лаким покривалом озбиљност слика, дати истини дражп којима ја не бих је могао украсити.

Ја не знам да ли сам успео да представим и покажем читаоцима оно што сам видео у Америци; али сам убеђен да сам то искрено желео, и да сам само у незнању представљао дела по својим идејама, у место да их покажем онака кака су, и да своје идеје потципним делима.

Кад се како дело могло доказати писменим документима, увек сам се постарао да се послужим ори-

¹ Gustave de Beaumont, *Marie ou l'Esclavage aux Etats — Unis.*

ђишалним текстовима, најверодостојнијим и најуваже-
нијим делима. У прибелешкама сам означио моје изворе,
и сваки ће се моћи уверити о њиховој истинитости. Кад
је био говор о мњењима, политичким обичајима и по-
сматрању нарави, увек сам се саветовао с најпросве-
ћенијим људма. Ако је ствар била особито важна или
сумњива, ја се нисам задовољавао једним сведоком него
сам се одважно тек кад су се много њих о истој са-
гласили.

Али овде мора читалац веровати мојој речи. Ја сам
често могао навести у помоћ онога што тврдим важ-
ност имена која су му позната, или бар која заслужују
да му буду позната; али то нисам чинио. Странац
сазнаје често у кући свога домаћина важне истине, које
му се можда као пријатељу поверавају; он олакшава
домаћину тегобу неизбежног ћутања; он се у њега на-
лази узгред, и за то му се поверава много којешта без
зебње да ће он то другима казати. Сваку тако пове-
рену ми тајну одма сам забележио у моју књижицу, од
куда неће никад изаћи. Ја више волим да шкoдим
успеху мојих приповедака него да моје име придружим
именима оних путника који лутњама и забунама пла-
ћају великодушно гостопримство које им је учињено.

Ја знам да, поред свију мојих труда, ништа неће
бити лакше него критиковати ову књигу, ако ико икад
помисли да је критикује.

Ја држим да ће они који буду хтели изобразити у
њу загледати наћи, у целом делу, једну општу мисао
која, тако рећи, скончава све његове делове. Али ја сам
говорио о врло разним предметима, и онај који буде
хтео да противположи једно усамљено дело скупу дела
које ја наводим, једну засебну идеју скупу идеја, без
муке ће успети у своме предузећу. Ја бих дакле желео
да ми се учини та мисао да се моје дело чита у оном
пстом духу који је владао при моме раду, и да се књига

оцењује по општем утиску који она чини, јер је ја ни-сам написао из једног пзвесног узрока, него из многих.

Не треба такође ни то заборавити да је писац, који хоће да се разуме, принуђен да сваку своју идеју излаже у свима теоричним последицама, и да често долази до граница неистинитога и непозвршљивога: јер ако је по кадшто пужно удалити се од логичних правила у делима, у списима се не може тако поступати, и човеку је готово исто толико тешко да буде последствен у својим речма колико му је обично тешко да буде следствен у својим делима.

Ја завршујем обраћајући пажњу на оно што ће велики број читалаца сматрати за главни недостатак дела. Ова се књига не поводи баш ни за ким; пишући је, ни сам имао намеру ни да служим некој партији ни да је нападам. Ја сам се старао да бацим поглед даље но што допире поглед партија, а не да ствари видим друкчије но што их оне виде; оне се занимају садаш-ношћу, а ја сам више обраћао пажњу на будућност.

О ДЕМОКРАТИЈИ

У АМЕРИЦИ.

ДЕО ПРВИ.

ГЛАВА ПРВА.

Облик Северне Америке.

Северна Америка подељена на два пространа предела од којих један сплази к полу а други к равнотељу. — Мисисипска долина. — Трагови који се у њој опажају од преврата који су се догађали на земној кугли. — Обала Атлантиског Океана на којој су се основале енглеске насељине. — Различан изглед Северне и Јужне Америке у време њихова открића. — Шуме Северне Америке. — Ливаде. — Скитајућа племена урођеника. — Њихова спољашност, њихове наравц, њихови језици. — Трагови неког непознатог народа.

Северну Америку лако је познати на први поглед, по општим цртама њезинога облика.

Земља и воде, брегови и долине, у њој су врло тачно и правилно одвојени једно од другог. Неки прост али величанствен распоред опажа се у њој усред збрке предмета, и у најразличитијим сликама.

Она је раздељена на два пространа скоро подједнака предела.

Један граничи од севера северним полом, од истока и запада двома великим Океанима. За тим се спушта к југу и образује триугао кога се неправилно означене стране стичу испод великих језера у Канади.

Други почиње онде где се први свршава, и распростире се на целу осталу суву земљу.

Један је лако нагнут к полу, други к равнотељу.

Земље које се налазе у првом делу силазе на север тако неприметним нагибом, да би се готово могло рећи да образују висоравац. У унутрашњости ове грдно велике земље, нема ни високих брегова ни дубоких долина.

Ту воде вијугају без икаква правца; реке се једна с другом мешају, састављају, раздвајају, на ново се састају, губе се у хиљадама баретина, ишчежавају сваког тренутка у влажном лабиринту који су саме начиниле, и тек после безбројних околиша сливају се у поларна мора. Велика језера која завршују први предео, нису стиснута међу брдима и стенама као што је већина језера старог света. Њихове су обале равне и подижу се над водом само неколико стопа. Свако дакле од њих образује као једну велику купу напуњену до самога врха: најмање пзмене у кроју земне кугле учиниле би те би се вода из њих стропоштала к полу или тропском мору.

Други је део брдовитији и удеснији да постане стално обиталиште човека. Два дугачка брежна ланца пресецају га с једног краја на други: један, под именом Алеханис, пружа се низ обале Атлантскога Океана; други силази паралелно у јужно море.

Простор који се налази између та два ланца брегова износи 228843 четвороугаоне миље.¹ Он је дакле већи од прилике шест пута од Француске.²

¹ Једна миља има 2000 хвати.

² Француска има 35181 четвороугаону миљу.

Међутим та велика просторија образује само једну долину која се, сплазећи са заокруженог врха брегова Алеханис, теће без икаквих сметња до врхова каменитих брегова (*montagnes Rocheuses*).

По дну долине тече једна грдна река у коју се сливају са свију страна воде које сплазе с брегова.

Французи су је негда назвали реком Светог Лудвика, за успомену отаџбине од које су били удаљени; а Индијанци су је прозвали оцем река, или Мисисипи.

Мисисипи извире на врху висоравни који раздваја она два велика предела о којима сам мало пре говорио.

Близу њега извире једна друга река ¹ која утиче у поларна мора. И сам Мисисипи чини се као да за неко време незна којим правцем да пође: више пута повраћа се на место с кога је пошао, и тек пошто му брзина тока изгуби силу протичући кроз језера и баретине, он се на послетку одвајава и постепено се упућује к југу.

Час тих и миран углавномитом кориту које му је природа ископала, час валовит од бурних киша, Мисисипи наводњава више од хиљаду Француских миља у дужину.²

На шест стотина миља ³ више ушћа, река је та дубока у средњу руку 15 стопа, и бродови од 300 буради плове уз њу скоро за две стотине миља.

У њу се сливају педесет и седам великих бродовних река. Међу рекама које утичу у Мисисипи рачуна се једна од 1300 миља дужине,⁴ једна од

¹ Црвена река,

² Voyez Description des Etats-Unis, par Warden, vol. I. p, 166

³ Voyez id. vol I. p. 169.

⁴ Мисури. V. id. vol. I. p. 132.

900¹ једна од 600,² једна од 500,³ четири од 200;⁴ осем тога његова се вода умножава безбројном множином потока који се са свију страна у њега сливају.

Долина коју Мисисипи наводњава чини се као да је за њега самога направљена; он у њој по својој вољи дели добро и зло, он је као њен Бог. У околинама реке, природа развија пенсцирљиву плодност. Што се човек више удаљује од њених обала, то све већма биљне силе ишчезавају, земља постаје мршавија, све чамп или изумире. Велики преврати који су се у земљи догађали нигде нису оставили видљивије трагове него у мисисипској долини. Цео изглед тога предела показује рад вода. Његова бесплодност као и његова обилатост, њихово је дело. Таласи првобитног Океана нагомилали су на дно долине огромне слојеве производне земље које су с временом уравнили. На десној обали реке налазе се грдно велике равнице које су равне као каква њива преко које би земљорадник прешао са својом дрљачом или ваљком. На против, што се човек више приближује бреговима, земљиште постаје све неравније и бесплодније. Ту је земља избушена на небројним местима, и првобитне се стене помаљају овде онде као кости скелета пошто је време потрошило месо и жиле које су их покривале. Грапитски песак и неправилно исечено камење покривају површину земље. По гдекоје само биљке избијају с великом муком кроз те сметње. Цела земља изгледа као каква плодна њива покривена развалинама неког здања. Анализирајући то камење и и тај песак, лако је, за иста, увидети савршену подобност између њихових саставних делова и честица из

¹ Аркансас V. id. vol. I. p. 188.

² Црвена река, V. id. vol. I. p. 190.

³ Охио. Voyez id. v. I. p. 188.

⁴ Иллиноа, Св. Петар, св. Франц. Моангона.

којих се састоје бесплодни и изкрхпни врхови Каменитих брегова. Пошто су воде сурвале земљу на дно долине, оне су без сумње свалиле за собом и један део самих стена које су скотрљале на најоближније стране или косе; и, пошто су их смрвиле једне о друге, покриле су подножје брегова с окрњцима које су истргле с њихових врхова. (А).

Уопште узевши, мисисипска је долина најкраснија од свију које је Бог спремно за човечије обиталиште; а међутим може се рећи да она још није ништа друго него једна пространа пуста.

На источној страни брегова Алеханис, између подножја тих брегова и Атлантског Океана, протеже се један дугачак низ стена и песка који као да је море заборавило пошто се одатле повукло. То је земљиште у средњу руку широко само 48 миља, али је дугачко 390. Земља се, у овоме делу америкашког континента (копна), може само с великом муком обделати. Биље је у њему мршаво и једнолично.

На том негостопримном прибрежју почела се најпре развијати људска радност. На том језичку неродне земље зачеле су се и порасле енглеске насеобине од којих су доцније постале Савезне Америкашке Државе. Ту се још и данас налази огњиште спле, док се на задњој страни скупиљају готово у тајности прави елементи великога народа коме без сумње припада будућност копна.

Кад Јевропци ступише на обале Антила, и доцније у приморје јужне Америке, мислише да су се преселили у оне баснословне пределе које појете оневаху. Море блисташе од тропске ватре; изванредна провидност његове воде дозволи први пут оку морепловца да загледа у дубину бездана.¹ Овде онде показиваху се мп-

¹ Воде су тако провидне у Антилском мору, вели Малтебрун, св. III. стр. 726, да човек може да распозна

рисип острвчићи који изгледаху као котаричице цвећа које се таласаху по тихој површини Океана. Све што у тим чаробним местима излажаше пред очи, чињаше се да је спремљено за потребе човека, или намењено његовим задовољствима. Већи део дрвета беше обасут храпећим плодовима; а она која су човеку од мање ползе, очариваху његове погледе сјајношћу и различношћу својих боја. У шуми од мирисних лимунова, дивљих маслинака, мирта с округлим лишћем, багремова и ружичастих лаворика, мноштво тига непознатих у Јевропи прхутаху и показиваху своји сјајно црвена и плаваста крила, и мешаху своје песме с хармонијама природе пуне покрета и живота. (Б).

Под тим сјајним огртачем беше сакривена смрт; али је човек тада не опажао. У ваздуху тога поднебја налажаше се некакав ослабљавајући утицај који привезиваше човека за садашњост и чињаше га немарљивим за будућност.

Северна се Америка појави у са свим другом виду: у њој све беше озбиљно, достојанствено и свечано. Рекао би човек да је она створена за обиталиште разума, као што је јужна за станиште чустава.

Један буран и магловит океан обавијаше њена прибрежја; гранитске стене или пешчано камење служашу јој место појаса. Шуме које покриваху њене обале бегаху заогруте тавним и меланхоличним лишћем. У њима ништа друго не расташе осем јеле, бора, зеленога раста, дивље маслике и лаворике.

корале и рибе у дубини од 60 рестегљаја. Лађа се чини да плови по ваздуху; нека несвестица обузима путника кога око допире кроз кристалну течност до подморских вртова где се школке и златне рибе блистају међу прамењем фиксиса (неко морско биље) и цбуновима морских алга.

После те прве оградe улажаше се у хладове централне шуме; ту се налажаху помешана највећа дрва која расту на двома земним полу-куглама. Платан, каталпа, шећерни јавор и вржписка топола укрштаху своје гране с гранама раста, букве и липе.

Дрва ту непрестано пзумираху као год и у шумама које су под човечјом влашћу; али нико не уклањаше њихове остатке. Они се дакле нагомилаваху један на другога: време не беше довољно да их доста брзо претвори у прашину и да спреми нова места. Али и у сред тих нагомиланих остатака, препорођавање се продужаваше без престанка. Пузеће биљке и траве свакога рода избијаху кроз све те сметње које им стајаху на путу; оне се пужаху дуж свађених дрва, увлачаху се у њихову прашину, подизаху и разламаху иструелу кору која их још покриваше, и крцаху пут њиховим младим пзданцима. Ту дакле смрт на неки начин потпомагаше живот. Обоје беху заједно, и као да жељаху да помешају и споје своја дела.

У тим шумама цароваше велика и дубока мрачност; хиљадама потока, којих току људска рука још не беше обележила правац, одржаваху у њима вечну влагу. Ту једва човек могаше видети по неки цветић, по неки дивљи плод и по неку тицу.

Мир и тишину природе нарушаваше ту само пад каквог престарелог дрвета, водопад какве реке, рикање бивола и живидање ветрова.

На источној отрази велике реке, шуме поступно ишчезаваху, а место њих протезаху се безгранична поља и ливаде. Да ли је природа, у својој бескрајној различности, одрекла семе дрвета овим плодним пољима; или боље, да ли је људска рука негда истребила шуму која их покриваше? То се није могло дознати ни средством предања ни средством научних истраживања.

Међутим те грдне пустаре не беху са свим лишене

присуства човековог; неки народићи блуђаху од толико векова по хладовима шуме или тумараху по широким пољским попашама. Од ушћа св. Лорана до Мисисиповог делта, од Атланског океана до јужнога мора, ти дивљаци налицаху у нечему један на другога, што показиваше њихово опште порекло. Али, у осталом, они се разликоваху од свију познатих раса:¹ они не беху ни тп бели као Јевропци, ни тп жути као већина Азијата, ни тп црни као Арапи. Кожа им беше црвенкаста, косе дугачке и сјајне, усне танке а јагодице на образима врло испунчене. Језици којима говораху дивљи американски народићи разликоваху се у речима, али сви беху подчињени једним истим граматичким правилима. Та се правила у многоне удаљаваху од оних за која се до тада мислило да су владала при образовању говора међу људма.

Наречије становника Америке чињаше се да је производ нових комбинација; оно показиваше да његови позналацни беху интелигентнији него што су данашњи Индијанци (В).

Друштвено стање тих народа такође се разликоваше у многим одношајима од друштвенога стања ста-

¹ Доцније су откривене неке сличности између физичког строја, језика и обичаја Индијанаца Северне Америке с физичким стројем, језиком и обичајима Тунгуза, Манџуха, Монгола, Татара и других ски-тајућих се азијских племена. Ови последњи станују близу Беринговог мореуза, из чега се може извести претпоставка да су у старо време могли доћи и населили пусто американско земљиште. Али наука још није начисто с тим. — Види о томе Malte-Brun vol. V; les ouvrages de M. de Humboldt; Fischer, Conjectures sur l'origine des Américains; Adair, History of the American Indians.

рога света. Могло би се рећи да су се они мирно размножили у педрима својих пустара, без додира с образованијим расама од њихове. Они дакле немају оне сумњиве и растројене појмове о добру и злу; у њих не беше оне дубоке покварености која се обично меша с незнањем и суровошћу нарави у образованих народа који су напово постали варвари. Индијанац је за све имао благодарити самом себи; његове добродетељи, његови пороци, његове предрасуде беху његово сопствено дело; он је одрастао у дивљој независности природе.

У образованим земљама, грубост људи нижега реда не долази само отуда што су незналице и сиромаси, већ отуда што су, као такви, у покрестаном додиру с просвећеним и богатим људма.

Свагдашње гледање противности њихове несреће и слабости са срећом и силом неколицине њима подобних, узбуђује у њиховом срцу љутину и страх; чувство њихове нискости и зависности распаљује их и понижава. То унутрашње стање њихове душе огледа се у наравима и говору: они су у једно безобразни и подли.

Истина тога лако се доказује посматрањем. У аристократским земљама народ је грубији него где, а у богатим варошима много више него по селима.

У тим местима, где се налазе тако сирини и тако богати људи, слаби и сиромашни осећају се поражени чувством своје нискости. Немајући надежде да ће икад доћи до једнакости; они долазе у очајање и падају испод људског достојанства.

То се рђаво дејство противности стања не налази у дивљачком животу. Индијанци су сви незналице и сиромаси, али су у исто време сви једнаки и слободни.

У време доласка Јевропаца у Америку, урођеници Северне Америке још не знахаше да цени богатства, и показиваше се равнодушан према благостању до кога

образоваи човек долази помоћу њих. Међутим у њему се не онажаше ништа гробијанско; на против, у његовом начину делања владаше нека обичајна уздржљивост и неки род аристократске учтивости.

Благ и гостољубив миру, неумолим и свиреп преко сваке мере у рату, Индијанац се излагаше опасности да умре од глади само да спасе странца који би закудао у вече на вратима његове колебе, а својим сопственим рукама раскидаше дркћуће удове свога заробљеника. Најславније републике старог света нису никад виделе постојаију храброст, гордељивије душе и ватренију љубав к независности, него што тада сакриваху у себи дивље шуме новог света. Дошав у приморја северне Америке, Јевропци учинише врло малп упечатак; њихово присуство не породп ни завист ни страх. Какав ушлив могаху они учинити на такве људе? Индијанац знађаше живети без потреба, трпети а да се не жали, и умрети невајући. Као год и сви остали чланови велике људске фамилије, тако и ови дивљаци вероваху у осталом да постоји неки бољп свет, и обожаваху под разним именима Бога створитеља васпоног света. Њихови појмови о великим умним истинама у опште беху прости и философски. (Г).

Ма како да се чинп да је народ кога карактер овде скицамо првобитан, опет се за то не може посумњати да је у истим пределима био пре њега неки други, образованији и у свему од њега напреднији народ.

Из једног тавног и нејасног, али код већине индијских племена на прибрежјама Атланског мора распрострањеног предања увиђамо да су негда ти исти народићи обптавали на западу реке Мисисипи. Дуж обала реке Охио и у целој централној долини, налазе се још и сада сваки дан брежуљци пачињени људском руком. Говори се да се у тим споменицима, кад се прокопају до средине, налазе људске кости. Нека чудно-

вата оруђа, оружје, и свакојако метално посуђе кога је употреба непозната данашњим расама.

Садањи Индијанци не могу ништа да нам кажу о историји тога непознатог народа. Они који су живели пре триста година, дакле у време открића Америке, нису такође ништа казали из чега би се могла извести ма и једна претпоставка, Предања, то пропадљиви и непрестано обновљавајући се споменци прастарог света, не дају нам о томе никаквога објашњења. Међу тим нема сумње да су ту живеле хиљаде људи. Кад су они ту дошли, кога су били порекла, каква је била њихова судбина, њихова историја? Кад су и како су пропали? Нико то не може казати.

Чудновата ствар! има народа који су тако ишчезли с лица земље да се и сама успомена њиховога имена избрисала; њихови су језици изгубљени, њихова је слава изветрила као глас без одзива; али ја не знам да ли има један једини од њих који није оставио бар један гроб за успомену свога проласка. Дакле, од свију човекових дела, најстрајашније је оно које најбоље подсећа на његову ништавост и његове беде.

Ма да су у пространој земљи коју оппсасмо обитавала многобројна урођеничка племена, опет се за то може с правом рећи да она у време свога открића не беше ништа друго него пустиња. Индијанци становаху у њој, али је не притежаваху. Човек присваја земљу земљоделством, а први обитаоци Северне Америке живљаху од лова. Њихове пестивљиве предрасуде, њихове необуздаће страсти, њихови пороци, а можда још и више њихове дивље добродетељи, беху узрок њиховога неизбежног уништења. Ти су народи почели продати од онога дана кад су Јеронци ступили на њихове обале; од тога доба непрестано су се губили и сад су на прагу коначне пропасти. Уведавши их у богатства новог света, провиђење им је дало иста на

уживање само за кратко време; они се ту, тако рећи, само узгред налажаху. Та прибрежја, тако лепо при уготовљена за трговину и радиност, те тако дубоке реке, та неисцрпљива минералска долина, та цела земља изгледаше тада као још празна колевка некога великога народа.

То место беше намењено да у њему цивилизовани људи покушају да оснују друштво на новом темељу, и да, применив први пут теорије дотле непознате или проглашене за непримениме, даду свету пово позорје за које га историја прошлости не беше спремила.

ГЛАВА ДРУГА.

О почетку народа и његовој важности за будућност Англо-Американаца.

Да би се друштвено стање и закони народа могли разумети треба познавати њихов почетак. — Америка је једина земља где се јасно могао видети почетак једног великог народа. — У чему су налик један на другог сви људи који населише енглеску Америку. — У чему се разликују, — Примедба односећа се на све Јевропце који населише прибрежја новог света, — Насељење Вирџиније. — Насељење Нове — Енглеске, — Орџинални карактер првих обитаоца Нове Енглеске. — Њихов долазак. — Њихови први закони. — Друштвени уговор. — Кривични закон узајмљени из мојсеовог верозакона. — Верозакопа ревност, — Републикански дух. — Тесни савез духа вере и духа слободе.

Човек се роди; његове прве године прођу мрачно у задовољствима и детињским радовима. Он расте; мужанство наступа; на послетку врата света отварају се да га приме, и он ступа у додир са себи подобнима.

Тада га људи тек први пут почну проучавати, и држе да гледају како се у њему запоседа клица порока и добродетељи његових зрелих година.

То је, ако се не варам, врло погрешно.

Вратитите се натраг; испитајте дете док је још у наручју своје мајке; погледајте први одблесак спољашњег света у још мрачном огледалу његовога ума; посматрајте прве примере који му падају у очи; саслушајте прве речи које разбуђују у њему успаване силе мисли; на послетку, будите при првим борбама које оно има да издржи; и онда ћете тек моћи разумети од куда долазе предрасуде, навике и страсти које ће господарити његовим животом. Какав ће човек бити, може се познати док је још у повоју своје колевке.

Нешто томе подобно догађа се и у народа. Они увек носе трагове свога порекла. Околности које су пратиле њихово рођење и служиле њиховом развићу утицали су на цео њихов остали живот.

Кад би нам било могућно допрети до самих елемената друштава и испитати прве сиоменике њихове историје, ја не сумњам да би смо у њима могли пронаћи првобитни узрок предрасуда, навика, владајућих страсти, на послетку, свега онога што сачињава то што се зове народни карактер; у њима би смо нашли изјашњење оних обичаја који се сад чине да су противни владајућим наравима; оних закона који се чине да противрече признатим начелима; и оних раштрканих мњења која се налазе овде онде по друштву, као они одломци раскинутих ланаца који се још по кад што виђају да више по сводовима неких старих здања, но који више ништа не придржавају. Тако би се протумачила судба извесних народа које као да нека непозната сила привлачи к цељи коју и они сами не познају. Али таквом су изучавању до данас недостајала дата; дух анализирања почео је задахњивати народе тек када су

почели старети, и кад су на послетку дошли на мисао да посматрају своју колевку, време ју је већ било обмотало облаком, незнање и гордост били су је окружили баснама, иза којих се скриваше истина.

Америка је једина земља где су се могла очима пратити природна и мпрна развијања друштва, где је било могућно тачно определити уплив који је почетак држава чинио на њихову будућност.

У време кад се јевропски народи искрцаше на прибрежја повога света, црте њихова карактера беху већ јасно означене. Сваки од њих имађаше засебну физиономију; и будући су већ били дошли до онога ступња образованости који побуђује људе на изучавање себе самих, то су нам они предали верну слику њихових мњења, наравн и закона. Људи петнаестог века познати су нам готово тако исто као и нашега. Америка нам дакле показује у свој сјајности оно што нам је незнање или варварство првих времена отргло испред очију.

Доста близу времена кад се американска друштва основаше, да би могли подробно познати њихове елементе, доста удаљени од тога времена да би већ могли судити о ономе што су те клице произвеле, наши савременици као да су намењени до дубље загледају у људске догађаје него њихови преходници. Провиђење нас је снабдело буктињом која оскудеваше нашим оцевима, и дозволило нам да распознамо, у судбини народа, првобитне узроке које мрачност прошлости сакриваше од њих.

Кад пажљиво проучимо американску историју и кад по том брижљиво испитамо њено политичко и друштвено стање, онда се осећамо потпуно убеђени о истини: да нема ни једног мњења, ни једног обичаја, ни једног закона, могао бих рећи ни једног догађаја, који се не објашњава почетком образовања американскога народа. Они који буду читали ову књигу наћи ће дакле у овој глави

клицу свега онога што ће следовати и кључ готово целога дела.

Исељеници који, у разним епохама, заузеле земљиште које данас обухвата америкашки савез, разликоваху се у многоте један од другог. Они немаху једну исту цел, и управљаху се по разним начелима.

Међутим ти људи имаху црта које беху свима опште, и сви се налажаху у подобном положају

Језик је можда најјача и најтрајашија свеза међу људма. Сви исељеници говораху једним истим језиком; они сви беху деца једнога истог народа. Рођени у земљи коју партајска борба потресаше већ од неколико векова и у којој је час једна час друга партаја бивала принуђена да се ставља под заштиту закона, они се беху политички изобразили у тој строгој школи; међу њима беше распростра више појмова о праву и више начела о правој слободи него у већине јевропских народа. У време првих исељења, општиска управа, та плодна клица слободних установа, већ се беше дубоко укоренила у енглеским обичајима, а с њом и начело народног суверенитета беше ушло у срце монахије Тудор-а.

Верозаконе распре потресаху баш у то доба цес хришћански свет. Енглеска се беше упустила у њих с јарошћу. Карактер њезиних обичаја, који је увек био озбиљан и разборит, беше постао строг и цепидлачки. За време тих умних бораба, просвета се беше умножила и дух постао много обделанији. Док се о вери говорило, нарави су се очистиле. Све те опште црте народа налажаху се више или мање у физиономији оних њених синова који беху дошли да потраже нову будућност на противположеним обалама Океана.

У осталом, једна примедба, о којој ћемо и доцније имати прилику да говоримо, потпуно се примењује не само на Енглеze, него и на Француze, Швајцарце, и све Јевропце који су се једно за другим стављали на при-

брежјама новогa света. Све нове јевропске насеобине, ако и не беху савршене демократије, садржаваху у себи клицу потпуне демократије. То беше последица двају узрока: у опште се може рећи да исељеници у време свога доласка из отаџбине немађаху ни помисла ма о каквом надмоћију или узвишености једних над другима. Срећни и богати обично се не исељавају, а сиротиња и несрећа најбољи су јемци једнакости које познајемо међу људма. Међутим догађало се више пута да велика властела прелађаше у Америку услед политичких или верозаконских распри. Издадохе се и тамо закони којима се иђаше на то да се оснује хијераркија редова: али на скоро се приметил да американска земља са свим одбаци ваше територијално племство. Увиде се да за искрчене те упорне земље беху пужна постојана и с интересом скопчана успљаванња самога сопственика. Кад земља би приутовљена за рад, увиде се да њени производи не беђаху довољно велики да обогате и господара и закупца. Земљиште се по томе природно раскомада на мале мљковe које сами сопственици обделаваху. А племство вата корен само у земљи. Он се на њу ослађа и за њу се привезује. Оно се не уводи самим повластцама и не оснива рођењем него наследном непокретном сопственошћу. Један народ може имати грдна богатства и велике спротпње, али ако та богатства нису територијална, у њему се виде сиромаси и богаташи, а лемства, управо рећи, нема.

Све дакле енглеске насеобине у време свога постанка, веома налечаху на фамилије. Све се, још од почетка, чиљаху да су намењене да развију слободу, али не аристократску слободу своје старе отаџбине него грађанску и демократску, које се потпуни образац још не налађаше у историји света.

Међутим у тој општој боји опађаху се врло јака прелпвања које је пужно да покађемо.

У великој енглеско-амерпканској фампмили могу се разииковати две главне гране које се до сад нису са свим срасле, и од који је једна на југу а друга на северу.

Виржипија прими прву насеобину. Исељеници до-
ђоше у њу 1607 године. У то време у Јевропи се још
мишљаше да мајданп злата п сребра сачињавају бо-
гатства народа: жалосна идеја која је више оспрома-
шила јевропске народе који су јој се предавали, п уиро-
пастила више људи у Америци него рат п сви рђави
закони. У Вержипију дакле бпше послани тражпоци
злата,¹ људи без помоћних средстава п рђавог вла-
дања, којих немирп п бунтовнички дух смете на-
сеобину још у зачетку² п доведе њен опстанак у
опасност.

За тим дођоше земљорадици п рукоделци, сталез
моралпипи п мирпипи али који се готово ни чему не
узвишаваше над површином нижих енглеских стадежа.³
Никаква благородна мисао, никаква нематеријална ком-

¹ Устав који је енглеска круна дала амерпканским па-
сељеницима 1609 год. гласи, између осталог, да ће
бити дужни давати крупн пети део производа злат-
них п сребрних мајдапа. Види *Vie de Washington*
par Marshal, vol. I. p. 18--66.

² Велики део нових насељеника, вели Stith (*History of*
Viginia) беху раскалани младићи које родитељп
укрцаше за то да би их сачували од срамне судбе;
остатак се састојаше из бивших слугу, лажних бан-
крота, распикућа п других лица овога рода која
беху способнија да опљачкају п оборе него да утврде
насеобину. Бунтовничким вођама лако беше да ту
гомилу навуку на свакојаке крајности.

³ Тек доцније дошао је извештап број богатих енглес-
ких сопственика п настапно се у насеобини.

бинација не владаше при оснивању тих нових постојбина. Тек што насеобина беше основана, поче се у њој уводити ропство;¹ то беше главна чињеница која доцније страшно много утицисаше на карактер, законе и целу будућност Југа.

Ропство, као што ћемо доцније објаснити, обезчашћава рад; оно уводи беспослицење у друштво, а с њим незнање и гордост, сиротињу и раскоштво. Оно раслабљава силе ума и уснављује људску делатност. Утиц ропства и енглески карактер објашњавају нарави и друштвено стање јужне Америке.

У државама на северу, стање ствари беше са свим другачије. О њима ћу мало опширније говорити.

Неколике главне идеје на којима почива данашње друштвено стање Савезних Држава постале су у северним енглеским насеобинама, које су познатије под именом држава Нове Енглеске.²

Начела Нове Енглеске распростреше се најпре по суседним државама; доцније се мало по мало раширише и по најудаљенијим, и на послетку *продреше*, ако се могу тако изразити, у цео савез. Она сада утицливу и пзван његових граница на цео американски свет. Цивилизација Нове Енглеске подобна је на бреговима запаљеној ватри која, пошто загреје своју околину, осветљава својом сјајношћу и најудаљеније крајеве хоризонта.

Основање Нове Енглеске дало је свету ново позорје; у њој све беше чудновато и ориџинално.

¹ Ропство је заведено око 1620 год. Једна холандска лађа искрца у то време 20 црнаца на обале реке Њамес-а. Види Chalmer.

² Државе Нове Енглеске оне су које се налазе на источној страни Худзона; сада их има шест: 1, Конектикут; 2, Родесланд; 3, Масахусец; 4, Вермонт; 5, Њу-Хампшир; 6, Мен.

Први обитаоци готово свију насеобина беху сиромашни и невоспитани људи које сиротиња и рђаво владање нагнаше да оставе земљу у којој су се родили, или беху лакоми шпекулантн и лунежи. Има насеобина које нису ни таквог порекла: Сент-Домни су основали разбојници, а Аустралију насељавају у наше доба осуђеници енглеских судова.

Исељеници који се настанише на прибрежјама Нове Енглеске принадаху сви имућним класама старе отаџбине. Њихов састанак на америкаанском земљишту даде, у почетку, чудноват појав друштва у коме се не налажаше ни великих властела, ни пуког народа, а готово ни сиромаша ни богаташа.

Међу тим људма беше, сразмерно, распрострто више просвете него ма у ком јевропском народу нашега доба. Сви, готово без икаквог изузетка, беху добро васпитани, а више њих беху познати у Јевропи због својих дарова и своје научности. Друге су насеобине основале протуе без фамилија. Насељеници нове Енглеске ношаху са собом дивне елементе реда и моралности: они иђаху у пустињу праћени својим женама и својом децом. Али што их нарочито одликоваше од свију других, то беше сама цел њиховога предузећа. Њи не гоњаше нужда да оставе своју земљу: они у њој остављаху друштвени положај за којим се жали и осигурана средства за живот. Они тако исто не прелажаху у нови свет да поправе своје стање или да умноже своја богатства. Они се одрицаху сладости отаџбине само да задовоље чисто моралну потребу, и изложише се неизбежним бедама изгнанства, само да остваре *извесну идеју*.

Исељеници, или, као што се они сами називаху, хаџије (*pèlerins*), принадаху оној секти у Енглеској која је због строгости својих начела била прозвата пиританском. Пиританизам не беше само верозаконна наука; он се такође у многоме слагаше с најансолутнијим де-

мократским и републиканским теоријама. Отуда је он добио своје најонасније непријатеље. Гоњени владом своје отаџбине, вређани у строгости својих начела свагдашњим током друштва у коме живљаху, припитанци потражише земљу тако варварску и тако пусту да би још било дозвољено живети у њој по своме нахођењу и молити се Богу у слободи.

Следећи наводи боље ће представити дух тих побожних путника него све што би ми сами могли о томе казати.

Наташијел Мортон, исторпијонисац првих година Нове Енглеске, овако почиње: ¹ „Ја сам увек држао, вели он, да за нас, којих су оцеви примили тако многобројна и памтећа достојна јемства божанствене добротe при осипвању ове насеобине, беше света дужност да успомену те добротe на писмено сачувамо и тако је овековечимо. Што смо ми видели и што су нам наши оцеви приповедали, то треба да покажемо нашој деци, да би будући нараштаји научили хвалити и славити господа, да би потомство његовога слуге Аврахама, и синови његовога изабраника Јакова вечно сачували спомен чудесних божјих дела (Псалм 105. књ. 5 и 6). Они ваља да знаду како је господ донео своју лозу у пустињу; како ју је посадио и удалио од ње идолопоклонике; како јој је спремио место, удубио у земљу њезине жпле и за тим је оставио да се распростире и покрива земљу на далеко (Псалм 8, књ. 13 и 15); и не само то, него још и како је он довео свој народ стоме светом храму, и наставио га на брегу свога наслеђа (Екзод, XV, 13). Та дела треба да се знаду, да би се Богу одала почаст која му се због њих дугује, и да би неки зраци његове славе могли пасти на пош-

¹ Hew — England's Memorial, стр. 14: Бостон, 1826.

Види такође L' Histoire de Hutchinson. св. II, стр. 440.

тонања достојна имена светаца који су му служили као оруђа.“

Немогућно је да човек прочита тај увод а да не осети неки религиозни и свечани упечаток; он задахњава дахом старог света и неким родом библијскога мириса.

Убеђење које одушевљава писца уздише његов говор. Он, као и читаоци овога дела, не види у исељеницима гомилу протува која прелази море да тамо тражи срећу, него семе једнога великога народа које је сам Бог посадио у обећану земљу.

Писац даље овако описује полазак првих исељеника.¹

„Тако, вели он, оставише ту варош (Delft-Haleft) која је за њих била место одмора; међу тим они беху спокојни; они знадоше да беху хације и странци овде на земљи. Они не обраћаху пажњу на земне ствари, него подизаху очи к небу, њиховој милој отачбини, где Бог беше спремно за њи своју свету варош. На послетку стигоше до пристаништа где их лађа чекаше. Многобројни пријатељи који не могоше ноћи с њима, хтедоше бар да их дотле испрате. Ноћ прође без сна; она се проведе у изливима пријатељства, у побожним беседама и изразима праве хришћанске љубави. Сутрадан они уђоше у лађу; њихови пријатељи хтедоше и тамо да их прате; тада се чуше дубоки уздицаји, видеше се потоци суза које текуху из свјегу очију, чуше се дуги пољубци и ватрене молитве које тронуше и саме странце. Кад знак поласка би дат, они сви падоше на колена, и њихов попа, подижући очи к небу, препоручи их божјем милосрђу. На послетку се опростише и рекоше један другом с богом, што за многе од њих беше последњи пут.“

¹ New England's Memorial, стр. 22.

Исељеника беше око сто педесет, узевши скупа људе, жене и децу. Њихова намера беше да оснују насеобину на обалама Худзона; али, пошто су дуго дугали по океану, бише на послетку принуђени да ступе на бесплодна прибрежја Нове Енглеске, место где је данас варош Плимут. Још и сад се показује стена на коју се извезоше хаџије.¹

„Али пре него што прођемо даље, вели историјописац, посмотримо за један тренутак садање стање тога сиромашног народа, и удивимо се доброти Бога који га је спасао.

„Они беху прешли велики океан и већ се налажаху на мети свога путовања, али не могаху угледати ни пријатеља који би их дочекали, ни обиталишта у која би се склонили; то беше баш у половици зиме, и они који познају нашу климу знаду како су зиме јаке, и какви бесни урагани опустошавају наше морске обале за време њихова трајања. У то доба године, тешко је путовати кроз позната места, а још теже настанити се на новим прибрежјама. Око њих се не виђаше ништа друго осем једне страшне и жалосне пустиње, пуце зверова и дивљих људи којих број и степен свирепости не беху им познати. Земља беше смрзнута и њена површина покривена шумама и цбуновима. Све имађаше

¹ Та је стена постала предмет обожавања у Савезним Државама. Ја сам видео њене одломке брижљиво сачуване у многим савезним варошима. Није ли то јасан доказ да је сва сила и величина човекова у његовој души? Ноге неколико бедника додирнуше камен, и тај камен постаде славан; он привлачи погледе једнога великога народа; његови се остаци обожавају; око поделе његове прахине грабе се људи у далеким крајевима. Шта је било с праговима толиких палата? Ко се о њима брине?

варварски изглед. Иза њих се не виђаше ништа друго осем грдног оксапа који их раздвајаше од изображенога света. Да би се мало смирили и обадеждили, они само могаху управити погледе к небу.“

Не треба мислити да је побожност пиританаца била само спекулативна, јпти да се показала противна току људских ствари. Пиританизам, као што сам на пред рекао, беше готово толико исто политичка теорија колико и религиозна наука. Прва дужност псељеника, чим се искрцаше на то негостопримно прибрежје које нам Натаниел Мортон описа, беше да се организују у друштво. Они дакле одма закључише уговор који овако гласи :

„Ми долеотписати који смо, у славу Бога, зарад развића хришћанске вере и части наше отаџбине, предузели да оснујемо прву насеобину на овим удаљеним морским обалама, уговарамо узајамним и свечаним сагласијем и пред Богом да се организујемо у политичко тело у целп да сами собом управљамо и да радимо на испуњењу наших намера; и по сили овога уговора ми се саглашавамо да издајемо законе, наредбе, решења, и да по потреби постављамо судије којима обећавамо потчињеност и покорност.“

То се догоди 1620 године. Од тога доба псељавање се продужаваше без престанка. Верозаконе и политичке страсти, које раздираху британско царство за време целе владе Карла I, отерпваху сваке године нове ројеве сектара на американске обале. Огњипте пиританизма у Енглеској беше увек у средњим класама, из којих излажаше већина псељеника. Људство Нове Енглеске нагло се умножаваше, и док хијераркија редова у старој отаџбини још деспотски раздељиваше људе на класе, насеобина даваше све више и више ново позорје једнообразног друштва у свима својим деловима. Демократија, какву стари свет није смео ни усну да за-

мисли, излажаше велика и са свим спремна из средине старог феудалног друштва.

Енглеска влада жељаше да удали од себе семе смутња и елементе нових револуција, па за то и гледаше са задовољством то многобројно исељавање. Она га шта више потпомагаше свом својом снагом и врло се мало бриђаше о судби оних који прелазнише на американску земљу да траже прибежиште против строгости њених закона. Могло би се рећи да она сматраше Нову Енглеску за предео одан сањаријама уображења, и који требаше да се остави слободним покушајима новџака.

Енглеске су насеобине увек имале више унутрашње слободе и политичке независности него насеобине других народа, и то би један од главних узрока њиховог напредовања; али то начело слободе нигде не би потпуније усвојено него у државама Нове Енглеске.

Тада беше признато као опште правило да земље новог света припадаху оном јевропском народу који их је први пронашао и заузео.

На тај начин готово цело приморје Северне Америке постаде енглеско притежање па свршетку шеснаестог века. Средства која британска влада употребљаваше да насели та нова притежања беху разне природе: извесним случајевима, краљ потчињаваше један део новог света упратитељу кога он сам бираше, и који управљаше у његово име и по његовим непосредним налозима ¹ То је колопијални (насеобински) систем осталих јевропских држава. У другим случајевима, он уступаше неком поједином човеку или неком друштву извесне делове земље као сопственост. ² Тада се све грађанске

¹ То је био случај с Њујорком.

² То се десило с Марилендом, Каролинама, Пенсилванијом и Њужерсејом. Види *Piknik's Histozy*, vol. I. p. 11—31.

и политичке власти налажаху усредсређене у рукама једне или више особа које, под надзором и контролом круне, продаваху земље и управљаху стаповницима. На-
 послетку трећи се систем састојаше у томе да се из-
 весном броју насељеника да право да образују политичко
 друштво, под заштитом старе отаџбине, и да управљају
 сами собом у свему што не беше противно њеним за-
 конима.

Овај начин насељавања, који је тако повољан сло-
 боди, примењен је само у Новој Енглеској. ¹

Карло I дао је, Још 1628 год. такав устав насеље-
 ницима који основаше насеоблну Масахусец.

Али, у опште, насеобине Нове Енглеске не доби-
 ваху уставе од круне одмах чим се беху устројиле, него
 тек доцније. Плимут, Провиданс, Њухавен, Конектикут

¹ Види у делу названом: Historical collection of state
 papers and other authentic documents intended as ma-
 terials for an history of the United States of America.
 by Ebeneser Hasard, printed at Philadelphia M D C C
 X C II, велики број докумената, драгоцених како по
 садржају тако и по достоверности, и који се односе
 на прво добро насеобина. Између осталих докумената,
 ту се налазе разни уставни које је енглеска круна дала
 насеобинама, а тако исто и прва дела њихових
 влада.

Види такође тумачење тих устава од г. Story, судије
 највишег суда у Савезним Државама, у уводу његовог
 коментара устава Савезних Држава.

Из свију тих докумената следује да су начела пред-
 ставничке владе и спољашње форме политичке слободе
 били уведени у свима насеобинама готово од самога
 њиховога постанка. Та су се начела била више раз-
 вила на Северу него на Југу, али су свуда посто-
 јала.

и Родисланд постали су без судселања и готово без знања старе отаџбине. Нови становници не приљаху власти из ње, ма да јој не одрицаху старешинство; они се сами организоваше, и тек после тридесет или четрдесет година добише устав од Карла II.

И за иста често је тешко, проучавајући прве историјске и законодавне споменике Нове Енглеске, наћи свезу која веже насељенике за земљу својих праотца. Сваког тренутка их човек види да врше суверена дела; они наименовавају званичнике, воде рат, закључују мир, издају полицијске наредбе, праве законе, једном речи, они раде тако као да не би зависили ни од кога другог осем Бога.¹

Ништа није чудноватије, а у исто време ни поучљивије од законодавства тага доба; у њему се нарочито налази кључ велике друштвене загонетке коју Савезне државе дају данашњем свету.

Међу тим споменицима најкарактеристичнији је законик Конектикута од 1650 године.²

Законодавци Конектикута³ почели су најпре радити на кривичним законима, па да би их саставили дошли су на чудновату мисао да узму из Библије ово:

¹ У грађанским и кривичним поступцима и у организовању судова, становници Масахусеца били су одустали од обичаја који у том обзиру владаше у Енглеској: 1650 године, краљево се име још не виђаше на судским мандатима.

² Законик од 1650 год. стр. 28 (Hartford 1830)

³ Види такође у историји од Hutchison-a; св. I. стр. 435 — 456, тумачење казненог закона који је 1648 усвојила насеобина масахусецка; тај је закон основан на начелима подобним онима на којима је основан закон Конектикута.

„Сваки који буде обожавао другог Бога осем Господа, веле они у почетку, казниће се смрћу.“

За тим следују десет или дванаест наредаба исте природе, које су од речи до речи узете из Дегеронома, Екзода и Левитика.

Клеветање Бога, врачање, прељуба и силовање,¹ казне се смрћу; груба увреда родитеља од стране деце казни се истом казном. Тако се пренашаше законодавство једног суровог и полуобразованог народа у друштво просвећеног духа и благих нарави; и за то смртна казна нигде не беше мање примењивана него у Конектикуту, ма да његови закони садржаваху више случајева те казне него икоји други.

У том кривичном закону, законодавци се поглавито старају да одрже морални ред и добре нарави у друштву. Они, по томе, непрестано прелазе на земљиште савести, и готово нема ни једног греха који не потчињавају цензури званичника. Читалац ће приметити с каквом строгошћу ти закони казне прељубу и силовање. У њима се строго казни и сам невини саобраћај међу неочењеним и неудатим особама. У подобном случају судија је овлашћен да казни кривце или

¹ Прељуба је тако исто кажњена смрћу масаусецким законом, и Hutchinson вели, у св. I, стар. 441. да су више особа за нета претрпеле смртну казну за то злочинство. Он наводи о томе једну занимљиву анекдоту која се односи на 1663 годину. Нека удата жена била је у љубавним одношајима с неким младићем; после извесног времена она остане удовица и уда се зањ; пошто прође неколико година публика посумња о интимности у којој су негда били муж и жена, и тако они буду предати кривичном суду. Чим су оптужени одмах су били уапшени и у мало што обоје нису били, осуђени на смрт.

новчано, или батинама, или принудом да се узму;¹ и ако се може веровати записницима старих судова Њухавен-а, спорови те природе не беху ретки. У једном судском решењу од 1660 год. изриче се новчана казна и укор против неке девојке која је била оптужена за то што је изрекла неколико скарених речи и што се дала пољубити. Закон од 1650 год. пуи је предупредујућих мера. Он строго казни лењост и пијанство. Гостиничарима и механџијама забрањено је давати трошачима више од једне извесне количине вина. Новчаном казном и батинама казни се проста лаж, кад може шкочити. У другим местима, законодавац са свим заборавља велика начела слободе вере која је он сам захтевао у Јевропи, и прописује новчану казну за оне који не иду у Цркву. Он у том смотрењу иде толико далеко, да казни врло строго,² а кадшто и самом смрћу, Хриш-

¹ Законик од 1650 год.

По кадшто се догађало да су судије изрицале укупно те разне каштиге, као што се то види из једног решења од 1643 год. (стр. 114. *New Haven antiquities*) које гласи: да се Маргерита Бедфорт, која је признала да се упуштала у казним дела, осуђује на батине и да ће се принудити да ступи у брак с Николом Жеминсом, својим саучесником.

² То није био случај само у Канектикуту. Види између осталих закон од 13 Септембра 1644 год. у Масачусету који осуђује Анабаптисте на прогнанство. — *Historical collection of state papers*, св. I. стр. 538. Види такође закон обнародован 14 Октобра 1656 против Квакера: „будући, вели закон, да се појавила једна проклета секта Јеретика који се зову Квакери...“ За тим следују наредбе које осуђују на врло велику новчану казну канетане лађи које би донеле Квакере у земљу. Квакери који би ушли у државу казне се

ђане који би обожавали Бога у другој некој форми а не оној коју он прописује.¹

По кадито га ревност за уређивањем толико заноси да се бави стварима недостојним законодавца. Тако се у истом закону налази једна наредба којом се забрањује употреба дувана. Уосталом, не треба губити из вида да ти чудновати и тирански закони нису наметнути; да су издани слободним суделањем свију интересованих, и да су направи биле строжије и припитанскије него закони. Године 1649, образовано је у Бостону једно свечано друштво у целин да спречи светски луксуз дугачке косе.² (Д).

Таква удаљавања од правца без сумње су срамна за људски дух; она показују слабост наше природе која је често сведена само на избор једне од двеју крајности, за то што је неспособна да добро оцени оно што је истинито и право.

Поред тога кривичног законодавства, које је тако јако задахнуто скученим духом секта и свију верозаконих страсти које гоњење беше узбудило и које још вреху у дубини душа, налазе се полптички закони од којих је дух слободе нашега века још много изостао, ма да су издани пре двеста година.

Општа начела на којима почивају модерни (садашњи) устави, начела која већина Јевропаца седамнаестог века једва разумевахе и која тада не владаху

батинама и затвором у коме морају радити. Они који би бранили њихова миљења, казне се најпре новчано, за тим затвором и изгнанством из провинције. — Иста збирка, св. I стр. 630.

¹ Масахусецки кривични закон казни смрћу католичког попа који би ушао у насеобину пошто је једном из ње истеран

² New-England's Memorial, 316.

потпуно у Енглеској, призната су и утврђена законима Нове Енглеске: учествовање народа у јавним пословима, одобравање данка, одговорност чиновника, лична слобода и поротско суђење, усвојени су у њој без дебате и без икаква ограничења.

Та су се начела у Новој Енглеској тако развила како у Јеврони још ни једна држава није смела дозволити.

У Конектику су још од почетка сви грађани имали право бирања, и то је лако разумети.¹ Чланови тога новонаставшег народа беху тада скоро са свим једнако богати, а још више једнако изобразени.²

У Конектикуту је у то доба народ бирао све чиновнике пзвршне власти па и самог државног старешину (гувернера).³

Сви грађани од шеснаест година беху обвезани носити оружје; они образоваху народну војску која сама себи бираше официре и која мораде у свако доба бити спремна за одбрану земље.⁴

У већине јевронских народа, политички је живот започет у вишим круговима друштва, па се после мало по мало, и то увек несавршеним начином, распростирао по разним деловима друштвенога тела.

У Америци, на против, општина је постала пре среза, срез пре државе, а држава пре савеза.

Год. 1600, општина је у Новој Енглеској била пот-

¹ Устав од 1638 год. стр. 17.

² Год. 1641, општа скупштина Род-исланда једногласно прогласи да је државна влада демократска, и да се власт оснива на скупу слободних људи који једини имају право издавати законе и старати се о њиховом извршењу. Закон од 1650. стр. 70.

³ Pitking's History. стр. 47.

⁴ Устав од 1638. стр. 12.

пуно и коначно устројена. Око општинске индивидуалности групирају се интереси, страсти, дужности и права. Политички је живот општине са свим демократски и републикански. Насеобине још признају старешинство своје старе отаџбине; држава је по закону монархија, али република већ живи у општини.

Општина поставља све своје званичнике, удара таксе, и разрезаје данак.¹ У општини Нове Енглеске није дозвољен представнички систем. О пословима који засепају у опште интересе, договарају се и решавају, као год и у Атини, сви грађани скупљени на јавном месту.

Управна мудрост и усавршене теорије законодавца падају јако у очи кад се пажљиво проучавају закони обнародовани у прво време американских република.

Очевидно је да американски законодавац имађаше у то доба узвишенију и потпунију идеју него тадашњи јевронски владоци о дужностима државе према својим члановима, и да он паметаше државу обавезаности на које се у другим местима још и не мишљаше. Стање сиромаша обезбеђено је у државама Нове Енглеске још од самога њиховога почетка;² за одржање путова у добром стању употребљене су строге мере, за њихово надзиравање бирају се званичници; општине имају јавне записнице у које се уписују резултати општинских саветовања и закључења, смрти, венчања и рађања грађана;³ за водење тих записника постављени су писари; за управу наследства којих је наследник непознат постављени су чиновници, а тако исто и за надзиравање мџа разних сопствености; многима је главна задаћа да одржавају јавни мир у општини.

¹ Закон од 1650 стр. 80.

² Закон од 1650. стр. 70.

³ Види историју Hutchinson-а, св. I. стр. 455.

Закон одређује начин како да се подмири читава гомила друштвених потреба које се у Француској још и данас не познају.

Али ориђинални карактер американске цивилизације показује се у потпуној својој светлости нарочито у наредбама које се односе на јавно васпитање.

„Будући, вели се у закону, да ђаво, који је непријатељ рода човечијег, налази у незнању људи своје најужасније оружје, и да не треба да знање које су наши оцevi донели остане сахрањено у њихову гробу; — будући да је васпитање деце један од првих интереса државе, то помоћу Бога¹“. За тим долазе наредбе којима се установљавају школе у свима општинама и њиховим становницима намеће дужност да сами разрезају дапак за издржавање истих. За противни случај прописују се велке повчане казне. На тај исти начин основане су и више школе у насељенијим крајевима. Општински су званичници дужни назвати да родитељи шаљу своју децу у школу; они су овлашћени да осуђују на повчане казне оне који то не би чинили; а ако би се противљење од стране родитеља продужило, онда друштво заузима место фамилије, оно узме дете, и одузима оцевима права која им је природа дала, али која су они злоупотребили. Читаоцу ће без сумње пасти у очи увод ових наредаба: у Америци вера води просвети. Човек долази до слободе вршећи божји закон.

Кад тако укратко прегледамо американско друштво од 1650 год., и кад за тим испитамо стање Јевропе, а нарочито њезинога коина тога доба, онда се морамо удивити: у почетку седамнаестог века владале на целом јевронском копну апсолутна краљевска власт на развалинама олигархијске и феудалне слободе средњег века. У тој блистајућој се и књижевној Јеврони,

¹ Закон од 1650. стр. 90.

идеја о праву није можда никад била непознатија; народи нису никад имали мање политичкога живота; појмови праве слободе никад нису мање занимали умове; и у то су време та начела, која јевропски народи или не познаваху или презираху, била проглашена у пус-тињама новог света и постала будући символ једнога великога народа. Најдрскије теорије духа човечијег остварише се у томе друштву које изгледаше тако смерно и о коме без сумње ни један ондашњи јевропски државник не би нашао за достојно да се заузима: предано ориђиналности своје природе, уображење човеково ствараше у њему на брзу руку законодавство какво историја још не познаваше. У тој тамној демократији која не беше произвела ни ђенерале, ни философе, ни велике писце, један човек беше у стању да устане и да, пред једним слободним народом, на задовољство свију овако лепо определи слободу:

„Не варајмо се о томе шта треба да разумемо под нашом независношћу. Има доиста неки род покварене слободе којом се животиње служе онако исто као и човек, и која се састоји у чињењу свега онога што се допада. Та је слобода непријатељица сваке власти; она не трпи никакве законе ни правила; ми с њом постајемо нижи од самих себе; она је непријатељица истине и мира; и Бог је држао да мора устати против ње! Али има једна грађанска и морална слобода која налази своју силу у удружењу, и рад чије заштите постоји и сама влас: то је слобода чинити без страховања све што је право и добро. Ми треба да бранимо ту свету слободу у свима опасним случајевима, а ако је потребно, да јој жртвујемо и сам живот.“

То што сам казао већ је довољно да јасно представи карактер енглеско-американске цивилизације. Она је производ (и то треба увек имати на уму) двају са свим разних елемената који су у другим местима.

често долазили у судар, али који су у Америци за чудо добро спарени и готово спојени један с другим. Та два елемента јесу *дух вере* и *дух слободе*.

Основачи Нове Енглеске беху у исто време и жестоки приврженици секта и одушевљени новаци. У поводању вере и верозаконим убеђењима постављаху они себи најтежње границе, али од политичких предрасуда беху са свим слободни.

Отуда две разне тежње, али које нису противне једна другој. Њихови се трагови опајају свуда, како у правима тако и у законима.

Ти Људи жртвују верозаконом мијењу своје пријатеље, своју фамилију и своју отаџбину; рекао би човек да су са свим предани тражењу тога душевнога добра које су дошли да купе по тако скупу цену. Међутим видимо их да готово с једнаком ревнишћу траже материјална богатства и морална уживања, небо у другоме свету а благостање и слободу у овоме.

Политичка начела, закони и људске установе изгледају под њиховом руком као ковче и растегљиве ствари, које се могу по вољи окретати и удешавати.

Пред њима падају препреке које држаху у затвору друштво у коме су рођени. Стара мијења која од толико векова владаху светом ишчезавају, а открива се скоро безгранично поприште и бескрајно поље. Дух човечји улеће у те грдне просторије и прелази их у накрст; али дошав на границе политичкога света задржава се. Он стрелећи престаје употребљавати своја најужаснија својства; одбацује сумњу, одриче се потребе новачења, уздржава се да подигне завесу светилшта и с поштовањем се поклања истинама које одобрава без претходног испитивања.

Дакле, у моралном свету све је подељено на класе, уређено, предвиђено, у напред решено. У политичком пак свету све се претреса, све се оспорава, све је не-

извесно. У једном пасивна али вољна покорност; у другом независност, презрење искуства и суревљивост према сваком ауторитету.

Те две тежње, које су по изгледу једна другој противне, не само да не шкоде једна другој, него се слажу и узајамно потпомажу.

Вера види у грађанској слободи племениту употребу својстава човекових, а у политичком свету поље које је творац одредно за умне борбе. Слободна и сплна у своме кругу, задовољна местом које јој је дато, она зна да је њено царство у толико темељније што она влада само својим сопственим силама и без помоћи господари срцима.

Слобода види у вери другарицу својих бораба и својих победа, колевку свога детињства и божанствени извор својих права. Она сматра веру за чуварку нарав; нарави за гарантiju закона и јемство свога сопственог трајања (Е).

Узроци неких чудновости енглеско-американских закона и обичаја.

Неки остаци аристократских установа усред најнотиуније демократије. — Зашто? — Треба добро разликовати оно што је порекла британског од онога што је енглеског порекла.

Читалац не треба да изводи са свим опште и са свим апсолутне последице из онога што је на пред речено. Друштвено стање, вера и нарави првих насељеника без сумње су чинили грдан утицај на судбу њихове нове отаџбине. При свем том није зависио од њих да оснују државу које би се почетак налазио у њима сама. Нико не може са свим да раскрсти с прошлошћу. Они су смешали, било вољно, било по незнању, идеје и обичаје који им беху својствени с другим идејама и обичајима који произлажаху од њиховога васпитања или из народних предања њихове земље.

Ко хоће да позна и оцени данашње Англо-Америкашце, мора брижљиво да разликује шта је пиританског а шта енглеског порекла.

У Савезаним Државама често налазимо законе или обичаје који су противни свему оцме што их окружава. Ти закони изгледају да су начињени у духу противном владајућем духу америкашког законодавства; те нарави изгледају противне целним друштвенога стања. Да су енглеске насеобине биле основане у неком непросвећеном веку, или даје њихово порекло већ изгубљено у тами времена, онда би то било са свим необјаснимо.

Да би ме читаоци могли разумети, навешћу само један пример.

Грађанско и кривично законодавство Американаца има само два средства за рад: *затвор* и *кауцију*. Прво дело судскога поступка састоји се у томе да се од оптуженога добије кауција, или, ако одрече исту дати, да се уапси; за тим се истражује правна важност потраживања или важност терећења и кривљења.

Очевидно је да је такво законодавство управљено против спромаха, и да је корисно само богаташу.

Спромах не може увек да да кауцију ни у самим грађанским споровима; и ако је принуђен да у затвору чека судску пзреку, онда га нерад за кратко време доведе до невоље.

Богаташ, на против, увек избегне затвор у грађанским процесима; он се, шта више, лако ослободи заслужене казне баш и онда кад је учинио какво злочино дело: пошто је дао кауцију или јемство, не стане га. Може се дакле рећи да се односно пјега све казне, које закон прописује, своде на новчане.¹ Шта би могло бити аристократичније од таквога законодавства?

¹ Без сумње има злочинстава за које се не прима кауција, али њихов је број врло мали.

А међу тим, у Америци сиромаси издају законе, и они обично задржавају за се највеће друштвене користи.

Објашњење тога појава треба тражити у Енглеској: закони о којима говорим енглески су.¹ Американци их нису изменили, ма да су противни целокупности њиховог законодавства и маси њихових идеја.

Што народ најмање мења после својих обичаја, то је грађанско законодавство. Грађанским су законима вични само законознаци, т. ј. они који су интересирани да их одрже такве какви су, добри или хрђави, из узрока тога што их знаду. Маса народа једва их познаје; она види њихово дејствовање само у особитим случајевима, схвата врло тешко њихову тежњу, и потчињава им се и не мислећи о томе.

Јасам навео један пример, а могао бих показати много других.

Слика америкаанскога друштва јесте, ако се могу тако изразити, покривена једним демократским слојем, испод кога пробијају кад и кад старе аристократске боје.

Г Л А В А Т Р Е Ћ А.

Друштвено стање Англо-Американаца.

Друштвено је стање по правилу производ некога дела, по кадшто закона, најчешће пак и једнога и другог узрока; али кад оно једног већ постоји, онда се може сматрати за први узрок већине закона, обичаја и идеја које регулишу поступке народа; што оно не производи, то преноси.

Да би се познало законодавство и направи некога народа мора се дакле изучити његово друштвено стање.

¹ Види Blakstone et Delolme, liv, I. chap. X

**Друштвено је стање Англо-Американаца есенцијално
(суштаствено) демократско.**

Први досељеници Нове Енглеске. — Равни међу собом. — Благороднички закони уведени на југу. — Време револуције. — Измена закона о наследству. — Дејство произведено том изменом. — Једнакост дотерана до крајних граница у новим државама на западу. — Једнакост у изображењу.

О друштвеном стању Англо-Американаца могло би се учинити више важних примедба, али има једна која је важнија од свију других.

Друштвено је стање Американаца у највећем ступњу демократско. Оно је имало тај карактер од постанка насеобина, а данас га има још више.

У предидућој глави казао сам да међу исељеницима који се населише на обалама Нове Енглеске владаше врло велика једнакост. У тај део Савеза никад не би бачено ни само семе племства. Ту се никад не моглоше увести други какви утицаји осем умних. Народ се навиче да поштује и уважава извесна имена, као обрасце изобразености и добродетељи. Глас неких грађана доби над њим власт која би се можда с правом назвала племићском, да се могла без промене преносити с оца на сина.

То се збиваше на истоку Худзона; али на југозападу, и на ниже до Флорида, беше друкчије.

У већини држава на југозападу Худзона, беху се настанили велики енглески сопственици који уведоше благородничка начела, а с њима и енглеске законе о наследству. Ја сам показао узроке који спречаваху да се у Америци уведе јако благородство. Ти узроци беху слабији на југозападу Худзона него на истоку. Један једини човек могаше на југу обделавати, помоћу робова, грдан простор земље. У том дакле делу копна беше бо-

гаташа с великим непокретним сопственостима; али њихово упливисање управо не беше благородничко, као што се то разуме у Јевропи, будући да они немађаху никаквих привилегија (повластица) и да због обделавања земље робовима немађаху закунаца, на потоме ни патронства. При свем том велики сопственици на југу Худзона образоваху виши staleж, који имађаше своје засебне идеје и укусе, и који у опште вршаше политичке послове. То беше неки род племства које се мало одликоваше од масе народа чије страсти и интересе лако примаше и не узбуђиваше ни љубав ни мрзост; у кратко рећи оно беше слабо и готово без живости. Тај се staleж стави на чело побуне на југу: њему се има благодарити за све велике људе америкаanske револуције.

У то доба, цело друштво би потресено: народ, у чије се име борпло, и који поста сила, зажеље да ради сам собом; демократски се нагони пробудише; јарам старе отаџбине једном скрхан, доби се воља за сваку независност: индивидуална (лична) упливисања престадеше мало по мало осећати се; обичаји и закони почеше да иду истој мети.

Али закон о наследству би узрок те једнакост учини свој последњи корак.

Мени је за чудо да старе и нове публицисте нису приписале законима о наследству¹ већи уплив на ток људских послова. Ти закони истина припадају грађанском реду, али би их требало ставити на чело свију политичких устапова, јер они невероватно упливишу на друштвено стање народа кога су политички закони само

¹ Под именом закона о наследству, ја разумем све законе којима је главна цел да одреде шта ће бити с имовином после смрти имаоца. У број тих закона спада и закон о сунституцијама (поднаследство); истина је да и он забрањује сопственику располагати својим

израз. Они осем тога имају један извештај и равнообразан начин којим утичу на друштва; они тако рећи овладају нараштајима пре него што дођу на свет. Они дају човеку готово боговску власт над будућношћу својих подобних. Законодавац уреди једанпут наследство грађана па је миран за читаве векове: давши једном покрет своме делу, он може дићи руке од њега; машина, после ради својим сопственим силама, и иде као сама од себе целим у напред означеној. Склонљена па извештај начин, она скупља, концентрише, гомила око неке главе имовину, а па скоро затим и власт; она тако рећи подиже племство из земље. Руковођена по другим начелима и управљења па другу страну, она ради још брже: она распарчава, дели, растура имања и власт. У том случају догађа се по кадишто да се људи поплаше брзине њезинога хода, па не надајући се да је могу зауставити, покушавају бар да јој ставе па пут сметње и тегобе. Они хоћеју да оспоре њезино дејство другим противним; али је то старање узалудно. Она мрви, или разноси у ваздух све што пађе па своме путу, она се подиже у висину и брзо се спушта па земљу све дотле док је не претвори у покретну и неопипљиву прашину па коју демократија седа.

Кад закон о наследству дозвољава, а још више кад налаже једнаку поделу очевог имања међу свом децом, онда он производи двојака дејства, која се морају разликовати једна од других, ма да теже једној истој целим.

По закону о наследству, смрт сваког сопственика причињава револуцију у сопствености; добра мењају не

добрима пре смрти; али он га обвезује да их сачува само за то да би их недирута предао свом наследнику. Главна је дакле целм закону о субституцијама да одреди шта ће бити с добрима после смрти сопственикове. Остало је само средство којим се он служи.

само газде, пего, тако рећи, и природу; она се непрестано ценају на све мање и мање делиће.

То је непосредно и, на неки начин, материјално следствие закона. У земљама где законодавство наређује да се очевина подједнако дели међу децом, ту имања, а нарочито територијална, морају дакле непрестано тежити к смањивању. Међутим последице тога законодавства осетиле би се тек после дугога времена, ако би се закон оставио својим сопственим силама; јер, ако се само фамилија не састоји из више од два детета (а каже се да је три средњи број чланова фамилије у земљи која је насељена као Француска), та деца, пошто поделе имаће свога оца и своје мајке, неће бити спромашнија него што су они свики за се.

Али закон о једнакој подели не утицаше само на судбу добара; он дејствује на душу сопственика, и позива у помоћ њихове страсти. Његови посредни утицаји уништавају пагло велике имовине, а нарочито велике домене.

У народа у којих је закон о наследству основан на праву првородства, територијалне домене прелазе по правцу целе с колена на колено. Отуда излази да се дух фамилије тако рећи материјализира у земљи. Фамилија представља земљу, земља представља фамилију и овековечана јој име, порекло, славу и добродетељи. Она је непронадљив сведок прошлости, и драгоценост јемство будућег живота.

Када закон о наследству одређује једнаку поделу, он уништава присну свезу која постоји међу духом фамилије и одржањем земље; земља престаје представљати фамилију, јер како није могуће да остане неподељена после једног или два нараштаја, то је очевидно да се мора непрестано смањивати, и да ће је на послетку са свим нестати. Синови једнога великикога газде пољских добара, ако пишу многобројни, или ако имају среће,

могу се надати да неће бити сиромашнији од свога оца, али не да ће притежавати она иста добра која он притежава; њихово богатство мора ће се састојати из других елемената, а не оних који састављају његово.

А, чим се имаоцима непокретних добара одузме велики интерес успомене, гордости, чувства и честољубља за одржањем земље, можете бити уверени да ће је они пре или после продати из великог новчаног интереса, почем се покретни капитал рентирају много боље него други, и почем су удеснији за задовољење магновених страсти.

Кад се велика непокретна имаћа једном резделе, она се више не сједињавају; јер мали газда има сразмерно више прихода од своје земље¹ него велики од своје, и по томе продаје је скупље. И тако они исти економни рачуни који су навели богаташа да прода своје велике баштине, стајаће му на путу да купи мале те да он њих састави велике.

Оно што називају дух фамилије, често је основано на обмани личнога самољубља. Човек тражи да се овековечи и, на неки начин, обесмрти у својим прауцима. Где дух фамилије престаје, ту ступа на његово место лично самољубље са својим наклоностима. Будући се фамилија тада представља духу само као нешто нејасно, то сваки мисли само на магновену угодност; брига се води о првом параштају, а о удаљенијима се и не мисли.

Не тражи се дакле да се своја фамилија овековечи, или се бар за то траже друга средства, а не непокретна сопственост.

По томе, закон о наследству не само да смета фа-

¹ Ја не велим да мали газда боље ради, али он ради с више ревности и брижљивости, и добија радом оно што што му не достаје у вештини.

милијама да одрже исте баштине неповређене, него им још одузима и вољу да то покушавају, и готово их навлачи да с њим суделују на својој сопственој пропасти.

Закон о једнакој подели имовине дејствује на два начина: кроз ствари на људе, а кроз људе на ствари. Он на оба та начина жестоко напада непокретну сопственост и нагло уништава фамилије и имања.¹

Ако ико, то без сумње ми Французи деветнаестог века, који смо свагдашњи сведоци политичких и друштвених промена којима је узрок закон о наследству, не треба да сумњамо о његовој сили. Ми га сваки дан видимо да непрестано иде по нашој земљи, рушећи на своме путу зидове наших обиталишта, и обарајући ограде наших њива. Но и ако је закон о наследству учинио већ много међу нама, опет му за то остаје још много да учини. Наше успомене, наша мњења и наши обичаји веома му сметају.

¹ За то што је земља најсталија сопственост, налази се кад и кад богатих људи који су склони да учине велике жртве за набавку такве сопствености, и који радо губе знатан део свога прихода само да би сачували остатак. Али то су случајеви. Љубав к непокретној сопствености сад се обично налази само у спромаха. Мали газда непокретног добра, који је мање изобразен, који има мање фантазије и страсти него велики, у опште се брине само о томе како ће да умножи своју имовину, и често се догађа да помоћу наследства, брака и трговине у томе и успева.

Поред тежње која нагони људе да распарчавају земљу, има дакле једна друга која их наводи да је нагомилававају. Та тежња која је довољна да стане на пут да се имовине не разделе до бенконачности, није доста јака да створи велике територијалне имовине, а још мање да их одржи у нетим фамилијама.

У Савезним Државама, његов је посао рушења готово довршен. У њима се могу изучавати његови главни резултати.

Енглеско законодавство о преносу добара оборн се у време револуције готово у свима државама.

Закон о субституцијама (поднаследству) измени се тако да неприметно смета слободној циркулацији добара (Ж).

Пошто прође први параштај који издаде закон о једнакој подели, имаћа се почеше распарчавати и то распарчавање постајаше с временом све брже и брже. Данас се друштвени изглед већ не познаје, ма да је од тога доба једва шесет година претекло.¹

Фампије притежаоца великих непокретних добара готово су се све изгубиле у општој маси. У Њујорку (држави), где их беше врло много, једва две лебде пад провалом у коју тек што се пису отисле. Синови тих пмућних грађана данас су трговци, адвокати, лекари. За већину њих не зна се ни да су живи. Последњи траг редова и наследних одличја уништен је; закон о наследству све је изједначио.

У Савезним Државама има богаташа као и по другим местима; ја шта више не познајем ни једну земљу где човек више воли новац, и где се теорија сталне једнакости добара већма презире. Али у њима имаће прелази из руке у руку необичном брзином, и искуство учи да је ретко видети да се њим користе два параштаја.

Овај опис, ма како јасан да се замисли, даје само непотпуну идеју о ономе што се збива у новим државама на западу и југозападу.

На измаку последњег века, дрске авантуристе (протуге) почеше продирати у мисисипске долине. То

¹ Сад има 97 год. од тога доба (прев.)

би као неко ново откриће Америке. На скоро за тим нагрнуше тамо исељеници, и непозната друштва изникнуше у једанпут из пустиње. Државе за које се пре неколико година и не знађаше, ступише у ред држава америкаанскога Савеза. На западу се може видети најпотпунија демократија. У тим државама, које је тако рећи срећа на брзу руку склопила, становници су са свим скорашњи на земљишту које заузимају. Они једва познају један другог, и ни један не зна историју свога најближега комшије. У том делу америкаанскога копна, народ не само да није изложен утицају великих имена и великих богатстава, него ни онога природнога благородства које произлази из научности и добродетељи. Ту нико нема оне поштовања достојне власти коју људи дају за успомену живота који се проводи у чињењу добра пред њиховим очима. Нове државе на западу имају већ становника; али уређено друштво у њима још не постоји.

У Америци нису само имовине једнаке; једнакост се распростире до извесног степена и на саме умне способности.

Ја не верујем да има земље у свету у којој се, при једнаком броју становника, налази тако мало незналица и мање научењака него у Америци.

У њој сваки има основно знање, али велико знање нема готово нико.

То се лако разуме, и тако рећи нужни је резултат онога што смо напред рекли.

Сви готово Американци имају толико да могу угодно да живе; они дакле могу лако да набаве прве елементе људских знања.

У Америци има мало богаташа. Због тога скоро сви Американци имају дакле потребу да западу какав му драго занат, а сваки занат захтева изучавање. Американци могу дакле да посвете само прве године живота

општем обделавању разума: они у петнаестој години предузимљу оно занимање на које напсле да се одаду. По томе њихово се уснићавање већином свршава онда кад се наше започиње. Ако га по том и даље продуже, они га управљају само на нешто специјално што ће доцније моћи да допоси новаца. Они изучавају науку као занат, и занимају се само с применом оних знања која су призната за полезна.

У Америци, већина богаташа били су спромаси. Готово сви они који доцније седе беспослени у младости су врло много радили, од куда следује да онда кад би се могло имати воље за науку, нема се времена за то, а кад се добије време, онда се више нема воље.

У Америци дакле нема сталежа у коме се наклоност к умним задовољствима наслеђује с последним благостањем и рахатуком, и који сматра за част занимати се умним пословима.

За те послове нема се воље онако исто као што се нема ни моћи.

У Америци се образовало у људским знањима неко средње стање коме су се сви духови приближили, једини подижући се а други спуштајући се.

По томе, у њој се налази грдна множина особа које имају од прилике једнака знања у верозакону, историји, науци, политичној економији, законодавству и управи.

Умна неједнакост долази непосредно од Бога, и човек није у стању да учини да је нема.

Али, из онога што смо казали следује да умне способности, при свем том што по вољи Творца остају неједнаке, налазе једнака средства за примену.

Тако дакле, племићски елеменат, који је у Америци био слаб од свога постанка, у наше је доба ако не са свим уништен, а оно бар тако ослабљен да му се не може приписати ма какав утицај на ток послова.

На против, време, догађаји и закони учинили су да

је демократски елеменат не само постао претежнији, него да је тако рећи остао сам. Нипакава фампијарни или корпорациони утицај не да се приметити; шта више често нема ни индивидуалног (личног) трајашног уплива.

Америка нам дакле показује, у своме друштвеном стању, најчудноватији појав. Имаће и умна способност чине у њој људе равнијим, или, другим речма, равније јаким, него што су ма у којој земљи у свету, и него што су били ма у коме веку који историја памти.

Политичке последице друштвенога стања Англо-Американаца.

Политичке последице такога друштвенога стања лако је извести.

Не може се замислити да једнакост неће на послетку продрети и у политички свет, као што је продрла у остало. Људи се не могу замислити вечно неједнаки међу собом у једном само, а равни у осталоме; они ће дакле, у извесно време, постати равни у свему.

А, ја познајем само два начина на који се једнакост може увести у политички свет: треба дати права сваком грађанину, или не дати ни једном.

За народе који су дошли до онаког друштвеног стања као што је стање Англо-Американаца, врло је дакле тешко наћи границу између суверенства свју и апсолутне власти једнога.

Не треба крпiti да се друштвено стање које описух подаје скоро тако исто једној као другој од тих двеју последица.

Има за иста једна мушка и праведна страст за једнакост која пробужује у људма жељу да буду јакни и пошто-

вани. Та страст тежи да подигне мале у ред великих; али има тако исто у срцу људском неки покварени укус за једнакост, који порађа у слабима жељу да привуку јаке на онај псти висоравап на коме се они налазе, и који доводи људе до тога да претпоставе једнакост у роцству неједнакости у слободи. Народи у којих је друштвено стање демократско не презиру по својој природи слободу; они на против пмају нагонски укус за њу. Али слобода није главни и непрестани предмет њихове жеље; што они љубе вечном љубављу, то је једнакост; они се нагло и изненадно устреме к слободи, па ако промаше цел, они се предају судби; али без једнакости ништа их не може задовољити, и они би волели изгинути него ли њу изгубити.

С друге опет стране, кад су грађани од прилике сви једнаки, тешко им је бранити своју независност против напада власти. Будући да у том случају ни један од њих није доста јак да се може с успехом сам борити, то се слобода може ујамчити само удружењем сила свију. А, такво се удружење не налази увек.

Народи дакле могу извести две велике политичке последице из једног истог друштвеног стања: те се последице страшно разликују једна од друге, али оне излазе из једнога истог дела.

Англо-Американци су били први који су имали да учине тај страховити избор, али су били доста срећни те су избегли апсолутну власт. Околности, порекло, просвета, а особито нарави, дозволили су им да оснују и одрже народно суверенство,

ГЛАВА ЧЕТВРТА.

О начелу народнога суверенства у Америци.

Оно влада целим американским друштвом. — Примена тога пачела у Америкаца још пре њихове револуције. — Његов развитак револуцијом. — Поступно и неоспорно опадање дапка који се захтева као услов права бирачкога.

Кад хоћемо да говоримо о политичким законима Савезних Држава, треба увек да почнемо с начелом народнога суверенства.

Начело народнога суверенства, које се увек налази више или мање у основи скоро свију људских установа, обично је као сахрањено у њима. Људи му се покоравали а неће да га признаду, и кад се по какав деси да га за који тренутак изнесу на видело, одмах похитају да га на ново загњуре у таму светилишта.

Народна је воља она реч коју су интриганти свију времена и деспоти свију векова највише злоупотребљавали. Једни су видели њезин израз у купљеним гласовима неколико владиних агената; други у гласовима интересоване или страшливе мањине; пма их шта више и таквих који су је налазили са свим јасну у ћутању народа, и који су мислили да се *из ћутања порађаше за њих право заповедања*.

У Америци, начело народног суверенства није сакривено или бесплодно као у пзвесних народа; оно је признато наравима, обпародовано законима. Оно се слободно шири, и достиже без сметња своје крајне последице.

Ако има у свету земље где се човек може надати да оцени праву вредност начела народнога суверенства, да га проучи у својој примени на друштвене послове, и изрекче суд о његовим користима и опасностима, та је земља без сумње Америка.

Ја сам напред казао да је начело народнога суверенства било у почетку начело које је служило за основу већини енглеских насеобина у Америци.

Међу тим оно онда не владаше управом друштва као што је то сада случај.

Две сметње, једна спољна, а друга унутрашња, задржаваху његов поплављавајући ток.

Оно немогаше јавно да се покаже у законима за то што се насеобине још морадоше покоравати својој старој отаџбини; оно је дакле морало да се крије по провинцијалним скупштинама, а нарочито по општинама где се у тајности рашириваше.

Ондашње американско друштво још не беше спремно да га усвоји са свима његовим последицама. Просвета у Новој Енглеској, богатства на југу Худзона, чињаху за дуго, као што сам у предидућој глави показао, неки благороднички утицај који тежаше да у мало руку скупим друштвене власти. Државни чиновници још немаху сви право да буду изабрани, нити сви грађани право бирања. Изборно право беше свуда сведено у извесне границе и потчињено плаћању извеснога данка. Тај данак беше врло мали на северу а на југу већи.

Кад американска револуција плану, начело народнога суверенства изиђе из општине и овлада управом. Сви се сталези изјаснише и одважише за њега; борише се и победише у његово име. Оно постаде закон закона.

Скоро тако исто брза промена учини се у унутрашњости друштва. Закон о наследству укиде са свим месне утицаје.

У време кад то дејство закона и револуције поче бивати видно свима очима, демократија већ беше победитељка. Власт већ беше стварно у њезиним рукама, Више не беше слободно ни борити се против ње. Виши сталези потчинише се без гуићања и без борбе злу које

за у будуће беше постадо неизбежно. Догоди им се оно што се обично догађа силама које падају: лично самољубље овлада њиховим члановима. Почем се више сила не могаше истргнути из руку народа, и почем множина простог народа не беше толико мрска да би је требало презрети, то се више не мишљаше ни на шта друго него да се пошто по то добије њена наклоност. Најдемократскији закони усвету бише дакле такмично примљени од људи чије интересе они највише вређаху. На тај начин, виши сталежи не узбудише против себе страсти простог народа; него сами ускореше победу новог реда. Тако дакле, ствар веома чудновата? демократски помет беше најбржи и најнеоспорнији у државама где благородство беше највише завањало корена.

Држава Маријланд, коју су основале велике власти, прва прогласи опште право гласања¹ и уведе у своју управу најдемократскије форме.

Када неки народ почне мењати данак којим је условљено изборно право, може се предвидети да ће пре или после доћи до тога да га са свим укине. То је једно од најнепроменљивијих правила која владају друштвима. Што се више шири граница изборних права, тим се све већа потреба опажа да се иста још више рашпри; јер се силе демократије после сваке нове уступке умножавају, и њезина захтевања расту с њезином новом влашћу. Честољубље оних који не плаћају данак од кога зависи изборно право распаљује се у толико више што је већи број оних који га плаћају. На послетку, изузетак постаје правило; уступке се чине непрекидно док се год не дође до општег права гласања.

У Наше доба, начело народног суверенства развило се у Савезним Државама у свима практичним видовима који се могу замислити. Оно се ослободило свију

¹ Измене учињене у Маријландском уставу 1801 и 1809.

ових измишљотина којима су га у другим државама окружили, и, по потреби, појављује се у свима формама. Час цео народ непосредно издаје законе као у Атини; час га посланици, изабрани општим гласањем, представљају и раде у његово име под његовим скоро непосредним надзором.

Има земаља где нека тако рећи спољашња власт друштвенога тела утиче на њ, и принуђава га да иде извесним правцем.

Има оне друге у којима је сила раздељена, тако да се половина исте налази у друштву а половина ван њега. У Савезним Државама не види се ништа томе подобно; у њима друштво ради само од себе и утиче на само себе. Власти нема ван њега; шта више готово и нема никог кој би смео замислити, а још мање изразити мисао да исту тражи на другом ком месту. Народ учествује у прављењу закона избором законодаваца, а у њиховој примени избором носноца извршне власти. Администрацији је остављен тако слаб и ограничен део власти, она носи на себи тако јаке трагове свога народнога порекла и толико се покорави сили од које пропизлази, да се може рећи да народ сам влада. Народ влада политичким американским светом онако као што Бог влада васпоним светом. Он је узрок и крај свега; од њега све пропизлази, и у њему се све губи (3)

ГЛАВА ПЕТА.

Пре него што се почне говорити о влади Савеза, мора се проучити шта се догађа у појединим државама.

У овој ћу глави да испитам форму владе која је, у Америци, основана на начелу народнога суверенитета, средства која она употребљује за рад, њене сметње, користи и опасности.

Прва је тегоба у овоме: Савезне државе имају сложен устав; у њима се виде два разна друштва која су тако рећи углављена једно у друго; у њима су две владе једна од друге са свим одвојене и готово независне. Једна, обична и без одређених граница, која одговара свагдашњим потребама друштва; друга, изузетна и ограничена, која се занима само извесним општим интересима. Једном речи двадесет и четири мала суверена народа образују велико тело Савеза.

Испитивати Савез пре него што се проучи држава, значило би поћи путем непрокрченим и пуним сметња. Форма федералне владе у Савезним Државама последња се појавила; она је само предругојачење републике, извод политичких начела која су била распрострајена по целом друштву пре ње и у њему независно од ње постајала. У осталом, савезна је влада, као што рекох, изузетак; влада држава јесте опште правило. Писац који би хтео да представи целину једне такве слике пре него што је показао њезине подробности, наишао би неизбежно на нејасности и сваки би час понављао оно што је већ једном казао.

Велика политичка начела која данас владају американским друштвом постала су и развила се у држави; о томе се не може сумњати. Да би смо дакле имали кључ од свега осталог, треба да познамо државу.

Државе које у наше доба сачињавају американски Савез имају, што се тиче спољашњег изгледа установа, једну исту форму. У њима је политички или административни живот усредсређен у три радна огњишта, која би се могла упоредити с разним нервним средштима што покрећу човечије тело.

На првом се ступњу налази *општина*, више ње *срез* (*comté*), и на послетку *држава*.

О општинском систему у Америци.

За што писац почиње испитивање политичких установа с општином. — Општина се налази у свију народа. — Тегоба да се општинска слобода утврди и одржи. — Њезина важност. — За што је писац изабрао организацију општине Нове Енглеске за главни предмет свога испитивања.

Ја с намером испитујем најпре општину.

Општина је друштво које је тако природно да где год има скупљених људи ту она сама од себе постаје.

Општинско друштво постоји дакле у свију народа, ма какви били њихови обичаји и њихови закони. Човек прави краљевства и ствара републике; али општина се чини да излази непосредно из божјих руку. Но и ако општина постоји од кад има људи, општинска је слобода при свем том ретка и крта ствар. Народ може увек установити велике политичке скупштине, јер се у његовој средини обично налази познати број људи у којих знање замењује до познатог ступња познавање јавних послова. Општина је састављена из грубих елемената који често противстају законодавчевом дејству. Тегоба да се уведе општинска независност, у место да се смањује у оној истој мери у којој се народи изображавају, увеличава се с њиховим изображењем. Врло изображено друштво нерадо трпи покушаје општинске слободе. Оно се узбуђује кад види ђезине многобројне погрешке, и очајава о успеху пре него што је дошло до последњег резултата искуства.

Између свију слобода, општинска слобода, која се тако тешко уводи, највише је изложена поплавама власти. Остављене саме себе, општине не могу да се боре против предузимачке и јаке владе; да би се с успехом браниле, требало би да су општинске установе са свим развијене и да су ушле у народне обичаје и идеје. По

томе, докле год општинска слобода не уђе у нарави до-
тле ју је лако уништити, а она може прећи у нарави
тек пошто је дуго постајала у законима.

Општинска дакле слобода не зависи од људских
усиљавања. Она се ретко ствара; она на неки начин по-
стаје сама од себе. Она се готово тајно развија у друш-
тву под варварском. Она се утврђује само продуже-
ним дејством закона и нарави, околности, и нарочито
времена. Од свију народа јевропскога копна, може се
рећи да ни један једини не познаје општинску слободу.

Међутим спла је слободних народа у општини.
Општине су слободи оно што су основне школе науци.
У њима народ учи познавати слободу, ценити њезину
вредност, уживати њезину мирну употребу и служи-
се њом. Без општинских установа, народ може себи
дати слободну владу, али он нема духа слободе. Про-
лазне страсти, магновени интереси, случајне окол-
ности, могу му дати спољашне форме независности; али
у унутрашњости друштвенога тела сакривени деспоти-
зам изиђе пре или после на површину.

Да бих разговетно и разумљиво представио чита-
оцу општа начела на којима почива политичко устрој-
ство општине и среза у Савезним Државама, држао сам
да је полезно да узмем за образац једну засебну др-
жаву, да испитам потанко све што се у њој догађа, и
да бацим по том кратак поглед на осталу земљу.

За тај посао изабрао сам једну државу Нове Енглеске.

Општина и срез нису једнако устројени у свима
деловима Савеза. Међутим лако је познати да су скоро
једна иста начела владала у целом Савезу при њихо-
вом образовању,

Но, мени се учинило да су се та начела у Новој
Енглеској више развила, и постигла удаљеније после-
днице него игде на другом месту. Она се у њој јасније
показују и странац их може лако посматрати.

Општинске установе Нове Енглеске сачињавају једну потпуну и правилну целину. Оне су старе; њихова је сила у законима, а још више у наравима; оне чине грдио велики утицај на цело друштво.

У свима тим смотрењима, оне заслужују да обратимо на њих пажњу.

Границе општине.

Општина Нове Енглеске заузима средину између кантона и општине у Француској. Она у опште броји две до три хиљаде становника.¹ Она дакле није сувише пространа те да сви њени становници немају скоро једне исте интересе; а, с друге стране, она је доста насељена да је човек увек сигуран да у њој нађе саставне делове добре управе.

Општинске власти у Новој Енглеској.

Народ је извор свију власти у општини као и свуда ван ње. — Он у њој врши сам собом главне послове. — Општинског савета нема. — Највећи део општинске власти налази се у рукама *select-men-a* (одборника). — Како *select-men-и* (одборници) раде. — Збор или општа скупштина становника општине (*Town-Meeting*). — Побројавање свију општинских званичника. — Њихове обавезе и награђене дужности.

Народ је у општини, као и свуда ван ње, извор друштвених власти, али он нигде не врши своју власт

¹ У Масахусету је било 1830 године 303 општине и 610,014 становника, што износи од прилике 2000 становника на једну општину.

непосредније него у општини. Американски је народ господар коме се морало угађати колико је год било могућно више.

У Новој Енглеској, већина ради кроз представнике кад треба да се врше општи државни послови, јер је нужно да тако буде; али у општини где су законодавна и управна власт ближе владаних, представнички закон није дозвољен. Тако исто нема ни општинског савета. Кад бирачи изберу своје судске и административне званичнике, они их сами собом руководе у свему што није чисто и просто извршење државних закона.¹

Ово је тако противно нашим (Француским) идејама, и тако противположено нашим обичајима, да је нужно да наведем неколико примера те да би се могло добро разумети.

Јавне дужности у општини врло су многобројне и врло подељене, као што ћемо то мало ниже видети. Међу тим највећи део административних власти налази се у рукама малог броја особа које се бирају сваке године и које зову *select — men*² (одборници).

¹ Та правила не важе за велике општине. Оне у опште имају једнога мѣра и један општински савет раздељен на две гране. Али то је изузетак који треба да се одобри законом. Види закон од 29 Фебруара 1822 који уређује власт вароши Бостона. *Laws of Massachusetts*, св. II, стр. 588. Но често се догађа да су и мале вароши потчињене особеној администрацији. У држави Њујорку било је 1832 године 104 општине које су тим начином управљане. (*William's — Register*).

² У најмањим општинама бирају три, у највећим девет. Види *The Town officer*, стр. 186. Види такође главне законе Масакусета који се односе на *select — men*:

Општи државни закон намећу је *select — men* — има (одборницима) извесне дужности. За вршење тих дужности, одборници не потребују овлашћење оних којима управљају, а за неизвршење истих лично су одговорни. Државни им закон на прилику налаже да у својој општини праве изборне спискове; ако то не учине, окривљују се као преступници. Али у свима стварима које су остављене руковању општинске власти, одборници су извршиоци народне воље онако као што је у нас (Француза) мѣр извршилац одлука општинскога савета. Они већином раде на своју приватну одговорност и у пракци се управљају по начелима која је већина у напред поставила. Али ако хоће да учине неку промену у постојећем реду, или ако желе да предузму нешто ново, онда морају да се обрате избору своје власти. На прилику ако треба да се отвори једна школа, онда они сазову једног извесног дана, у напред означено место, све бираче; ту им изложе потребу која се осећа, покажу им нужна средства да се иста напни, кажу им колико се мора потрошити новца и које место треба да се избере. Скупштина питана о свему томе, усвоји начело, одреди место, одобри данак, и преда извршење своје воље одборницима.

Само одборници имају право сазивати општински збор (*town-meeting*); али се на то могу и изазвати. Ако десет сопственика смисле неко ново предузеће и захеле да га општина одобри, они захтеду да се сазову сви становници. Одборници морају да пристану на то, и само задржавају право председавања на скупштини.

Закон од 20 Фебруара 1786; од 24 Фебруара 1796, св. I, стр. 488; од — 7 Марта 1801 св. II. стр. 45; од 16 Јула 1795. св. I, стр. 475; — од 12 Марта 1808. св. II. стр. 186; од — 28 Фебруара 1795, св. I. стр. 302; од 22 Јуна 1797, св. I, стр. 539.

Те политичке нарави, ти друштвени обичаји без сумње су врло далеко од нас (Француза). Ја за сад немам вољу да изричем суд о њима нити да показујем сакривене узроке који их производе и оживотворавају, и ограничавам се само на то да их изнесем на видик.

Одборници се бирају сваке године у месецу Априлу или Мају. Збор бира у исто време гомилу других општинских званичника, за вршење извесних важних административних стварица. Једни под именом помоћника (*assesseurs*), треба да разрезају данак; други, под именом купцоца, да га купе. Један званичник, кога зову констабл (полицај), има за задаћу да врши полицијске послове, да нази на јавна места и да материјално извршује законе. Други један, под именом општинскога писара, уводи у записник сва саветовања и одлуке, и бедежи све што се тиче грађанскога стања (рођење, венчање, смрт). Један благајник чува општинске новце. Додајте тима званичницима једнога старатеља сиромаша кога се дужност, врло тешка за вршење, састоји у томе да извршује законе о сиротињи; школске комисаре, који рукују јавном наставом; надзорнике путова, који воде бригу о великим и малим путовима, па ћете имати списак главних чинилаца општинске управе. Али подела дужности не свршава се ту: међу општинске званичнике¹ још спадају црквени комисари, који одређују трошкове богослужења. За тим разни позорници, једни да наређују шта да раде грађани у случају пожара; други, да мотре на усеве; ови, да отклањају

¹ Сви ти званичници доиста постоје у пракци.

Подробености о дужностима свију ових општинских званичника могу се видети у књизи названој; *Town officer, by Isaac Goodvin; Worcester, 1827* и у збирци општих закона Масачусета у 3. св. Бостон, 1825.

привремено тегобе које би се могле породити односно заграда; они, да мотре на тачно мерење дрва, или да надзиравају мере и тежине.

У општини се рачунају деветнаест главних дужности. Сваки је становник обвезан примити те разне дужности, и ако то одрече, казни се новчано. Али већина њих награђују се, да би их сиромашни грађани могли вршити без штете. У осталом, по америчанском систему званичницима се не даје стална плата. У опште, свако дело које спада у њихове званичне дужности има своју цену, и они су плаћени само за оно што ураде.

О општинском суштаествовању.

Сваки је најбољи судија онога што се тиче самога њега. —

Послецица начела народнога суверенства. — Примена те науке у америчких општина. — Општина Нове Енглеске, суверена у свему ономе што се односи само на њу, потчињена у свему осталом. — Обвезаност општине према држави. — У Француској, влада даје своје званичнике општини. — У Америци, општина даје своје влади.

Ја сам на пред казао да начело народнога суверенства влада у целом политичком систему Англо-Американаца. Свака страна ове књиге показаше по неколико нових примера те науке.

У народа у којих влада начело народнога суверенства, свака особа сачињава раван део суверена, и подједнако учествује у државној влади.

Свака се дакле особа сматра за онако изображену, онако добродетељну, онако јаку као што је свака друга њој подобна.

Али за што се она покорава друштву, и где су природне границе те покорности?

Она се покорава друштву, не за то што је нижа од оних који њим управљају, или што би била мање способна него други који човек да управља сама собом; него му се покорава за то што јој се савез са себи подобним чини користан, и што зна да тај савез не може постојати без једне руководеће и уређујуће власти.

У свему ономе што се тиче међусобних дужности грађана, она је дакле потчињена. У свему пак ономе што се тиче саме ње, она је остала господар: она је слободна, и не даје рачуна о својим делима ником другом осем Бога. Отуда начело, да је особа најбољи и једини судија свога приватнога интереса, и да друштво има право да управља њезиним делима само онда кад се осећа повређено оним што она чини, или кад има потребу да захтева њезино суделање.

Та је наука у опште примљена у Савезним Државама. На другом њу месту испитати какав општи утицај она чини и на саме обичне радове у животу; али сад говорим само о општинама.

Општина, узета као једно цело, није ништа друго, односно централне владе, него особа као и свака друга, на коју се примењује теорија коју мало пре показах.

Општинска дакле слобода истиче, у Савезним Државама, из самог начела народнога суверенитета. Све су америкаanske републике више или мање признале ту независност; али у народа Нове Енглеске, околности су нарочито примогле њезин развитак.

У томе делу Савеза, политички је живот изашао из самих општина. Готово би се могло већи да је у почетку свака од њих била независан народ. Кад по том енглески краљеви потражише свој део суверенитета, они се ограничише на то да узму централну власт, а општину оставише у оном стању у коме је нађоше. Сад су општине Нове Енглеске потчињене: али у почетку не беху никако, или врло мало. Оне дакле нису од

другога добиле своју власт, него су се, на против, у корист државе одрекле једнога дела своје независности. Важна разлика, — коју читалац треба увек да има на уму.

Општине су у опште потчињене држави само у ономе што се тиче интереса који ћу ја назвати *друштвени*, т. ј. који је општи интерес неколиких или свију њих.

За све што се односи само на њих, општине су остале независна тела; и менн се чини да међу становницима Нове Енглеске нема ни једнога који признаје државној влади право мешања у управу чисто општинских послова.

По томе, ми видимо да општине Нове Енглеске продају и купују, да подижу тужбе и пред судом се бране, да се задужују и одужују, а да никаква административна власт и не помишља да томе противстане¹

Што се тиче друштвених дужности, оне су обвезане да их испуњавају. Тако на прилику, ако држава потребује повца, општина не може да не да суму која на њу припада.² Ако држава хоће да направи неки пут, општина не може да јој одрече своје земљиште. Ако пзда какву полицпјску наредбу, општина мора да је изврши. Ако хоће да уреди наставу по једном пстом плану у целој земљи, општина је обвезана да начини школе које закон захтева.³ Кад будемо говорили о администрацији Савезних Држава видећемо како и ко, у свима тим разним случајевима, приморава

¹ Види Laws of Massachusetts, закон од 23 Марта 1786. св. I. стр. 250.

² Види Laws of Massachusetts, закон од 20 Фебруара 1786, св. I. стр. 217.

³ Види исти зборник, зак. од 25. Јуна 1789 и 8. Марта 1827. св. I. стр. 367, и св. III. стр. 179.

општине да се покоравају. Овде ћу само показати да обвезаност постоји. Та је обвезаност строга, али државна влада не чини ништа друго кад је намеће него само поставља начело; у смотрењу њезинога извршења, општина добија сва своја лична права. Тако на прилику, данак до иста одређује законодавна скупштина, али општина га разрезаје и купи; држава наклаже да се установљавају школе, али општина их сама зида, плаћа и рукује с њима.

У Француској, државни купилац купи општинске порезе; у Америци, купилац општине купи државни данак.

Тако, у нас (Француза) централна (средсредна) влада позајмљује своје чиновнике општини; у Америци, општина позајмљује своје званичнике влади. Само то показује колико се та два друштва разликују једно од другога.

О општинском духу у Новој Енглеској.

За што општина Нове Енглеске привлачи наклоности својих становника. — Тегоба на коју се наилази у Јевропи да се створи општински дух. — Општинска права и дужности потпомажу у Америци да се тај дух образује. — Отаџбина има више физиономије у Савезним Државама него на другом месту. — У чему се појављује општински дух у Новој Енглеској. — Каква срећна дејства он ту производи.

У Америци има не само општинских установа, него још и општинског духа, који их подржава и оживљава.

Општина Нове Енглеске даје две користи које, свуда где се налазе, живо узбуђују интерес људи. Те су користи: независност и сила. Она, до иста, ради у кругу из којег не може да пзиђе, али се у њему слободно

креће. И сама та независност дала би јој стварну важност, кад јој је њено становништво и пространство не би обезбеђавали.

Не може се не веровати да људи у опште имају наклоности само к ономе што је силно. Ми не видимо да љубав к отаџбини за дуго влада у освојеној земљи. Становник се Нове Енглеске приљубљује својој општини и воли је не толико за то што је у њој рођен, колико за то што у њој види слободно и јако друштво којег је он члан, и које је вредно оне муке коју човек има кад га управља.

У Јеврони се често догађа да и саме владе жале што нема општинскога духа, јер сваки признаје да је општински дух велики елеменат поретка и јавног спокојства; али оне не знају како да га произведу. Оне се боје да не буду приморане да деле с општином државну власт и да не изложе државу анархији (безвлашћу), ако би је учиниле јаком и независном. А, кад се општини одузме сила и независност, онда у њој има људи којима се управља, али нема грађана.

Посмотрите, у осталом, једну важну чињеницу: општина је Нове Енглеске тако уређена да може служити за огњиште живих паклоности, а у исто време ништа се не налази поред ње што јако привлачи честољубиве страсти човечијег срца.

Срески се званичници не бирају и њихова је власт ограничена. И сама држава има важност тек другог реда. Њезипо је суштаствовање тамно и мирно. Мало има људи који, да би добили право да управљају државом, пристају да се удале од средишта својих питереса и да узнемире свој живот.

Савезна влада даје силе и славе онима који је врше; али људи који могу да упливашу на судбу Савеза врло су малобројни. Председништво је велико звање до кога се долази тек кад је човек у годинама; а кад се дође до

других великих федералних звања, то тако рећи бива случајно, и пошто се човек већ прославио у другоме чему. Честољубље не може да постави та звања за постојану цел својих усиљавања. Жеља за поштовањем, потреба стварних интереса, прохтев за власт и чувено име, усредсређују се у општини, као средсреди обичних одношаја живота. Те страсти, које тако често узнемирују друштво, мењају свој карактер кад се врше тако близу домаћег огњишта, и на неки начин у самој фамилији.

Погледајте како су Американци вештачки, ако тако смем рећи, *растурили* власт у општини, да би тим начином заинтересовали у општој ствари што већи број људи. Осем бирача који су позвани од времена на време да врше послове владе, колико има различитих звања, колико разних званичника који, у кругу свога делања, представљају снажно друштво у коме кога раде! Колико се људи користи општинском влашћу и налазе у њој сопствени интерес!

Као год што је општинска власт по американском систему раздељена међу многим грађанима, тако су исто и општинске дужности умножене. У Савезним Државама с правом се мисли да је љубав к отаџбини неки род вере којој људи постају одави вршећи је и исповедајући је.

На тај начин, општински се живот даје тако рећи свакога тренутка осетити; он се показује сваки дан испуњењем неке дужности или употребом некога права. Тај политички живот непрестано покреће друштво, али мирно и без великих потреса.

Американци воле место у коме живе из узрока погодног ономе из кога брежуци воде своје брегове. У њих отаџбина има означене и карактеристичне црте; она има више спољашњег изгледа него на другом месту.

Општине Нове Енглеске у опште су врло срећне.

Њихова је управа по њиховом укусу и производ њихова избора. У дубоком миру и материјалном благостању који владају у Америци, буре општинскога живота малобројне су. Управа општинских послова лака је. Даље, политичко васпитање народа већ је одавно свршено, или боље, он је дошао са свим изобразен на земљиште које заузима. У Новој Енглеској, више нема ни спомена о подели на редове; по томе у општини нема никакога сталеза који би тежио да угњетава друге, а неправде које се чине појединцима губе се у општем задовољству. Ако и управа учини каке погрешке, што заISTA и бива, оне не падају у очи, почем је она стварни производ оних којима управља, и почем је довољно да само буде прилична, па да је неки род очинске гордости заштити. У осталом они немају никаку другу управу с којом би могли своју упоредити. Енглеска је некад владала целином насеобина, али народ је увек управљао општинским пословима. Народно је дакле суверенство у општини не само старо него и првобитно стање.

Становника Нове Енглеске привлачи своја општина за то што је јака и независна. Она га се интересује, за то што он учествује у њеној управи; он је љуби, за то што у њој нема узрока да се тужи на своју судбу. Он полаже у њу своје честољубље и своју будућност. Он учествује у свему што се догађа у општинском животу: у том ограниченом кругу проба онда да управља државом; навикава се на форме без којих слобода ради само кроз револуције, занаша се њиховим духом, добија укус за ред и поредак, схвата хармонију власти, и, на послетку, прикупља јасне и практичне идеје о природи својих дужности и о величини и пространству својих права.

О срезовима у Новој Енглеској.

Срез Нове Енглеске подобан је срезу Француском. — Он је образован чисто из административног интереса. — Он нема представништва. — Њиме управљају званичници који се не бирају.

Америкашки је срез у многеме подобан француском срезу. Њему су, као и овоме последњем, постављене проквзволне границе; он сачињава једно тело кога разни делови немају међу собом нужних свеза, и с којим није скончана ни наклоност ни успомена, ни опшност живота. Он је образован само из чисто административног интереса.

Општина беше сувише мала да би се у њу могло сместити правосуђе. Срез је дакле прво судско средиште. Сваки срез има један суд,¹ једнога извршиоца судских пресуда, један затвор за кривце.

Има потреба које све општине једнога среза скоро подједнако осећају, и због тога беше природио што се постави једна централна (средсредна) власт да их подмирује. У Масахусецу, та се власт налази у рукама извесног броја званичника које поставља државни старешина, по мњењу² свога савета.³

Срески административни (управни) званичници имају само ограничену и изузетну власт која се примењује само на мали број случајева у напред предвиђених. Држава и општина довољне су обичном току ствари. Ти административни званичници само спремају срески буџет, а законодавна га скупштина одобрава. Срез не представља никаква скупштина, ни посредно ни непосредно.

¹ Види закон од 14 Фебруара 1821, Laws of Massachusetts, св. I, стр, 551.

² Види закон од 20 Фебруара 2819. Laws of Massachusetts, св. II, стр, 494.

³ Савет државног старешине изборно је тело.

По томе, срез, управо рећи, нема политичко биће.

У већини американских устава примећува се двогуба тежња која побуђује законодавце да разделе извршну а да концентришу (скупе) законодавну власт. Општина Нове Енглеске има, сама од себе, живот који јој се не одузима; срезу би се пак морао привидно створити живот, али за то се није осетила потреба.

Све општине скупа имају само једно представништво. државу, средсреду свију народних власти; ван општинског и народног делања, може се рећи да постоје само силе појединих људи

О администрацији (управи) у Новој Енглеској.

У Америци се не примећува администрација. — За што. — Јевропци мисле да се слобода оснива одузимањем неких права од друштвене власти; Американци, поделом њезного вршења. — Готово цела права администрација ограничена је на општину и раздељена међу њезиним званичницима. — Траг административне хијераркије не опажа се ни у општини ни више ње. — Зашто је то тако. — Међутим како то бива да се државом управља једнообразно. — Кога је стављено у дужност да мотри да се општинска и среска администрација покорављу закону. — О увођењу судске власти у администрацију. — Последница начела распрострањеног избора на све званичнике. — О примирителном судији у Новој Енглеској: Ко га наименовава. — Он управља срезом и осигурава општинску управу. — Срески суд. Како он ради. — Ко га сазива. — Право надзора и жалбе, растушено као и сва управна звања. — Достављачи се побуђују поделом повчане казне.

Што највише пада у очи Јевропцу који путује кроз Савезне Државе, јесте то што нема онога што у нас зову управа или администрација. У Америци се виде писани

закони; види се њихово свагдашње вршење; све се око вас миче и покреће, а покретач се нигде не види. Рука која управља државном машинном сваки час се сакрива оку.

Међутим, као год што сви народи морају, да би могли изразити своје мисли, подврћи се извесним главним граматичким формама људских језика, тако исто сва друштва, да би могла опстати, морају да се потчине извесној количини власти без које падају у анархију. Та се власт може на разне начине разделити; али увек треба да се негде налази.

Сила власти у јединога народа може се смањити двома средствима.

Прво средство састоји се у томе да се власт ослаби у самом свом извору, одузевши друштву право или својство да се брани у извесним случајевима: ослабити власт на тај начин, у Јевропи се то у опште зове основати слободу.

Друго средство којим се смањује делатност власти не састоји се у томе да се друштво ослаби или да му се одузму неколико права, него у томе, да се његове силе разделе међу више руку; да се умноже званичници и сваком од њих да сва власт која му је потребна за извршење онога за што је одређен. Има народа које та подела друштвених власти може довести до анархије; међутим она, сама по себи, није анархична. Том поделом власти, њепо се делање, пстпна, оспорава и постаје мање опасно, али се никако не уништава.

Револуција је у Савезним Државама произведена зрелим и на размишљању основаним у кусом за слободу, а не неким нејасним и неопредељеним нагоном к независности. Она се није ослањала на страст нереда; него је, на против, ишла у корак с љубављу реда и законитости. По томе у Савезним Државама није се

тврдило да човек у слободној земљи има право да чини све што му се хоће; него су му, на против, паметули многостручније друштвене дужности него у другим државама. У њима се није ни мислило да се друштвена власт ограничава у свом извору и да јој се одузмљу права, него су је само разделили у извршењу. Тим начином хтели се да власт буде велика а њен извршилац мали те даби друштво било добро управљано и остало слободно.

Нема земље под небом где је закон тако апсолутан као у Америци, и где је његова примена подељена међу толико руку.

У устројству административне или управне власти у Савезним Државама нема ничега централног ни хијерархичног, и у томе је узрок што се она не види. Власт постоји, али човек не зна где да нађе њеног представника.

Ми смо на пред видели да општине Нове Енглеске нису под туторством. Оне дакле саме воде бригу о својим приватним интересима. Исто тако општинским званичницима већином спада у дужност да мотре да се општи државни закони врше, или да их сами собом извршују.¹

Осем општинских закона, држава по кадшто издаје оп-

¹ Види Town officer, нарочито речи: select-men, assessors, collectors, surveyors of highways . . . Од многих примера, навешћу само један: држава забрањује да се недељом путује без узрока. Tythingmen, општински званичници, нарочито имају дужност да мотре на извршење тога закона.

Види закон од 8 Марта 1792, Laws of Massachusetts св. I стр. 410,

ште полицијске наредбе; али обично саме општине и њихови званичници, заједно с примирителним судијама и по потреби места, уређују подробности душтвенога живота, и обнародовавају прописе који се односе на опште здравље, на добар ред и поредак, и на моралност грађана¹.

На послетку, општински званичници сами од себе, и без икаквог туђег упутства, подмпују оне непредвиђене потребе које друштва често осећају.²

Из тога што смо казали излази да се у Масакусецу скоро сва административна власт види се у општини,³ али да је раздељена међу много руку.

У француској општини има, у право рећи, само један управни званичник.

У општини Нове Енглеске има их, као што смо видели, најмање деветнаест.

Одборници (Select men) — праве изборне спискове за избор гувернера, и подnose резултат избора секретару републике.

Закон од 24 Фебруара 1796. год. св. I стр. 488

¹ Н. пр. Одборници дају дозвољење да се граде проходи, одређују место за клање и за известан род трговине која је Шкодљива суседству.

Види закон од 7 Јуна 1785. св. I. стр. 193

² Пример; у случају како заразне болести, одборници се старају о одржњу здравља, и с примирителним судијама употребљују мере које су за то нужне.

Закон од 22 Јуна 1797 св. I стр. 539.

³ Ја велим скоро, јер има више ствари у општинском животу које уређују или поједине примирителне судије или сви заједно, скупљени у главном среском месту. Н. пр. права за овај или онај рад дају општинске судије. Види закон од 28 Фебруара 1787. св. I. Стр. 297.

Ови деветнаест званичника у опште не зависе један од другога. Закон је брижљиво определно круг делења сваком од њих. Они су у томе кругу свемогући у вршењу својих дужности, и не зависе ни од које општинске власти.

Ако погледамо изнад општине, видимо неки врло слаб траг административне хијерархије. По кадшто се догађа да срески званичници међају решења општина или општинских званичника;¹ али у опште се може рећи да срески управни званичници немају право управљати поступцима управних званичника у општини.² Они им заповедају само у стварима које се тичу среза.

Општински и срески званичници дужни су, у врло мало предвиђених случајева, саопштавати резултат својих поступака званичницима централне, (средсредне) владе.³

¹ Пример: механичка права (licence) дају се само онима који засведоче писмом одбора да су доброг владања. Ако одбор веће да изда тако писмо, дотична се особа може тужити среском суду, састављеном из примителних судија. Срески суд може, ако хоће, издати захтевано право. Види закон од 12 Марта 1808, св. II, стр. 186. Општине имају право да издају наредбе (bailiffs), и да одређеном повчаном казном казне оне који им се не би покоравали; али те наредбе треба да буду одобрене среским судом. Види зак. од 28. Марта 1786. св. I, стр. 254.

² У Масахусету, срески управни званичници често су позвани да оцењују дела општинских званичника; али доцније ћемо видети да они ту оцену чине као судска, а не административна власт.

³ Пример: општински надзорници школа дужни су подносити годишње извешће о стању школа секретару републике.

Види закон од 10 Марта 1827. св. III, стр. 183.

Али централна влада није представљена човеком коме би спадало у дужност да издаје опште полицјске наредбе или уредбе за извршење закона; да редовно стоји у саобраћају са среским и општинским управним званичницима; да пази на њихово владање, да рукује њиховим делима и да их казни за учињене погрешке.

Дакле, средсреде где би се стицали зраци административне власти нема нигде.

Како се онда долази до тога да се при свем том управља друштвом по плану скоро једнообразном? Како се могу натерати срезови, општине, и њихови званичници да се поковавају закону?

У Државама Нове Енглеске, законодавна се власт распростире на више предмета него у нас (Француза). Законодавац продире, тако рећи, у само срце администрације. Закон се бави и најмањим стварицама; он прописује начела а у исто време и средства за њихову примену; на тај начин намеће управним надлежностима и њиховим званичницима мношину тачних и строго опредељених дужности.

Отуда излази да друштво ради једнообразно у свима својим деловима ако се сва извршна надлежностиства и сви њихови званичници управљају по закону. Али још остаје знати како се та надлежностиства и њихови званичници могу натерати да раде по закону.

У опште се може рећи да друштво има само два средства којима може да примора званичнике да се поковавају закону:

Оно може поверити једном од њих произвољну власт да рукује свима другима и да их у случају непокорности збацује са звања;

Или може овластити судове да преступнике казне судски.

Но није увек слободно употребити ма које ових средстава.

Право управљати чиновником претпоставља право збацити га са звања, ако се не влада по наложбама који му се дају, или унапредити га, ако ревностно врши све своје дужности. А, изабрани се званичник не може ни збацити ни унапредити. У природи је изборних звања да се не могу порећи док им не истече рок означен у пуномоћију. Кад су сва јавна звања изборна, онда се званичник, у ствари, има бојати само бирача и од њих све очекивати. Права хијерархија не може дакле постојати међу званичницима, почем се једном истом човеку не може дати право да заповеда и право да казни непокорност, и почем се праву заповедања не може придати право награде и казне.

Народи који бирају ниже званичнике своје управе морају дакле употребљавати многе судске казне као административно средство.

Али то се не увиђа на први поглед. Они који су на влади сматрају избор званичника за прву уступку, а потчињеност избраног званичника судској власти за другу. Они се једнако боје та два новачења; а будући им се више захтева прво него друго, то одобравају избор чиновника а остављају га независна од судије. Међу тим, једна од те две мере једина је претега која се може дати другој. Треба се добро узети у памет, изборна власт која није потчињена судској власти отрза се пре или после свакој контроли, или пропада. Између централне (средсредне) власти и изабраних административних надлежности само судови могу бити посредници. Само они могу натерати избраног званичника да се покорава, а да не повреди бирачево право.

Распростирање судске власти у политички свет треба дакле да буде сразмерно распрострањењу изборне власти. Ако то двоје не иде једно с другим, онда држава пада у анархију или у ропство.

Још се од вајкада приметило да судски обичаји и

форме судскога поступања спремају доста рђаво људе за вршење управне власти.

Американци су узели од својих оцева, Енглеза, идеју једне устатове која нема никакве подобности с оним што ми познајемо на јевропском копну, то је установа примирителних судија.

Примирителни судија заузима средину из међу простог човека и званичника у опште, административног или управног званичника и судије. Примирителни је судија просвећен грађанин, али који не мора бити зналац закона. Њему спада у дужност само да врши друштвену полицију, ствар за коју се захтева више здравог разума и правичности него науке. Кад врши административне послове, он ради јавно и по извесним формама, што га чини врло незгодним оруђем по деспотизам; али он се при том не потчињава ропским оним законим сујеверствима која чине судске званичнике скоро неспособним за управу.

Американци су усвојили енглеску устатову примирителних судија, али без племићскога карактера који је одликоваше у њиховој старој постојбини.

Гувернер Масахусеца¹ поставља у свима срезовима, извештан број примирителних судија на седам година.²

Осем тога, он поставља, тројицу од тих судију за судије срескога суда (*la cour des sessions*).

Примирителне судије учествују индивидуално у јавној администрацији. Они час имају да врше, заједно с изборним званичницима, извесна административна

¹ Доцније ћемо видети шта је то гувернер; за сад ћу само рећи да он представља извршну власт целе државе.

² Види устав Масахусеца, гл. II, одељак I, § 9; гл. III, §. 3.

дела;¹ час образују суд коме општински званичници оптужују кратким путем непокорне грађане, или коме грађани достављају преступе званичника. Али у среском суду врше они најважније административне послове.

Срески се суд састаје два пут преко године у главном среском месту. У Масахусецу му спада у дужност да одржава у покорности² већину³ јавних званичника.

Треба добро пазити да је срески суд у Масахусецу и административно тело у правом смислу и политички суд.

Ми смо већ казали да је срез само администра-

¹ Ево један пример; неки болестан страпац дође у неку општину из земље у којој влада зараза. Две примирителне судије могу, по саслушању одбора, наложити среском шерифу да га премести у друго место и да пази на њ. Зак. од 22. Јуна 1792, св. I. стр. 540.

У опште примирителне судије учествују у свима важним делима административног живота, и дају им полусудски карактер.

² Примирителне судије учествују, индивидуално, у управи општина и срезова. Најважнија дела општинскога живота у опште се врше само суделањем једнога од њих.

³ Ја велим већину, јер извесни административни преступи спадају у круг делања обичних судова. Н. пр. кад нека општина одрече нуждан новац за издржавање својих школа, онда је осуђују на врло велику новчану казну, и ту казну досуђује тако зван *supreme judicial court* (највиши суд), или *court of common pleas*.

Види закон од 10 Мрта 1827. св. III. стр. 190. То исто бива кад нека општина не набави ратну муницију. Зак. од 21. Фебруара 1822. св. II. стр. 570.

тивно устројство.¹ Срески суд врши оне послове који се тичу неколиких или свију општина једнога среза и којих се вршење не може ставити у дужност ни једној од појединих општина.

Кад се тиче среза, дужности су дакле среског суда чисто административне; а што он често уводи у свој начин поступања судске форме, то чини само за то да боље сазна предмет о коме се ради,² и да покаже грађанима да он жели да унапреди и устидура њихово добро и њихове интересе. Али кад треба да се оспидура општинска управа, онда он ради готово увек као судско тело, и само у неким ретким случајевима као административно.

Прва тегоба састоји се у томе, да се натера и сама општина, власт скоро независна, да се покорава општим државним законима.

Ми смо видели да општине наименовају сваке године извештај број званичника који, под именом помоћника, разрезају данак. Ако нека општина покуша да избегне плаћање данка не наименовавши помоћнике, онда је срески суд осуди на велику новчану казну,³ која се удара на све њезине становнике. Пресуду пак изврши срески шериф — судски званичник. На тај начин у Савезним Државама административна власт изгледа као

¹ Предмети који се односе на срез, и о којима се стара срески суд, могу се свести на ове: 1. Прављење апелација и судова; 2, пројект среског буџета (законодавна га скупштина усваја); 3, разрезавање пореза; 4, раздавање патената; 5, прављење и поправљање среских путова.

² Тако и. пр. кад се ради о неком путу, онда срески суд уклања помоћу пороте све тегобе које се односе на извршење.

³ Види закон од 20 Фебруара 1786. св. I. стр. 217.

да хоће да се сакрије од посматрача. Она се скоро увек заклања за судску власт, натерујући је да ради место ње. Но она тим начином не само не губи ништа него још постаје много јача, јер тада има за се ону скоро неодолиму силу коју људи припадају законој форми судскога поступка.

Тај ток послова сваки може лако разумети. Што се од општине захтева, у опште је јасно и опредељено. То се састоји у простом, а не у заплетеном делу; у начелу, а не у подробностима.¹ Али тегоба наступа онда кад затреба да се изнуди покорност, не од општине, него од општинских званичника.

Сва казнима дела која може учинити јавни званичник спадају у једну од ових врста:

Он може вршити немарљиво и без ревности оно што му закон налаже;

Или може не чинити оно што му закон заповеда;

Или може радити оно што му закон забрањује.

Суд може казнити поступак чиновников само у последња два случаја, јер судској осуди треба да служи за основу неко позитивно и оцепимо дело.

¹ Има један посредан начин којим се општина може натерати да се покорава. Општине су обавезане законом да своје путове одржавају у добром стању. Ако међу тим оне пренебрегну одлучити да се изда сума која је потребна за то, онда је општински званичник, коме је дужност да се стара о путовима, овлашћен да сам покуши нужни новац. Будући је он лично одговоран појединцима за рђаво стање путова, и будући га они могу оптужити ереском суду, то можемо бити уверени да ће се он против општине користити извапредицим правом које му закон даје. Тако дакле, претећи чиновнику, ерески суд приморава општину да се покорава. Види закон од 5. Марта 1785. св. I. стр. 505.

Тако, кад одборници не испуне формалитете које закон захтева у случају општинског избора, они могу да буду осуђени на новчану казну.¹

Али кад јавни званичник небрежљиво врши своју дужност; кад се млако и без ревности покорава прописима закона, онда се он налази са свим изван домашаја судскога гоњења.

Срески суд не може, баш и онда кад има административну власт, да га натера у том случају да врши своје дужности потпуно. Само страх од губитка звања може га натерати да буде ревнији, и тако предупредити те *quasi-delits*, а срески суд не поставља општинске власти, па по томе не може збацивати ни чиновнике које не поставља.

У осталом да би се ко могао уверити о небрежљивости и о неревновању мањег чиновника, требао би да води непрестани надзор над њим. А, срески суд држи своје седиште само два пут преко године и не води никакав надзор него само суди казнима дела која му се доставе.

Само онај који има произвољну власт да по своме нахођењу збацује немарљиве званичнике, може од њих изпутити тај род свесне и праве покорности; али суд је за то немоћан.

У Француској се тражи јемство за ту покорност у *административној хијерархији*; у Америци га траже у *избору*.

Из досад реченога следује ово:

Ако пеки јавни званичник Нове Енглеске учини *злочинство* у вршењу своје дужности, онда су увек обични судови позвани да га казне.

Али ако учини само *административну погрешку*, онда га може казнити чисто административно надлежништво;

¹ Закон Масахусета, св. II. ст. 45.

а кад је ствар озбиљна или хитна, онда судија уради оно што би званичник (административни) требао да уради.¹

На послетку, ако исти званичник учини неки од оних неопипљивих преступа које људско правосуђе не може ни да определи ни да оцени, онда таквим његовим поступцима стаје на пут други један суд против кога нема апелате. Тај суд, пред који он излази сваке године по једанпут, јесте општина која га бира. Она опозове пуномоћје које му је дала, и с тим он изгуби сву власт.

Тај систем заиста садржи у себи велике користи, али се при његовом извршењу наилази на једну практичну тегобу коју је нужно изнети на видик.

Ја сам већ напоменуо да административни (срески) суд, који зову *la cour des sessions*, нема право надзора над општинским званичницима, и да, по једном правном изразу, може радити само кад се позове (*lorsqu'elle est saisie*) и казнити само на основу довољнога узрока. А то је деликатна страна тога система.

Американци Нове Енглеске нису установили државно заступништво у среском суду;² а може се појмити да би им то тешко и било. Да су само били поставили у главном месту свакога среза по једнога оптужног званичника, а да му нису дали агенте у општинама, онда он не би знао боље него чланови срес-

¹ Пример: ако се нека општина узјогуи на неће да на-
именује помоћнике, онда их срески суд напменује, и
званичници изабрани тим начином имају исте власти
као и да би их општина изабрала. Види зак. од 20.
Фебруара 1787.

² Ја велим у среском суду, јер код обичних судова
има по један званичник који врши неке дужности
државног заступника.

кога суда шта се догађа у срезу. Да су му пак били дали агенти у свакој општини, онда би му с тим дали најужаснију власт, т. ј. да може управљати судски. Закони су у осталом кћери обичаја, а у енглеском законодавству не беше ничега подобног.

Американци су дакле оделили једно од другогa право надзора и право жалбе као год и сва друга административна звања.

Чланови велике пороте дужни су, по закону, да извештавају суд код кога раде о свакојаким преступима који се могу учинити у њиховом срезу.¹ Али нема извесних великих административних преступа против којих обично заступништво мора по дужности да подигне тужбу.² Тужити и терати кривце обично спада у дужност оном државном чиновнику који је постављен да збира у касу повац који се добије од новчане казне. Тако је општинскога благајника дужност да тера велику административних преступа који се учине пред његовим очима.

Али американско се законодавство у гоњењу криваца поглавито ослања на приватни интерес повређених.³ У томе се састоји оно велико начело које непрестано налазимо кад изучавамо законе Савезних Држава.

Американски званичници поклањају мало поверења

¹ Н. пр. велики су поротници дужни да извештавају судове о рђавом стању путова. Закон Масахусетса. св. I. стр. 308.

² Ако н. пр. срески благајник не поднесе своје рачуне. Зак. Масахусета. св. I. стр. 406.

³ Н. пр. кад неки излочи своја кола или се раши на рђавом путу, онда он има право да се тужи среском суду и да захтева накнаду од општине или среза који је имао да води бригу о путу. Зак. Масахусета. св. I. стр. 309.

људском поштењу; али они увек претпостављају да је човек интелигентан. Они се по томе за извршење закона обично ослањају на лични интерес.

Кад је нека особа лично повређена или оштећена административним преступом, разуме се да ће је њен интерес натерати да се тужи.

Али лако је предвидети да ће се сваки устезати да подигне тужбу кад се тиче повреде каквог законског прописа који, при свем том што је користан по друштво, није од такве користи коју би нека особа лично осећала. На тај начин, и неким прећутним сагласијем, закони би пали у заборавност.

Због те крајности у коју Американце доводи њихов систем, они су принуђени да траже средства којима би се изазивали тужбоци, и у тој су целим узаконили да се овима у извесним случајевима даје половина новчане казне.¹

¹ Кад и. пр. општински званичници, у случају страног напада или побуне, пренебрегну набавити народној војсци нужну опрему и муницију, онда се општина може осудити на новчану казну од 200—500 долара (1000 до 2700 франака).

Но како је лако могуће да се, у подобном случају, може десити да нико не буде интересираи вољан узети на се улогу тужбоца, то закон додаје: „сви грађани имају право захтевати да суд казни подобне преступе, и половина новчане казне која се отуда добије припада тужбоцу.“ Види зак. од 1810. св. II. стр. 236.

Та се наредба налази врло често у Масакусетским законима.

По казном опет закон изазива званичника да гони приватна лица због непокорности. И. пр. неки становник одрече да изврши посао који му је одређен

То средство, којим се осигурава вршење закона кварењем нарави, опасно је.

Од среске власти нема, управо рећи, никакве веће административне власти. Над њом само стоји влада.

Опште идеје о администрацији у Савезним Државама.

Разлика административног система у појединих држава Савеза.

Што се више иде к југу, општински је живот непотпунији и све мање активан. — Званичникова власт постаје већа, а бирачева мања. — Администрација прелази из општине у срез. — Држава Њујорк, Охијо, Пенсилванија. — Административна начела која важе у целом Савезу. — Избор јавних званичника или незбадљивост са звања. — Хијерархије нема. — Увод судских средстава у администрацију.

Ја сам већ казао да ћу бацити један општи поглед на остатак Савеза, пошто будем потанко испитао устројство општине и среза у Новој Енглеској.

У свакој држави има општина и општинскога живота; али ни у једној од савезних држава нема општине која би била са свим подобна општини Нове Енглеске.

Што се више сплази к југу, све се мање види делатности у општинском животу. Општина има мање званичника, мање права и дужности. Становници не утичу тако непосредно на опште послове. Општинске су скупштине ређе и њихово се дељење распростира на мање предмета. Власт избраног званичника сразмерно

на друму. Надзорник путова има право да га тужи за то, и ако успе те га осуде, онда он добија половину повчане казне. Види гореозначене законе, св. 1. стр. 308.

је већа, а власт бирача мања; дух је општински неразбуђенији и слабији.¹

Те се разлике почињу опажати у држави Њујорку; у Пенсилванији су већ врло приметне; али даље к северозападу мање падају у очи. Већина насељеника који оснивају државе на северозападу долазе из Нове Енглеске, и преносе административне обичаје из старе постојбине у нову. Општина државе Охијо у многоме је подобна општини у Масахусецу.

Ми смо видели да се у Масахусецу начело јавне администрације налази у општини. Општина је огњиште у које се стичу интереси и наклоности људи. Али то се стање ствари све више мења што се више силази к државама где је просвета мање распрострањена, и где по томе општина мање познаје своје праве користи и интересе и мање има способних људи за управу. Што се дакле државе више удаљују од Нове Енглеске, то општинска управа и општински живот све више прелазе

¹ За подробности види: The Revised statutes државе Њујорка, у I. делу, гл. XI. под насловом: Of the powers, duties and privileges of towns. О правима, обавезностима и привилегијама општина, св. I. стр. 336—364.

Види збирку под насловом: Digest of the laws of Pennsylvania, речи Assessors, Collectors, Constables Overseers, of the poor. Supervisor of highways. И у збирки: Acts of a general nature of the state of Ohio, закон од 25. Фебруара 1834. односно општина, стр. 412. За тим поједине паредбе односе се на разне општинске званичнике, као: Township's clerks, Trustees, Overseers of the poor, Fence — Viewers, Appraisers of property, Township's Treasurer, Constables, Supervisors of highways.

у срез. Срез постаје велика административна средсреда и образује средњу власт између владе и простих грађана.

Ја сам казао да у Масахусецу среске послове врши срески суд. Тај се суд састоји из извесног броја званичника наменованих гувернером и његовим саветом. Срез нема представништва, и његов буџет одобрава законодавна народна скупштина.

На против у великој држави Њујорку, у држави Охио и у Пенсилванији, становници свакога среза бирају извесан број депутираца којих скуп образује представничку скупштину среза.¹

Среска скупштина има право, у извесним границама, да удара дапак на становнице, и у томе је односу права законодавна скупштина. Она у исто време врши среску администрацију; руководи у више случајева управу општина, и сужава границе њихових власти много више него у Масахусецу.

У томе су главне разлике устројства општине и среза у разним савезним државама. Кад бих хтео спћи до подробности извршних средстава, имао бих да означим још многе друге неподобности. Али моја цел није да излажем потпун систем америкашког административног права.

То што сам казао, држим да је доста да се појми на којим општим начелима почива администрација у

¹ Revised statutes of the state of New — York, част I. гл. XI. св. I. стр. 340. Id. гл. XII. Id. стр. Acts of the state of Ohio. Закон од 25. Феб. 1825. односећи се на county commissioners. стр. 263.

Види: Digest of the laws of Pensilvania, рачи: County — Rates, and levies. стр. 170.

У држави Њујорку свака општина бира једнога посланика, који учествује и у среској, и у општинској администрацији.

Савезним Државама. Та се начела разио примењују; она, према месту, имају више или маће последица; али у основи су свуда једна пста. Закони се разликују, њихов се облик мења, али их један исти дух оживљава.

Општина и срез нису свуда устројени по једном истом качину; но може се рећи да њихово устројство свуда почива на идеји: да је сваки најбољи судија онога што се тиче само њега, и да је најспособији да подмпри своје приватне потребе. По томе општина и срез дужни су бринути се о својим засебним интересима. Држава влада а не управља. Од овога начела има изузетака, али нема њему противнога.

Прва последица те науке била је да се становницима да право да сами бирају среске и општинске званичнике, или бар да се исти бирају искључно међу њима.

С тога што се административни званичници свуда бирају, и што се пре рока за који су избрани не могу збацити са звања, хијерархија се нигде није могла увести, те тако има готово толико независних званичника колико и звања. Административна је власт подељена међу врло многим особама.

Због тога пак што административна хијерархија нигде не постоји, што се административни званичници бирају и што се не могу збацити пре истека рока за који су избрани, било је нужно да се више или маће уведу судови у администрацију. Отуда је опет произашао систем новчане казне којом судови приморавају мања административна тела и њихове представнике да се повинују законима. Тај се систем налази од једнога краја Савеза до другога.

У осталом, оне судије које казне административне преступе, немају права у свима државама да лично врше административне послове.

Англо-Американци су поцрпали установу примпрителних судија из једнога општег извора; она се налази

у свима државама. Али они се нису њоме увек једнако користили.

Примирителне судије учествују свуда у администрацији општина и срезова,¹ било вршећи администрацију сами собом, било казнећи извесне административне преступе; али, у већини држава, највећи од тих преступа подчињени су обичним судовима.

Тако дакле, главни знаци по којима се американска администрација распознаје од државе Мена до Флорида састоји се у томе што се административни (управни) званичници бирају, што се не могу збацити са звања, што нема административне хијерархије и што су у нижу друштвену управу уведена судска средства и судске форме.

Имају неколико држава у којима се почињу опажати трагови административне централизације. Држава Њујорк најдаље је у томе дотерала.

У држави Њујорку званичници централне (средседне) владе врше, у извесним случајевима, надзор и контролу над нижим надлежностима.² У извесним другим слу-

¹ Има шта више држава на југу у којима све административне подробности спадају у делокруг званичника из county — courts. Види the statutes of the state of Tennessee, у члану, Judiciary, Taxes...

² Тако на прилику: влада управља јавном наставом. Законодавна скупштина наименовава чланове универзитета, који се зову регенти (професори) и међу које увек спадају државни гувернер и његов заступник. (Revised statutes св. I. стр. 456.) Регенти универзитета посеђавају сваке године колеже (гимназије) и академије, и дају скупштини годишње извешће о стању тих завода. Тај надзор пије само формалан, и то из ових особитих узрока: да би колежи могли постати организована тела (корпорације) која би могла ку-

чајевима, они образују неки род апелационог суда за решење спорова.¹ У њој се судске казне употребљују

повати, продавати и притежавати, треба да имају устав; а закоподавна скупштина даје такав устав само по саслушању мијења регспата. Држава сваке године даје колежима и академјама интересе од новца једног особеног фонда образованог у целин изазивања паука. Тај новац раздају регенти. Види гл. XV. јавна настава, Revised statutes, св. I. стр. 455.

Комисари јавних школа дужни су подносити сваке године главном школском надзорнику извешће о стању школа. Id. стр. 488.

Подобно годишње извешће даје се државном ста-
решини о броју и стању убогих. Id. стр. 631.

¹ Кад неки држи да је повређен у своме праву извес-
ним делима школских комисара (то су општински
званичници), он може апеловати на надзорника основ-
них школа, који решава у последњем степену. Re-
vised statutes. св. I. стр. 487.

У законима државе Њујорка паласе се овде онде
наредбе подобне опима које наведох као примере.
Али ти су покушаји централизације у опште слаби
и готово јалови. Овлашћујући велике државне зва-
ничнике да надзирају и управљају пиже, не дају
им права да их могу награђивати или казнити. Један
исти човек није готово никад овлашћен да издаје
налоге и да казни за непокорност; он дакле има
право да заповеда, али не да изнуђава покорност.

Године 1830, тужаше се надзорник школа, у своме
годишњем извешћу законодавној скупштини, да му
више школских комисара нису поднели рачуне које су
му требали поднети, ма да их је он опоменуо. „Ако се
то повтори, додаде он, ја ћу бити принуђен да их,
по прописима закона, тужим надлежним судовима.“

мање него у другим државама као административно средство. Ту се и право гоњења административних преступа налази у мање руку.¹

Та се тежња у неколико опажа и у другим неким државама.² Али, у опште, може се рећи да је велика децентрализација главни карактер јавне администрације у Савезним Државама.

О држави.

Говорио сам о општинама и администрацији, а сад ћу да говорим о држави и влади.

О томе ћу са свим укратко говорити, али се ипак не бојим да ме читаоци неће разумети; јер све што о томе имам да кажем, налази се у писаним уставима које сваки може лако набавити.³ Ти устави почивају на простој и разумној теорiji.

Већина њих освојени су од свију уставних народа, и тако су нам постали познати.

¹ Тако на прилику срескога бранноца у сваком срезу (district-utterney) дужност је да гони све преступе који повлаче за собом новчану казну која прелази педесет долара,¹ осем ако то право није изречно законом уступљено другом званичнику. Revised statutes, део I. гл. X. св. I. 383.

² У Масачусету има више трагова административне централизације. Пример: надзорници општинских школа дужни су подносити годишње извешће државном секретару. Laws of Massachusetts св. I. стр. 367.

³ Види на крају свеске текст устава државе Њујорка.

¹ Један долар има 27 гроша (Превод.)

Ја ћу дакле овде само укратко да изложим ствар, а доцније ћу се постарати да изречем свој суд о ономе што ћу сад описати.

Законодавна власт државе.

Деоба законодавног тела у два дома. — Сенат. — Представнички дом. — Разна права та два тела.

Законодавна власт државе поверена је двома скупштинама. Прва се у опште зове сенат.

Сенат је по правилу законодавно тело; али по некад постаје административно и судско.

Он, према разним уставима,¹ учествује у администрацији на више начина; обично суделањем при избору званничка продире он у круг извршне власти.

У судској власти учествује изричући суд о извесним политичким преступима, а по некад решавајући и извесне грађанске ствари.²

Он увек има мало чланова.

Друга грана законодавне скупштине, коју обично зову представнички дом, нема никаквог учешћа у административној власти, а у судској учествује само оптужујући чиновнике сенату.

Чланови оба дома потчињени су скоро свуда једним истим условима изборности. И једне и друге бирају једни исти грађани и на један исти начин.

Једина разлика која постоји међу њима долази отуда

¹ У Масачусету сенат нема никакве административне власти.

² Као у држави Њујорку. Види устав на крају свеске.

што се сенаторима даје пуномоћје на дуже време него представницима. Други ретко остају у дужности више од једне године; први остају обично две или три.

Давши сенаторима повластицу да буду изабрани на више година, и обнављајући их почесно, закон се постарао да одржи међу законодавцима језгро људи који су већ вични пословима, и који могу корисно утицати на новодошавше.

Раздељењем законодавног тела у две гране, Американци нису дакле хтели да образују једну наследну а другу изборну скупштину; они нису желели да од једне начине племићско тело, а од друге представника демократије; њихова целъ исто тако није била да прва постане потпора власти, а другој да остану интереси и страсти народа.

Једине користи које даје садашње устројство двају дома у Савезним Државама састоје се у томе што је законодавна сила раздељена, и тим начином оспорен покрет политичких скупштина, и што је образован апелациони суд за преглед закона.

Време и искуство показали су Американцима да је подела законодавне власти, и с тим само користима, преко нужна. Између свјју савезних република, Пенсилванија је једина која је у почетку покушала да установи само једну скупштину. И сам Франклин, наведен логичним последицама начела народног суверенства, помагао је ту ствар. Али на скоро за тим бише принуђени да промену закон и да установе два дома. Начело поделе законодавне власти доби тако последњи благослов; оно се дакле у будуће може сматрати за доказану истину. Та теорија, коју старе републике скоро и не познаваху, уведена у свет готово случајно, као и већина великих истина, непризната од многих садашњих народа, прешла је на послетку као начело у политичку науку нашега доба.

О извршној власти државе.

Шта је гувернер у американској држави. — Које место он заузима на спрам законодавне скупштине. — Која су његова права и његове дужности. — Његова зависност од народа.

Гувернер је представник извршне државне власти.

Ја нисам случајно узео реч представник. Државни гувернер до иста представља извршну власт; али он има само неколико њезних права.

Највиши званичник, кога зову гувернер, постављен је поред законодавне скупштине као умеритељ и савет. Он може не потписати скупштинска решења и тиме одгодити њихово ступање у живот (одлажуће *вето*), што му дозвољава да задржи или бар да оспори по својој вољи њезне покрете. Он излаже законодавном телу земаљске потребе, и показује му средства којима се оне могу подмирити; он је природни извршилац његове воље за сва предузећа која се тичу целог народа.¹ У одсуству законодавне скупштине, он мора да употребљује све нужне мере за заштиту државе од јаких потреса и непредвиђених опасности.

Гувернер има у својим рукама сву војну силу државе. Он је заповедник народне војске и глава оружане силе.

Кад се порече сила мњења, коју су грађани општим сагласијем признали за закон, гувернер се стави на чело војене државне силе, скрха отпор и поврати обични ред.

¹ У пракцији не бива увек да гувернер врши предузећа законодавне скупштине; често се догађа да она, кад прогласи леко начело, паминује у исто време и особене званичнице којима стави у дужност да мотре на извршење истог.

У осталом, гуверниер се не меша у управу општина и срезова, или бар учествује у њој врло посредно на-именовањем примирителних судија које после не може да збаци.¹

Гуверниер је избрани званичник. Шта више, он се у опште бира само на једну или две године; те тако увек остаје у великој зависности од већине која га је изабрала.

О политичким дејствима управне децентрализације у Савезним Државама.

Разлика из међу централизације владе и управне централизације. — У Савезним Државама нема управне централизације, али влада је врло децентрализирана. — Рђаве последице прекомерне управне централизације у Савезним Државама. Садање је устројство корисно управи или администрацији. — Сила која управља друштвом неуређенија је, непросвећенија, непаучнија, али много већа него што је у Јевропи, — Политичке користи тога реда стварни — У Савезним Државама отаџбина се свуда осећа. — Помоћ коју грађани чине влади. — Обласне су установе све пужније у колико друштвено стање постаје демократскије. — За што.

Централизација је реч која се у наше доба не-престано понавља, а које смисао, у опште, нико се не стара да тачно определи.

Међутим централизације има од две врло различне струке, које треба добро познати.

Извесни интереси општи су свима деловима наро-

¹ У многим државама, примирителне судије не наменована гуверниер.

да, као што је издавање општих закона и одношајг народа са странаца.

Други опет интереси специјални су извезним деловима народа, као што су н. пр. општинска предузећа.

Кад се усредсреди или централизира у једно исто место или у једну исту руку власт која управља општим интересима народа, онда се образује оно што ја зовем централизација владе.

Кад се пак на исти начин усредсреди или сједини власт која управља засебним интересима појединих делова народа, онда се образује управна или административна централизација, као што је ја називам,

Та се два рода централизације мешају у нечему један с другим. Али кад се узму у целини предмети који нарочито спадају у круг сваког рода, онда се они могу лако распознасти.

Лако је појмити да централизација владе добија грдну силу кад се споји с административном централизацијом. Она на тај начин навикава људе да се потпуно и непрестано одричу своје воље; да се покоравају туђој вољи не један пут и у једноме, него у свему и сваки дан. Она их тада не само укрођава силом, него их још задобива и обичајима; она их најпре усамљује, па их за тим сечава једног по једног у општој маси.

Та се два рода централизације узајамно потпомажу, они један другог привлаче; али ја не могу да верујем да су они пераздвојни.

Под Лудвиком XIV, у Француској је била највећа централизација владе која се може замислити, јер тада један исти човек издаваше опште закопе и имађаше власт да их тумачи, представљаше Француску споља и рађаше у њено име. Ја сам држава, говораше он; и имао је право тако говорити.

Међу тим, под Лудвиком XIV беше много мање административне или управне централизације него данас.

У наше доба видимо једну силу, Енглеску, у којој је централизација владе дигнута на врло висок ступањ; у њој се чини да се држава покреће као један човек; она по својој вољи подиже грудне масе, скупља и пренаша куда хоће своју силу.

Енглеска, која је за последњих педесет година учинила тако велике стварп, нема административне централизације.

Што се мене тиче, ја не могу да замислим да један народ може живети, а још мање напредовати, без јаке централизације владе.

Али ја мислим да је административна централизација удесна само за то да раслаби народе који јој се потчињавају, јер она непрестано тежи да смањи и угуши општински дух. Она истина може у даном тренутку, и извесном месту, да скупи све силе којима народ може располагати, али она шкоди препроизвођењу сила. Она чини да народ у борби побеђује, али му у дужем времену смањује силу. Она дакле може много принети мањковеној величини једнога човека, али не трајашној срећи народа.

Кад год се каже да држава не може да ради за то што нема централизације, онда се готово увек говори, и ако се то не зна, о централизацији владе. Немачко царство, кажу, није се никад могло користити свима својим могућим силама. Ја се с тим слажем. Али за што? За то што у њему народна сила никад није била централизирана; што држава никад није могла изнудити покорност својим општим законима; што су раздвојени делови тога великога тела увек имали право или могућност да одреку своје суделање притежаоцима опште власти и у самим оним стварима које се тичаху свију грађана; другим речма, што влада не беше централизирана. То се исто може приметити и за средњи век све беде феудалнога друштва произишле су отуд ошта

је не само административна власт, него и сама влада била подељена међу хиљадама руку и раскомадана на хиљаду начина. Одсуство сваке централизације владе спречаваше тада јевропске народе да предузму енергично ма шта било.

Ми смо видели да у Савезним Државама нема административне централизације. У њима се једна палаци траг хијераркије. Децентрализација је толико развијена да је, чим ми се, ип један јевропски народ не би могао трпети без велике незгоде, и да има рђаве последице и у самој Америци. Али централизација владе постоји у Савезним Државама у највећем степену. Лако би било доказати да је у њима народна власт више усредсређена него што је била ма у којој старој јевропској монархији. Не само да у свакој држави има само једно тело које прави законе; не само да постоји само једна јединица сила која може стварати политички живот око себе; него су се, у опште, избегле многобројне среске скупштине, из страха да не би прекорачиле круг својих административних права и сметале владиној ходу. Законодавна скупштина сваке државе у Америци нема пред собом никакве власти која би јој могла противстати. Њу не може ништа да задржи на своме путу, ни привилегије, ни месна права, ни лично утицање, па ни сам ауторитет разума, јер она представља већину која се сматра за једини орган разума. Она дакле нема других граница у своме раду осем своје воље. Поред ње, и под њеним влашћу, налази се представник извршне власти, који, помоћу материјалне силе, приморава незадовољне да се покорavaju.

Слабост владе показује се само у неким извесним ситуацијама.

Америчанске републике немају стојећу војску да држе мањине под уздом, али мањине до сад никад нису употребиле силу за остварење онога што захтевају, и

пужда војске још се није осетила. Држава обично утиче на грађане кроз општинске и среске званичнике. Тако и. пр. у Новој Енглеској, давак разрезаје општински помоћник; купи га општински купилац; јавној каси шиље га општински благајник; а протесте који би се подигаи односно данка, решавају обични судови. Такав је начин купљења данка спор и заплетен; он би сваки час обустављао ток владе која би имала велике новчане потребе. У опште, треба желети да влада има за све главне послове своје званичнике, које она сама бира и збацује са звања, и да своје послове може брзо вршити. Али централној власти, организованој као у Америци, увек ће бити лако да уведе, у случају потребе, енергичнија и стварнија средства за рад.

Републике новог света неће дакле пропасти за то што у Савезним Државама нема централизације, као што се то често повторава. Американске владе не само да нису мало централизоване, него су још и сувише, као што ћу то доцније доказати. Законодавне скупштине прогуталају сваки дан по неколико остатака владине власти; оне теже да их узму све себи, као што је то учинила француска Конвенција. Тако централизована друштвена власт непрестано мења руке, јер је потчињена пародној власти. Њој често недостаје мудрост и предвиђавност, а то за то што јој је све могућно. У томе је опасност за њу. Она дакле може пропасти због саме своје силе, а не због слабости.

Административна децентрализација производи у Америци више разних дејстава.

Американци су, као што смо видели, готово са свим одвојили администрацију или управу од владе. У томе су, чини ми се, прешли границе здравога разума; јер ред је, и у самим омањим стварима, такође народни интерес.¹

¹ Власт која представља државу треба, баш и онда кад

Будући да влада нема својих административних званичника који би се стално налазили по разним местима државе и којима би она могла давати општа упутства, то следује да она ретко покушава да издаје опште полицјске законе, који су међутим, врло потребни.

Јевропац често опажа да Американци немају добру полицју. Тај недостатак, и привидни неред који влада на површини, убеђују га, на први мах, да у друштву влада потпуна анархија; и тек пошто основно испита ствар, увиђа да је погрешно мислио.

Извесна предузећа тичу се целе државе, а међутим не могу да се изврше, јер нема народне администрације која би с њима руковала. Остављена брзи општина и срезова, предана изабраним и привременим званичницима, она не доноси никакав резултат, али не пропзоде ништа тројашно.

Приврженици централизације у Јевропи тврде да централна власт боље управља општинама, него што би оне саме собом могле управљати. То може бити истина онда кад је централна власт просвећена а општине непросвећене, кад је власт радна а оне нерадне, кад је власт уобичајила радити а општине имају обичај само покоравати се. Исто се тако разуме да та двогуба тежња све више расти, што централизација постаје већа, и да

не врши сама собом управне послове, да има право надзора над месном управом. Да претпоставим, и. пр. да влада има у сваком срезу по једног сталног званичника који би могао достављати судској власти претупе који се чине у општинама и срезу; зар се тада ред не би боље одржавао без икакве шкоде за месну независност? А, у Америци нема ничега томе подобнога. Изнад среских судова нема ничега; а ти се судови баве, тако рећи, само случајно истрагом административних преступа.

способност с једне а неспособност с друге стране бива све већа и већа.

Али ја одричем да је то тако онда кад је народ просвећен, кад му је свест о својим интересима пробуђена, и кад је навикнут да мисли о њима, као што ради американски народ.

Ја сам, на против, убеђен да ће у том случају скупна сила грађана увек бити моћнија да произведе друштвено благостање него влада.

Ја признајем да је тешко означити поуздано средство да се народ који дрема разбуди и да му се даду страсти и знања која нема. Убедити људе да треба да се заузимају о својим пословима, знам да је тешко предузеће. Често би било лакше пробудити у њима интерес о стварицама церемонијала некога двора, него о поправки њихове опште куће.

Али ја тако исто мислим да се централна управа вара, или да хоће нас да вара, кад тврди да она потпуно заступа слободно суделање оних који су први интересирани.

Централна власт, ма колико да је замислите просвећену и научену, не може сама да обухвати све станице живота једнога великога народа. То је немогуће за то што такав рад превазилази људске силе. Кад она хоће својим сопственим старањем да створи толике разне покретаче, и да учини да они раде, онда она мора да се задовољи с врло непотпуним резултатом. или се узалудно мучи.

Централизација, истина, лако успева да потчини спољашња делања човека пзвесној равнообразности, коју људи најпосле заводе ње ради, без припрема на ствари на које се она примењује, као што раде они побожници који обожавају штатују заборављајући божанство које она представља. Централизација лако испада за руком да да правилан ток текућим пословима; да научно уп-

равља подробностима друштвене полиције; да угушује мале переде и преступе; да одржава друштво у постојећем стању (*statu quo*) које управо није ни опадање ни напредак; да одржава у друштву неки род административног дремежа, који административни званичници обично зову ред и јавни мир.¹ Она је, једном речју, спремна да сиречава, а не да ради. Кад треба дубоко узбудити друштво, или му дати бржи ток, онда је силе изневеравају. Кад њезине мере захтеду и најмање суделање грађана, онда слабост те грдне машине изнепади човека; она се у једанпут нађе без икакве моћи.

У том случају догађа се по какав то да централизација покуша, из очајања, да позове грађане у помоћ; али она им тада каже: ви ћете радити као што ја будем хтела, онолико колико ја будем хтела, и управо у смислу у коме ја будем хтела. Ви ћете вршити тежитнице а да не тежите за управом целине; радићете не знајући зашто, а о моме делу судићете доцније по његовим последицама. Под таквим се условима не добија суделање људске воље. Она потребује слободе у своме ходу, независности у својим делима. Човек је тако створен да воли стојати непопчан него да иде без независности к непозатој цели.

¹ Хина, чини ми се, даје, најсавршенији образац благостања које може дати врло централизирана администрација народима који јој се подчињавају. Путници нам причају да Хинези имају мира без среће, радности без напретка, сталности без силе, и материјалног реда без јавне моралности. У њих друштво иде увек доста добро, али никад врло добро. Ја држим да ће Јевропци наћи у Хини, кад им се буде отворила, најлепши образац административне централизације која постоји у васноном свету.

Ја не одричем да у Савезним Државама често жале што нема оних једноличних правила која се чине да непрестано бде над сваким од нас.

У њима се од времена па време виђају велики примери немарљивости и небрежења. Кад и кад се показују грубе љаге које се ни најмање не саглашавају с цивилизацијом која их окружава.

Полезна предузећа која захтевају непрестано старање и највећу тачност, ако се хоће да пспадну за руком, често се пренебрегавају; јер у Америци, као и по другим местима, народ ради магновено и напрасно.

Јевропад, навикнут да има непрестано на руци по једнога званичника који се меша скоро у све, тешко се привикава на те разне машинерије општинске управе. У опште се може рећи да су у Америци пренебрегнуте оне мале подробности друштвене полиције које чине живот пријатним и угодним; али главне гаранције за човека у друштву постоје у њој онолико исто колико и у другим државама. У Американаца сила која управља државом много је неуређенција, непросвећенција, ненаучница, али је сто пута већа него у Јевропи. Нема земље у свету где се људи више упињу за друштвено благостање. Ја не познајем ни један народ који је установио тако многобројне и тако успешне школе; у кога храмови више одговарају верозаконим потребама становника; у кога су општински путеви у бољем стању. У Савезним Државама не треба дакле тражити једноличност и постојанство намера, велико старање о подробностима, савршенство у административним поступцима;¹ али у њој се налази слика силе, истинна мало

¹ Један даровити писац, који је упоређењем финансије Савезних Држава с Финансијом Француске доказао да оштроумље не може увек да замени познавање ствари, пребације с правом Американцима збрку која

дивље, али пуне снаге; живота, пунога догађаја, али тако исто пунога покрета и усиљавања.

У осталом, ја ћу одобрити, ако се хоће, да би седа и срезови Савезних Држава имали већу корист кад би њима управљала централна власт која би била удаљена од њих и која би им остала страна, него званичници узети из њихове средине. Ја ћу признати, ако се захтева, да би у Америци било више сигурности и да би

влада у њиховим општинским буџетима, и, пошто је показао образац окружног француског буџета, додаје: „благодарећи централизацији, дивном створу јединога великога човека, у општинским буџетима, с једног краја краљевства на други, у буџетима великих вароша као и најмањих општина, има толико исто реда и метода.“ Ја се заиста дивим томе резултату; али видим да је већина тих француских општина, у којих је рачуноводство тако савршено, огрезла у незнању својих правих интереса, и одана тако непобедној немарности, да је у њима друштвени живот подобнији биљном него људском. С друге оне стране, ја видим у тим истим американским општинама, у којих буџети нису направљени по методичким плановима, а још мање по једној истој форми, просвећено, радно, предузимљиво становништво; ја у њима видим друштво увек у послу. То ме изазива удивљава; јер у мојим је очима главна цел̃ добре владе да произведе благостање у народу, а не да у бедн̃ истога увед̃ известан поредак. Ја се дакле питам, да ли се не би могло приписати једном истом узроку благостање американске општине и привидан̃ перед̃ њезиних финансија, и бедно стање француске општине и савршенство њезинога буџета. У сваком случају, ја се бојим добра које је скопчано с толиким злима, а лако се утешава̃ за зло које се надокнађава толиким добром.

се помоћна друштвена средства паметније и мудрије употребљавала, кад би се управа целе земље налазила само у једној руци. Али при свем том, *политичке* користи које Американци имају од система децентрализације побудиле би ме да га претпоставим противном систему.

На послетку, шта ме се тиче што има власти која је увек на опрезу и мотри да се моја задовољства не узнемире, која увек иде преданом да отклања све опасности испред мене, тако да ја немам потребе ни да мислим на њих, ако је та власт, у исто време кад уклања с мога пута и најмање трнчиће, апсолутни господар моје слободе и мога живота; ако она тако монополизира покрет и живот да треба око ње све да чамп кад она чамп, све да спава кад она спава, све да пропадне ако она умре?

Има народа у Јевропи у којих се грађанин сматра за неки род досељеника кога се ништа не тиче судба места у коме живи. У његовој се земљи догоде највеће промене без његова судедања; он и не зна управо шта се зблго; он још сумња о томе; он је случајно чуо да се о томе догађају прича. Шта више, срећа његова села, полиција његове улице, судба његове цркве и куће његовог свештеника, све то њега ни најмање не интересује; он мисли да га се те ствари никакo не тичу, и да оне припадају неком силном странцу кога зову влада. Што се њега тиче, он се користи тим добрима као уживалац (*usufruitier*) без духа својине и без мисли ма о каквој поправци. Та равнодушност према самоме себи иде толико далеко да он, у место да се стара да отклони опасност кад у месту дође, било он сам било његова деца, скрсти руке па чека да му цео народ дође у помоћ. У осталом, тај човек, ма да је са свим жртвовао своју слободну вољу, не воли покорност више него неки други. Он се истина потчињава ђуди звапичинка, али чим не стане спле, он па мах добије вољу да презре

закон као побеђеног непријатеља. За то се он непрестано колеба међу роњством и разуздапошћу.

Кад народи дођу на ту тачку, они морају да измену своје законе и своје нарави, или да пропадну; јер у њих је тада извор грађанских врлина усахнуо: тада се у њих још налази поданика, али грађана више нема.

Ја велим да су такви народи готови да буду освојени. И ако не ишчезну с лица земље, то је за то што су окружени подобним или нижим од њих народима; што у њиховом срцу остаје још неки род неопредељивог нагона к отаџбини, нека несвесна гордост скопчана с њезиним именом, нека тамна успомена њихове прошле славе, која је довољна, и ако није ни с чим скопчана, да им по потреби улије чувство самоодржања.

Погрешно би било тешити се мислима што су се извесни народи прекомерно успљавали да одбране отаџбину у којој живљаху тако рећи као странци. Кад добро размотримо ствар, увиђамо да вера тада беше скоро увек главни покретач њихова отпора.

Трајање, слава, и благостање народа беху постали за њих свете догме, и бранећи своју отаџбину, они бралаху и ту свету варош у којој сви беху грађани.

Турски народ није никад учествовао у управи друштвених послова; међутим он је извршивао огромна предузећа, док је у султанским освојењима гледао победу мухамедове вере. Данас вера све више и више губи важност; деспотизам му сам остаје: он опада.

Признавши деспотизму силу која му је својствена, Монтескије му је учинио почаст коју он не заслужује. Деспотизам сам по себи не може да одржи ништа трајашно. Кад се ствар боље размотри, увиђа се да је узрок дугога успевања и напредовања апсолутних влада била вера а не страх.¹

¹ Монтескије вели да је начело деспотизма страх. (прев.).

Права сила људи налази се само у слободном суделању воља, и ни чему другом, па ма шта се радило; а само патриотизам (отацтвољубље), или вера, може за дуго побуђивати грађане на једну исту цељ.

Закопи не могу да распале и оживе веру која се гаси и опада; али могу да заинтересују људе у судбини своје земље. Они могу да разбуди и управљају онај нејасни нагон к отаџбини који никад не оставља човеково срце, и да га скопчају с мислима, страстима и свагдашњим обичајима, те да од њега начине смишљено и трајашно чувство. Нек се не каже да је доцкан то покушати; народи не старе онако као поједини људи. Сваки параштај који у њима дође на свет јесте као пеки нов народ који пружа руку законодавцу.

Ја се у Америци највише дивим *политичким* а не *административним* дејствима децентрализације. У Савезним Државама, отаџбина се свуда осећа. Она је предмет бриге и старања од села до целог Савеза. Становише се заузима за интересе своје земље онако исто као и за своје сопствене. Он се поноси славом свога народа; њему се чини да у напретку народа види своје сопствено дело, и то га уздиже; он се радује општем благостању којим се и сам користи. Његова осећања према отаџбини подобна су онима која човек има спровођу своје фамилије, и држава га се интересује из неког самољубља.

Јевропац често не види у државном званчињу ништа друго осем силе; Американац види у њему право. Дакле може се рећи да се човек у Америци никад не покорава човеку, него правди или закону.

Американац има о себи често претерано, али скоро увек спасоносно мњење. Он се без зебње ослања на сопствене силе, које му се чине довољне за све. Неки приватан човек замисли да што год предузме; њему и не пада у памет да се обраћа јавној власти за помоћ,

па баш ако би то предузеће било и у непосредном одношају с друштвеним благостањем. Он покаже свој план, понуди се пзвршиоцу, позове пидивидуалне силе у помоћ, и вата се у коштац са свима препонама. Он, без сумње, често мање успева него кад би држава била на његовом месту; али с временом, општи резултат свју пидивидуалних предузећа превазиђе у многоне оно што би влада могла урадити.

Будући да је управна власт пропзвод воље грађана, и да их, на пеки начин, представља, то она не узбуђује ни суревњивост ни мрзост. Будући су њена средства за рад ограничена, то сваки осећа да се не може само на њу ослањати. Кад се дакле управна власт у Америци умеша у нешто што спада у круг њезинога делања, она пије остављена сама себи као у Јевропи. У Америци се не мисли да су дужности појединаца престале, за то што је представник публике почео да ради. На против, сваки га руководи, подупире и потпомаже.

Кад се делање пидивидуалних сила сајузи с делањем друштвених сила, онда се често уради оно што најконцентрисанија и најенергичнија власт не би била у стању да пзврши. (И.)

За доказ тога што кажем могао бих навести много дела; али ја ћу да узмем само једно за пример, и да изберем оно које најбоље познајем.

У Америци, власт има мало средстава на расположењу за истрагу злочинства и гоњење криваца.

Административна полиција не постоји; пасотим су непознати. Судска полиција, у Савезним Државама, не може се сравнити с нашоом (француском); државних заступника има мало и они немају увек иницијативу гоњења злочинства; а кривична је истрага брза и усмена. Међутим ја сумњам да злочинство остаје, ма у којој земљи, тако ретко некажњено.

Узрок тога лежи у томе што сваки држи да је у

његовом интересу да набави доказе за злочино дело и да увати кривца.

За време мога бављења у Савезним Државама, видео сам да су становници једнога среза у коме је било учињено неко велико злочинство образовали сами од своје воље друштва у целини да пропађу кривца и да га предаду судовима.

У Јевропи, кривац је несрећник који се бори да спасе главу од агепата власти; народ је тако рећи само гледалац борбе. У Америци, кривца сматрају за непријатеља људскога рода, и цело је човечанство против њега.

Ја држим да су обласне установе полезне свима народима; али чини ми се да ни један нема стварнију потребу тих установа него онај кога је друштвено стање демократско.

У држави где влада благородство, увек је сигурно да се извештан ред може да одржи у слободи.

Исто се тако може рећи да је народ у такој држави заштићен од претераности деспотизма, јер увек има организовану силу које су готове да стану деспоту на супрот.

Демократија без обласних установа нема никакве гаранције против таквих зала.

Како се може уздржати прост народ, који није навикнут да се служи слободом у малим стварима, да исту не злоупотреби у важним стварима?

Како је могућно одупрети се тиранији у земљи где је свака особа слаба, и где особе нису везане никаквим општим интересом.

Они који се боје претеране слободе, и они који се страше апсолутне власти, треба дакле подједнако да желе постепено развијање обласних слобода.

У осталом, ја сам убеђен да нема народа који су више изложени да потпаду под јарам административне

централизације него што су они у којих је друштвено стање демократско.

Томе су узрок више ствари, али између осталих и ова је:

Ти народи непрестано теже да скупе сва права која припадају влади у руке једине власти која непосредно представља народ, јер, осем народа ништа се друго не види до једнаке особе, спојене у једну општу масу.

А, кад једна поста власт има сва властна права, врло јој је тешко уздржати се да не прекорачи у круг администрације и да се не пача у њезине спитнице, а прилика јој за то не фали. Ми Французи, о томе смо се уверили у нас самих.

У француској су револуцији била два противна покрета, које не треба помешати један с другим: један повољан слободи, други повољан деспотизму.

У старој монархији, краљ сам давао закон. Испод суверене власти налажаху се неки остаци, пола разрушени, обласних установа. Те обласне, установе беху без сваке међусобне свезе, рђаво уређене и често бесмислене. У рукама благородства, оне су по какав то биле угњетачка оруђа.

Револуција се изразила у исто време против краљевске власти и против обласних установа. Она је смешала у једну исту мрзост све што јој је претходило, апсолутну власт, и оно што могаош умерити њезине строгости; она је била у једно републиканска и централистичка.

Тај је двогуби карактер француске револуције дело које су пријатељи апсолутне власти с врло великом брижљивошћу прихватили. Кад их видите да бране административну централизацију, мислите ли да раде у корист деспотизма? Никако, они бране једно од великих освојења револуције (Ј). На тај начин, човек може бити популаран а у ствари непријатељ народних права; тајни слуга тираније а признати љубимац слободе.

Ја сам био у два народа који су у највишем степењу развили обласне слободе и чуо сам глас партија које раздељују те народе.

У Америци сам нашао људи који тајно тежаху да пониште демократске установе своје земље. У Енглеској сам нашао других који јавно нападаху благородство; али писам трепно пи једног јединог који не сматраше обласну слободу за велико добро.

Видео сам да се у тим двома земљама зла у држави приписују безбројној множини разних узрока, али никад општинској слободи.

Чуо сам грађане да приписују величину или цватуће стање своје отаџбине многобројним узроцима, али сам их све чуо да обласну слободу међу у први ред е да је стављају на чело свију других користи.

Треба л да верујем да се људи, који по природи тако различно мисле да се не саглашавају ни у веројаконим наукама ни у политичким теоријама, слажу само у једноме делу, ономе о коме могу најбоље да суде, јер се збива сваки дан пред њиховим очима, а да то дело буде погрешно?

Ползу обласних установа поричу само они народи који имају мало или немају ни мало тих установа; то јест само они који не познају ствар, говоре о њој рђаво.

ГЛАВА ШЕСТА.

О судској власти у Савезним Државама и њезином дејствовању на политичко друштво.

Англо-Американци су задржали судској власти све знаке који је оличују у других народа. — Међутим они су од ње начинили велику политичку власт. — Како. — У чему се судски систем Англо-Американаца разликује од свију других — Зашто американске суђаје имају право да прогласе законе за неуставне. — Како американске суђаје употребљују то право. — Мере које је законодавац употребио да би спречно злоупотребу тога права.

Држао сам да судској власти треба да посветим једну засебну главу. Њена је политичка важност тако велика да ми се учинило као да бих је смањио кад бих узгредно о њој говорио.

Савеза је било и подругим местима осем Америке; републике су постојале и изван прибрежја новог света; представнички је систем усвојен у више јевропских држава; али ја не мислим да је, до данас, икоји народ уредио судску власт по начину Американаца.

Што је странцу најтеже да разуме у Савезним Државама, то је судско уређење. Нема готово ни једног политичког догађаја у коме он не чује да се власт судије позива у помоћ; и он отуда са свим природно изводи закључак да је судија у Савезним Државама једна од првих политичких власти. Кад за тим тачно испита уређење судова, он у њих увиђа само судска права и судске обичаје. Њему се чини да се судија меша у јавне послове само случајно; али тај се случај понавља сваки дан.

Кад негдашњи париски парламенат чињаше двору против-представе и одрицаше да уведе у регистар ка-

кву суверену наредбу; кад сам позиваше на одговор чиновника који би учинио злоупотребу у дужности, тада политичко делање судске власти беше са свим јасно. Али у Савезним Државама не види се ништа томе подобно.

Американци су задржали судској власти све карактерне знаке по којима се она обично распознаје. Они су је тачно ограничили на онај круг у коме се она обично миће.

Први знак којим се судска власт одликује, у свију народа, јесте изборносудски карактер. Да би судови могли радити, треба да има спора. Да би имало судије, треба да има парнице. Док год закон не да повода спору, дотле дакле судска власт нема прилике да се о истом заузима. Она постоји, али спор не види. Кад судија, приликом неке парнице, обиђе закон који се на њу односи, онда он шири круг својих права, али не излази из њега, јер му је требало тако рећи да изрекне суд о закону те да би могао пресудити парници. Али кад он суди о важности закона без да му је к томе дао повода какав спор, онда он са свим излази из круга свога делања и прелази у круг законодавне власти.

Други карактерни знак судске власти јесте да решава о појединим случајевима а не о општим начелима. Кад судија, решавајући неко засебно питање, поништи опште начело, и кад тако исто поступи у свима подобним случајевима, онда начело губи силу и важност али он остаје у природном кругу свога делања. Но кад судија непосредно нападне опште начело, и поништи га не имајући у виду никакав засебни случај, онда он излази из круга који му је у свију народа обележен: он тада постаје нешто важније, а можда и подезније од суђаје, али престаје бити представник судске власти.

Трећа карактерна црта судске власти јесте да ради само кад се позове. Та црта није тако општа као оне

две друге. Међутим ја држим да се, при свем том што има изузетака, и она може сматрати за суштаствену. Судска је власт, по својој природи, неделатна; да би се мицала, треба је покренути. Кад јој се достави неко злочинство, она казни кривца; кад је позову да заглади учињену неправду, она је заглади; кад јој се поднесе неки акт, она га протумачи; али она из свога сопственог побуђења не гони кривце, нити истражује неправду, нити испитује дела. Судска би власт насилно променила ту своју пасивну природу кад би непозвана радла и направила се цепзор закона.

Американци су задржали судској власти та три одликујућа знака. Американски суђаја може решавати само кад има спора. Он се увек само засебним случајем занима, и ради само кад се позове.

Американски је дакле судија са свим напик на суђаје других народа, међу тим он има огромну политичку власт.

Откуда то долази? Он се мице у истом кругу и служи се истим средствима којима се служе суђаје других народа. Зашто дакле он има власт коју ове последње немају?

Узрок томе лежи у овоме јединоме делу: Американци су признали судијама право да оснивају своје пресуде више на уставу него на законима. Другим речма, дозволили су им да не примењују закопе који би им се учинили противни уставу.

Ја знам да су подобно право захтевали судови и других земаља; али им никад није дато. У Америци су га признале све власти; нема ни једне странке, па ни једног човека који га одриче.

Објашњење тога налази се у самоме начелу американских устава.

У Француској, устав је непроменлив, или се сматра за такав. Никаква власт не може да учини у њему какву измену: така је теорија која је усвојена. (К).

У Енглеској, парламенту је признато право да чини измене у уставу. У њој се дакле устав може непрестано мењати, или боље, он никако и не постоји. Парламенат је и законодавно и уставодавно тело. (Л).

У Америци, политичке су теорије простије и разумније.

Америкавски се устав не сматра за непроменим, као у Француској; њега не могу да измене обичне друштвене власти, као у Енглеској. Он сачињава засебно дело, које, представљајући вољу целог народа, обвезује законодавце као и просте грађане, али које може бити промењено вољом грађане, по одређеним формама, и у предвиђеним случајевима.

У Америци се дакле устав може мењати; али докле постоји, дотле је извор свију власти. Владајућа сила само је у њему.

Лако је увидети у чему те разлике утичу на положај и права судскога тела у трима земљама које наведох.

Кад би судови у Француској могли обплазити законе, на основу тога што би налазили да су неуставни, онда би уставна власт била стварно у њиховим рукама, јер би они једини имали право тумачити устав који нико не може да промени. Они би дакле заузели место народа и владали би друштвом, бар у толико колико би им дозвољавала урођена слабост судске власти.

Ја знам да ми (Французи), одричући судијама право да проглашују законе за неуставне, дајемо посредно законодавном телу власт да мења устав, будући да оно нема више никаквих законих препрека које би га задржавале. Али, на послетку, боље је уступити власт мењања народног устава људма који непотпуно представљају народну вољу, него онима који представљају саме себе.

Још би много непаметније било дати енглеским су-

дијама право да противстају вољи законодавног тела, почем парламенат, који даје закон, даје такође и устав, и почем се, по томе, закон не може, ни у каквом случају, назвати неуставним кад произлази од све три власти.

Али ни један од та два разлога не може се применити на Америку.

У Савезним државама, устав влада законодавцима као и простим грађанима. Он је дакле први закон, и не може се изменити никаквим законом. По томе, право је да се судови покоравају уставу, пре него сваком другом закону. То зависи од саме суштине судске власти: судијино је, тако рећи, природно право да избира међу законим наредбама оне које га најтешње вежу.

У Француској, устав је такође први закон, и суђаје имају тако исто право да га узму за основу својих пресуда: али вршећи то право, они не би могли да не повреде друго још светије од њиховога: право друштва у коме кога они раде. Овде обично правило мора да уступи пред вишим државним интересом.

У Америци, где народ може увек, променив свој устав, принудити судије да се покоравају, подобне опасности не може бити. У томе се дакле политика и логика слажу, и народ и судија подједнако задржавају своја права.

Кад се ко год, пред судовима Савезних Држава, позове на закон који судија сматра за противан уставу, он га дакле може не применити. То је једина особена власт америкаанског суђаје, али она има велики политички утицај.

Заиста мало има закона који су такве природе да за дуго избегну судско тумачење: јер их има врло мало који не вређају какав лични интерес, и на које се партичари не могу или не морају да позову пред судовима.

А, чим судија одрече да примени неки закон у

парници, тај закон одмах изгуби један део своје моралне силе. Они који су њиме повређени, дознају том приликом да има начипа којим се може избећи обавезност покоравати му се: парнице се умноже, и он изгуби сву силу. Тада се догађа једно од овога двога: народ измени свој устав, или законодавац укине свој закон.

Американци су дакле дали својим судовима огромну политичку власт; али обвезавши их да нападају законе само судским средствима, они су много смањили опасности те власти.

Кад би судија могао теорично и у опште нападати законе; кад би могао узимати иницијативу и цензурирати законодавца, он би свечано ступао на политичку позорницу. Постав поборник или противник једне партије, он би позвао све страсти које раздиру земљу да учествују у борби. Али кад суђаја напада закон у тајној дебати о неком засебном случају, онда он у неколико сакрива од публице важност напада. Његова је пресуда управљена само против једног личног интереса, и закон се само случајно вређа.

У осталом, та цензура не уништава закон; његова се морална сила ослабљава, али његово се материјално дејство не прекида. Он опада мало по мало, и уништава се са свим тек у след повторених удара правосудства.

Даље, лако је разумети да се законодавство неће лакомпсено нападати кад се приватном интересу дозволи да позива цензуру закона, и кад се парница подигнута против закона тесно склопа с парницом подигнутом против човека. По том систему, оно више неће бити изложено свагдашњим нападима странака. Обедолађујући погрешке законодавчеве, човек се покорави стварној потреби: он полази од позитивног и оценимог дела, јер оно треба да служи за основу парнице.

Мени се чини да је тај начин поступања америкањских судова тако исто повољан слободи као што је повољан јавном реду.

Кад би судија могао нападати законодавце само отворено, има случајева у којима би се бојао да то учини; има опет других у којима би га партијички дух гонпо да то чини сваки дан. И тако би закони били нападани кад би законодавна власт била слаба, а кад би била јака, онда би им се покоравали без мргођења; то јест закони би се често нападали баш онда кад би било најкорисније поштовати их, а поштовали би се кад би било лако угњетавати у њихово име.

Али америкањски је судија наведен на политичко земљиште против своје воље. Он изриче суд о закону само за то што мора да пресуди парници. Политичко питање које он треба да реши скопчано је с интересом парничара, и он не може одрећи да га реши а да не одрекне досудити правду. Вршећи строге дужности које су скопчане са занатом судије, он врши дужност грађанина. Истина је да се, на тај начин, цензура коју судови врше над законодавством не може распрострајити на све законе без разликe, јер има их који не могу никад дати повода правој парници. А кад је така парница могућа, онда може не бити никога који би хтео поднети је и захтевати да суд донесе пресуду.

Американци су често осећали ту незгоду, али се никад нису одважили да излече зло, јер се бојаху да би лечење, у сваком случају, било опасно.

Власт дата америкањским судовима да решавају о неуставности закона образује, у тим границама, једну од најтврђих међа које су икад постављене тиранији политичких скупштина.

Друге власти дате америнанским судовима.

У савезним државама сви грађани имају право да оптужују јавне званичнике обичним судовима. — Како они врше то право. — Члан 75, француског устава од VIII. године. — Американци и Енглези не могу да разуму смисао тога члана.

Ја не знам да ли треба и да кажем да у једном слободном народу, као што су Американци, сви грађани имају право оптуживати јавне званичнике обичним судовима, и да све суђаје имају право осуђивати јавне званичнике, толико је то природна ствар.

Дозволити судовима да казне агенте павршне власти кад повреде закон, не значи дати им неку особиту повластицу. Забрањити им то, значило би одузети им природно право.

Мени се није учинило да су, у Савезним Државама, владини покретачи ослабљени с тим што су сви чиновници учињени одговорним пред судовима.

На против, учинило ми се да су Американци с тим умножили поштовање које се дугује онима који владају, јер ће се они много више чувати критике.

Исто тако нисам приметио да се у Савезним Државама подижу многе политичке парнице, и то ми је лако објаснити. Парница је увек, ма какве она била природе, тешко и скупо предузеће. Лако је оптужити званичника у новинама, али без важних узрока човек се не одвајава позвати га на суд. Да би ко могао судски гонити чиновника, треба да има законн узрок жалбе; а чиновници се добро чувају да даду такав узрок, кад се боје да ће бити гоњени.

То не зависи од републиканске форме коју су Американци усвојили, јер се тај исти опит може учинити сваки дан у Енглеској.

Та два народа нису веровали да су осигурали своју

независност с тим што су дозволили да се главни званичници могу оптужити. Они су мислили да се слобода заштити много више малим парницама које и најмањи грађани могу увек водити него великим којима се никад не приступа или које се сувише доцкан започињу.

У средњем веку, када беше врло тешко познаћи кривце, често се догађаше да судије, кад им неки од њих долажаше у руке, досуђиваху тим несрећницима грозне муке; али то не смањиваше број криваца. Доцније се увидело да правда постаје у толико стварнија у колико је сигурнија а блажија.

Американци и Енглези мисле да с тиранијом и самовољом треба поступати као с крађом: олакшати гоњење и ублажити казну.

У осмој години француске републике би издан устав кога 75 члан гласаше овако: „владини агенти, као и министри, могу се оптужити за дела која се одnose на њихове дужности само услед решења државнога савета; у том случају гоњење бива пред обичним судовима.“

Устав од године VIII паде, али тај члан оста у сили и после њега; и још га сваки дан противстављају праведним захтевањима грађана.

Ја сам често покушавао да објасним смисао тога седамдесет петог члана Американцима или Енглезима, и увек сам врло тешко успевао.

Они одмах примећиваху да је претходно упућивање жалноца на државни савет неки род тираније, за то што је државни савет у Француској један велики суд који се налази у средини државе.

Али кад ја покушавах да им докажем да државни савет није судско тело, управом смислу речи, него административно, и да његови чланови зависе од краља, тако да краљ, пошто је суверенски заповедио једноме од свјих слугу, названом начелник (*prefet*), да учини неку неправду, може суверенски заповедити једноме дру-

гом од својих слугу, названом државни савет, да спречи да се први не казни; кад им доказивах да би грађанин, који би био увређен по налогу владаоцем, био принуђен да ште дозвољу од самога владоца да му се досуди правда, они не могаху да верују у подобне накараде, и говораху ми да лажем и да не знам ништа.

У старој француској монархији често се догађаше да парламенат реши да се државни званичник који би учинио како злочино дело уапси, а краљевска власт уништи парламентов поступак. То беше очевидан деспотизам, и парламенат, који се покораваше, само се силн потчињаваше.

Ми смо дакле много отишли натраг од оне тачке на коју беху дошли наши оцеви; јер ми дозвољавамо да се чини под видом правде, и освећује у име закона оно што њима само насиље наметаше.

ГЛАВА СЕДМА.

О политичком суђењу у савезним државама.

Шта писац разуме под политичким суђењем. — Како се политичко суђење разумева у Француској, Енглеској, Савезним државама. — У Америци, политички се суђаја занима само јавним званичницима. — Он пре изриче одузимање звања него казне. — Политичко је суђење обично владино средство. — Политичко суђење, онако као што се појима у Савезним Државама, јесте, поред своје благости, а можда и због своје ^{благости} ~~благости~~, врло јако оружје у рукама већине.

Под политичким суђењем, ја разумем пресуду коју изриче политичко тело које је магновено овлашћено да суди.

У државама где је влада неограничена излишно је давати суђењима изванредне форме: владалац, у коме кога се окривљени гони и који је господар судова онако исто као и свега осталог, нема потребе да тражи гаранцију ван пдеје коју имају о његовој сплн. Он се само боји да се не изгубе и саме спољашње привидности правде, и да не обешчасте његов ауторитет хотећи га утврдити.

Али, у многим слободним земљама, где већина не може никад да утиче на судове, као што би то чинио апсолутни владалац, судска је власт по кадшто давана привремено самим друштвеним представницима. Ту се више водело смешати привремено власти, него нарушити начело нужнога јединства владе. Енглеска, Француска и Савезне Државе увеле су политичко суђење у своје законе: занимљиво је испитати корист коју су та три велика народа отуда добили.

У Енглеској и Француској, перски дом (*chambre des pairs*) образује највиши кривични народни суд.¹ Он не суди све политичке преступе, али их може све судити.

Поред перскога дома налази се једна друга политичка власт, која има право оптуживања. Једина разлика која у томе постоји међу тим двема земљама, ова је: у Енглеској, посланици могу свакога оптужити перовима; док у Француској могу на тај начин гонити само краљеве министре.

У осталом, перски дом има на своме расположењу, у обема тим земљама, све кривичне законе за кажњење преступника.

У Савезним Државама, као и у Јевропи, једна грана законодавне скупштине има право оптуживања, а друга

¹ Перски суд образује у Енглеској, осем тога, последњи апелациони степен у извесним грађанским делима. Види Blakstone, књ. III. гл. IV.

право суђења. Представници оптужују кривца, сенат га казни.

Али сенат може судити само на позив *представника*, а представници могу њему оптуживати само *јавне званичнике*. И тако, сенат у Америци има ужи делокруг од делокруга цезара у Француској, а американски представници имају веће право оптуживања од француских посланика.

Али ево у чему је највећа разлика међу Америком и Јевропом: у Јевропи, политички судови могу примењивати све наредбе казненога закона; у Америци, пошто одузму окривљеноме јавни карактер који је дотле имао, и пошто га за у будуће прогласе недостојна свију политичких звања, њихово је право исцрпљено, и настаје посао обичних судова.

Претпоставимо да је председник Савезних Држава учинио злочинство веленздаје.

Представнички га дом оптужи, сенатори реше да се лиши звања. За тим иде пред пороту, која му једина може одузети слободу или живот.

Ово живо осветљава предмет који нас занима.

Уводећи политичко суђење у своје законе, Јевропци су хтели да подвргну казни велике кривце, ма какога они били рода, ма коме реду припадали или ма какву власт имали у држави. Да би у томе успели, они су привремено дали једном великом политичком телу све судске власти.

Законодавац се тада претворио у суђају; он је могао прогласити да злочинство постоји, могао га је ставити у извесну класу и казнити га. Давши му судијина права, закон му је наметуо и све његове дужности, и обвезао га је да врши све правосудне форме.

Кад француски или енглески политички суд има да суди неког државног званичника, и кад га осуди, он му у ствари одузме звање, и може га прогласити за не-

достојна у будуће свакога другога; али ту је лишење звања и политичка забрана истога последица пресуде а не сама пресуда.

У Јевропи је дакле политичко суђење више судско дело него административна мера.

У Савезним је Државама са свим противно, и лако је уверити се да је у њима политичко суђење много више административна мера него судско дело.

Истина је да је сенатско решење по форми судско; да би га издало, сенатори морају да га удесе по свечаним и уобичајеним формама судскога поступка. Оно је још судско и по датама на којима се оснива; сенат у опште мора да узме за основу свога решења неки преступ општега права. Али по предмету је административно.

Да је главна цел американскога законодавца допшта била да наоружа политичко тело великом судском влашћу, он не би ограничио његово делање на круг државних званичника, јер најопаснији непријатељи државе могу не бити никакви званичници: то је истина нарочито у републикама, где је наклоност странака прва спла, и где је човек често тим јачи што по закону не врши никакву власт.

Да је американски законодавац хтео да да самоме друштву право да, по теорији застрашења, предупредује велика злочинства као судија, онда би он ставио на расположење политичких судова цео казнен закон; али он им је дао само непотпуно оружје које не може да досегне најопасније кривце. Јер се онога који хоће да обори и саме законе мало тиче што ће му се одузети звање и што ће се за у будуће прогласити за недостојна свакога звања.

Главна цел политичкога суђења, у Савезним Државама, јесте дакле да се одузме власт ономе који је злоупотреби, и да се спречи да је тај исти грађанин

не добије у будуће. То је, као што се види, административно дело коме је дата свечаност судскога решења.

Американци су дакле у томе начинили неку смесу. Они су дали административном лишењу звања све гаранције политичкога суђења, а одузели су политичком суђењу највеће строгости.

Кад се то постави, све се друго веже једно с другим. Онда дознајемо за што американски устав потчињавају све званичнике грађанскога реда правосуђу сената, а искључују од истога војнике, чијих се злочинстава међутим треба више плашити. У грађанским звањима, Американци немају тако рећи званичника који се могу збавити: једни су незабављиви, други су добили своја права пуномоћјем које се не може поништити. Да би им се одузела власт, треба их дакле све судити. Али војници зависе од државног старешине, који је и сам грађански чиновник. Казна која постигне државнога старешину, удар је и за све њих.¹

Сад, ако упоредимо јевропски и американски систем у дејствима која сваки производи или може да произведе, онда налазимо тако исто приметне разлике.

У Француској и Енглеској, политичко се суђење сматра за изванредно оружје, којим друштво треба да се послужи само да се спасе у тренутцима велике опасности.

Не може се одрећи да политичко суђење, као што га у Јевропи појимају, не вређа предохранско (conservateur) начело поделе власти, и да без престанка не грозни слободи и животу људи.

Политичко суђење, у Савезним Државама, само по-

¹ Официру се не може да одузме чин; али може да му се одузме команда.

средно врећа начело поделе власти; оно не грози опстанку грађана; оно не лебди, као у Јевропи, над свима главама, јер постиже само оне који су у напред пристали на његове строгости, примив јавна звања.

Оно нит је тако страшно, нит производ тако јака дејства.

За то га амерпкански законодавци нису ни сматрали за последњи лек великим друштвеним злума, него за обично владино средство.

У том погледу, оно можда чини више стварнога утицаја на друштво у Америци него у Јевропи. И заиста, не треба се дати преварити привидном благошћу американскога законодавства, односно политичких суђења. Пре свега, треба приметити да је у Савезним Државама суд који изриче те пресуде састављен из истих елемената и потчињен истим утицајима којима и оптужно тело, што даје скоро неодолпм напон осветољубивим страстима партаја. Политичке суђаје, у Савезним Државама, не могу да изричу тако строге казне као политичке судије у Јевропи, али оптужени има мање изгледа да буде ослобођен. Осуда је блажија али пзвеснија.

Уводећи политичке судове, Јевропцима је била главна целъ да казне кривце; Американцима пак да им *одузму власт*. Политичко је суђење, у Савезним Државама, неки род предупредујуће мере. Због тога судија у њима и није везан за врло тачна кривична опредељења.

Ништа није страшније од нејасности амерпканских закона, кад опредељују права политичка злочинства. „Злочинства због којих се председник може осудити (гласи устав Савезних Држава, одељак IV. чл. I.) јесу веленздаја (издајство према држави), примање мита, и велика злочинства и преступи.“ Већина устава појединих држава још су нејаснији.

„Државни званичници, гласи Масакусетски устав, осуђиваће се за казнимо владање и за рђаву управу.¹ Посланички дом, вели виржински устав, моћи ће оптужити све чиновнике који доведу државу у опасност рђавом управом, подмићењем, или другим преступима.“ Има устава који не спомињу изречно ни једно злочинство, а то за то да би одговорност државних званичника била неограничена.¹

Али ја смем рећи да оно што, у томе предмету, чини американске законе тако страшнима, долази од саме њихове благости.

Ми смо видели да је у Јевропи одузимање звања чиновнику, и привремена забрана вршења дужности, једна од последња казне, а у Америци сама казна. Отуда долази да политички судови у Јевропи имају ужасна права која по кадшто незнају како да употребе; и да по некад са свим изоставе казну, бојећи се да не би сувише казнили. Али у Америци се не страше казне од које човечанство не вата гроза: осудити политичког непријатеља на смрт, да би му се одузела власт, јесте у очима свију грозно убиство; прогласити свога противника за недостојна те власти, и одузети му је, оставив му слободу и живот, може бити поштени резултат партијске борбе.

А та пресуда, коју је тако лако изрећи, јесте највећа несрећа за оне против којих се изриче. Велики ће кривци без сумње презрети њезице таште строгости; обични људи видеће у њој пресуду која им уништава стање, каља част, и која их осуђује на срамну беспосленост, гору од смрти.

¹ Глава I. Одељак II. §. 8.

¹ Види устав Илиноаса, Мена, Конектикута, Ђурђије (Géorgie).

Политичко суђење, у Савезним државама, утиче дакле на друштвени ток у толико више што тај утицај изгледа мање страشان. Оно не утиче непосредно на грађане, али чини већину потпуним господаром оних који владају: оно не даје законодавној скупштини огромну власт, коју би она могла употребити само у тренутку кризе; оно јој дозвољава да узме умерену и правилну власт, коју може употребљавати сваки дан. Ако је сила мања, с друге опет стране џезина је употреба згоднија и злоупотреба лакша.

Спречив политичке судове да изричу судске казне, Американци су чини ми се предупредили најужасније последице законодавне тираније, али не саму тиранију. И кад се све узме у рачун, ја не знам да ли политичко суђење, такво као што га појимају у Америци, није најстраховитије оружје које је икад дато већини.

То ће се најбоље познати по томе ако се број политичких суђења буде умножио, кад се американске републике буду почеле изрођавати (М).

Г Л А В А О С М А.

О савезном уставу.

До сада сам посматрао сваку државу као једно потпуно цело, и показао сам разне покретаче које народ покреће, као и радна средства којима се он служи. Али све те државе које сам сматрао као независне, морају се међутим покоравати, у извесним случајевима, некој вишој власти, а то је власт Савеза. Сад је дошло време да испитам онај део суверенитета који је уступљен Савезу, и да у кратко прегледам федерални или савезни устав.¹

¹ Види на крају свеске текст савезног устава.

Историја савезног устава.

Порекло првог Савеза. — Његова слабост. — Конгрес се позива на уставну власт. — Две године које противу између тог тренутка и времена кад је нови устав обнародован. —

Тринаест насеобина, које у једно исто време стресоше енглески јарам на крају последњег века, имађаху, као што сам већ казао, исту веру, исти језик, исте нарави, и скоро једне исте законе; оне се бораху против општег непријатеља, и по томе морађаху имати јаке узроке да се присно сједине једна с другом, и споје у један и исти народ.

Али будући да је свака од њих увек имала оделит живот и особену владу, то свака беше створила засебне интересе и обичаје и не беше наклоњена чврстом и потпуном савезу у коме би се њезина индивидуална важност изгубила у општој важности. Отуда су постале две противне тежње: једна која гоњаше Англо-Американце да се сједине, друга која их гоњаше да се разделе.

Док трајаше рат са старом отаџбином, нужда чињаше те начело савеза преовлађиваше. И ма да закони који сачињаваху тај савез беху не потпуни и несавршени, општа свеза при свем том постојаше.¹

Али чим се мир закључи, недостатци законодавства изађоше на видело: држава хтеде намах да се распадне. Свака насеобина, постав независна република, узе потпуно

¹ Види чланке првога савеза образованог 1778 год. Тај су федерални устав усвојиле све државе тек 1781 год.

Види такође како Федералист тумачи тај устав. од петнаесте до 22 нумере закључно, и г. Стори у својим коментарима устава Савезних Држава, стр. 85 — 115.

суверенство. Савезна влада, коју сам свој устав осуђиваше да буде слаба, и коју чувство опште опасности више не подупираше, мораде да гледа своју заставу изложену увредама великих јевропских народа, и узалудно се мучаше да набави довољно пужних средстава за отпор индијским народима, и за исплату интереса на дугове учињене за време рата за независност. На прагу смрти, она сама званично обнародова своју немоћ и обрати се уставној власти.¹

Ако је Америка икад знала узвисити се за неколико тренутака на онај високи ступањ славе на коме би гордо уображење њезиних становника хтело да нам је непрестано представља, то је за иста било у ономе важном тренутку кад се народна власт табо рећи одрече владе.

Да се народ енергично бори за своју независност, то је позорје које се могло видети у свима вековима. У осталом, много су претерали усиљавања Американаца за ослобођење од енглескога јарма. Удаљене 1300 морских миља од својих непријатеља, потпомагане једним силним савезником, Савезне Државе одржаше победу много више због свога положаја него због врлине своје војске и патриотизма својих грађана. Ко би се усудио упоредити американски рат с ратовима француске револуције, и усиљавања Американаца с усиљавањима Француза, онда кад Француска, изложена нападима целе Јевропе, без новца, без кредита, без савезника, бацаше двадесети део свога људства пред своје непријатеље, угушујући једном руком пожар који јој прождираще утробу, а другом машући око себе буктињом? Али што је ново у историји друштава, то је, да један велики народ, извештен својим законодавцима да се точкови владе заустављају, лагано и без страха по-

¹ То је обнародовање учињено 21 Фебруара 1787 год.

гледа на себе, да испитује дубину својега зла, да се уздржава од свачега што би му могло шкодити за читаве две године, само да би на тенани тражио лек своме злу, и кад му је тај лек показан, да му се драговољно подвргне без да то стане човечанство једне сузе или једне капи крви.

Кад се осети недовољност првога устава, узаврење политичких страсти које беше произвела револуција беше се од чести стишало, а сви велки људи које она беше створила још постојаху. То би двогуба срећа за Америку. Малобројна скупштина,¹ која узе на се дужност да састави нов устав, садржаваше у себи најлепше духове и најблагородније карактере који су се икад појавили у новоме свету. Ђорђе Вашингтон беше јој председник.

Та народна комисија, после дугих и зрелих саветања подне се на послетку народу на усвојење основни закон који још и данас влада Савезом, и који све државе усвојише једна за другом.²

Нова федерална (савезна) влада ступи у живот 1789 године, после двогодишње међувладе. Америчка се револуција дакле сврши баш у оно време кад се француска започињаше.

¹ Она се састојаше само из 55 чланова. Вашингтон, Мадисон, Хамилтон; два Мориса учествоваху у њој.

² Њега пису законодавци усвојили. Народ наименова само за то посланике. У свакој од тих скупштина, нови устав би предмет дубоких испитивања и дугих препирака.

Кратки преглед савезног устава.

Подела власти међу савезним суверенством и суверенством појединих држава. — Влада држава остаје опште право; — савезна влада, пзузетак

Прва тегоба која се појави духу Американаца беше у томе да се суверенство раздели тако да разне државе које образоваху Савез продуже и даље управљати саме собом у свему што се тичаше само њиховога унутрашњег благостања, а да цео народ, представљен Савезом, не престане сачињавати једно тело и подмиривати све своје опште потребе. Питање заплетено и тешко за решење.

Беше немогућно да се у на пред тачно и потпуно одреди део власти који требаше да припадне свакој од двеју влада међу којима требаше да се подели суверенство. Ко би могао предвидети све подробности живота јединога народа?

Права и дужности савезне владе беху прости и доста лако опредељиви, јер је Савез био образован у цели да одговори неким великим општим потребама. На против права и дужности владе појединих држава беху многостручни и заплетени, јер та влада продираше у све ситнице друштвенога живота.

По томе, права савезне владе брижљиво се определише, и прогласи се да све што се не садржи у томе опредељењу спада у круг права владе појединих држава. И тако влада држава оста опште право, а влада савеза поста пзузетак.¹

¹ Види измену савезног устава, № 32, Story, стр. 77. Kent's commentaries, св. I. стр. 264.

Приметите и то да, кад код устав није дао конгресу искључно право да уређује извесне ствари,

Но будући се предвиђаше да би се, у пракци, могла породити питања односећа се на тачне границе те изузетне владе, и будући би било опасно оставити решење тих питања обичним судовима установљеним у разним државама самим тим државама, то образоваше велики савезни суд,¹ једини суд, кога се једно из међу осталих права састоји у томе да одржава међу двома противничким владама поделу власти онаку каку је устав учинио.²

онда то могу чинити државе. Пример: Конгрес има право да изда општи закон о банкрутству, ако он то не учини, онда свака држава може издати по својој вољи такав закон.

¹ Тај суд дејствује посредно, као што ћемо то доцније видети.

² Федералист, у № 45, објашњава ту поделу суверенитета међу савезом и појединим државама овако: власти које устав даје савезној влади, вели он, неопредељене су, и има их много. Прве се поглавито врше у спољашњим предметима, као што је мир, рат, уговори и трговина. Власти које поједине државе задржавају за се распостире се на све предмете који спадају о обични ток послова, који се тичу живота, слободе и благостања државе.“

Ја ћу често плати прилике да се позивам на Федералист у овоме делу. Кад законски предлог, који је за тим постао устав Савезних Држава, беше још пред народом на одобрењу, три већ славна човека, а који доцније постадоше још славнији, Џон Џе, Хамилтон и Мадисон, удружише се у намери да представе народу користи предлога који му беше предат на одобрење. Они у тој цели издадоше, у форми повина, низ чланака којих скуп образује једно потпуно дело. Те повине назваше они Федералист.

Права савезне владе.

Власт дата савезној влади да закључује мир, да води рат, и да удара опште дапње. — Предмет унутрашње политике којом се она може занимати. — Савезна је влада у нечему централизованија него што је била краљевска влада под старом француском монархијом.

Народи међу собом са свим су подобни особама. Народ треба да има само једну владу нарочито за то да бп с ползом долазио у одношај са странцима.

Због тога се дакле даде Савезу искључно право да води рат и да закључује мир; да прави трговачке уговоре; да подиже војску и да спрема флоту.¹

Нужда народне владе не осећа се тако живо у управл унутрашњих друштвених послова.

При свем том има извесних општих интереса које само општа власт може корисно подмпривати.

Због тога се Савезу даде право да уређује све што се тиче вредности новца; стави му се у дужност старање о поштанској услузи; уступи му се право да отвара велика саобраћајна средства за сједињење разних делова земљишта.²

У опште, влада разних држава бп сматрана за слободну у своме кругу; међу тим она моглае злоупотребити ту независност, и нерасудним мерама довести у

Федералист је лепа књига коју би требали, ма да је шпецијална Америци, да познају државници свију земаља.

¹ Види устав, одељак VIII Федералиста № 41 и 42. Kent's commentaries, св. I. стр. 207. Story стр. 255—382; исти, стр. 409—426.

² Има још више права тога рода, као право да издаје опште законе о банкрутствима, да даје патенте за измаласке и т. д.

неприлику безбедност целогa Савеза; за те ретке и предвиђене случајеве дозволи се савезној влади мешати се у унутрашње послове држава.¹ Тако, при свем том што је свакој од савезних република призната власт да измењује и промењује своје законодавство, забрани им се међу тим да издају закопе с повратном силом и да уводе благородство.²

На послетку, да би савезна влада могла вршити наложене јој дужности, даде јој се неограничено право ударати порезе.

Кад се обрати пажња на поделу власти као што ју је савезни устав начинио; кад се, с једне стране, испита део суверенства, који су задржале поједине државе, а с друге опет део власти који је узео Савез, онда се лако увиђа да су савезни законодавци имали врло чисте и врло тачне идеје о ономе што сам ја назвао управна централизација.

Савезне Државе образују не само републику, него још и савез или конфедерацију. Међутим у њима је народна власт, у неким смотрењима, централизација него што је у исто време била у многим јевропским апсолутним монархијама. Ја ћу о томе навести само два примера.

Француска имађаше тринаест суверених судова који, врло често, имађаху право тумачити закон без апелате. За тим имађаше извесне области, назване државне

¹ Али она се у том случају посредно меша. Мешање Савеза бива средством својих судова као што ћемо то доцније видети.

² Савезни устав, одељ. X. чл. I.

³ Устав одељ. VIII, IX и X. Федералист. № 30—36 закључно. Id., 41, 42, 43, 44. Kent's commentaries, св. I. стр. 207 и 381. Story, id. стр. 329, 514.

земље, које могаху одрећи данак који би суверена власт, као представник народа, ударила на државу.

Американски савез има један једини суд за тумачење закона, као што има једну једину скупштину за издавање закона; данак одобрен народним представницима обвезује све грађане. Савез је дакле у тим двома суштаственим тачкама централизованiji него што беше француска монархија; међутим Савез није ништа друго него скуп савезних или конфедеративних република.

У Шпанији, извесне области имађаху власт уводити засебни ђумручки систем, власт која је, по својој суштини, скопчана с народним суверенством.

У Америци, само конгрес има право одређивати трговне одношаје држава међу собом. У томе је дакле влада Савезних Држава централизована од шпанскога краљевства.

Истина је да би то на послетку изашло на једно исто кад се узме у призрење да је у Француској и Шпанији краљевска власт увек била у стању да, у случају потребе, изврши силом оно што јој по државном уставу не беше слободно чинити; али ја овде говорим само о теорији.

Савезне власти.

Пошто је савезној влади тачно обележен круг делања, требаше изнаћи начин како би се она по истоме могла кретати.

Законодавне власти.

Раздељење законодавнога тела на две гране. — Разлике у пачину образовања два дома. — Начело независности појединих држава побеђује у устројству сената. — Начело народног суверенства, у саставу представничког дома. — Чудновата дејства која излазе из тога што су уставни логични само онда кад су народи млади.

У уређивању савезних власти следова се у многоме плану који беше у на пред означен засебним уставом сваке државе.

Фердерално законодавно тело Савеза састави се из сената и представничког дома.

Дух пзмпрења учини те се при образовању сваке од тих скупштина управљаху по разним правилима.

Ја сам на пред наговестио да у време кад се рађаше на томе да се изда савезни устав, постојаху два противна интереса. Та су два интереса породила два мњења.

Једни хтедоше да начине од Савеза лигу или конфедерацију независних држава, то јест неки род конгреса где би представници разних народа претресали извесна питања општег интереса.

Други опет хтедоше да сједине све становнике старих насеобина у један и исти народ, и да им даду владу која би, при свем том што би јој круг био ограничен, могла у томе кругу радити као једини представник народа. Практичне последице те две теорије беху врло различите.

Тако, ако би се образовала лига или савез држава а не народна влада, онда би право издавања закона припадало већини држава, а не већини становника савеза. Јер тада би свака држава, велика или мала, задржала свој карактер независне силе, и ступала би у савез на нози савршене једнакости.

На против, кад би се становници Савезних Држава сматрали за један исти народ, онда би било природно да само већина грађана савеза има право издавати законе.

Наравно да мале државе не могаху пристати на примену те науке а да се са свим не одреку свога суштаествовања односно савезнога суверенства; јер би оне у том случају од суверене силе постале незнатан део једнога великога народа. Први би им систем дао прекомерну власт; други их са свим поништаваше.

У томе стању стварп, догоди се оно што се догађа скоро увек кад су интереси противни разумним закључењима: поступи се противно правилима логике. Законодавци усвојише неку средњу меру која силом саглашаваше два система, по теорији несагласна.

Начело независности држава победи у устројству сената; начело народнога суверенства, у саставу представничког дома.

Свака држава мораде послати у конгрес два сенатора, и известан број представника, сразмерно своме људству.¹

¹ Сваки десет година конгрес на ново одређује број посланика које свака држава треба да пошаље у представнички дом. Целокупни број био је у 1789. год. 69; а у 1833 год. 240 (American almanac, 1834. стр. 194).

У уставу се каже да на тридесет хиљада особа не може бити више од једног посланика; али се не одређује најмањи број особа на које би имао доћи један представник. Конгрес није држао да број представника треба да се увећа према умножењу људства. Првим законом који се издаде по томе предмету, 14 Априла 1892 год. (види Laws of the United States by Story св. I. стр. 235), одреди се да буде један представник на 33000 становника. Последњи закон, издао

По том уређењу држава Њујорк има у конгресу четрдесет представника а само два сенатора; држава Делавар два сенатора а само једнога представника. Дакле држава је Делавар у сенату равна држави Њујорку која има у представничком дому четрдесет пута више уплива него прва. И тако, може се десити да мањина народа, преовладав у сенату, са свим поништи вољу већине, представљене другим домом; што је противно духу уставних влада.

Све то јасно показује како је ретко могућно и како је тешко логично и разумно везати међу собом све делове законодавства.

Време увек породичу једнога истог народа, различите интересе и освети разна права. Кад се за тим почне радити на томе да се да један општи устав, онда сваки од тих интереса и свако од тих права сачињава као неку природу сметњу која стаје на пут да се икакво политичко начело са свим оствари. По томе, потпуна логичност у законима могућа је само у почетку друштава. Кад видите да неки народ ужива ту корист, не заључујте отуда да је мудар, него мислите да је млад.

У време кад је савезни устав начињен, у Англо-Американаца беху само два интереса са свим противна један другом: индивидуални интерес појединих држава, и савезни интерес целог народа, и требало је да се измире.

Међутим мора се признати да тај део устава до сада није произвео зла која су се могла очекивати.

Све су државе младе; оне су близу једна друге; оне имају нарав, идеје и потребе једне природе, разлика која долази од њихове величине није довољна да

1832 год. одреди једног представника на 48000 становника. Представљено људство састоји се из свију слободних људи и три петине робова.

им да врло противне интересе. По томе никад се није десило да се мале државе здруже, у сенату, против намера великих држава. У осталом, у законом изразу воље целог једнога народа има тако неодољима сила да кад се већина изрази средством представничкога дома, сенат се осети са свим слаб према њој.

Исто тако не треба заборавити да није зависило од амерпканских законодаваца да од народа коме хтедоше да даду законе начине један исти народ. Цео савезнога устава не беше да се државе униште, него само да се ограниче. Чим се дакле појединим државама остави стварна власт (а није им се могла одузети), мораде се у напред одрећи идеје да се оне силом натерују да се потчињавају вољи већине. Пошто је то учињено, уводеће њихових индивидуалних сила у савезну владу не маде више ничега извапреднога. Оно само потврђиваше једну постојећу чињеницу, а та је чињеница призната власт коју ваљаше штедети а не уништавати.

Друга разлика међу сенатом и представничким домом.

Сенаторе наименовавају обласни законодавци. — Представнике народ. — Сенатори се бирају непосредно. — Представници посредно. — Трајање разних пуномоћја. — Права.

Сенат се не разликује од другога дома само начелом представљања, него такође и начином избора, трајањем пуномоћја и различношћу права.

Представнички дом наименовава сам народ; сенат наименовавају законодавци сваке државе.

Представнички је дом производ непосредног избора; а сенат посредног или избора у два степена.

Пуномоћје представника траје само две године; пуномоћје сенатора шест.

Представнички дом има само законодавну власт. Он учествује у судској власти само оптуживањем јавних званичника. Сенат судељује при прављењу закона, и суди политичке преступе које му достави представнички дом. Он је, осем тога, велики извршни народни савет. Он одобрава уговоре које председник закључи, а тако исто и изборе званичника.¹

О извршној власти.²

Зависност председника. — Он се бира и одговоран је. — Оно је слободар у своме кругу и сенат га надзирава а не руководи. — Плата му се одређује при ступању у дужност. — Одлажуће вето.

Американски законодавци пмађаху да изврше једну тешку задаћу: они хтедохе да створе извршну власт која би зависла од већине, а која би при том била доста јака да слободно ради у своме кругу.

Одржање републиканске форме захтеваше да представник извршне власти буде потчињен народној вољи.

Председник је изабран званичник. Његова част, његова добра, његова слобода, његов живот, непрестано одговарају народу за добру употребу власти која му је поверена. Међутим, он није са свим независан у вршењу те власти: сенат га надзирава у одношајима са страним силама, као и у давању звања. По томе он нити може да буде подмићен, нити сам може кога подмитити.

Савезни законодавци признадохе да извршна власт

¹ Види Федералист Nr. 52—66 закључно. Story, стр. 199—314. Устав, одељак II. и III.

² Федералист Nr. 67—77 закључно. Устав, чл. II. Story, стр. 315—780. Kents commentaries. стр. 255.

не би могла достојно и полезно вршити своју задаћу ако јој не би дали више сталности и силе но што су јој поједине државе дале.

Председник би наименован на четири године, а по истеку тога времена могао би бити на ново изабран. Та околност што је изабран на подуже време, дала му је храбрости да ради на општем добру, и средства да га оствари.

Председника начинише јединим представником извршне власти Савеза. Шта више, његову вољу не потчинише вољи каквога савета: опасно средство, које, ослабљавајући владино деобање, смањује одговорност владајућих. Сенат има право да поништи нека председникова дела; али га не може натерати да ради, нити може делити с њим извршну власт.

Утицање законодавне скупштине на извршну власт може бити непосредно; али ми видимо да су се Американци постарали да не буде тако, и да су непосредном утицању претпоставили посредно.

Кад домови лишавају државног званичника плате, они му одузимају један део независности; а будући да они издају законе, то се треба бојати да му мало по мало не одузму власт коју је устав хтео да му сачува.

Та зависност извршне власти природни је недостатак републиканских устава. Американци пису могли да укину наклоност која навлачи законодавне скупштине да приграбе владу, али су је учинили мање неодољивом.

Плата се председнику одређује, при ступању у дужност, за све време трајања његовог звања. Осем тога, председник је наоружан одлажућим *вето*, које му дозвољава да задржи законе који би могли поништити онај део независности који му је устав дао. Међутим, између председника и законодавне скупштине може бити само

неједнака борба, будући да је законодавна скупштина, кад остане постојана у својим намерама, увек у стању да савлада отпор који јој се чини; али одлажуће *вето* бар је приморава да се врати на оно што је једном радила; оно је обвезује да на ново разматра питање, и у том случају може га решити само с већином од две трећине гласача. *Вето* је, у осталом, неки род апеловања на народ. Извршна власт коју би без тога јемства могао тајно угњетавати, брани тада своју ствар и излаже своје узроке. Али ако законодавна скупштина остане стална у својим намерама, не може ли она свагда савладати отпор који јој се чини? На то ћу одговорити да у уставу свију народа, ма какве у осталом он био природе, има по нешто у чему законодавац мора да се ослони на здрав разум и добродетељ грађана. Та је тачка ближа и видљивија у републикама, удаљенија и брижљивије сакривена у монархијама; али се увек негде налази. Нема земље где закон може све предвидети, и где установе треба да заузимају место разума и правди.

Извршна власт игра тако велику улогу у судбини народа, да хоћу овде мало да се задржим, те да бих боље показао које она место заузима у Американаца.

У чему се разликује положај председника Савезних Држава од положаја уставнога краља у Француској.

Извршна је власт у Савезним Државама ограничена и изузетна као и суверенство у име којег ради. — Извршна власт у Француској простире се на све као и суверенство. — Краљ је један од твораца закона. — Председник је само извршилац закона. — Друге разлике које произлазе из трајања двеју власти. — Председник је скучен у кругу извршне власти. — Краљ је у њему слободан. — Поред свијутих разлика, Француска више наличи на републику него Савез на монархију. — Упоређење броја званичника који у тим двома земљама зависе од извршне власти.

Да би се добила јасна и тачна идеја о положају председника Савезних Држава, треба га упоредити с положајем краља једне уставне монархије у Јевропи.

У том упоређивању, мало ћу се обзирати на спољашње знаке власти; они више варају око посматрача но што га руководе.

Кад се монархија мало по мало претвори у републику, извршна власт задржава у овој титуле, почасти, поштовања, па и сам новац, за дуго пошто је изгубила стварну власт. Енглези, пошто су отсекли главу једноме од својих краљева а другог збацили с престола, још падаху на колена кад говораху с њиховим наследницима.

С друге опет стране, кад републике падну под јарам једнога, власт се и даље показује проста и смерна у својим поступцима и понашањима, као да се већ не би над свима узвишавала. Кад римски цареви деспотски располагаху имовином и животом својих саграђана, још их у говору називаху Цезарима, и они иђаху на дружевне вечере код својих пријатеља.

Не треба се дакле зауставити на по вршини него ваља продрети даље у дубину.

Суверенство је у Савезним Државама подељено међу Савезом и државама, а у Француској је једно и чврсто; отуда долази прва и највећа разлика из међу председника Савезних Држава и краља у Француској.

У Савезним Државама, извршна је власт ограничена и изузетна, као и само суверенство у име којег она ради; у Француској се простире на све као и суверенство.

Американци имају савезну или федеративну владу; ми (Французи) имамо народну владу.

Тај први узрок ниже председничке власти излази из саме природе ствари, али он није једини. Други по важности јесте суверенство, т. ј. право издавати законе.

Француски је краљ за иста један део суверена, почем закони не могу да постоје ако их он не потврди; осем тога, он је извршилац закона.

Председник је такође извршилац закона, али он не суделује стварно при прављењу истог, будући његово непристајање не може спречити да закон не изђе. Он дакле није део суверена; он је само његов агенат.

Краљ је у Француској не само део суверена, него он још учествује и у образовању законодавне скупштине, која је други део суверена. То се учествовање састоји у постављању чланова једнога дома, и у произвољном обустављању трајања пуномоћја другог дома. Президенат Савезних Држава ни у чему не учествује у образовању законодавног тела, и не може да га растури.

Краљ дели с домовима право предлагања закона.

Председник нема то право.

Краља представља у домовима извештај број званичника који излажу његове намере, потписују његова мњења, и протурају његова управна начела.

Председник нема приступа у конгрес; његови су министри такође из истог искључени, и он може само

посредним путем пропустити у то велико тело свој уплив и своја мњења.

Француски краљ иде дакле у поредо са законодавном скупштином и има једнака права с њом, она не може да ради без њега, као што и он не може без ње.

Председник стоји поред законодавне скупштине као нижа и зависна власт.

Председник се Савезних Држава највише приближава француском краљу у вршењу праве извршне власти, али и у томе је у многоме од њега нижи.

Краљевска власт у француској има пре свега првенство трајања над председничком влашћу. А, трајање је један од првих елемената силе. Људи воле само оно што је дуговечно, а тако се исто само тога и боје.

Председник је Савезних Држава изабрани званичник на четири године. Француски је краљ наследни старешина.

У вршењу извршне власти, председник је Савезних Држава непрестано потчињен неком суревљивом надзору. Он спрема уговоре, али их не прави; он означава лица за звања, али их не поставља.¹

Француски је краљ апсолутни господар у кругу извршне власти.

Председник је Савезних Држава одговоран за своја

¹ Устав је био оставио под сумњом питање о томе да ли председник мора саслушати мњење сената при збивању или наименовању некога савезног званичника. Федералист, у своме 77, Б. говорише да мора; али конгрес с потпуним правом реши 1789 год. да је немогуће принудити председника да се служи званичницима у којих он нема поверења, кад је он одговоран. Види Kents commentaries, св. I. стр. 289,

дела. Француски закон вели да је краљева особа неповредна.

Међутим, над једним као и над другим стоји руководећа власт јавнога мњења. Та је власт мање опредељена у Француској него у Савезним државама; мање призната, мање формулисана у законима; али у ствари постоји. Она се у Америци изражава у изборима и судским пресудама, а у Француској кроз револуције. И тако, Француска и Савезне Државе имају, при свем том што су им уставни различити, опште то, што у њима влада јавно мњење. Производеће је дакле начело закона једно исто у оба народа, ма да се оно у њих више или мање слободно развија, и ма да су последице које се из њега изводе често различите. То је начело, по својој природи, суштаствено републиканско. И за то ја држим да Француска, са својим краљем, више наближила републици, него Савез, са својим председником, на монархију.

У свему што претходи, ја сам се постарао да означим само главне разлике. Да сам хтео улазити у подробности, слика коју би показао још би више падала у очи. Али ја имам сувише да кажем, и за то морам у кратко да говорим.

Ја сам увидео да се власт председника Савезних Држава врши само у кругу ограниченога суверенства, а власт францускога краља ради у кругу потпунога суверенства.

Ја бих могао доказати да управна власт францускога краља прелази своје природне границе, ма како оне биле простране, и да се на хиљаду начина меша у управу приватних интереса.

Томе упливном узроку, могао сам придодати и онај који долази од великога броја јавних званичника који, готово сви, имају благодарити извршној власти за звање. Тај је број у Француској прешао све познате границе;

он се подиже до 138,000¹. Свако од тих 138,000 лица треба да се сматра за један елемент силе. Председник нема апсолутно право наименовања на државна звања, и звања мало прелазе 12,000.²

Случајни узроци који могу увећати улив извршне власти.

Спољашна сигурност коју Савез ужива. — Очекујућа политика. — Војска од 6000 војника. — Само неколико лађи. — Председник има велика права која нема прилику да употреби. — Он је слаб у ономе што има прилику да изврши.

Ако је извршна власт у Америци слабија него у Француској, узрок томе треба приписати можда више околностима него законима.

Извршна власт свакога народа налази прилику поглавито у својим одношајима са странцима да развије вештину и силу.

Кад би животу Савеза непрестано претила опас-

¹ Сума коју држава издаје тим разним званичницима износи годишње на 200,000,000 Франака.

² У Савезним Државама издаје се сваке године календар који се зове National calendar; у њему се налазе имена свију савезних званичника. У National calendar — у од 1833 год. нашао сам цифру коју овде наводим.

Из тога што претходи види се да француски краљ располаже с дванаест пута толико места колико председник Савезних Држава, ма да је људство Француске само једанпут и по веће од људства Савеза.

¹ Сад у Француској има само 3,000,000 душа више него у Савезним Државама. (Преводил).

ност, кад би се његови велики интереси налазили сваки дан помешани с интересима других слатких народа, извршина би власт расла у јавноме мњењу, за то што би се од ње очекивало и што би она извршавала.

Председник Савезних држава јесте, доиста, старешина војске, али та се војска састоји из 6000 војника; он заповеда флотом, али флота броји само неколико лађи; он руководи послове Савеза са страним народима, али Савезне Државе немају суседа. Раздвојене од осталога света Океаном, још врло слабе да желе владати морем, оне немају непријатеља, и њихови се интереси ретко сударају с интересима других народа земне кугле.

То је довољан доказ да о пракцији владе не треба судити по теорији.

Председник Савезних Држава има нека претмућства која могу да се мере с краљевским, али нема прилике да се с њима служи; а права која може да употреби врло су ограничена: закони му дозвољавају да буде јак, али околности га слабе.

На против, највећа сила краљевске власти у Француској долази више од околности него од закона.

У Француској, извршина се власт непрекидно бори против огромни сметња, и пма на расположењу грдна средства за савлађивање истих. Она се увеличава величином ствари које извршује и важношћу догађаја којима управља, а не мора за то мењати свој устав.

Баш да су је закони начинили онако слабу и ограничену као што је у Савезу, опет би њезино утицање за кратко време постало много веће.

Зашто председнику Савезних Држава није потребна већина у домовима за руковање с пословима.

У Јеврони је усвојено начело да уставни краљ не може владати кад се мњење законодавних дома не слаже с његовим.

Зна се да су више председника Савезних Држава губили помоћ већине у законодавном телу, а да опет за то нису морали оставити власт, пити да је отуда следовало по друштво какво велико зло.

Ја сам чуо да се та чињеница наводи у цели да се докаже независност и сила извршне власти у Америци. Али ако се само мало о томе размисли, видеће се да баш то доказује њезину немоћ.

Краљ у Јевропи потребује помоћ законодавнога тела за испуњење задатка који му устав налаже, јер је тај задатак огроман. Уставни краљ у Јевропи није само извршилац закона: старање о његову извршењу тако му је потпуно дато, да би он могао, ако би му закон био противан, укратити његове силе. Он потребује домове за издање закона, домови потребују њега за извршење истога: то су две власти које не могу да живе једна без друге; точкови се владини зауставе чим се међу њима породи неслога.

У Америци, председник не може да спречи да се закон не начине, а обвезан је да их извршује. Његово ревностно и искрено суделање без сумње је полезно, али никако није нужно току владином. У свему суштественом што ради, он је посредно или непосредно потчињен законодавној скупштини; где је од ње са свим независан, ту не може скоро ништа. Он дакле може због своје слабости, а не због своје силе, да живи у опозицији са законодавном влашћу.

У Јевропи мора да постоји сагласност из међу краља и домова, јер међу њима може бити озбиљне борбе. У Америци та сагласност није нужна, јер борбе не може бити.

О избору председника.

Опасност изборнога система увећава се према пространству привилегија извршне власти. — Американци могу да усвоје тај систем, јер могу да буду без јаке извршне власти. — Како околности помажу увођење изборног система. — За што председников избор не причињава промене у начелним владе. — Утицај председниковог избора на судбу нижих званичника.

Примена изборнога система на главу извршне власти у каквога великога народа скопчана је с опасностима које су историци и искуство довољно показали.

И за то ћу ја о томе говорити само односно Америке.

Опасности којих се бојимо од изборнога система бивају веће или мање, према месту које извршна власт заузима и њезиној важности у држави, према начину избора и околностима у којима се налази народ који бира.

Изборном систему, примењеном на државног старешину, с правом се пребацује да даје појединим грађанима за влашћу тако велики мамац, и да их тако јако распаљује на тражење власти, да се често не задовољавају употребом законних средстава него, у недостатку права, апелују на силу.

Јасно је да је мамац тим већи што извршна власт има већа препућства; што је честољубље оних који траже да дођу на власт распаљеније, то они у толико више налазе помоћи у гомили грађаниваца другог реда, који се надају да деле власт пошто њихов кандидат победи.

Опасности изборнога система расту дакле у непосредној сразмери с утицањем извршне власти на државне послове.

Пољске револуције не треба приписивати само изборном систему у опште, него томе што изабрани званичник беше старешина велике монархије.

Пре но што се приступи испитивању апсолутне добротe изборнога система, пма дакле увек да се реши једно претходно питање, то јест да се сазна да ли географски подожај, закони, обичаји, нарави и мњења народа у који хоћеју да га уведу дозвољавају да се постави слаба и зависна извршна власт; јер хтети у исто време да државни представник пма велику власт и да буде бираи, значи, по моме мишљењу, изразити две противне воље. Што се мене тиче, ја познајем само једно средство којим се наследна краљевска власт може предтворити у изборну власт: треба сузати круг њезинога делања, смањивати поступно њезина премпућства, и навикавати народ мало по мало да живи без њезине помоћи. Али о томе се јевропски републиканци не брицу. Како многи од њих мрзе тиранију само за то што су изложени њезиним строгостима, то их величина извршне власти не вређа; они нападају само њези извор, а не виде уску свезу која веже те две ствари.

Још се нико није нашао који би изложио своју част и свој живот да постане председник Савезних Држава, јер председник пма само привремену, ограничену и зависну власт. Срећа би морала да уложи у игру прекомерну награду те да би се на борбишту појавили очајнички играчи. Ни један кандидат није до сада могао да пропзведе у своју корист живе симпатије и опасне популарне страсти. Узрок је томе прост: дошав на чело владе, он не може да да својим пријатељима ни много богатства, ни много славе, и његово је утицање у држави сувише слабо да би странке виделе свој успех или своју пропаст у његовом узвишењу на власт.

Наследне монархије имају једну велику превагу: будући да је приватни интерес једне фамилије непрестано и тесно везан с интересом државе, то нема ни једног тренутка у коме би овај последњи био остављен

самоме себи. Ја не знам да ли се у тим монархијама боље врше послови него у државама друге форме; али бар увек има неко ко се о њима брине, добро или рђаво, према својој способности.

На против, у изборним државама, кад се избор приближи и много пре но што наступи, управни се точкови окрећу готово сами од себе. Нема сумње да се закони могу тако удесити да се избор сврши брзо и од једанпут, и да место извршне власти не остане никад празно; али, ма шта се радило, празноћа постоји у духовима поред свију законодавчевих усиљавања.

Кад се избор приближи, глава извршне власти мисли само о борби која се спрема; она више нема будућности; она не може ништа да предузима и предужава млако оно што ће можда неки други свршити. „Ја сам тако близу тренутка кад ћу престати да вршим дужност, писаше председник Џеферсон 21. Јануара 1809 (на шест недеља пре избора), да учествујем у пословима само изјавом свога мњења. Чини ми се да је право да оставим моме наследнику да предузме мере које ће имати да извршује и за које ће бити одговоран.“

Народ, са своје стране, упр'о је очи само на избор, и занима се само њим.

Што је пространije место које извршна власт заузима у управи државних послова, што је њезино обично делање веће и нужније, тим је тако стање ствари опасније. У народа који је навикнут да њим влада извршна власт, а још више да га она управља, избор би морао произвести велику забуну.

У Савезним Државама, делање извршне власти може се смањити без рђавих последица, јер је оно слабо и ограничено.

Кад је старешина владе изборан, онда спољна и унутарња народна политика није скоро никад стална. У томе је један од главних недостатака тога система.

Али тај се недостатак онажа више или мање према количини власти дате избором званичнику. У Риму, начела владе не мењаху се никад, ма да се консули мењаху сваке године, јер сенат беше управљајућа власт, а у исто време и наследно тело. У већини јевропских монархија, краљевство би мењало облик при сваком новом избору, кад би се краљ бирао.

У Америци, председник доста упливише на државне послове, али их он не руководи; главна власт налази се у целом народном представништву. Требало би дакле променити масу народа, а не само председника, па да се промену начела политике. За то, у Америци, изборни систем, примењен на старешину извршне власти, не шкоди много сталности владе.

У осталом, несталност је зло које је тако јако скончано с изборним системом, да се још врло живо осећа у председничком кругу делања, ма колико да је ограничен.

Американци су с правом мислили да старешина извршне власти треба да буде колико је год могућно више слободан у избору и збацивању својих агената, те да би могао вршити своју дужност и сносити терет целе одговорности; јер законодавно тело више надзирава председника по што га руководи. Отуда долази да је при сваком новом избору судба свију савезних званичника у неизвесности.

У уставним јевропским монархијама жале се што судба нижих административних званичника често зависи од судбе министара. То је још много горе у државама где се старешина владе бира. Узрок је томе прост: у уставним монархијама, министри брзо долазе један на место другога; али главни представник извршне власти никад се не мења, што одржава дух новачења у извесним границама. У њима се дакле административни системи мењају у подробностима а не у начелима; они се не могу напрасно један другим заменити а да се не

произведе неки род револуције. У Америци, та се револуција чини сваке четири године у име закона.

Што се тиче индивидуалних беда које су природна последица такога законодавства, треба признати да несталност званичника не производи у Америци зла која би се отуда могла очекивати у другим земљама. У Савезним Државама, тако је лако створити себи независан живот, да кад се званичнику одузме звање, то је толико као да би му се одузеле угодности живота, а не средства да може живети.

Ја сам у почетку ове главе казао да су опасности скончане с избором државнога старешине веће или мање, према околностима у којима се налази народ који бира.

Узалудно је мучити се да се смањи улога извршне власти; има нешто на шта та власт много утиче, ма како она место заузимала по законима, то је спољашња политика: дипломатски преговор може с успехом започети и продужавати само један човек.

Што се народ више налази у неизвесном и опасном положају, и што се потреба реда и сталности више осећа у управи спољашњих послова, то и примена изборнога система на државног старешину постаје опаснија.

Политика Американаца према целом свету проста је; готово би се могло рећи да њих нико не потребује, и да они никог не потребују. Њиховој независности никад не грозиле опасност.

У њих је дакле улога извршне власти ограничена околностима тако исто као и законима. Председник може често мењати намере а да држава с тога ништа не трпи и да не пропадне.

Ма како права да има извршна власт, увек треба сматрати време које непосредно претходи избору, и оно за које се он врши, као епоху народне кризе.

Што је унутарњи положај земље тежи и заплетенији, и што су њезине спољашње опасности веће, то

је и тај тренутак кризе опаснији по њу. Међу јевропским народима, има их врло мало који се не би пмали бојати освојења или анархије, кад год би постављали новог старешину.

У Америци, друштво је тако уређено да може само себе да одржава и без пчвје помоћи; спољашње опасности нису у њој никад велике. Председников је избор узрок узбуђења, али не пропаст.

Начин избора.

Вештина коју су американски законодавци засведочили при бирању начина избирања. — Образовање особеног изборног тела. — Оделити глас специјалних бирача. — У коме је случају представнички дом позван да бира председника. — Шта се догодило у двацест избора учињених од кад је устав у животу.

Осем опасности које леже у самоме начелу, има много других које долазе од самих форми избора, и које се могу избећи трудом и обзривошћу законодавца.

Кад се народ под оружјем скупн на јавном месту да бира себи старешину, он се пзлаже не само опасностима изборнога система по себи, него још и свима опасностима грађанскога рата које се порађају из подобнога изборнога начина.

Кад пољски закони прописиваху да краљев избор зависи од *исто* само једнога човека, они позиваху на убиство тога човека, или приуговљаваху анархију.

Што више проучавамо установе Савезних Држава и што пажљивије посматрамо политичко и друштвено стање те земље, то све већма опажамо чудновати склад међу срећом и човековим успљавањима. Америка беше нов предео; међутим народ који га обитаваше већ

је дуго уживао слободу на другом месту: два велика узрока унутарњег реда. Осем тога, Америка се не бојаше освојења. Американски законодавци, користећи се тим новољним околностима, немадоше муке ад уставне слабу и зависну извршну власт; створив је таку, могаоше је без опасности учинити изборном.

Још им само остајаше да изберу из међу разних изборних система онај који беше најмање опасан; правила која положише у томе смотрењу дивно допуњавају гаранције које физички и политички склон земље већ даваше.

Задатак који требаше решити састојаше се у томе да се нађе начин избора који би, поред тога што би изражавао стварне воље народа, мало распаљивао његове страсти и колико је могуће мање га држао у неизвесности. Најпре се усвоји да *проста* већина прави закон. Али добити и ту већину, без зебње од протезања која су се пре свега хтела избећи, беше врло тешко.

Ретко је, заиста, видети да човек добије у један пут већину гласова у неком великом народу. То још ређе и теже бива у републици савезних држава, где су месна утицања много развијенија и много јача.

Та друга сметња могаоше се отклонити само тако, ако се изборна власт народа преда неком телу које би га представљало.

По том начину избора већина је вероватнија; јер, што је мање бирача, то им је лакше споразумети се. Он тако исто даје веће јемство за добар избор.

Али требаше ли поверити право бирања самом законодавном телу, обичном народном представнику, или, на против, требаше ли образовати једну изборну скупштину које би једини предмет био напменовање председника?

Американци претпоставише овај последњи начин. Они мислише да би обични законодавци непотпуно

представљали вољу народа односно избора његовога првога званичника. У осталом, избрани будући за више од једне године, могли би представљати већ промењену вољу. Они држаху да би чланови законодавне скупштине, кад би се њој уступило право да бира главу извршне власти, постали, много пре избора, предмет подмићивања и играчка сплетака; док би на против особени бирачи, подобно поротницима, остали непознати у гомли до дана избора, и појавили би се једнога тренутка само да изреку своју пресуду.

По томе, установи се да свака држава наменује известан број бирача¹ који ће опет избирати председника. А будући се већ било приметило да скупштине које бираху главу владе у изборним земљама неизбежно постајашу огњишта страсти и сплетака; да по кадшто присвојаваху власти које им не припадаху, и да се њихове сплетке, и неизвесност која им беше последица, често продужаваху толико да би могле довести државу у опасност, то се одреди да сви бирачи гласају једног одређеног дана, али да се не скупљају на једно исто место.²

По том двоступном начину бирања беше вероватно али не извесно да се добије већина, јер бирачи могу случајно да буду разних мњења онако исто као и они који су њих изабрали.

У томе би се случају неизбежно морала употребити једна од ових трију мера: или би требало наменовати нове бираче, или захтевати од оних који су већ

¹ Тај је број раван броју чланова које свака држава шаље у конгрес. Године 1833 било је на избору 288 бирача (The national calendar).

² Бирачи једне исте државе скупљају се; али они шаљу у место становања централне владе списак индивидуалних гласова, а не производ гласања већине.

наименовани да на ново гласају, или, на послетку, предати избор некој новој власти.

Прва два начина, осем тога што су мало сигурни, захтевају много времена, и продужују узбуђеност која је увек опасна.

За то дакле усвојише трећи начин, и уговорили да се гласови бирача шаљу под печатом председнику сената; да их он у одређени дан, и у присуству оба дома, пребраја. Ако ни један од кандидата не би добио већину, онда сам представнички дом одмах да приступи избору. Али и његово право ограничилише; јер му дозволише да може избрати једнога само од она три кандидата који су добили највише гласова.¹

Као што се види, избор председника поверен је обичним народним представницима само у ретком случају и који се тешко може предвидети, па и тада могу они избрати само онога грађанина који је већ означен јаком мањином специјалних бирача; срећна комбинација, која доводи у сагласност поштовање које се дугује народној вољи с брзином извршења, и гаранцијама реда који захтева државни интерес. Али с тим што је представничком дому дато право да, у случају поделе гласова, реши питање, још се не беху уклопиле све тегобе; јер се могаše десити да већина и у пред-

¹ У том случају, питање решава већина држава, а не већина чланова. На тај начин држава Њујорк нема већег утицаја при договарању од Радислава. Тако дакле најпре се питају грађани Савеза сматрани као чланови једног и истог народа; па кад они не могу да се сагласе, онда се износи на средњу поделу по државама, и свакој се од њих даје оделити независан глас.

То је такође једна од чудноватости савезнога устава и која се даје протумачити само сударом противних интереса.

ставничком дому буде сумњива, а за тај случај устав не даваше лека. Али установив обавезне кандидатуре, ограничив њихов број на три, и предав избор председника неколицини просвећених људи, он је отклонно све препреке¹ над којима је могао имати неке власти; друге леже у самом изборном систему.

За четрдесет и четири године од кад федерални устав постоји, Савезне Државе већ су дванаест пута бирале свога председника.

Десет су се избора свршили магновено, и то једновременим гласањем специјалних бирача у разним деловима државног земљишта.

Представнички је дом само два пут употребио изузетно право које му је дато за случај поделе гласова. Први пут, 1801. год., у време избора Џеферсоновог; а други пут, 1825, кад је изабран Кенс Адам.

Изборна криза.

Време председниковог избора може се сматрати за време народне кризе. — За што. — Народне страсти. — Председник је забринут о свом избору. — Типична која наступа после узрујаности око избора.

Ја сам казао у каквим се повољним околностима нелажаху Савезне Државе за усвојење изборнога система, и показао сам мере које су законодавци употребили да би смањили опасности. Американци су навикнути да се служе изборним правом. Искуство их је научило до кога степена узбуђености могу доћи, и на коме треба да се задрже. Велика просторија њиховога земљишта и расејаност становника чини да је судар

¹ Међутим Џеферсон је изабран, 1801. год., тек тридесет шестим гласањем.

међу разним странкама мање вероватан и мање опасан него где на другом месту. Политичке околности у којима се народ налази у време избора нису до сада биле ни од какве стварне опасности.

Међутим време избора председника Савезних Држава још се може сматрати за епоху народне кризе.

Утицање председниково на ток послова без сумње је слабо и посредно, али се простире на цео народ; његов се избор мало тиче свакога грађанина по на особ, али се тиче свију грађана. А интерес, ма колико био мали, постаје важан, чим постане општи.

Упоређен с каквим јевропским краљем, председник има без сумње мало средстава да добије приврженике; при свем том, места с којима он располаже довољно су многобројна да се више хпљада бирача посредно или непосредно интересују у његовој ствари.

Осем тога у Савезним Државама, као и по другим земљама, странке осећају потребу да се прикупе око једнога човека те да лакше дођу до споразумљења с гомилом. Оне се дакле, у опште, служе именом кандидата за председништво као симолом, и олпчавају у њему своје теорије. По томе, политичке странке имају велики интерес да обрну избор у своју корист, не толико да би њихова начела добила победу помоћу изабраног председника, колико да би, његовим избором, показале да су та начела добила већину.

Много пре но што одређени тренутак дође, избор постане највећи, и тако рећи једини посао који занима духове. Странке тада удвоје ревност; све художне страсти које уображење може да створи, у срећној и мирној земљи, бесне јавно у то доба.

Председник, са своје стране, само се брине о томе како да се брани од напада. Он више не управља у интересу државе него у интересу свога навога избора; он ласка и клања се већини, и уместо да се одупире

незиним страстима, као што му је дужност, он често предњачи њезиним ђудима.

Што се избор више приближује, сплетке бивају све веће, узбуђење живље и распрострањеније. Грађани се поделе на више станова, од којих сваки узима име свога кандидата. Цео народ падне у неко грозничаво стање, избор је тада свагдашњи текст јавних листова, узрок приватнога говора, целъ свију поступака, предмет свију мисли, једини интерес садашњости.

Истина, чим срећа изрече свој суд, та се јарост растури, све се стиша, и река, прелив се за једно магновење преко обада, улази мирно у своје корито. Али не треба а се чудити да се бура могла подићи?

О другом председниковом избору.

Кад се глава извршне власти може и по други пут избрати, онда сама држава сплеткари и подмићује. — Жеља председника Савезних Држава да буде по други пут избран влада свима његовим мислима. — Незгоде другога избора, шпецијалне Америци. — Природни недостатак демократије јесте поступно потчињење свију власти и најмањим жељама већине. — Нов избор председника увеличава тај недостатак.

Јесу ли законодавци Савезних Држава имали право или неправо што су дозволили да се председник може и по други пут избрати?

Спречити да се глава извршне власти не може по други пут избрати чини се, на први поглед, да је противно разуму. Зна се како таденат или карактер једнога јединог човека упливише на судбу целога једнога народа, нарочито у тешким околностима и у време кризе. Закони који би забрањивали грађанима да по други

пут изберу свога првога званичника, одузели би им најбоље средство да унапреде државу или да је спасу. Тим би се, у осталом, дошло до чудноватог и противразумног резултата да би човек био искључен из управе баш у оно време кад би доказао да је способан да добро управља.

Ти су узроци, без сумње, јаки; међутим, да ли им се не би могли противставити још јачи?

Сплетке и подмићивање природни су недостатци изборних влада. Али кад државни старешина може бити изабран више пута, ти се недостатци безгранично распростиру и доводе у опасност и сам опстанак земље. Кад прост кандидат хоће да дође до целих сплеткарењем, он може интриговати само у ограниченом простору. На против, кад сам државни старешина зажели да дође до нечега, он употреблји за свој сопствени рачун силу владе.

У првом случају, само један човек интригује и подмићује са својим слабим средствима; у другом то чини сама држава са својим неизмерним средствима.

Прост грађанин који употребљује осудљиве сплетке да дође до власти, може шкодити јавном благостању само посредним начином; али кад представник извршне власти спје у бориште, онда брига о управи постаје за њ споредна, а његов избор главна ствар. Договарања и закони за њега више пису ништа друго него комбинације тичуће се избора; звања постају награда за учињене услуге, не народу, већ његовом старешини. Ако влада баш и не ради увек против земаљског интереса она му бар не служи више. Међутим она постоји само за то да служи том интересу.

Немогућно је да човек посматра обични ток послова у Савезним Државама, а да не примети да жеља за новим избором влада мислима председничким; да сва политика његове управе тежи тој тачци; да се нај-

маћи његови поступци удешавају према томе предмету; п да, нарочито, лични интерес заузима у његовом духу све више и више место општег интереса што се трепутањем кризе више приближава.

Начело по коме се поста особа може више пута једно за другим избрати чини дакле да се подматљиви уплив изабраних влада више распростире и постаје опаснији. Ово тежи да поквари политички морал народа, и да замени патриотизам вештином.

У Америци, оно још више шкоди изворима народног живота.

Свака влада носи у себи по један природни недостатак који је скопчан са самим начелом њезиног живота, и законодавчева способност састоји се у томе да га добро позна. Држава може победити многе рђаве законе, и често се претерује зло које они чине. Али сваки закон кога се дејство састоји у развијању те смртне клице мора, с временом, постати убитачан, ма да се његова рђава дејства не опажају одмах.

Упропашћујуће начело у апсолутним (неограниченим) монархијама јесте безразично и противразумно раширење краљевске власти. Мера којом би се укинуле претеге које је устав поставио тој власти била би дакле радикално рђава, и ако се њезина дејства не би за дуго осетила.

Тако исто, у земљама где демократија влада и где народ непрестано привлачи себи све, закони који чине његово делање све бржим и неоспорнијим управљени су непосредно против владиног живота.

Највећа заслуга американских законодаваца у томе је што су јасно увидели ту истину и што су имали храбрости да је уведу у живот.

Они појмаше да осем народа ваљаше да постоје извесне власти које не треба да буду са свим независне од њега, али које би у своме кругу биле толико

слободне да би се, при свем том што би морале да се поковавају непрестаноме руковођењу већине, могле борити против њезиних ђуди и не пристати на њезина опасна захтевања.

У тој цељи, они скупише сву извршну народну власт само у једну руку; дадоше председнику велика привилегија, и наоружаше га *вето-м*, да би се могао одупрети законодавној скупштини кад би покушала да прекорачи круг својих права.

Али уводењем начела да се председник може и по други пут изабрати, они су у неколико поништали своје дело. Они су дали председнику велику власт, а одузели су му вољу да је употреби.

Кад председник не могао да буде изабран више од један пут, он не беше независан од народа, јер не престајаше бити одговоран према њему; али му наклоност народа не беше тако пужна да би се морао у свему покоравати његовој вољи.

Сад пак кад може да буде изабран више пута, председник Савезних Држава није ништа друго него згодно оруђе у рукама већине (и то је истина нарочито у наше доба кад политички морал слаби и кад велики карактери ишчезавају). Он воли оно што она вољи и мрзи оно што она мрзи; он је на услузи њезине воље; он предусрећ е њезине жалбе, и поковава се и најмањим њезиним жељама: законодавци су хтели да јој он предњачи а он је прати.

И тако, да не би лишили државу талената једнога човека, они су учинили те таленте готово неполезним; а да би себи осигурали помоћ за изванредне прилике, изложили су земљу свагдашњим опасностима.

О савезним судовима.¹

Политичка важност судске власти у Савезним Државама. — Тегоба излагања тога предмета. — Полза правосуђа у савезним државама. — Каким се судовима Савез могао послужити. — Нужда да се уведу федерални или савезни судови. — Уређење савезног правосуђа. — Највећи суд. — у чему се он разликује од свију судова које познајемо.

Испитао сам законодавну и извршну власт у Савезу. Још ми остаје да испитам судску.

Овде морам казати читаоцима да ме вата страх.

Судске установе чине велики утицај на судбу Англо-Американаца; оне заузимају врло важно место међу политичким установама у правом смислу. У томе погледу, оне нарочито заслужују пажњу.

Али како је могуће показати политичко дејство американских судова, а не ући у неке техничке подробности о њиховом уређењу и њиховим формама; и како је могуће говорити о подробностима, а не ослабити читаочево љубопитство, природном сувопарно-

¹ Види гл. VI, под називом: о судској власти у Савезним Државама. Та глава показује општа начела која се тичу правосуђа у Американаца. Види такође савезни устав, гл. 3.

Види Федералист, № 78-83 закључно, *Constitutional law, being a view of the practice and jurisdiction of the courts of the United States, by Thomas Lergent.*

Види Story, стр. 134—162—489—511—581.—668. Види основни закон од 24 Септембра 1789, у збирки названој: *Laws of the United states*, од Story, св. I. стр. 55.

шћу такога предмета? Како је могућно представити ствар јасно, а у кратко говорити?

Ја не ласкам себи да сам избегао те разне опасности.

Обични ће људи наћи да су моја разлагања и сувише дугачка; законозналци ће мислити да су сувише кратка. Али у томе баш и јесте незгода која је скопчана с мојим предметом у опште, и са шпецпјалним предметом о коме сад говорим.

Мајвећа тегоба не беше у томе да се сазна како би се образовала савезна влада, него како би се изнудила покорност њезиним законима.

Владе, у опште, имају само два средства којима могу да савладају отпоре које им чине држављани: материјалну силу коју налазе у себи самима, и моралну силу коју им дају судске пресуде.

Влада која би само ратом изнуђавала покорност својим законима била би врло близу своје пропасти. Вероватно је да би јој се догодило једно од овога двога: ако би била слаба и умерена, она би употребљавала силу само у крајњем случају, и пропуштала би гомиле појединих непокорности; тада би држава мало по мало падала у анархију.

Ако би била дрска и силна, она би сваки дан чинила насиља, и за кратко би се време изродила у чист војнички деспотизам. Њезин рад и ъезин нерад били би једнако штодљиви по грађане.

Главна цељ правосуђа јесте да идеју насиља замени идејом права; да постави посреднике из међу владе и употребе материјалне силе.

Сила мишења коју су људи у опште дали посредовању судова, чудновата је ствар. Та је сила тако велика да се још и онда придаје судској форми кад ствар више не постоји; она даје сенки тело.

Морална сила коју имају судови чини употребу

материјалне силе бескрајно ређом, заузимајући њезино место у већини случајева; а кад на послетку затреба да ова последња ради, онда морална сила удвојава своју моћ, кад се с њом удружи.

Савезна влада мора желети више него свака друга да добије помоћ правосуђа, јер је она, по својој природи, слабија, и отпори се могу лакше против ње образовати.¹ Кад би она увек морала да употребљује силу, онда не би била довољна за своју задаћу.

Да би принудно грађане да се покоравају његовим законима, или одбио нападе којима би они били изложени, Савез дакле имађаше особиту потребу судова.

Али каквим судовима требаше он да се послужи? Свака држава већ имађаше организовану судску власт. Требаше ли прибећи њезиним судовима, или требаше образовати савезну судску власт? Лако је доказати да Савез не могаше употребити за своје послове судску власт која постојаше у државама.

Нема сумње да је важно како за сигурност свакога тако и за слободу свију да судска власт буде одвојена од свију других; али је тако исто нужно за народни опстанак да разне државне власти имају један исти извор, да се управљају по истим начелима, и да раде у истом кругу, једном речи, да буду *саодносне* и *равнообразне*. Нико, држим, никад није мислио да позива стране судове да суде преступе учињене у

¹ Савезни закони највише потребују судове, а међу тим они су их најмање допуштали. Томе је узрок што је већина конфедерација образована независним државама, које немађаху стварне намере да се покоравају централној влади, и које брнжљиво задржаваху својство не покоравати јој се, ма да јој дадоше право да заповеда.

Француској, из узрока да би било сигурности о непристрасности судија.

Американци образују један народ, односно своје савезне владе; али у том су народу остављена жива политичка тела која у неколико тачака зависе од народне власти а у свима другим не зависе; која имају своје особено порекло, своја сопствена правна мњења и своја специјална средства за рад. Поверити извршење савезних закона судовима установљеним тим политичким телима, значило би предати народ страним суђајама.

Осем тога, свака држава није само странац у односу на Савез, него још и свагдашњи противник, по чему се савезно суверенство може смањити само на корист срверенства појединих држава.

Уступањем примене савезних закона судовима појединих држава, народ би се дакле предао не само страним него још и пристрасним судијама.

У осталом неспособност судова појединих држава да служе народној цели не долажаше само од њихова карактера, него нарочито од њиховога броја.

У време кад је направљен савезни устав, у Савезним Државама постојаху већ тринаест судова који суђаху у највишем степену. Данас их има двадесет и четири. Како је могућно замислити да би држава могла постојати кад би њени основни закони били у једно исто време тумачени и примењивани на двадесет и четири разна начина. Такав је систем противан и разуму и лекцијама искуства.

Због тога се амеркански законодавци сагласише да образују савезну судску власт, за примењивање савезних закона и решавање извесних питања општег интереса, која се у на пред ближљиво определише.

Сва се судска власт Савеза усредреди у један једини суд, назван највећи суд Савезних Држава. Али да

би се олакшало отпиривљање послова, дадоше му се нижи судови, с правом да суверено суде у паринцама од мале важности, а у важнијим споровима да имају власт првостепених судова. Члапове највећег суда не изабрани народ ни законодавна скупштина, него их мораде изабрати председник Савезних Држава пошто је саслушао мишљење сената.

Да би их учинили независним од других власти, узаконише да се не могу збацивати са звања, и решише да њихова плата, једном одређена, не ће потпадати контроли законодавне скупштине.¹

¹ Савез се подели на срезове; у сваки се срез намести стално по један савезни судија. Суд који тај судија председаваше назва се срески суд (district-court).

Осем тога, сваки судија највећег суда мораде сваке године препутовати један део републичког земљишта, да би могао на лицу места пресудити извесне важније парнице: суд који тај судија председаваше назва се окружни суд (circuit-court).

На послетку, најважнији послови морадоше доћи, било непосредно, било средством апеловања, пред највећи суд, у кога се седишту све окружне судије скупљају једанпут преко године, да држе свечану седницу.

Поротни се систем уведе у савезне судове на исти начин на који је уведен у судове појединих држава, и за подобне случајеве.

Као што се види, међу највећим судом Савезних Држава и француским касационим судом, нема скоро никакве подобности. Највећи суд може да суди у првом степену, а касациони само у другом или трећем. Највећи суд истина образује, као и касациони, једини суд коме је задаћа да уведе једнообразно правосуђе, али он суди и о делу и о праву, и изриче

Прогласити у начелу установљење савезнога правосуђа, беше доста лак посао; али кад дође време да јој се одреде права и определи круг делања, онда се појави мноштво тегоба.

Како се одређује надлежност савезних судова.

Тегоба да се одреди надлежност разних судова у конфедерацијама. — Савезни судови добише право да одреде своју надлежност. — Зашто је то правило противно ономе делу суверенства које су поједине државе задржале за се. — Суверенство тих држава ограничено законима и њиховим тумачењем. — Појединим државама прети више привидна него стварна опасност.

Због двострукога суверенства Савезних држава, представљеног односно правосуђа двома редовима разних судова, беше немогућно спречити, поред све брпе да се одреди круг делања сваком од та два реда судова, да се међу њима не догађају чести судари; и за то се мораде решити коме, у таком случају, треба да припадне право одређивања надлежности.

У народа који образују једно и исто политичко друштво, кад се из међу два суда породи питање о надлежности, оно се обично даје на решење неком трећем изборном суду.

То је лак посао, јер, у тих народа, питања о судској надлежности немају никаквога одношаја с питањима народнога суверенства.

сам пресуду, цевраћајући је другом каквом суду; две ствари које касациони суд не може да ради.

Види основни закон од 25. Септембра 1789. год. *Laws of the United-States*, од Story, св. I. стр. 53.

Али, поставити над највећим судом једне засебне државе и над највећим судом Савезних Држава ма какав суд који не би био ни једно ни друго, беше немогућно.

По томе дакле мораде се дати једином од тих двају судова право да суди у својој сопственој свари и да решава о предмету на који му се одрицаше право суђења. Та се привилегија не могаше дати разним судовима појединих држава; то би значило уништити суверенство Савеза у делу, пошто му је дато у праву; јер би тумачење устава за кратко време повратило појединим државама онај део независности који им је устав био одузео.

У становљењем савезног суда хтело се да се судовима појединих држава одузме право да решавају, сваки по своме начину, питања народнога интереса, и тако да се дође до тога да се образује једно равнообразно правосудно тело за тумачење савезних закона. Целъ не би била постигнута кад би судови појединих држава, при свем том што би се уздржавали да суде парнице као савезне, могли исте судити под изговором да нису савезне.

Највећем суду Савезних Држава даде се дакле право да решава сва питања о надлежности.¹

То би најопаснији удар за суверенство појединих држава. Оно се тим начином највећим ограничено не само

¹ У осталом, да би се парнице о надлежности учиниле ређим, реши се да, у врло многим савезним парницама, и судови појединих држава имају право решавати; али у том случају осуђена страна има право да апелује на највећи суд Савезних Држава. Највећи вириџински суд одрицаше највећем суду Савезних Држава право да прима апелате против његових пресуда, али то би у залуд.

законима, него и њиховим тумачењем; једном познатом и другом непознатом међом; једним сталним и једним произвољним правилом. Устав је до иста положио тачне границе савезном суверенству; али кад год је то суверенство у судару са суверенством држава, онда савезни суд треба да пресуди.

У осталом, тај начин поступања не беше у ствари тако опасан по суверенство појединих држава као што то изгледаше.

Доцније ћемо видети да у Америци стварна сила лежи у обласним владама више него у савезној влади. Федералне суђаје осећају односно слабост власти у име које раде, и оне су склоњеније да се одреку права правосудства у случајевима где им га закон даје, него да га противзаконо присвајају.

Разни правосудни случајеви.

Предмет и особа јесу основа савезнога правосуђа. — Парнице против дипломатских посланика првога реда, — против Савеза, — против поједине државе. — Ко их пресуђује. — Парнице које се порађају из савезних закона. — Зашто их пресуђују савезни судови. — Парнице због неизвршења уговора пресуђују савезни судови. — Последнице тога.

Пошто су изнашли средство за одређење савезне надлежности, законодавци Савеза определише правосудне случајеве на које она треба да се распростире.

Види Kent's commentaries, св. I, стр. 300, 370 и следеће. Види Story's comm. стр. 646, и основни закон од 1789; Laws of the United States, св. I. стр. 53.

Усвоји се да извесне парничаре могу судити само федерални судови, ма какав био предмет парнице.

За тим се установи да извесне парнице могу пресуђивати само ти исти судови, па ма ко био парничар.

Особа и предмет посташе дакле две основе федералне надлежности.

Амбасадери или дипломатски посланици првога реда представљају пријатељске народе Савеза; све што се тиче амбасадера тиче се, на неки начин, и целог Савеза. Кад је неки амбасадер странка у парници, она постаје ствар која задире у народно благостање, због тога је пужно да таке спорове пресуђује федерални суд.

И сам Савез може имати парнице: у томе случају, противно би било разуму, као и владајућем обичају у народа, обраћати се судовима који представљају туђе суверенство. Федерални су судови једини надлежни за парницање пресуде у томе случају.

Кад две особе које припадају двома разним државама воде парницу, оне се не могу без незгоде предати на суђење судовима једне или друге од тих двеју држава. У таком случају, сигурније је да се избере суд који не може ни једној странци дати повода сумњама, а суд који се појављује као са свим природан за то, јесте савезни суд.

Кад парничари нису поједине особе, него државе, онда се истом узроку правичности придружује и један политички узрок првога реда. Овде каквоћа парничара даје народну важност свима парницама; најмање спорно питање међу двома државама тиче се мира целог Савеза.¹

¹ Устав такође вели да ће парнице које се буду догодиле из међу једне државе и грађана друге државе спадати у делокруг федералних судова. По кратком времену покрепу се питање о томе да ли је устав разумевао све парнице које се могу породити међу

Често и сама природа парница мораде послужити за правило надлежности. Тако, сва питања тичућа се морске трговине морадоше савезни судови пресуђивати.¹

Узрок томе лако је показати: скоро сва та питања припадају оцени међународнога права. У том односу, она поглавито интересирају цео Савез на спрам странаца. У осталом, будући да море не спада у делокруг једнога суда више него другога, то само народно правосудство може имати право судити парнице морскога порекла.

Устав је ставио у једну врсту скоро све парнице које, по својој природи, треба да спадају у делокруг федералних судова.

Правило које он у томе смотрењу полаже просто је, али оно садржи у себи много идеја и гомилу дела.

Савезни судови, вели он, судиће све парнице које буду *произиле из закона Савезних Држава*.

Два примера савршено ће објаснити законодавчеву мисао.

Устав закраћује државама право издавати законе о течају новца. Али нека држава изда такав закон и поред те забране. Дотичне стране одреку му покорност, за то што је противан уставу. У том случају

једном државом и грађанима друге које државе, без припрема па то да ли је тужилац држава, или поједина лица. Највећи суд изрази се у положном смислу; али то решење узбуни поједине државе које се побојаше да не буду, против своје воље, позиване сваки час пред савезни суд. За то се у уставу учини измена по којој се савезна судска власт не може распростирати и на парнице које би грађани једне државе подигли против ма које државе из Савеза. — Види Story's commentaries, стр. 624.

¹ На прилику: сва морска разбојништва.

треба савезни суд да пресуди ствар, јер је средство за напад узето из закона Савезних Држава.

Конгрес устави увозну таксу. Тегобе се подигну о примању те таксе. И у овоме случају треба пћи савезним судовима, јер је узрок парнице у тумачењу једнога закона Савезних Држава.

То се правило савршено слаже са основама које је савезни устав усвојио.

Савез, онакав као што је устројен 1789 год., има, истина, ограничено суверенство, али се хтело да он у томе кругу образује један п исти народ.¹ Он је суверен у томе кругу. Кад се то постави п одобри, онда све друго постаје лако; јер ако признате да Савезне Државе, у границама које им је њихов устав поставио, образују један народ, онда им се морају одобрити права која припадају свима народима.

Од постанка друштава влада општа сагласност у томе: да сваки народ има право пресуђивати својим судовима питања која се односе на извршење својих сопствених закона. Али на то се одговара: Савез је у тако чудноватом положају да образује један народ само у односу на извесне предмете; за све друге он није ништа. Шта отуда излази? То, да он, бар што се тиче свију оних закона који се односе на те предмете, има права потпунога суверенства. Права је тегоба у томе да се сазна који су то предмети. Кад се то реши (а мисмо, говорећи о надлежности, видели како је решено), онда, управо рећи, више нема питања; јер чим

¹ То је начело у неколико ограничено тим што су поједине државе уведене у сенат као независна сила, и што им је дато право засбног гласања у представничком дому у случају председниковог избора; али то су само изузетци владајућег начела савезнога суверенства.

је доказано да је нека нација федерална, то јест да спада у онај део суверенства који је устав задржао Савезу, следује са свим природно да је само федерални суд надлежан за решавање.

Кад год ко хоће дакле да напада законе Савезних Држава, или да их позива у одбрану, треба да се обрати федералним судовима.

По томе, власт се савезних судова ширп или стешњава према ширењу и стешњавању савезнога суверенства.

Ми смо видели да је главна целъ законодаваца од 1789 год. била да разделе суверенство на два разна дела. У један од тих делова ставише они управу свију општинских савезних интереса; у други, управу свију интереса специјалних неким частима Савеза.

Њихова главна брига беше да наоружају федералну владу довољним властима да би могла одбити пачање појединих држава у њезина права.

Што се тиче појединих држава, усвоји се као опште начело да се оставе слободне у своме кругу делања. У њему их централна влада не може ни руководити, ни надзирати њихово поступање.

У глави о подели власти, казао сам да ово последње начело није било увек поштовано. Има извесних закона које поједина држава не може издати, ма да се они привидно тичу само ње.

Кад нека савезна држава изда закон те природе, грађани који су повређени његовим извршењем могу апеловати на савезне судове.

По томе, власт се федералних судова простире не само на нације које се порађају из савезних закона, него и на све оне којима су извор закони које су поједине државе начиниле противно уставу.

Државама је забрањено издавати законе с повратном силом у кривичним предметима; човек који се осуди законом тога рода може апеловати на савезну власт.

Устав је такође забрањо државама правити законе који могу поништити или променити права задобивена уговором (*impairing the obligation of contracts*).¹

Чим се коме учини да закон његове државе вређа неко право тога рода, он може одрећи покорност и апеловати на савезну власт.²

¹ Са свим је јасно, вели Story, стр. 503, да сваки закон који шири, ограничава или мења ма којим начином намеру уговарајућих страна изражену у уговору, нарушава тај уговор. Исти писац брижљиво опредељује на истом месту шта савезно правосудство разуме под уговором. Опредељење је врло пространо. Уступка учињена од стране државе неком приватном човеку и примљена од овога јесте уговор, и не може се поништити дејством новог закона. Акт којим држава уступа права неком друштву јесте уговор, и законом обвезује државу онако исто као и онога коме је уступка учињена. Члан устава о коме говоримо осигурава дакле велики део задобивених права, али не сва. Ја могу са свим законом притежавати неку сопственост и ако је нисам уговором задобио. То је притежање за ме добијено право, а при том савезни устав не гарантује ни га.

² Ево један врло важан пример који је Story навео, стр. 508. Дармутски колеж, у Њухампширу, основан је државном повељом која је уступљена извесним лицима пре америкаanske револуције. Његови управници обрадоваху, по тој повељи, организовано тело, или, по америкаанском изразу, корпорацију. Законодавна скупштина у Њухампширу замисли да измени првобитни текст повеље, и пренесе на нове управнике сва права, привилегије и слободе које следоваху из њега. Стари се управници успротивише и апеловаше на савезни суд који им досуди право, на основу тога што прво-

Ова ми се наредба чини противна више него све друго суверенству држава.

Права уступљена савезној влади, у целима чисто народним, опредељена су и лако их је разумети. Она пак која јој посредно даје члан који мало час наведох нејасна су, и њихове границе нису тачно обележене. Има, допста, чптава гомила политичких закона који су противни оистанку уговора, и који би по томе могли дати повода централној власти да прекорачи круг свих права.

Поступак савезних судова.

Природна слабост правосудства у конфедерацијама. — Законодавци треба да се старају да удесе савезне судове тако да они, колико је год могућно више, долазе у додир само с појединим особама а не државама. — Како су Американци до тога дошли. — Непосредно дејство савезних судова на особе. — Посредни напад на државе које нарушавају савезне законе. — Пресуда савезнога суда не поништава обласни закон, она га ослабљава.

Ја сам показао читаоцу права савезних судова; али је исто тако важно знати како их они врше.

Неодолпма сила судске власти, у земљама где суверенство није подељено, долази отуда што судови, у тим земљама, представљају цео народ у борби с једном особом против које је пресуда изречена. Идеји права придружује се идеја силе која подупиरे право.

битна повеља беше правни уговор међу њима и државом, који по томе нов закон не могаше изменити, а да не повреди уговором задобивена права, и тако наруши чл. I. одељак X, устава Савезних Држава.

Али, у земљама где је суверенство подељено, није увек тако. Ту судска власт врло често има против себе не само једну особу, већ један одломак народа. С тога њезина морална снага и њезина материјална сила постају слабије.

У федералним државама, судска је дакле власт природно слабија а њени потчињени јачи.

Законодавац, у конфедерацијама, треба непрестано да ради на томе да да судовима место подобно ономе које они заузимају у народа који нису поделили суверенство; другим речма, сва његова усилјавања треба да теже к томе да савезна судска власт представља народ, а онај који јој је потчињен приватни интерес.

Влада, на ма каке она била природе, има потребу да дејствује на држављане, да би их принудила да јој даду што јој се дугује; она има потребу да дејствује против њих да би се бранила од њихових напада.

Што се тиче непосредног владиног утицаја на држављане, да би их принудила да се покоравају законима, устав Савезних Држава нареди тако (и то би његово најлакше дело) да федерални судови, радећи у име тих закона, имају увек посао само с особама. И за иста, како беше проглашено да конфедерација образује један и исти народ у кругу означеном уставом, то отуда следоваше да влада створена тим уставом и радећи у својим границама, имађаше сва права народне владе, којој је главно да своје заповести може без посредника издавати и самим простим грађанима. Кад и. пр. Савез издаде налог да се скупи данак, он се не мораде за то обраћати државама, него сваком американском грађанину, за део који спадаше на њ. Федерално пак правосудство, коме је дужност да изврши тај савезни закон, имаде да осуђује не упорну државу, него платежну главу. Као и правосудство других народа, оно имаде посла само с особом.

Приметите само да је овде Савез сам изабрао свога противника. Изабрао га је слаба, и по томе са свим је природно да као такав подлегне.

Али кад Савез, место да напада, мора сам да се брани, онда се тегоба увећава. Устав признаје државама право да издају законе. Ти закони могу повредити савезна права. Тада се неизбежно порађа борба Савеза са суверенством државе која је издала закон, и Савезу не остаје ништа више него да из међу свију средстава за рад избере оно које је најмање опасно. То је средство било у на пред означено општим начелима која сам већ показао.¹

Разуме се да би Савез, у случају који претпоставих, могао позвати државу пред федерални суд, који би прогласио закон за неважећи; то би био најприроднији ток идеја. Али тим начином, федерално би правосудство дошло у непосредни додир с државом, што се хтело, колико је могуће више, избећи.

Американци су мислили да је готово немогуће да нов закон не повреди у своме извршењу неки приватни интерес.

На тај се приватни интерес ослањају творци савезнога устава за напад законодавне мере на коју би Савез имао узрока жалити се. Они њега заштитићавају.

На прилику, једна држава прода неке земље неком друштву. Годину дана доцније, издаје нов закон који учини други распоред с том земљом, и тако наруши онај део устава који забрањује мењати уговором добивена права. Кад онај који је купио по новом закону захте да му се купљена земља да у притежање, онда га притежалац, који је добио права по старом закону, тужи савезном суду, и овај прогласи његово

¹ Види главу: о судској власти у Америци.

право за неважеће.¹ И тако, савезно се правосудство, у ствари, пађе у коштацу са суверенством државе; али га оно напада само посредно и због примене у подробности. По томе оно напада закон у својим последицама, а не у своме начелу; оно га не уништава, него га слаби.

Још остаде последња претпоставка.

Свака држава образоваше друштво које имађаше особени живот и особена грађанска права; по томе, она могаше тужити или бити тужена. Једна држава могаше, на прилику, подићи парницу против друге државе.

У том случају, Савез немађаше да напада обласни закон, него да пресуђује парницу у којој држава беше странка. То беше парница као и свака друга; само својство парничара беше различно. Опасност означена у почетку ове главе овде још постоји; али се сад не може избећи; она је у самој суштини федералних устава, којих ће последица увек бити та, да произведе у народу тако јаке приватне особе да се правосуђе с муком може против њих вршити.

Узвишено место које највећи суд заузима међу великим државним властима.

Ни један народ није успоставио тако велику судску власт као Американци. — Пространство џезиног делокруга. — Њезино политичко утицање. — Мир, па и сам опстанак Савеза зависе од мудрости седам савезних судија.

Кад се потанко испита уређење највећег суда, па се за тим приступи укупном разматрању права која су му дата, онда се лако увиђа да до сада ни у једнога народа није установљена већа судска власт.

¹ Види Kents commentaries, св. I. стр. 387.

Највећи суд заузима више место него икоји познати суд, и по природи својих права и по роду оних који су потчињени његовој власти.

У свију образованих јевропских народа, влада је увек показивала велику одвратност према томе да се обичној судској власти дозволи да решава питања која се тичаху ње. Та је одвратност наравно већа што је влада неограниченија. Напротив, што се слобода више увећава, то се и круг судских права све више шири; али још ни један од јевропских народа није мислио да се свако судско питање, па ма каквог оно било порекла, може оставити судијама општега права.

У Америци је та теорија приведена у практику. Највећи суд Савезних Држава јесте једини народни суд.

Он има право тумачити законе и уговоре; питања која се односе на морску трговину, и у опште сва питања међународнога права спадају искључно у његов делокруг. Шта више, може се рећи да су његова права са свим политичка, ма да му је уређење са свим судско. Његова је једина целъ да извршује савезне законе, а Савез само уређује одношаје владе с грађанима, и народа са странцима; међусобни одношаји грађана зависе скоро сви од суверенства држава.

Овом првом важном узроку треба додати још један већи. У јевропских народа, судови суде само приватне особе; али може се рећи да највећи суд Савезних Држава позива преда се суверене. Кад пријавник, ступајући на судске степене, изрекче ово мало речи: „држава Њујорк против државе Охијо, „човек осећа да није у обичном суду. И кад замислимо да један од тих парничара представља милион људи, а други два милиона, онда нас удивљава одговорност која пада на седам судија којих ће пресуда обрадовати или ожалостити тако велики број својих суграђана.

Мир, благостање, па и сам опстанак Савеза, непре-

стано су у рукама седморице савезних судија. Без њих, устав је мртва ствар. Извршна власт анедује на њих да би се могла одунрети начању законодавнога тела у њезина права; законодавна скупштина, да би се одбранила од предузећа извршне власти; Савез, да би принудно државе да му се поковавају; државе, да би одбиле претерана захтевања Савеза; јавни интерес против приватнога; дух одржања против демократске несталности. Њихова је власт огромна; али то је власт мњења. Они су свемогући докле народ пристаје да се поковава закону; а чим га презре, они више не могу ништа. А, власт мњења најтеже је употребити, јер је немогућно одредити јој тачне границе. Често је тако исто опасно остати у њима као и прекорачити их.

Савезне судије не треба дакле да буду само добри грађани, научени и поштени људи, својства нужна свима судијама, они још треба да буду и државници; они треба да уведу познати дух свога времена, отклонити препреке које се могу савладати, и склонити се испред бујнице која прети да однесе с њима заједно суверенство Савеза и покорност која се дугује његовим законима.

Председник се може преварити а да држава због тога ништа не претрпи, јер је његова власт ограничена. Конгрес може грешити а да Савез не пропадне, јер се над њим налази биначко тело које му може променити дух, променив му чланове.

Али ако би у највећи суд икад дошли неразборити или покварени људи, конфедерација би се изложила опасности анархије или грађанскога рата.

У осталом, нек се у томе нико не вара, првобитни узрок опасности није у устројству суда, него у самој природи савезних влада. Мисмо видели да јака и тврда организација судске власти нигде није нужнија него у савезних народа, јер индивидуална бића, која се могу

борити против друштвенога тела, пигде нису већа ни у бољем стању да се одупру употреби материјалне владине силе.

А, што је већа нужда да нека власт буде јака, то јој треба дати више пространства и независности. Што је власт пространија и независнија, то је и злоупотреба која се од ње може учинити већа и опаснија. Извор злочије дакле у устројству те власти, него у самој уставу државе којој је нужна така власт.

У чему је савезни устав бољи од устава појединих држава.

Како се савезни устав може упоредити с уставом појединих држава. — Превагу савезнога устава треба нарочито приписати мудрости савезних законодаваца. — Законодавна скупштина Савеза мање је зависна од законодавне скупштине држава. — Извршна власт слободнија у свом кругу. — Судска власт мање потчињена вољи већине. — Практичне последице тога. — Савезни су законодавци смањили опасности које леже у природи демократске владе; законодавци држава увећали су их.

Савезни се устав суштаствено разликује од устава појединих држава по цели коју себи поставља, али што се тиче средстава за постизање те цели, он му је у многоме подобан. Предмет владе различан је, али форме су јој једне исте. У томе специјалном погледу, можемо их с ползом упоредити.

Ја држим да је савезни устав бољи од свију устава појединих држава. То долази из више узрока.

Садашњи савезни устав начињен је доцније него већина устава појединих држава; могло се је дакле користити добивеним искуством.

Међутим уверићемо се да је то споредни узрок, кад помислимо да се американски савез умножио с једанаест нових држава после издања савезнога устава, и да су те државе скоро увек увећавале а не смањивале постојеће недостатке у уставима својих претходника.

Највећи узрок преваге савезнога устава лежи у самоме карактеру законодаваца.

У време кад он би начињен, пропаст савеза беше на прагу; она тако рећи беше пред очима свију. У тој крајности народ избра људе, може бити не које највише вољаше, него које највише уважаваше.

Ја сам већ наговестно да су савезни законодавци били скоро сви знатни и одликовали се својом научношћу, а још више својим патриотизмом.

Они су сви одрасли у друштвеној кризи, за време које дух слободе морао је непрестано да се бори против јаке и господареће власти. Кад се борба свршила, а распаљење страсти гомиле продужаваху, по обичају, и даље борити се против опасности којих већ одавно не беше, они су се задржали и смркли; они су мирније и дубље загледали у своју отаџбину; они су видели да коначна револуција беше свршена, и да се опасности које пређаху народу могаху у будуће изродити само из злоупотребе слободе. Они пмадоше храбрости да искажу оно што мисљаху, јер осећаху у своме срцу искрену и вреду љубав за ту исту слободу; они се усудише говорити о њезином ограничењу, јер беху уверени да је нису хтели уништити.¹

¹ У то доба, чувени Александар Хамилтон, један од уредника који највише упливисаху при прављењу устава, не побоја се да публикује у федералисту, № 71, ово што следује:

„Ја знам, говораше он, да има људи у очима којих

Већина устава појединих држава дају представничком дому пуномоћје само на годину дана, а сенату на две. Тако да чланови законодавног тела не престају зависе, и то врло јако, од најмањих жеља својих постављача.

Савезни законодавци мислише да та крајња зависност законодавне скупштине изначавахе најглавнија дејства представничког система, јер је народ због ње не само извор власти, него и владе.

Они продужише трајање изборног пуномоћја, да би тако посланик могао чинити дужу употребу своје слободне воље.

Савезни устав, као и разни уставн појединих држава, подели законодавно тело на две гране.

извршна власт не би се никако могла боље препоручити него кад би се ропски поклонила жељама народа или законодавне скупштине; али ти људи чини ми се да имају врло грубе појмове о целим сваке владе, као и о правим средствима за производње народног благостања.

„Из установљења републиканског устава следује да онај коме народ поверава своје послове треба да се управља по народном миљењу, кад је оно зрело и смисљено; али републиканска начела не захтевају да се дамо запети најмањим ветром страсти простога народа, нити да смо увек готови покорити се магновеним напонима које гомила може добити од вештачке руке људи који ласкају њезиним страстима да би издали њезине интересе.

„Народ већином жели само опште добро, то је истина; али тражећи то, он се често vara. Кад би му се казало да он увек здраво суди о средствима за производње народног благостања, његов би га здрав разум натерао да презре така ласкања, јер

Али, у појединим државама, та су два дела законодавне скупштине састављена из истих елемената и по истом изборном начину. Отуда изађе да се страсти и воља већине појавише с истом лакошћу, и нађоше онако исто брзо орган и оруђе у једном као и у другом дому. То даде насилни и пренагљени карактер стварању закона.

Савезни устав такође изведе оба дома из народних гласова; али он измени услове изборности и начин бирања, да би тако једна од две гране законодавне скупштине представљала бар већу мудрост ако, као у извесних народа, не би представљала различите интересе од друге.

За сенатора могаше бити изабран онај који већ беше

му је искуство показало да се по кадито варао; и кад узмемо у призрење да га лукавства муктација и варалица никад не остављају на миру; да је непрестано окружен замкама које му међу толлики лаком и без икаквих средстава људи; да га сваки дан обмањују својим вештинама они који уживају његово поверење и ако га не заслужују, или који пре траже да га уживају него да га се покажу достојни, онда се морамо чудити како се још чешће не вара.

Кад су прави интереси народа противни његовим жељама, онда је дужност оних које је он поставио да му чувају интересе да исправљају погрешку које је он за неко време жртва, да би му дали времена да дође к себи и да посмотри ствари ладнокрвно. Више се пута догађало да је народ, спасен тим начином од неизбежних последица својих сопствених погрешака, налазио задовољство да подигне признателне споменике људма који су имали великодушну храброст изложити се његовој замки само да би га послужили.

у зрелим годинама; а право бирати сенаторе даде се скупштини која и сама беше изабрана и која бројаше мало чланова.

Демократије су наклоњене да концентришу друштвену силу у руке законодавног тела. Оно је власт која долази најненосредније од народа, па за то и има највише својстава његовог свемогућства.

У њему се дакле опажа непрестана тежња да приграби све власти.

То концентрисање власти јако шкоди добром вршењу послова и оснива деспотизам већине.

Законодавци појединих држава често су се предавали тим демократским нагонима; законодавци Савеза увек су се против њих храбро борили.

У појединим државама, извршна је власт предана једном званичнику који је, привидно, постављен поред законодавног тела, али који у ствари, није ништа друго него слепи агенат и пасивно оруђе његових воља. Од куда би он могао цристи своју сплу? Да ли из трајања свога звања? он се, у опште, бира само на једну годину. Да ли из својих права? Он их тако рећи и нема. Законодавна скупштина може му одузети сву моћ, уступив право извршења својих закона специјалним комисијама образованим из своје средине. Кад би хтела, она би га тако рећи могла уништити, одузев му плату.

Савезни је устав скупно сва права извршне власти, као и сву њезину одговорност, само у једног човека. Он је дао председнику право на председништво за четири године; осигурао му је за цело то време уживање плате; потврдио му гомили чиновника, и наоружао га одлажућим *вето*. Једном речи, пошто је брижљиво обележио круг извршне власти, постао се да је у томе кругу учини колико је могуће јачом и слободнијом.

Од свију власти, судска је власт, по уставима по-

јединих држава, остала најмање зависна од законодавне власти.

Међутим, законодавна је скупштина, у свима државама, задржала право одређивати плату судијама, што их неизбежно потчињава њезином непосредном утицају.

У неким државама, судије се постављају само за извесно време, што им такође одузима велики део силе и слободе.

У другим, законодавна и судска власт са свим су спојене. Тако на прилику њујоршки сенат образује за извесне наприце највећи државни суд.

Савезни устав, на против, постарао се да одели судску власт од свију других. Он је, осем тога, учинио судије независним, одредивши им сталну плату и прогласивши их за незбацљиве.

Практичне последице тих разлика лако је увидети. Очевидно је, за свакога пажљивог посматрача, да се послови Савеза врше много боље него засебни послови ма које државе.

Савезна је влада праведнија и у своме току умеренија од владе држава. У њезиним намерама има више мудрости, у њезиним предузећима више трајања и научног прорачунавања, у извршењу њезиних мера више вештине, следствености и сталности.

Све што је у овој глави речено може се с мало речи изразити.

Две главне опасности грозе опстанку демократија:

Потпуно потчињење законодавне власти вољи изборног тела; и

Сједињење свију других власти које припадају влади у законодавну власт.

Законодавци појединих држава потпомогли су развиће тих опасности. Законодавци Савеза учинили су шта су могли да их смање.

Шта разликује федерални устав Савезних Америчких држава од свију других савезних устава.

Америчка конфедерација наличи привидно на све конфедерације. — међутим њене су последице различне. — Од куда то долази! — У чему се та конфедерација удаљава од свију других. — Америчка влада није савезна, него непотпуна народна влада.

Савезне Америчке државе нису дале први и једини пример савеза. И да не говорим о древности, садања Јевропа дала је више таквих примера. Швајцарска, ђерманско царство, холандска република, били су или су и сад конфедерације.

Кад проучимо уставе тих земаља, с удивљењем примећујемо да су власти које су они дали савезној влади од прилике оне исте које је амерички устав дао влади Савезних Држава. Као и овај последњи, они дају централној власти право закључавати мир и оглашавати рат, право узимати људе у војску и ударати данак, право подмиривати опште потребе и уређивати опште народне интересе.

Међутим савезна влада, у свију тих разних народа, готово је увек била слаба и немоћна, а влада америчког Савеза врши своје послове живо и лако.

Шта више, први амерички Савез није могао опстати због прекомерне слабости своје владе, а међу тим та тако слаба влада беше добила тако исто пространа права као и савезна влада нашега доба, а у извесним случајевима готово је имала и већа права.

Тај устав, који би човек на први поглед могао упоредити са савезним уставима који су му претходили, оснива се, у ствари, на са свим новој теорији која показује велики проналазак у политичкој науци нашега доба.

У свима савезима који су претходили американској конфедерацији од 1789 год., народи, који се удружаваху у општој цели, пристајаху да се покоравају заповестима федералне или савезне владе; али задржаваху право да сваки у себе наређује и надзирава извршење савезних закона.

Американске државе које се удружише 178¹ године дозволиле су не само да им савезна влада прописује законе, него још и да их она сама извршава.

У оба та случаја право је једно исто, а само је вршење истог различито. Али та једина разлика производи грде последице.

У свима савезима који су постојали пре американскога Савеза нашега доба, савезна влада, да би могла подмпривати своје потребе, обрађаше се појединим владама. У случају кад се прописана мера не допадале некој од њих, она могаше увек избећи покорност. Ако беше јака, дађаше се оружја; ако беше слаба, трпљаше отпор законима Савеза који беху постали њезини, изговараше се на немоћ, и прибегаваше сили неделателности.

И за то се увек догађала једна од ове две ствари: најсилнија од свију удружених народа, узевши у своје руке права савезне власти, господарно је у њезино име свима другима;¹ или је савезна влада остављана својим соп-

¹ То се догодило у Грка под Филипом, кад тај владалац узе на се дужност да извршује Амфикиционске декрете. То се десило и у Нидерландској републици, где је холандска област увек правила законе. То се исто збива још и данас у Њеманској конфедерацији. Аустрија и Прајска агенти су дијете (пародне скупштине), и господаре целом конфедерацијом у њезино име.

ственим силама и тада је међу удруженима овлађивала анаркија и Савез је постајао немоћан за рад.¹

У Америци, Савез влада простим грађанима, а не државама. Кад хоће да удари неки данак, он се не обраћа масахусецској влади, него сваком становнику Масахусеца. Старе савезне владе имаћаху према себи народе, влада Савеза има особе. Она не узајмљује своју силу, него је црпи из саме себе. Она има своју сопствену управу и управнике, своје судове, своје судске званичнике и своју војску.

Народни дух, скупне страсти, обласне предрасуде сваке државе, теже, без сумње, још врло јако да смање прострапство тако установљење савезне власти, и да створе средсреде за одупирање њезиној вољи. Ограничена у своме суверенству, она не може да буде тако јака као она која га има потпуно; али то зло лежи у самој савезној систему.

У Америци, свака држава има много мање прилика и жеље да противстаје; и ако јој та мисао дође, она је може извршити само јавном повредом савезних закона, обуставом обичнога тока правосудства, подизањем бунтовничког барјака; једном речју, треба од једанпут да се лати крајности, што се људи дуго устежу да учине.

У старим конфедерацијама, права уступљена Савезу беху за њ узроци ратова а не силе, јер та права умножаваху његова захтевања а не умножаваху у исто време и његова средства за изнуђење покорности. И за то је скоро увек стварна слабост савезних влада расла у непосредној сразмери њихове привидне власти.

Тако није у америкачком Савезу; савезна влада

¹ Тако је увек било у швајцарској конфедерацији. —

Швајцарске би не стало још пре неколико векова, да није суревљивости њезиних суседа.

може, као и већина обичних влада, учинити све што је овлашћена да изврши.

Људски дух лакше измишља ствари него речи: отуда долази употреба толико несвојствених речи и непотпуних израза.

Неколико народа начиније стални савез и установе највишу власт која, не дејствујући на просте грађане, као што би то могла чинити народна влада, дејствује међутим на сваки од удружених народа, узет као једно цело.

Та влада, која је тако различита од свију других, зове се савезна влада.

За тим се налази једна форма друштва у коме се више народа доиста споје у један односно извесних општих интереса, а остану одвојени и само удружени за све друге.

Ту централна власт дејствује без посредника на владање, управља их и суди сама собом, као што чине народне владе, али она тако ради само у ограниченом кругу. Очевидно је да то није савезна, него непотпуна народна влада. Тако дакле, нађена је форма владе која управо не беше ни народна ни савезна; али људи су се ту задржали, и нова реч која треба да изрази пову ствар још не постоји.

Сви су Савези долазили до грађанског рата, подјармљења, или мртвила, за то што нису познавали тај нови род конфедерације. Народи који их сачињаваху никад нису имали довољнога знања да увиде лек за своја зла, или храбрости да га употребе.

Први америкашки Савез био је такође пао у исте погрешке.

Али у Америци, удружене државе, пре него су дошле до независности, за дуго су биле саставни делови једнога истог царства; њима дакле још не беше прешло у обичај да потпуно управљају саме собом, и народне

предрасуде нису се могле дубоко у коренисти. Просвећеније од осталог света, оне бежу међу собом равне у просвети, оне слабо осећаху страсти које, обично, противстају у народа раширењу савезне власти, и те страсти побијаху највећи грађани. Американци се одмах почеше бринути о леку чим опазише зло. Они поправише своје законе и спасоше земљу.

О користима савезнога система у опште, и његовој специјалној ползи за Америку.

Срећа и слобода које уживају мали народи. — Сила великих народа. — Велике царевине припомажу развијања цивилизације. — Сила је често први елемент за благостање народа. — Савезном је систему циљ да уједини користи које народи вуку од величине и мајиности свога земљишта. — Користи које Савезне Државе имају од тога система. — Закон подлеже потребама људства, а људство не подлеже потребама закона. — Делатност напредак, укус и употреба слободе међу американским народима. — Јавни дух савеза само је језгра обласног патриотизма. — Ствари и идеје слободно се крећу по земљишту Савезних Држава. — Савез је слободан и срећан као какав мали народ, а уважен као велики.

У малих народа, друштвено око продире свуда; дух побољшања силази до најмањих подробности: честољубље народа врло је умерено његовом слабошћу, па за то се његове силе и његова богатства троше скоро са свим на његово унутрашње благостање, а не распљу се у таштим химерама за славом. Осем тога, имовине су грађања већином ограничене, па за то су и жеље ограничене. Умереност имања изједначава више или мање стања у тих народа. Њихове су нарави просте и тихе. И тако, кад све узмемо у призоре, налазимо

обично у малих народа, при неједнаком ступњу моралности и знања, више благостања, људства и спокојства него у великих.

Тиранија је у малом народу досаднија него где, јер дејствујући у ужем кругу, она се распростире на све што је у њему. Како нема никаког великог предмета који би је привукао на се, она се занима гомилом малих; она је у исто време насилна и узнемирљива. Из политичког света, који је, у правом смислу, њезино земљиште, она продире у приватни живот. Пошто је овладавала укусима, пошто је заузела државну управу, она хоће да управља фамилијама. Али то се ретко догађа; слобода је, управо рећи, природно стање малих друштава. Влада је у њих врло мали мамац, богатства појединих врло су ограничена, да би се суверена власт могла лако концентрисати у руке само једнога човека. Кад се пак то догоди, владањима је лако да се сједине и да, једним општим махом, сруше и тирани и тиранију.

Мали су дакле народи били од вајкада колевка политичке слободе. Већина њих изгубили су ту слободу кад посташе велики, то јасно доказује да она зависаше од мајушности народа а не од самога народа.

Историја света не даје примера да је какав велики народ остао за дуго у редублици¹, и то је дало повода те се казало да је ствар немогућа. Што се мене тиче, ја држим да је врло непаметно да човек хоће да ограничити могућност и да суди о будућности, он, коме се стварност и садашњост сваки дан сакривају, и кога непрестано изненађују ствари које најбоље познаје. Али се поуздано може рећи да ће опстанак велике републике увек бити изложен опасности безкрајно више него мале.

¹ Ја овде не говорим о савезу малих република, него о великој утврђеној републици.

Све страсти несрећне по републике расту с распрострањеном земље, а добродетељи које им служе за ослонац не увећавају се у истој сразмери.

Частољубље појединаца увећава се са силом државе; сила партаја, с важношћу целих коју себи постављају; али љубав к отаџбини, која треба да се бори против тих разрушавајућих страсти, није јача у пространој републици него у малој. Шта више лако би било доказати да је она у њима неразвијенија и слабија. Велпка богатства и дубоке беде, велике и главне вароши, по-квареност парави, индивидуално самољубље, замршеност интереса, све су то опасности које скоро увек долазе од државне величине. Многе од тих ствари не шкоде оистаку монархије, неке још могу бити корисне њеном трајању. У осталом, у великим монархијама, влада има силу која јој је својствена; она се служи народом а не зависи од њега; што је народ већи, тим је владалац јачи. Али републиканска влада може противстати тим опасностима само помоћу већине. А тај елемент силе није сразмерно јачи у великој републици него у малој. И тако, док се средства за нападање непрестано умножавају у броју и у сили, дотле сила за отпор остаје једна пста. Може се, шта више, рећи да се она смањује, јер што је парод многобројнији то се и природа духова и интереса све више мења, и по томе све је теже образовати чврсту већину.

У осталом могло се приметити да људске страсти постају јаче, не само по величини целих коју хоћеју да постигну, него још и по множини особа које их у исто време осећају. Сваки се осећа узбуђенији кад се налази у узрујаној гомили која је као и он у узбуђеном стању него кад је сам па је узбуђен. У великој републици, политичке страсти постају неодолиме, не само за то што је предмет за којим теже грдно велики, него још

и за то што их милиони људи осећају на исти начин и у исто време.

Може се дакле у опште рећи да ништа није тако противно благостању и слободи људи као велике државе.

Међу тим и велике државе имају користи које су им својствене и које треба признати.

Као год што је тежња простих људи за влашћу у њима ватренија него у другим државама, тако је исто љубав к слави развијенија у извесних душа које у одобравању једнога великога народа налазе предмет достојан да их на неки начин узвисе над самима собом. У њима је мисао у свему бржа и јача, идеје циркулирају слободније, главне су вароши као пространа умна средишта у која се стичу сви зраци људскога духа: та нам чињеница објашњава за што просвета и цивилизација брже напредују у великих него у малих народа. Још треба додати да важни изналазци често захтевају развитак народне силе за који је влада малог народа неспособна. У великих народа, влада има више општих идеја, она се потпуније ослобођава навике и месног самољубља. Њезини су планови жељенији, њезини поступци дрскији.

Унутрашње благостање потпуније је и распрострањеније у малих народа, док су у мпру; али ратно им је стање шкодљивије него великим. У великих народа, удаљеност од граница дозвољава по кадито маси народа да остане кроз векове удаљена од опасности. За њу је рат узрок незгоде а не пропаст.

У осталом, у овоме, као и у многосте другом које чему, има нешто што је претежније од свега осталог: то је нужда.

Кад би било само малих народа, а великих никако, људски би род донста био слободнији и срећнији, али се не може учинити да нема великих народа.

То уводи у свет један нов елемент народнога

напретка, силу. На што да народ буде богат и слободан, ако увек може бити опљачкан или освојен? на што му је да буде рукоделан и тргован, ако други влада морима и одређује цене свима пијацама? Мали народи често су бедни, не за то што су мали, већ за то што су слаби; велики напредују, не с тога што су велики, већ за то што су јакн. Сила је дакле често за народе један од првих услова среће, па и самога опстапка. Отуда долази да мали народи буду на послетку увек, осем особитих околности, силом придружени великима, или да се с истима својевољно сједине. Ја не познајем жалоснијег стања од онога у коме би се налазио народ који није кадар да брани самога себе и који није довољан сам себи.

Савезни је систем створен за то да би се сјединиле разне користи које величина и мајушности народа дају.

Довољно ће бити да само бацимо поглед на америкаanske Савезне Државе те да увидимо сва добра која оне уживају од тога система.

У великих централизованих народа, законодавац је принуђен да даје законима једнообразан карактер који различност места и нарави не подносе. Он никад није извештен о појединим случајевима, и за то може радити само по општим правилима. Људи тада морају да подлежу нуждама законодавства, јер оно не зна да се подеси са њиховим потребама и правима, што производи велике смутње и невоље.

Те незгоде нема у конфедерацијама: конгрес уређује главне чињенице друштвенога живота; све су подробности остављене обласним законодавствима.

Немогућно је представити себи колико та подела суверенства служи благостању свију држава из којих се Савез састоји. У тим малим друштвима које не занима брига о одбрани или увећању, сва јавна снага и сва

индивидуална енергија управљене су на унутрашња побољшања. Централна је влада сваке државе близу владиних, и за то увек сазна потребе које се осете: отуда долази што видимо да се сваке године подносе нови планови који, претресани у општинским скупштинама или у законодавној скупштини државе, а за тим предани штампом јавности, пробуђују општи интерес и ревност грађана. Та потреба побољшања непрестано узбуђује американке републике, а не доводи их у неред; у њима тежња за влашћу уступа место љубави к благостању, страст простија, али мање опасна. У Америци је у опште распрострањено мњење да опстанак и трајање републиканских форми у новоме свету зависе од опстанка и трајања савезнога система. Велики део беда и невоља у којима су огрезале нове државе Јужне Америке приписује се томе што се хтело да се установе велике републике, у место да се суверенство раскомада.

Не може се порећи да су укус и употреба републиканске владе у Савезним државама пошкли у општинама и обласним скупштинама. У једноме малом народу, као што је н. пр. Конектикут, где је отварање некога канала или просецање некога пута велики политички посао, где држава нема да плаћа војску ни да води рат, и не може да да својим управницима ни много богатства ни много славе, не може се замислити ништа природније ни што боље одговора природи ствари од републике. А, тај исти републикански дух, те парави и обичаји слободнога народа, пошто су постали и развили се у разним државама, лако се за тим примењују на целу земљу. И сам јавни дух Савеза није тако рећи ништа друго него језгра обласнога патриотизма. Сваки грађанин Савезних Држава пренаша тако рећи интерес који му улива своја мала република у љубав к општој отаџбини. Бранећи Савез, он брани растеће благостање свога кантона, право да рукује његовим пословима, и надежду да

протура планове за побољшање, који ће и њега самога обогатити: ствари које обично више интересују људе него општи интереси земље и слава народа.

С друге стране, ако дух и нарави чине становнике способнијим од других да унапреде велику републику, савезни је сптем у многоме веома олакшао посао. Конфедерација свију американских држава нема оних обичних негода које долазе од многобројних људских нагомплаћа. Савез је односно простора велика република; али због малог броја предмета с којима се занима његова влада, могли би смо га готово уподобити с малом. Његова су дела важна, али ретка. Будући је суверенство Савеза скупљено и непотпуно, то и употреба тога суверенства није опасна по слободу. Исто тако нема ни оних неумерених грамжења за влашћу и именом која су тако штетна по велике републике. Будући се у Савезу не мора све стицати у једно опште средиште, то у њему нема ни пространих вароша, ни грдинх богатстава, ни великих беда, ни напрасних револуција. Политичке страсти, у место да се у тренутку распростру, као какав ватрени застирач, по целој површини земље, скрхају се о интересе и индивидуалне страсти сваке државе.

Међутим у Савезу, као у једном и истом народу, ствари и идеје слободно циркулирају. У њему ништа не задржава полет предузничкога духа. Његова влада призива к себи таленте и научност. У границама Савеза влада дубоки мир, као у унутрашњости земље потчињене једној истој власти; изван граница, он заузима место међу најспљнијим народима на земљи; он даје страниј трговини више од осам стотина мпља приморја; и држећи у својим рукама кључ целога једнога света, он прибавља својој застави поштовање чак и у најдаљим морима.

Савез је слободан и срећан као какав мали народ а славан и јак као велики.

Шта је узрок што савезни систем не могу да усвоје сви народи, и шта је дозволило Англо-Американцима да га усвоје.

Сваки савезни систем има природних недостатака које законодавац не може да поправи. — Заплетеност свакога савезнога система. — Он захтева од владаних посведствну употребу разума. — Политичка наука Американаца у смотрењу владе. Односна слабост владе Савеза јесте други природни недостатак савезнога система. — Американци су га учинили мање опасним, али га нису могли уништити. — Суверенство појединих држава привидно слабије, а у ствари јаче од савезнога. — За што. — Осем закона, у удружених народа треба да постоје и природни узроци удружења. Који су ти узроци међу Англо-Американцима. — Мен и Ђурђијана, удаљене једна од друге 400 миља, природније су здружене него Нормандија и Бретањска. — Рат је главна стена о коју се разбијају конфедерације. — То је доказано примером самих Савезних Држава. — Савез нема да се боји великих ратова. — За што. — Опасности које би претиле јевронским народима кад би усвојиле савезни систем Американаца.

Законодавац успе по кадшто, после дугих усиљавања, да посредно утиче на намепу народа, и тада славе његов Ђени; а често географски положај земље, против кога он не може ништа, друштвено стање које се створило без његова суделања, парави и идеје које он непознаје, дају друштву необуставне покрете против којих се он у залудно бори, и који на послетку одвуку за собом и самога њега.

Законодавац је палик на морепловца. И он може да управља лађом која га носи, али не може да јој измени строј, ни да створи ветрове, ни да спречи Океан да се не подиже под његовим погама.

Ја сам казао какве користи Американци имају од

савезнога система. Још ми остаје да покажем шта им је дозволило да усвоје тај систем; јер свима народима није дато да уживају његове благодати.

У савезном систему има случајних недостатака који произлазе из закона; те недостатке могу законодавци да поправе. Има опет других који леже у самој природи система, и које народи који га усвоје не могу да попишете. Ти народи морају дакле да нађу у самим себи пузну сплу да би могли подносити природна несавршенства своје владе.

Из међу природних недостатака свакога савезнога система, највиднији од свију јесте заплетеност средстава која употребљује. Тај систем ставља два суверенства једно према другом. Законодавац може, колико је могућно, да изједначи покрете та два суверенства и да их учини простим, а тако исто може оба да ограничи на тачно означе делокруге; али он не може да учини да буде само једно, ни да спречи да се она на неким местима не додирују.

Савезни систем оснива се дакле, ма шта се чинило, на сложеној теорији, које примена захтева, од стране владаних, свагдашњу употребу свести и увиђавности њиховога разума.

Дух народа, у опште, појима само просте ствари. Погрешна, али јасна и тачна идеја, имаће у свету увек више силе, него истинита, али сложена. Отуда долази да се странке, које су као мали народи у великом, увек грабе да усвоје за символ оно име или начело које, често, представља врло непотпуно целу коју оне себи постављају и средства која употребљују, али без којег оне не би могле постојати ни кретати се. Владе које се оснивају само на једној идеји или само на једном чувству које се лако даје одредити нису можда најбоље, али јамачно су најјаче и најстрајашније.

Кад испитамо устав Савезних Држава, најсаврше-

нији од свију познатих савезних устава, ужасавамо се, на против, од множице разних знања и моћи судилице коју он претпоставља у оних којима треба да влада. Савезна се влада скоро сва оснива на законим претпоставкама. Савез је идеални народ који тако рећи постоји само у духовима, и кога простор и границе само ум увиђа.

Кад се општа теорија добро схвати, онда још остају тегобе примењивања; оне су безбројне; јер је савезно суверенство тако залетено с државним суверенством, да је немогућно, па први поглед, увидети њихове границе. У такој влади све је уговорно и вештачко, и она може годити само опоме народу који је од давњашњих времена навикнут да сам собом врши своје послове, и у кога је политичка наука продрла до у последње друштвене сталеже. Ја се ни у чему нисам више дивно здравом разуму и практичном појимању Американаца него у начину којим они избегавају безбројне тегобе које произлазе из њиховога савезнога устава. Ја готово никад нисам нашао простог човека у Америци који не би знао да распозна с неком удивљавајућом лакошћу обавезности које произлазе из конгреских закона, од оних којих је извор у законима његове државе, и који пошто је учинио разлику из међу предмета стављених у општи деодокруг Савеза и оних које треба да уређује месна законодавна скупштина, не би могао показати тачку где почиње надлежност савезних судова, и границу где се свршава надлежност судова појединих држава.

Устав Савезних Држава паличи на оне лепе производе људске пидустрије који обасипљу славом и добрима оне који их изналазе, али који остају бесплодни у другим рукама.

То смо видели у Мексици у наше доба.

Становници Мексике, хотећи увести савезни систем,

узеше за образац и готово са свим преписаше савезни устав својих суседа Англо-Американаца.¹ Али преневши у своју земљу писани закон, они не могоше у исто време да пренесу и дух који га оживљава. Машинерије њихове двогубе владе непрестано их дакле збуњиваху. Суверенство држава и суверенство Савеза, изишав из круга означеног уставом, предажаху сваки дан једно у друго. Мексика још и дан данашњи непрестано прелази из анархије у војни деспотизам, а из војног деспотизма у анархију.

Други и најшкодљивији од свију недостака, који ја сматрам да лежи у самом савезном систему, јесте односна слабост савезне владе.

Начело на коме почивају сви савези јесте раздјељење суверенства. Законодавци учине те се то раздјељење слабо опажа; они га шта више сакривају погледима за неко време, али не могу да учине да га нема. А, поценовано суверенство биће увек слабије од потпунога.

У прегледању устава Савезних Држава, видели смо како су Американци вештачки успели, при свем том што су власт Савеза ограничили на круг савезних влада, да јој даду изглед и, до извесног степена, силу народне владе.

Учинив то, законодавци савеза смањили су природну опасност конфедерација; али нису могли учинити да је са свим не стане.

Американска влада, кажу, никад се не обраћа државама: она доставља непосредно своје налоге грађанима, и потчињава их сваког за се општој вољи.

Али кад би савезни закон жестоко повредио интересе и предрасуде неке државе, не треба ли се бојати да се сваки грађанин те државе не осети интересиран у ствари онога човека који одриче покорност? И кад би

¹ Види мексикански устав од 1824 године.

се тако сви грађани те Државе осетили повређени у једно исто време и на исти начин савезном влашћу, онда би се савезна влада узалудно мучила да их усамите да би их савладала: они би по нагону осетили да треба да се сједине ради узајамне одбране, и нашли би са свим спремљену организацију у опоме делу суверенства који је остављен њиховој држави. Тада би претпоставка уступила место стварности, и организована власт једнога дела земљишта дошла би у борбу с централном влашћу.

То ћу исто рећи и о савезном правосудству. Кад би савезни судови, у приватној парници, повредили неки важан закон извесне државе, онда би се породила ако не јавна, а оно стварна борба из међу повређене државе представљене једним грађанином, и Савеза представљеног својим судовима.¹

Дати људским страстима средство да се задовољавају, на уобразити да ће увек бити могућно спречити их, помоћу законих претпоставака, да га увиде и њиме се послуже, значило би имати врло мало искуства у стварима овога света.

¹ Пример: Устав је дао Савезу право да продаје за свој рачун незаузете земље. Да претпоставим да Охијо заштите то исто право за оне земље које се налазе у његовим границама, под изговором да је устав имао у виду само оно земљиште које још није потчињено никаквом државном правосудју, и да по томе хоће он сам да их продаје. Парница би се истина повела међу купцима који су добили право од Савеза и оних који су га добили од државе, а не између Савеза и Охијо. Али ако би суд Савезних Држава наредно да се савезни купац стави у притежање, и ако би судови државе Охијо одржали свога купца у својим додацима, шта би тада било са законом претпоставком?

Учинив борбу из међу два суверенства мање вероватном, американски законодавци нису дакле уништили њезине узроке.

Може се још и даље ићи, и рећи да они нису могли, у случају борбе, обезбедити превагу савезној власти.

Они дадоше Савезу поваца и војника, али државе задржаше љубав и предрасуде народа.

Савезно је суверенство апстрактно биће које је скончано с врло малим бројем спољашњих предмета. Државно се суверенство даје осетити свима чулима; њега је лако разумети; сваки час га видимо на делу. Једно је ново, друго је рођено са самим народом.

Савезно је суверенство вештачко дело. Суверенство појединих држава природно је; оно постоји само од себе, без успјавања, као и власт породичног старешине.

Савезно се суверенство тиче људи само у неким великим интересима; оно претпоставља неку грдно велику и удаљену отаџбину, пеко нејасно и неопредељено чувство. Суверенство појединих држава обмотава, тако рећи, свакога грађанина, и вата га сваки дан при додиру са својим суграђанима. Оно му осигурава сопственост, слободу, живот; оно свакога тренутка утиче на његово благостање или на његову беду и невољу. Државно се суверенство ослања на успомене, обичаје, месне предрасуде, обласно и фамилијарно самољубље; једином речи, на све ствари које чине нагон к отаџбини тако силним у човековом срцу. Како би се могло посумњати о његовим користима?

Будући да законодавци не могу да спрече да се из међу два суверенства, које савезни систем ставља једно према другом, не догоде опасни судари, то дакле треба да се успјавањима, која они чине да одврате удружене народе од рата, придруже и особите наклоности тих народа к миру.

Отуда излази да савезни уговор не може опстати

за дуго ако не пађе, у народа на које се примењује, известан број услова за удружење који би им тај општи живот учинили угодним, и олакшали пладну задаћу.

По томе да би савезни систем успео, потребни су му не само добри закони, него још треба и околности да га потпомогну.

Сви народи који су ступали у савез имаћу извесан број општих интереса, који сачињаваху као неке умне свезе савеза.

Али осем материјалних интереса, човек још има идеје и чувства. Да би конфедерација дуго опстала, нужна јој је једнакост у цивилизацији онако исто као и у потребама разних народа који је сачињавају. Из међу цивилизације кантона Во (Vaud) и цивилизације кантона Ури, разлика је као из међу деветнаестог и петнаестог века: за то Швајцарска, управо рећи, никад није имала савезну владу. Савез из међу пезпних разних кантона постоји само на карти; и то би се живо осетило, кад би централна власт хтела да примени једне исте законе на цело земљиште.

Има једна чињеница која дивно олакшава опстанак федералне владе у Савезним Државама. Разне државе имају не само скоро једне исте интересе, исто порекло и исти језик, него још и исти ступањ цивилизације; што чини да се оне скоро увек лако саглашавају. Ја не знам да ли у Јевропи има неки народ, па ма колико он био мали, који није разнообразнији у својим деловима од америкинскога народа, кога је земљиште велико за половину Јевропе. Од државе Мена до Бурђијане рачуна се од прилике четири стотине миља. Међутим, из међу цивилизације Мена и цивилизације Бурђијане мања је разлика него из међу цивилизације у Нормандији и у Бретањској. Мен и Бурђијана, које се налазе на двома противположеним крајевима, имају дакле природно више стварне лакости да образују конфедерацију него

Нормандија и Бретањска, које раздваја само један поток.

Тој лакости, коју народни обичаји и нарави даваху американским законодавцима, придружаваху се још и друге које долажаху од ђеографског положаја земље. Овима последњима треба поглавито приписивати усвојење и одржање савезнога система.

Најважније дело у коме се огледа народни живот јесте рат. У рату, народ ради као једна особа према страшним народима: он се бори за сам свој опстанак.

Док се ради само да се одржи мир у унутрашњости земље и да се унапреди њезино благостање, дотле вештина у владе, разум у владаних, и нека извесна природна оданост коју људи имају скоро увек к својој отаџбини, могу стачити; али да би народ могао водити велики рат, грађани треба да намету себи многобројне и тешке жртве. Веровати да ће многи људи бити способни да се сами потчине таквим друштвеним нуждама, значило би познавати врло рђаво људски род.

Отуда долази да су сви народи који су имали да воде велике ратове били наведени, готово против своје воље, да увеличају силе своје владе. Они који у томе нису могли успети, покорени су. Дугачак рат доводи народе скоро увек у жалосно стање да изберу једно од овога двога: или да буду побеђени па да пропадну, или до победе па да побију деспотизам.

У рату се дакле, уопште, показује, на виднији и опаснији начин, слабост владе; а ја сам доказао да је природни недостатак савезних влада у томе што су врло слабе.

У савезном систему не само да нема администрације ни чега што би јој било подобно, него је и сама централизација владе непотпуна, што је увек велики узрок слабости кад се ваља бранити против народа у којих је она потпуна.

У федералном уставу Савезних Држава, уставу који је од свију до сада познатих дао највише стварне силе централној влади, то се зло још живо осећа.

Један само пример довољан ће бити читаоцу да се о томе уреди.

Устав даје конгресу право да сазове под барјак народну војску разних држава, кад треба да се угуши побуна или да се одбије страна поплава; други један члан гласи да је у томе случају председник Савезних Држава главни заповедник народне војске.

У време рата који се догоди 1812 год., председник издаде заповест народним војскама са Севера да иду на границе; Канектикут и Масакусет, којих пите-ресе вређаше рат, одрекоше да пошљу своју војску.

Устав, одговорише они, овлашћује савезну владу да се послужи народним војскама у случају *побуне* или непријатељске *поплаве*; а за сад нема ни побуне ни стране поплаве. Они додадоше да исти устав који даје Савезу право да позове народне војске у дејствителну службу, даје државама право да постављају офицере; отуда следоваше, по њиховом мишљењу, да, и у самом рату, никакав савезни офицер нема право да заповеда народним војскама, осем јединога председника, и то лично. А међутим захтеваше се да се служи у војсци којом заповедаше други а не он.

Та будаласта и шкодљива тврђења одобрише не само владе и законодавна скупштина, него још и судови тих двеју држава; и савезна влада би принуђена да тражи на другом месту ¹ војску која јој недостајаше.

¹ Kents commentaries, св. I стр. 244. Ја сам изабрао пример из времена кад је садањи устав већ био ступио у живот. А да сам се хтео вратити на време прве конфедерације, могао бих навести примера који би много јасније доказивали то што тврдим. У то вре-

Од куда дакле долази да се Америчански Савез, заштићен односним савршенством својих закона, не распада у великом рату? отуда што он нема да се боји великих ратова.

Налазећи се у средини грдно великога копна, где се људска индустрија може безгранично ширити, Савез је готово тако исто усамљен од света као кад би га Океан са свију страна окружавао.

Канада има само један милион становника; њезино је људство подељено на два непријатељска народа. Суровости поднебја ограничавају протезање њезиног земљишта и затварају њезина пристаништа за шест месеци.

Од Канаде до Мексичанскога залива још се налазе по гдекоја дивљачка племена у пола сатрвена, која шест хиљада војника гоне пред собом.

На југу, Савез додире на једном месту мексичанско царство; отуда ће по свој прилици доћи некад велики ратови. Али слаба цивилизација, поквареност нарави и спромаштво, још ће за дугу спречавати Мексичку да заузме високо место међу народима. Што се тиче јевропских сила, оне због своје удаљености нису опасне. (H)

Велика срећа Савезних Држава не састоји се дакле у томе што су познале савезни устав који им дозвољава да могу издржати велике ратове, него у томе што су тако положене да се немају бојати таквих ратова.

ме владаше право одушевљење у народу; револуција беше представљена најпопуларнијим човеком, а при том конгрес у то доба не располагахте, управо рећи, ни чим. Новац и људи не достајаху му сваки час; најбољи планови које он смисљахте не испадану за руком при извршењу, и Савез, увек на прагу пропасти, би спасен много више слабошћу својих непријатеља него својом сопственом силом.

Нико не може оценити користи савезнога система боље него ја. Ја у њему видим једну од најачих комбинација за људско благостање и слободу. Ја завидим судби оних народа којима је дато да га усвоје. Али при свем том не могу да верујем да се сједињени народи могу за дуго борити, с једнаком силом, против народа у кога је власт која припада влади централизирана.

Народ, који би разделно своје суверенство док још постоје овако велике војне монархије у Јевропи, одреко би се, чини ми се, самим тим делом, своје власти, а можда и свога опстанка и имена.

Дивни положај новoga света, који чини да човек у њему још нема других непријатеља осем самога себе! Да би био срећан и слободан, довољно му је само да то хоће.

П Р И М Е Д Б Е.

(А) Страна 23.

О свима земљама на западу где су Јевропци продрли, види два путовања мајора Лонга која је учинио о трошку конгреса.

Г. Лонг каже нарочито, односно велике американске пустиње, да треба повући једну скоро паралелну пругу са двадесетим степеном ширине (вашингтонски меридијан¹), почев од Црвене реке па до реке Плате. Од те замишљене пруге па до Каменитих Брегова, који са западне стране окружују мисисипску долину, протежу се грдне равнице, покривене у опште бесплодним песком, или посуте гранитским камењем. Те равнице немају воде преко лета. У њима се само налазе велики чопорови бивола и дивљих коња. Виђају се такође и по неке чете Индијанаца, али их има мало.

Мајору су Лонгу причали да се на исту пустињу налази и више реке Плате, и то на левој страни, кад се и даље продужи у правцу њезинога тока; али се он није могао сам собом уверити о тачности тога извешћа. Long's Expedition, св. II. стр. 361.

Ма колико поверење да заслужује причање мајора Лонга, опет за то не треба заборавити да је он само прешао преко земље о којој говори, и да није свраћао на једну и на другу страну с пруге којом је ишао.

¹ Двадесети степен ширине, по вашингтонских меридијану, одговара од прилике деведесет деветом степену парискога меридијана.

(Б) Страна 24.

Јужна Америка производи, у својим тропским пределима, невероватно много тога пузећег биља познатог под именом liane. У самој антилској флори има га више од четрдесет разних сорти.

Једно од најлепших јесте drenadille. Та красна биљка, названа Дескуртиз у опису биљног царства у Антилима, прилепљује се за дрва и прави покретне сводове, колонаде богате и елегантне лепотом црвених и плавих цветова који их украшавају, и који задовољавају чуло мириса својим пријатним мирисима св. I. стр. 265.

Акација с великим маунама јесте врло велика liane која се брзо развија, и, прелазећи с дрвета на дрво, покрива по некад више од по миље; св. III. стр. 227.

(В) Страна 26.

О американским језицима.

Језици којима говоре американски Индијанци, од северног пола до предгорја Хорн, сви су, каже се, образовани по истом обрасцу и подвргнути истим граматичким правилима; од куда се може извести, с великом вероватношћу, да су сви индијски народи једнога порекла.

Сваки народић американскога континента говори разним наречијем; али језика у правом смислу речи има врло мало, што такође доказује да народи Новог Света нису врло старог порекла.

На послетку, американски су језици прекомерно правилни; вероватно је дакле да народи који се њима служе нису претрпели велике револуције, и да се нису, било силом или вољно, помешали са страним народима; јер граматичке неправилности у опште производи спојење више језика у један.

Американски језици, а нарочито језици Северне Америке, недавно су привукли на се озбиљну пажњу филолога. И тада се први пут пронашло да то наречије једнога варварскога народа беше производ система врло заплетених идеја и врло научних комбинација. Приметило се да ти језици беху врло богати, и да су се они који су их образовали постарали да их удесе тако како не би вређали делекатност ува.

Граматички систем Америкаца разликује се од свију других у многосте, али нарочито у томе што сад рекох.

Неки јевронски народи, из међу осталих Немаци, имају то својство да по потреби спајају разне изразе, и на тај начин дају извесним речима сложен смисао. Индијанци су најчудноватијим начином развили то исто својство, и доспели су до тога да с једним предметом скопчавају врло много идеја. То ће се лако разумети из примера који је навео г. Дипонсо, у мемоарима филозофског америкашког друштва.

Кад се пека жена из Делавава сигра с мачком или кучетом, вели он, она по некад изговара реч *kuligatschis*. Та је реч овако сложена: *k* је знак другога лица, и значи ти или твој; *uli*, што се изговора ули, јесте одломак речи *wulit*, која значи леп, красан; *gat* је други одломак речи *vichgat*, која значи шапа; на послетку *schis*, што се изговара шиз, јесте умалителни завршетак који доноси собом идеју мајуности. И тако, Индијанка је само једном речју казала: твоја лепа мала шапа.

Ево једног другог примера који показује како су американски дивљаци знали срећно сложити своје речи.

Младић се делаварски каже *pilaré*. Та је реч образована од *pilsit*, невин, целомудрен, и *léparé*, човек: то јест човек у својој чистоти и невиности.

То својство састављања речи нарочито је чудновато код образовања глагола. Најзаплетенији рад често се изражава само једним гласом: готово све финне разлике идеја дејствују на глагол и мењају му смисао.

Они који би хтели подробније да испитају тај предмет, који сам ја само површно додирнуо, треба да читају:

1. Преписку г. Диронсеау с поштованим Несвелдер, односно индијских језика. Та се преписка налази у првој свески Мемоара философског америкашког друштва, изданих у Филаделфији 1819 год. код Abraham Small, стр. 356—464.

2. Граматику делаварског или лепанског језика, од Geibergger, и предговор те граматике, од г. Диронсеау. Све се налази у истим збиркама, св. III.

3. Кратки извод тих послова, који је врло добро израђен и налази се на крају VI. св. америкашке енциклопедије.

(Г) Страна 28.

У Charlevoix, св. I. стр. 235, налази се историја првога рата који Французи из Канаде пмадоше да издрже, 1610 год. против Ирокоаза. Ови последњи, и ако беху наоружани стрелицама и стрелама, борише се очајнички против Француза и њихових савезника. Шарлевоа, који у осталом није велики живописац, показује врло лепо у том комаду противност карави Јевропаца и тих дивљака, као и разлике појмова тих двеју раса о частн.

„Французи, вели он, поузимаше касторске коже којима беху покривени Ирокоази, који лежаху мртви на бојништу. Тај поступак наљути Хироае, њихове савезнике. Ови последњи онет почеше да чине над заробљеницима свирепости које им беху обичне, и поједоше једног убијеног непријатеља, што произведе гнушање у Французима. Тако, додаје он, ти дивљаци показиваху највећу равнодушност и дивљаху се што исту не налажаху и у француском народу. Они не могоше да разуму да би било мање зло опљачкати мртваце него појести их, као што раде дивљи зверови.

На другом једном месту, св. I. стр. 230. исти Шар-

левоа овако описује прво мучење које је Champlain видео, и повратак Хирона у своје село.

Пошто су прешли осам миља, вели он, наши се савезници зауставише, и узев једнога од својих заробљеника, пребацише му све свирелости које је чинио ратницима њиховога народа који му беху пали у руке, и рекоше му да треба да се нада да ће се и с њим тако исто поступити, додавши да треба псвањем да засведочи да има срца. Он одмах запева своју војничку песму, и све друге које знађаше, али врло жалосним гласом, вели Шанилен, који још није имао времена да увиди да сва дивљачка музика има нечега тужнога. Његове муке, праћене свима ужасима о којима ћемо допице говорити, застрашише Французе, који се узалудно мучише да им учине крај. Идуће ноћи, један Хирон сино је да их непријатељ гони; кад се то дознаде, повлачење војске претвори се у право бегство, и дивљаци се више нигде не задржаше докле год не бише изван сваке опасности.

Чим угледаше колибе свога села, одсекше дугачке штапове за које привезаше косе, које им беху пале у део, и носише их као знаке победе. Угледавши то, жене дотрчаше, запливаше, и дошав до чамаца узеше из руку својих мужева те косе које беху са свим кржаве, и мстуше их себи о врат.

Ратници дадоше Шанилену један од тих грозних победних знакова, и поклонише му осем тога неколико стрела и стрелица, једине ствари које су хтели опљачкати од Ирокоза, с молбом да их покаже француском краљу.

Шанилен је преживео сам самцит целу једну зиму с тим дивљацима, без икакве опасности било за себе или своју сопственост.

(Д) Страна 47.

При свем том што је претерано строги британски морал, који је био узрок постанка енглеских насеобина у Аме-

рици, врло ослабљени, опет се за то још налазе његови изванредни трагови у обичајима и законима.

Године 1792. баш у време кад антихришћанска француска република започињаше свој кратки живот, законодавно тело у Масакхусету обнародова закон који ће читалац мало час имати пред очима, и коме једина цел беше да намора грађане да светкују недељу. Ево увод и главне наредбе тога закона који заслужује да привуче сву пажњу читаоцеву:

„Будући, вели законодавац, да је празновање недеље од општег интереса; да оно производи полезно прекидање послова; да даје људма прилике да размисле о дужностима живота и погрешкама којима је род човечански потчињен; да дозвољава указивати засебно и јавно част и поштовање Богу створитељу и управитељу васног света, и одавати се оним добротним делима која су украс и утеха хришћанских друштава.

„Будући да нерелигиозне или лакомислене особе, заборавајући дужности које нам недеља налаже и користи које друштво од ње добија, обешчашћавају њезину светост предајући се својим задовољствима или својим пословима; да је тај начин поступања противан њиховим сопственим интересима: да је, осем тога, такве природе да узнемирује оне који не следују њиховом примеру, и наноси стварну штету целом друштву уводећи у њ укус расипања и развратне обичаје;

„Сенат и представнички дом наређују ово што следује:

„1. Нико неће моћи, у недељу, држати отворен дућан или радњицу. Нико се неће моћи занимати ма каквим послом, бити на концерту, балу или у позоришту ма каквога рода, ни ловити, ни играти се, ни увесљавати се. Преступници ће се казнити повчано. Повчана казна неће бити мања од 10 ни већа од 20 шилинга за сваки преступ.

„2. Никакав путник, вођ, рабација, неће моћи, осем случаја нужде, путовати недељом. У противном случају казниће се истом казном,

„3. Крчмари, ситничари, гостиопичари, неће допуштати стаповнику своје општине да у њих проводи недељом време у задовољствима или радовима. У случају преступа гостиопичар и његов гост платиће повчану казну. Осем тога, гостиопичар ће моћи изгубити право на рад.

„4. Онај који за три месеца дана не укаже Богу јавну почаст, а није спречен болешћу или другим каким довољним узроком, биће осуђен на 10 шилинга новчане казне.

„5. Онај који би се испростојно владао у храму, платиће од 5 до 40 шилинга новчане казне.

„6. О извршењу овога закона стараће¹ се општински *tythingmen*. Они имају право визитирати недељом све гостионице и јавна места. Гостиопичар који би им одрекао улазак у своју кућу биће осуђен да плати само за то 40 шилинга новчане казне.

„7. *Tythingmen*-и мораће заустављати путнике и извештавати се о узроку који их је натерао да пођу на пут у недељу. Онај који не буде хтео одговорити биће осуђен на повчану казну која може бити од 5 фунти штерлинга.

„Ако узрок који путник наведе не би се учинио довољан *tythingman*-у, овај ће га тужити примирителном судији свога среза. „Закон од 6 Марта 1792. *General Laws of Massachusetts*, св. I. стр. 410.

Законом од 11 Марта 1797 год. увећане су повчане казне, од којих половина мораде припадати гониоцу кривца. Иста збирка, св. I, стр. 325.

Закон од 16 Фебруара 1816 год. потврди те исте мере. Иста збирка, св. II, стр. 405.

Подобне паредбе налазе се у законима државе Њујорка, прерађеним 1827 и 1828 год. Види *Revised Statutes*, део I, гл. XX, стр. 675.) У њима се каже да недељом нико неће

¹ То су званичници који се бирају сваке године и који се, по својим задаћама, приближују пољаци и званичнику судске полиције у Француској.

моћи ловити ни животиње ни рибу, ни играти карте и подобне игре, ни посећавати куће где се даје пиће. Никто неће моћи путовати осем случаја нужде.

То није једини траг који су религиозни дух и строге нарави првих насељеника оставили у законима.

У прерађеним штатутима државе Њујорка, св. I. стр, 662, читамо следећи чланак.

„ Сваки који у двадесет и четири сахата добије или изгуби, играјући или кладећи се, суму од 25 долара (од прилике 132 fr.), сматраће се да је учинио преступ (misdemeanor,) и кад се дело докаже, биће осуђен на новчану казну која ће бити најмање пет пута онолика колика је добивена или изгубљена сума; та ће се сума предати надзорнику сиротиње у општини.

„ Онај који изгуби 25 или више долара може их захтевати натраг пред судом. Ако он то не учини, онда надзорник сиротиње може оптужити онога који је добио и принудити га да да, на корист сиротиње, добивену суму и још трипут толико.“

Закони које наведосмо са свим су скорошњи; али ко би их могао разумети пре но што загледа у сам почетак насеобина? Ја не сумњам ни најмање да се у наше доба кривични део тога законодавства врло ретко примењује, закони још задржавају своју укоченост, а нарави су већ попустиле покрету времена. Међутим празновање недеље у Америци још је ствар која највише пада странцу у очи.

Има нарочито једна велика американска варош у којој је од суботе у вече друштвени покрет као одгођен. Човек иде кроз њу у време које је најзгодније за рад оних који су у зрелом добу и за задовољства и уживања младежи, и налази се у дубокој усамљености. Не само нико не ради, него се чини да нико не живи. Не чује се ни покрет индустрије, ни израз радости, па ни само оно потмуло жуборење које се непрестано подиже из сваке велике вароши. Около цркава лавци су затегнути; канци на кућама пола затворени

једва пуштају по неки сунчани зрачак у обиталиште грађана. Једва се овде овде угледа по неки усамљен човек који у највећој тишини пролази кроз пуста раскршћа и дуж празних улица,

Сутрадан, у прозорје, трештање кола, лупање чекља, вика људи на ново се почињу чути; варош се разбуђује, неспокојна гомила нагли к огњишћима трговине и индустрије; све се миче, све се креће, све се жури око вас. Неком тако рођи заносном мртвицу следује грозничава живост и окретност; рекао би човек да сваки има само један дан на расположењу да се обогати и да ужива своје богатство.

(Е) Страна 53.

Излишно је говорити да у овој глави писам имао намеру да излажем америкапску историју. Моја је једина цел била да поставим читаоца у стање да оцени утицање мишљења и направи првих исељеника на судбу првих насеобина и Савеза у опште. Ја сам се дакле морао ограничити на навод неколико одломака.

Ја не знам да ли се варам, али чини ми се да идући путем који ја овде само показујем, могле би се показати о првом добу американских република слике које не би биле недостојне да привуку на се погледе публике, и које би без сумње дале државницима материје за размисљање. Немогући се сам одати томе послу, хтео сам бар да га другима олакшам. По томе, држао сам да овде треба укратко да побројим и разложим дела која ми се чине да су најкориснија у том обзиру.

У број општих докумената који би се могли с коришћу читати, ставићу најпре дело названо: Historical collection of state papers and other authentic documents, intended as materials for on history of the United States of America; by Ebenezer Hazard.

Прва свеска те збирке, која би печатана у Филаделфији 1792 год. садржи препис текста свију устава које је енглеска крупа давала насељеницима, као и прва акта насеобинских влада за прво време њиховога живота. Из међу осталогa ту се налази велики број доставерних докумената о пословима Нове Енглеске и Вирџиније за време тога периода.

Друга је свеска посвећена скоро сва актима конфедерације од 1643 год. Тај федерални уговор, који закључише међу собом насеобине Нове Енглеске у целим одбране од Индијанаца, би први пример савеза који дадоше Англо-Американци. Још се неколико конфедерација те природе закључише до конфедерације од 1776 год. која донесе независност насеобина.

Историјска збирка Филаделфије налази се у краљевској библиотеци.

Осем тога свака насеобина има своје историјске споменике, од којих су многи врло драгоцени. Ја почињем моје испитивање с Вирџинијом која је најпре насељена.

Први од свију историјописаца Вирџиније јесте њезин основач, капетан Јован Шмит. Капетан Шмит оставио нам је једну свеску у-4^о, названу: *The general history of Virginia and New-England, by Capitain John Smith, some time governor in those countries and admiral of New-England*, печатану у Лондону 1627 год. (Та се свеска налази у Краљевској библиотеци.) Шмитово је дело украшено врло занимљивим картама и сликама из времена кад је оно печатано. Историјско се причање распростире на време од 1584 до 1626 год. Шмитова се књига уважава, и она донста то заслужује. Писац је један од најславнијих авантуриста који су се појавили у веку пуном чудноватих догађаја на крају којегa је он живео: и сама је књига задахнута оном жестином за открићима и оним предузимачким духом који карактеризираху ондашње људе; у њој се налазе оне ритерске нарави које мешаху с трговином и којима се служашу за набавку богатстава.

Али што је нарочито приметно у делу капетана Шмита, јесте то што он меша с добродетељима својих савременика својства која су остала непозната већини од њих; његов је стил прост и чист, његова причања имају све знаке истине, његова описивања нису украшена.

Тај писац дивно осветљава стање Индијанаца у време открића Северне Америке.

Други историописац кога треба читати јесте Beverley. Беверлеово дело, које сачињава једну свеску у-12, преведено је на француски, и печатано у Амстердаму 1707 год. Писац почиње своје причање с годином 1585 и свршава га с годином 1700. Први део његове књиге садржи историјске документе у правом смислу, односеће се на постанак насеобине. Други садржи занимљив опис стања Индијанаца тога удаљеног доба. Трећи даје врло јасне идеје о наравима, друштвеном стању, законима и политичким обичајима Вирџинаца из времена пишчевог.

Беверле је родом из Вирџиније, и то му је дало повода те је рекао у почетку, „да моли читаоце да не испитују његово дело као строги критичари, јер рођен у Индијама, он признаје да незна чисто и добро свој језик.“ Поред све те учтивости насеобинца, писац засведочава, дуж целе своје књиге, да нестрпељиво сноси старешинство старе постојбине. У Беверлеовом делу налазе се такође безбројни трагови онога духа грађанске слободе који тада оживљаваше енглеске насеобине у Америци. Тако исто налази се траг поцепаности које су тако дуго трајале међу њима, и које су забасиле њихову независност. Беверле мрзи своје католичке суседе из Мариланда још више него енглеску владу. Стил је тога писца прост; његова су приповедања често врло интересантна и уливају поверење. Француски превод беверлеове историје налази се у краљевској библиотеци.

Ја сам видео у Америци, али писам могао паћи у Француској, једно дело које би такође заслужило да се чита; оно је названо: *History of Virginia, by William Stith.*

Та књига има важних епитица; али мени се учинила дугачка и збркана.

Најстарији и најбољи докуменат о историји Каролина јесте једна књижница у-4^о, названа: *The history of Carolina by John Lawson*, печатана у Лондону 1718 год.

Лосоново дело садржи пре свега једно путовање на запад Каролине поради нових открића. Тај је пут описан у форми новина; аукторове су приповетке збркане; његова су посматрања врло површна; једино што пада у очи у тој чести дела јесте опустошења која чиняху богиње и ракија међу дивљацима те епохе, и једна занимљива слика развратности нарави која владала у њих, и коју присуство Јевропаца потпомагаше.

У другом делу Лосоновог дела говори се о физичком стању Каролине и њезиним производима.

У трећем делу, писац врло интересантно описује нарави, обичаје и владу Индијанаца тога доба.

У том делу књиге има често оријиналности и врло великог устроумља.

Лосонова се историја свршује с уставом Каролине у време Карла II.

Општи тон тога дела површан је, често неумерен и неуредан, и са свим је противан врло озбиљном стилу дела изишавшим у то исто време у Новој Енглеској.

Та је историја врло редак докуменат у Америци, а у Јевропи се не може добити. Међутим има један екземплар у краљевској библијотеци.

Из крајњег југа Савезних Држава прелазим непосредно у крајњи север. Посредини простор насељен је тек доциније.

Пре свега треба да напоменем једну врло интересантну збирку названу: *Collection of the Massachusetts Historical society*, печатану први пут у Бостону 1792 год., препечатану 1806 год. Тога дела нема у краљевској библијотеци, нити, чини ми се, у икојој другој.

Та збирка (која се продужава) садржи гомилу врло

драгоцених докумената односећих се на историју разних држава Нове Енглеске. У њој се налази неизданих кореспонденција и доставерних акта која беху затрпана по провинцијалним архивама. Цело Букиново дело које се односи на Индијанце у њој је печатано.

У глави на коју се односи ова примедба, више сам се пута позивао на дело Натаниела Мортона названо: *New-Englands Memorial*. Што сам о њему рекао довољан је доказ да заслужује пажњу оних који би хтели да познаду историју Нове Енглеске. Књига Натаниела Мортона сачињава једну свеску у-8^о, препечатана је у Бостону 1826. У краљевској библиотеци нема је.

Најважнији документ који постоји о историји Нове Енглеске јесте дело Р. Котон-а Матер-а, названо: *Magnalia Christi Americana, or the Ecclesiastical History of New-England, 1620—1698*, 2 св. у-8^о, препечатано у Хартфорду 1820 год. Не верујем да га има у краљевској библиотеци.

Писац је разделно своје дело на седам књига.

Прва садржи историју онога што је спремило и било узрок основања Нове Енглеске.

Друга садржи живот првих гувернера и главних управника те земље.

Трећа је посвећена животу и радовима евангеличких свештеника који су за то време руководили душе.

У четвртој, писац показује основање и развијање камбричког университета (у Масачусету).

У петој излаже начела и дисциплину цркве Нове Енглеске.

У шестој наводи извесна дела која показују, по Матеру, добродошће дејствовање божјег провиђења на становнике Нове Енглеске.

На послетку у седмој, писац нам показује јеретштва и переди којима је излагана црква Нове Енглеске.

Котон Матер беше евангелички свештеник који се родно и провео свој живог у Бостону.

Сва жестина и све религиозне страсти које су биле узрок постанку Нове Енглеске одушевљавају и оживљују његова причања. У његовом начину писања често се налазе трагови рђавога укуса; али он привлачи, јер је пун неког одушевљења које се на послетку саопшти читаоцу. Он често не трпи друге вере, а још чешће је лаковеран; али у њему се никад не опажа жеља за варањем; у његовом се делу по кадшто налази лепих места и истинитих и дубоких идеја, као што су ове:

„Пре доласка пиритаца, вели он, св. I. гл. IV. стр. 61, Енглези су више пута покушавали да населе земљу коју ми обитавамо; али како они имађаху у виду само материјалне интересе, то беху увек спречавани да остваре своје намере; са свим је друго било с људима који дођоше у Америку, натерани и подржавани високом верозаконом идејом. И ако они последњи пађоше више непријатеља по што их никада пађоше основачи ма које насеобине, они онет за то осташе постојани у својој намери, и установа коју образваше постоји још и данас.

Матер уноси по кадшто у своја строга историјска излагања слике пуне благодати и њежности: пошто је говорио о некој енглеској госпођи коју је верозаконна ревност довела са својим мужем у Америку, и која после кратког времена умре од умора и невољѝ, он додаје: „Што се тиче њезиног добродушног мужа, Исаака Џопсона, он покуша да живи без ње, па како му не беше могућно, умре и он (св. I. стр. 71.)

Матерова књига дивно показује време и земљу коју он описује.

Кад хоће да нам каже узроке који су навели пиритаце да траже прибежиште преко мора он вели:

„Небесни Бог позва из свога народа оне који обитаваху Енглеску. Говорећи у исто време многобројним људма који никад не беху видели један другога, он их испуни жељом да оставе угодности живота које налажаху у својој

отацбини, да пређу страховити Океан и да иду да се настане у још ужаснијим пустињама, у јединој цели да се у истима без икакве сметње потчине његовим законима.“

„Пре но што даље пођем, додаје он, добро ће бити да покажем узроке тога предузећа, да би их потомство добро разумело; нарочито је важно да опоменем на њих људе нашега доба, бојећи се да, изгубив из вида предмет за којим тежаху њихови оцеви, не пренебрегну праве интересе Нове Енглеске. Ја ћу дакле овде да ставим оно што се налази у једном рукопису где неки од тих узрока бише онда изложени.

„Први узрок: цркви би се учинила врло велика услуга кад би се Јеванђеље препело у тај део света (северну Америку), и подигао прсобран који би могао заклањати верне од антихриста, на утврђењу чијега царства ради се у осталом свету.

„Други узрок: све су друге јевропске цркве ожалошћене, и ваља се бојати да Бог не досуди то исто и нашој. Ко зна да ли он није спремио то место (Нову Енглеску) за прибежиште оних које хоће да спасе од опште пропасти?

„Трећи узрок: земља у којој ми живимо изгледа као да су јој становници додијали; човек, који је најдрагоценије створење, има овде мање вредности него земља коју газн. Имати децу, комшије, пријатеље, сматра се за тешко бреме; сиромаха сваки избегава; људи одбацују оно што би требало да производи највећа уживања овога света, кад би ствари ишле природним током.

„Четврти узрок: наше су страсти дошле до тога да нема имања које би могло поставити човека у стање да одржи свој ред међу себи равнима. А међу тим онај који у томе не може да успе, изложен је презрењу; отуда излази да човек, ма којег заната био, тражи да се обогати забрањеним средствима, и да праведним људма постаје тешко живети угодно а поштено.

„Пети узрок: школе у којима се предају науке и ве-

розакон тако су покварене да је већина деце, а често најбоља и најодличнија, и она која даваху највеће надежде, са свим изопачена множином рђавих примера који се збивају пред њиховим очима, и поквареношћу која их окружује.

„Шести узрок: није ли цела земља градна господа Бога? Зар њу Бог није предао Адамовим синовима да је обделавају и улепшавају? Зашто дакле ми умиремо од глади из недостатка места, а међутим пространи предели који су тако исто згодни за човечију употребу стоје необитани и необделани?

„Седми узрок: подићи реформирану цркву и потпомоћи је у зачетку: сјединити наше силе са силама једнога вернога народа да бисмо је утврдили, унапредили, и спасли од случајева, а можда и савршене беде којој би била изложена без те помоћи, има ли благороднијега и лепшега дела од тога, има ли какво предузеће које би било достојније хришћанина?

„Осми узрок: кад би људи којих је побожности позната, и који живе овде (у Енглеској) у богатству и срећи, оставили те користи те да раде на утврђењу ове реформисане цркве, и пристаи да деле с њом мрачну и тешку судбу, то би био велики и полезан пример који би пробудио веровање верних у молитве које управљају на Бога у корист наспособне, и који би навео још много људи да се њима придруже.“

Изајављују даље начела цркве Нове Енглеске односно морала, Матер жестоко напада обичај напијања здравца при столу, што он назива безбожничким и гадним обичајем.

Он се с истом жестином изражава против свију украса које жене могу метати у косе, немилостиво осуђује моду која се уводи, вели он, међу њима да откривају врат и руке.

У једној другој чести свога дела, он нам прича врло опширно више врачарички дела која су застрашивала Нову Енглеску. Види се да му видљиво ђаволово делање у пословима овога света изгледа као неоспорна и доказана истина.

На многим местима те исте књиге показује се дух грађанске слободе и политичке независности који карактеризираше пиничеве савременике. Њихова начела односно владе сваки час излазе на видик. Тако наприлику видимо да становници Масакусеца дају, године 1630, десет година после основања Плимута, четири стотине фунти штерлинга да се отвори универзитет у Камбриџу.

Ако од општих докумената који се односе на историју Нове Енглеске пређем на оне који се тичу разних држава које се налазе у њезиним границама, ја бих пре свега имао да наведем дело названо: *The history of the colony of Massachusetts, by Hutchinson, lieutenant governor of the Massachusetts province*, 2 св. у—8°. У краљевској библијотеци налази се један примерак те књиге: то је друго издање печатано у Лондону 1765 год.

Хечинсонова историја, коју сам више пута наводно у глави на коју се ова примедба односи, пише се с годином 1628 и свршава се с годином 1750. У целом се делу види велика оданост к истини; стил је прост и без китње. Та је историја врло подробна.

Најбољи документ, односно Конектикута, јесте историја од Benjamin-а Trumbull-а, под насловом: *A complete History of Connecticut, civil and ecclesiastical*, 1630—1764, 2 св. у—8°. печатане 1818 у Њухавену. Не верујем да се то дело налази у краљевској библијотеци.

Та историја садржи јасно и хладно излагање свију догађаја збивши се у Конектикуту за време перијода означеног у називу дела. Писац се користио најбољим изворима, и његова причања задржавају карактер истине. Све што каже о првим временима Конектикута прекомере је интересно. Види нарочито у његовом делу устав од 1639 год. св. I. гл. VI. стр. 100; а тако исто и кривичне законе Конектикута, св. I. гл. VII. стр. 125.

С правом се уважава дело Јеремије Белкиата названо: *History of New-Hampshire*, 2 св. у—8°. печатано у

Бостону 1792 год. Види нарочито, у Белкнатовом делу, трећу главу прве свеске. У тој глави писац даје изванредно драгоцене подробности о политичким и религиозним начелима пиританаца, о узроцима њиховога исељења и о њиховим законима. Ту се налази овај интересантни навод заклетве учињене 1663 год; „Нова Енглеска треба непрестано да се опомиње да је она основана у цели верозакона а не трговине. На њезином се челу чита да је завештала чистоту односно јеванђелске науке и дисциплине. Нек се трговци и сви они којих се занимање састоји у давању новца под интерес опомену да је предмет основања ових насеобина била вера а не добит. Ако међу нама има неко који у оцењивању света и вере, сматра свет као 13 а веру узима само за 12, тај није задахнут чувствима правога сина Нове Енглеске.“ Читаоци ће паћи у Белкнату више општих идеја и више силе у мислима него у свима дојакоснијим американским историцима.

Ја не знам да ли се та књига налази у краљевској библиотеци.

Међу средсредним државама које већ одавно постоје, и које заслужују да се о њима занимамо, нарочито се одликују државе Њујорк и Пенсилванија. Најбоља историја коју имамо о држави Њујорку названа је: *History of New-York*, *par William Smith*, печатана у Лондону 1757. Од ње има превод на француском, печатан такође у Лондону 1767, 1. св. у—12. Шмит нам даје полезне подробности о ратовима Француза и Енглеза у Америци. Од свију американских историка овај нам најбоље показује чувену конфедерацију Ирокоза.

Што се тиче Пенсилваније, не могу ништа боље учинити него да наведем Праудово дело названо: *The history of Pennsylvania, from the original institution and settlement of that province, under the first proprietor and governor William Penn, in 1681 till*

after the year 1742, par Robert Proud, 2 св. у- 8°, печатане у Филаделфији 1797 год.

Ова књига нарочито заслужује читаочеву пажњу; она садржи гомилу врло интересантних докумената о Пен-у, науку Квакера, карактер, нарави, обичаје првих становника Пенсилваније. Она се, чини ми се, не налази у краљевској библијотеци.

Није потребно да додајем да се међу најважнијим документима односећим се на Пенсилванију налазе дела самога Пен-а и Фраנקлинова дела. Та су дела позната многим читаоцима.

Већина књига које наведох, већ сам био прочитао за време мога бављења у Америци, али и краљевска ми је библијотека поверила неколико њих; друге ми је позајмпо г. Варден, стари ђенерални консул Савезних Држава у Паризу, писац једнога изванреднога дела о Америци. Ја не ћу да завршим ову примедбу а да не замолим г. Вардена да прими уверење моје признателности.

(Ж) Страна 62.

Ово што следује налази се у *Mémoires de Jefferson*: „Кад су се Енглези први пут наставили у Вирџинији и кад се земље добиваху по врло малу цену, или за бадава, неке предвиђајуће особе беху добиле велике уступке, па желећи да одрже сјајност своје фамилије, оне беху субституирале своја добра својим потомцима. Пренос тих имања с колена на колено, на људе који пошаху исто име, произвео је на послетку једну одличну класу фамилија које, добив повластицу да овесковечавају своја богатства, образоваху тим начином неку фелу благородничког реда који се одликоваше величином и луксузом својих установа. Из тога реда краљ обично бираше своје државне саветнике.“ (*Jefferson's Mémoires.*)

Главне наредбе енглеског закона о наследству у опште су одбачене у Савезним Државама.

„Прво правило по коме се ми управљамо у смотрењу наследства, вели Кент, јесте ово: Кад неки човек умре без тестаментa, његово имање прелази на његове наследнике у непосредној линији; ако има само један наследник или једна наследница, он или она сама узима цело наследство. Ако има више наследника једнога истога степена, они подједнако деле међу собом наследство, без разлике рода.

То је правило прописано први пут у држави Њујорку штатутом од 23 Фебруара 1786 год. (види *revised Statutes*, св. III; Додатак, стр. 48); доцније је усвојено у прерађеним штатутима исте државе. Оно сада влада у свима Савезним Државама с јединим изузетком државе Вермонта где мушки наследник добија двапут толико колико женски. *Kent's Commentaries*, св. IV, ст. 370.

У том истом делу, Кент нам излаже историју америкашког законодавства односно сунституција. Из те историје видимо да енглески закони о сунституцијама образоваху опште право у насеобинама пре америкашке револуције. Сунституције у правом смислу (*Estates' tail*) биле укинуте у Вирџинији 1776 год. (то се укипуће учини на предлог Јеферсонов; види *Jefferson's Memoires*), у држави Њујорку 1786 год. За тим су укинуте у Северној Каролини, Кентуки, Тенеси, Ђурџији, Мисури. У Вермонту, Индијани, Илиноасу, Јужној Каролини и Луизијани, сунституције нису никад употребљаване. Државе које су мислиле да треба задржати енглеско законодавство односно сунституција, измениле су га тако да су му укинуле главне аристократске знаке. „Наша општа начела у смотрењу владе, вели Кент, теже да потпомогну циркулацију сопствености.“

Што највише пада у очи француском читаоцу који изучава америкашко законодавство односно наследства, јесте то што су француски закони о том истом предмету још несправнио демократскији од њихових.

Американски закони деле такође очева добра, али само у случају где његова воља није позната: „јер сваки човек, вели закон, у држави Њујорку (Revised Statutes, св. III. Appendix, стр. 51), има потпуну слободу, власт и право да тестаментом располаже са својим добрима, да завештава, да разделеује, у корист ма кога лица, само ако не завештава у корист неког политичког тела или организованог друштва.“

По француском закону, једнака или скоро једнака подела правило је за завештатеља.

Већина американских република још дозвољавају субституције, и само им ограничавају дејства.

Ако је друштвено стање Америкаца још демократскиј од францускога, француски су опет закони демократскије од њихових. То се објашњава боље но што се мисли; у Француској, демократија се још занима рушењем; у Америци, она влада мирно на развалинама.

(3) Страна 70

Кратки садржај изборних услова.

Све државе дају грађанима изборна права по навршењу двадесет првој години. У свима државама, бирач треба да је становао неко извесно време у дистрикту где гласа. То се време мења од три месеца до две године.

Што се тиче данка којим је условљено бирачко право: у Масачусету бирач треба да има три фунте штерлинга прихода, или 60 фунти капитала.

у Родисланду је нужна непокретна сопственост у вредности од 130 долара (704 fr.).

У Конектикуту, треба имати имање које доноси 17 долара прихода (од прилике 90 fr.)

У Њужерсеју, бирач треба да има имовине која вреди 50 фунти штерлинга.

У Јужној Каролини и Мариланду. треба да има 60 јутара земље.

У Тенесу, треба да има ма какву сопственост.

У државама: Мисисипи, Охијо, Ђурђијани, Вирџинији, Пенсилванији, Делавару, Њујорку, да ко буде бирач, довољно је да плаћа порез; у већини тих држава, служба у народној војсци скопчана је с плаћањем пореза.

У Мепу и Њухампширу, довољно је не бити записан у списак сиромаша.

На послетку, у државама: Мисури, Алабам, Илиноасу Луизијани, Индијани, Кентуки, Вермонту, не захтева се никакав услов који се односи на имовину бирача.

Чини ми се да само Северна Каролина полаже за бираче сенатора друге услове а не оне који се захтевају од бирача представника. Први треба да имају 50 јутара земље. Даби ко могао бирати представнике довољно је да плаћа данак.

(И) Страна 124

У Савезним Државама постоји забрањујући систем. Мали број ђумрукција и велика просторија обала чине те је кримчарење врло лако; међутим оно је ту много мање него у другим државама, јер сваки ради да му стане на пут.

Како у Савезним Државама нема предупредујуће полиције, то се у њима чешће догађају пожари него у Јевропи; али они се у оште брже гасе, јер околни становници сви до једног трче на место где је опасност.

(Ј) Страна 126

Није истина да је централизација произишла из француске револуције; француска ју је револуција усавршила али је није створила. Укус за централизацијом и манија за уре-

ђењем постоје, у Француској, од времена кад су законозналци ушли у управу; то јест од времена Филипа лепог. Од тога доба, те су две ствари непрестано расле. Ево шта Малзерб рече краљу Лудвику XVI, 1775 год., говорећи у име *conseils des aides*.

„Сваком телу, сваком друштву грађана беше остало право управљати својим сопственим пословима; право које није део првобитнога устава краљевства, јер је оно много старије од устава; то је природно право, право разума. Међу тим оно је одузето вашим грађанима, господару, и ми се не плашимо рећи да је администрација у том погледу пала у крајност које се могу назвати детњиастим.

„Од када су силни министри усвојили начело да никако не сазивају народну скупштину, дошло се од последње на пољаницу докле да се саветовања становника једнога села проглашују за неважећа ако нису одобрена надзорником; тако, ако општина има да учини неки издатак, она треба за то да добије дозвољење од надзорниковога заменика, да се управља по плану који је он дао, да употребљује раднике које он потпомаже, да их плаћа по његовој људи; и ако општина има да води неку парницу, треба такође да добије од надзорника дозвољење за то. Парница треба да пређе преко тога првог суда пре него што дође до земаљског правосуђа. А ако надзорник не мисли као становинци, или ако њихов противник ужива надзорничково поверење, онда општина не може добити овлашћење да брани своја права. Ето господару каква су се средства употребљавала да се у Француској угуши сваки општински дух, да се угасе, ако би било могуће, и сама чувства грађана; цео је народ тако рећи проглашен за непунолетна, и постављени су му тутори.

Шта би се могло боље рећи данас, кад је француска револуција учинила оно што зову џезина освојења усматрењу централизације?

Године 1789, Џеферсон писао је из Париза једном од својих пријатеља: „нема земље где је жеља за прекомерном

управом дубље укоренења него у Француској и где она чини више зла.“ (Писма Мадисону, 28 Августа 1789).

Истина је да је у Француској централна влада, од неколико векова, чинила све што је могла да рашири административну централизацију; она у томе послу није никад имала других граница осем својих сила.

Централна власт произишавши из француске револуције отишла је у томе даље од свију својих претходника, јер је била јача и наученија него ико од њих: Лудвик XIV потчињавање ситнице општинскога живота вољи надзорника; Наполеон их је потчињено министарској вољи. Начело је увек једно исто са ближим или удаљенијим последицама.

(К) Страна 130

Та непроменљивост устова у Француској нужна је последица француских закона.

То се најпре може видети код најважнијег закона, овога који одређује ред наследства на престо. Шта је непроменљивије у своме начелу него политички ред основан на природном реду наследства од оца на сина? Године 1814, Лудвик XVIII захтевао је те се признала та вечност закона политичкога наследства у корист његове Фамилије. Они који су уређивали последице револуције од 1830 год. следовали су његовом примеру; они су само увели вечност закона у корист друге фамилије; они су у томе подражавали канцелара Ману који се, установив нов прламенат на развалинама старог, постара да прогласи у истој наредби да ће нове судије бити независне, као што су били њихови претходници,

Закони од 1830, као и од 1814 год. не показују никакво средство за мењање устава. А очевидно је да обична средства која законодавство има на руци нису довољна за то.

Од кога краљ добија своју власт? Од устава. Од кога

перови? од устава. Од кога посланици? Од устава. Како би дакле краљ, перови, и посланици могли, скупив се уједно, измешити штогод у закону по чијој сили они једино владају? Ван устава они су ништа: на које би се дакле земљиште они поставили да промену устав? Од две ствари једна: или они не могу ништа да ураде уставу, који постоји против њихове воље, и тада продужују владати у његово име; или успеу да измену устав, и тада они нису ништа, јер закон средством кога они постојаху, не постоји више. Поништив устав, они су себе поништили.

То се још боље види у законима од 1830 него ли у законима од 1814 год. По законима од 1814 год., краљевска власт беше на неки начин изван и више устава; а устав од 1830 год. створи краљевску власт, и она без њега не беше, по своме сопственом признању, апсолутно ништа.

Тако дакле један део францускога устава непромењљив је збо то што су га скопчили са судбом једне фамилије; а целина му је тако исто непромењљива за то што нема законних средстава да би се могао променити.

Ништа се од тога не може применити на Енглеску. Енглеска нема писаног устава, па се за то не може ни рећи да се њезин устав мења.

(1) Страна 131.

Најважнији писци који су писали о енглеском уставу једногласно признају то свемогућство парламента.

Делолм вели, гл. X, стр. 77: *It is a fundamental principle with the English lawyers, that parliament can do every thing, except making a woman a man or a man a woman.*

Блекстон се изражава још категоричније, ако не енергичније, од Делолма; ево како :

„Власт и правосуђе парламента тако су пространи и тако апсолутни, по г. Едуарду Гоку, било односно лица било

односно послова, да му се никакве границе не могу поставити. О томе суду, додаје он, може се са истином рећи: *Si antiquitatem spectes, est vetustissima; si dignitatem, est honoratissima; si jurisdictionem, est capacissima*. Његова власт, суверена и без контроле, може потврђивати, раширивати, ограничавати, укидати, поништавати, обнављати и тумачити закопе о предметима духовним, мирским, грађанским и кривичним. У тим краљевствима устав је поверио парламенту деспотску и апсолутну власт која, у свакој влади, мора да се налази негде. Тужбе, лекови против зала, противзакони поступци, све је потчињено томе изванредном суду. Он може уређивати или мењати наследство на престо, као што је учинио под владом Хенрика VIII и Гиљома III; он може мењати установљену народну веру, као што је чинио у разним приликама под владом Хенриха VIII и његове деце; он може променити и на ново начинити устав краљевства на и самих парламената, као што је учинио актом уједињења Енглеске са Шкотском, и разним штатутима за трогодишње и седмогодишње изборе. Једном речи, он може чинити све што природно није немогућно: за то су и назвали његову власт, можда сувише дрско, свемогућност парламента.“

(М) Страна 144.

Нема предмета о коме се американски уставни боље слажу него о политичком суђењу.

Сви уставни који се занимају тим предметом дају представничком дому искључно право оптужења, осем јединога устава Северне Каролине, који даје то право великим поротама (чл. 23).

Готово сви уставни дају искључно право суђења сенату, или скупштини која заузима његово место.

Једине казне које политички судови могу изрећи ово су: одузимање службе или забрана бити јавни званичник у

будуће. Само виржински устав дозвољава да се изричу казне свакога рода.

Злочинства која могу дати повода политичким суђењима ово су: у савезном уставу (одељак IV, чл. 1), у уставу Индијане (чл. 3 стр. 23—14), Њујорка (чл. 5), Делавава (чл. 5), издајство против државе, мито, и друга велика злочинства или преступи;

У уставу Масакусета (гл. I, од II), Северне Каролине (Чл. 23) и Виржиније (стр. 252), рђаво владање и рђава администрација.

У уставу Њухампшира, мито, казниме сплетке и рђава администрација;

У Вермонту (гл. II. гл. 24), рђава администрација;

У Јужној Каролини (чл. 5), Кентуки (чл. 5), Тенеси (чл. 4), Охијо (чл. I, 23, 24) Луизијани (чл. 5), Мисисипи (гл. 5), Алабама (чл. 6), Пенсилванији (чл. 4), преступи учињени у дужностима.

У државама: Илиноасу, Ђурђијани, Мену и Конектикуту никакво се злочинско не спомиње специјално.

(H) Страна 227

Истина је да јевропске силе могу водити са Савезом велике морске ратове; али увек је лакше и мање опасно издржати морски него сувоземни рат. Морски рат захтева само један род успљевања. Трговни народ који пристаје да да својој влади нуждан новац, увек је сигуран да има флоту. А много је лакше склонити народ на новчане него на човечије жртве и лична успљевања. Осем тога поразе на мору ретко су опасне по опстанак или независност народа који их претрпе.

Што се тиче сувоземних ратова, очевидно је да не могу бити опасни по американски Савез од стране Јевропе.

Врло је тешко пренети и издржавати у Америци више од 25000 војника, што представља народ од прилике од 2,000.000 људи. На тај начин, кад би се највећи јевропски народ упустио у бој са Савезом, налазио би се у стању у коме би био народ од два милиона становника у рату против народа од 12,000.000. Додајте још к томе да Америкаца има на руци сва своја помоћна средства, а Јевропац да је удаљен од својих за 1500 миља, и да би сама грдна просторија земљишта Савезних Држава била неотклонима пренона освојењу.

УСТАВ

САВЕЗНИХ ДРЖАВА.

Ми, народ Савезних Држава, да би образовали савршенији савез, да би поставили правду, да би обезбедили унутрашњи мир, да би се састарали о општој одбрани, да би увећали опште благостање и да би благодети слободе учинили трајаним како за нас тако и за наше потомство, издајемо, утврђујемо и објављујемо овај Устав за Савезне Државе.

ЧЛАН I.

ПРВИ ОДЕЉАК.

Конгрес Савезних Држава, састављен из сената и представничког дома, имаће сву законодавну власт коју буду определили народни представници.

ДРУГИ ОДЕЉАК.

1. Представнички дом састојаће се из чланова које ће народ разних држава бирати сваке две године, а бирачи сваке државе мораће имати сва она својства која се захтевају за бираче најмногобројније гране законодавне скупштине у држави.

2. Нико не може бити представник ако нема 25 година, ако није био грађанин Савезних Држава бар седам

година, и ако у време свога избора не станује у држави где је изабран.

3. Представници и непосредни данци разделиће се међу разним државама које ће моћи учествовати у Савезу, према броју својих становника, а тај ће се број одредити кад се целокупном броју слободних особа, разумевајући ту и оне који служе на извесно време, али не индијанце који не плаћају данак, додаду три петине свију других особа. Попис људства учиниће се за сад три године после првог састака конгреса Савезних Држава, а доцније ће се чинити сваке десете године, начином који ће закон одредити. На тридесет хиљада становника бираће се само један посланик; али свака ће држава имати бар једног. Док се попис не учини, Њухампшир ће слати три посланика, Масачусет осам, Род-исланд и насеобине Провиданса једног, Конектикут пет, Њујорк шест, Њужерсе четири, Пенсилванија осам, Делавар једног, Мариланд шест, Северна Каролина пет, Јужна Каролина пет, и Ђурђијана три.

4. Кад се у конгресу буду упразнила места у представништву једне државе, онда ће извршна власт те државе сазвати бираче да их попуни.

5. Представнички ће дом бирати себи председника и остале званичнике; он ће једини имати власт да онтужује за политичке преступе.

ТРЕЋИ ОДЕЉАК.

1. Сенат Савезних Држава састојаће се из два сенатора сваке државе које ће бирати њезипа законодавна скупштина и сваки ће имати по један глас.

2. Чим се буду састали услед првог избора, они ће се поделити на три, у колико је више могуће, подједнаке, класе. Места сенатора прве класе упразниће се на крају друге године; оних друге класе, на свршетку четврте; а оних треће класе, на истеку шесте године, тако да се једна

трећина Сената обнови сваке две године. Ако се из међу једне и друге скупштине сваке државе упразне места услед оставака или другим којим начином, онда ће извршна власт те државе учинити привремене изборе, док се законодавна скупштина буде састала да попуни упражњена места.

3. Нико неће моћи бити Сенатор који нема тридесет година, који није био девет година грађанин Савезних Држава, и који у време свога избора не стапује у држави која га бира.

Подпредседник Савезних Држава биће председник сената; али он неће имати право гласања, осем случаја кад гласови буду једнако подељени.

5. Сенат ће бирати своје друге званичнике, као и једног привременог председника (*pro tempore*), који ће председавати кад подпредседник буде одсутовао или вршио дужности председника Савезних Држава.

6. Сам ће сенат имати власт да изриче суд на тужбе представничког дома (*impeachments*). Кад буде вршио ту дужност, његови ће чланови полагати заклетву или завет. Ако је председник Савезних Држава оптужен, онда ће председавати председник највећег суда. Оптужени се може прогласити за крива само вишином две трећине присутних чланова.

7. Пресудама изреченим услед оптужења, тужени се може осудити само на губитак звања, и прогласити неспособним за ма какво звање, било почасно, или од поверења или плаћено, у Савезним Државама; али окривљени кога је кривица доказана, моћи ће бити узет под суд, суђен и кажњен по законима (све ово врше редовни судови).

ЧЕТВРТИ ОДЕЉАК.

1. Време, место и начин поступања при изборима сенатора и посланика одредиће законодавна скупштина у свакој држави. Али конгрес може, законом, те одредбе преиначити или их цовима замесити, осем оних које се тичу места избора сенаторског.

2. Конгрес ће се скупљати бар једанпут сваке године, и тај скуп биваће првога понедеоника месеца Децембра, осем ако закон не одреди други дан.

ПЕТИ ОДЕЉАК.

1. Сваки ће дом судити о изборима, правима и документима својих чланова. За вршење послова довољна ће бити у сваком дому већина; али ако на састанак дође мањи број од већине, онда се дошавши чланови могу разлазити од дана до дана, по они имају право да применом казне, коју ће сваки дом одредити, принуде одсуствујуће чланове да дођу у седницу.

2. Сваки ће дом правити себи пословник, казниће своје чланове за непристојно владање, и моћи ће искључити из своје средине некога члана, али за то је нужно две трећине гласова.

3. Сваки ће дом држати записник својих саветовања, који ће од времена на време објављивати, осем онога што буде нашао за добро да остане у тајности; а гласови за и против у свакоме дому, ма о ком питању, бележиће се у записник на захтевање једне петине присутних чланова.

4. Ни један дом не може, за време трајања конгреса и без саизвољења другога дома, одгодити своје седнице на више од три дана, нити променити место у коме су оба дома.

ШЕСТИ ОДЕЉАК.

1. Закон ће одредити плату која ће се, из касе Савезних Држава, давати сенаторима и представницима за њихове услуге. Осем случаја издаје, неверства, и парумења јавнога мира, они се не могу ни у каквом другом случају уапсити ни за време седнице, ни долазећи у исту или враћајући се из ње својим кућама; они ни у каквом другом

месту не могу бити узнемиривани нишп и сипитивани о беседама и мишењима изреченим у домовима.

2. Ни једном сенатору или представнику не може се дати, у току времена за које је изабран, грађанска служба у Савезним Државама, ако је то звање отворено у томе времену или ако му је плата повишена. Ко год је у служби Савезних Држава, не може бити члан ни једнога од два дома док год је у истој.

СЕДМИ ОДЕЉАК.

1, Сви предлози за увођење данака треба да произлазе од преставничког дома; али сенат може при чињењу истих суделовати поднашањем измена, као и при свима другим предлозима.

2, Сваки предлог, који сенат и представнички дом одобре, поднесе се, пре него што постане закон, председнику Савезних Држава; ако га овај одобри, он ће га потписати, ако ли га пак не одобри, он ће га са својим примедбама вратити ономе дому који га је предложио: дом ће те примедбе завести у свој дневник на ће онда на ново приступити претресању предлога. Ако се после тога другога претреса две трећине дома изразе за предлог, онда ће се он заједно с председниковим примедбама послати другом дому, који ће га такође претресати; и ако га иста већина одобри, тада ће он постати закон: али у таком случају гласови ће се у домовима давати са хоћу и нећу, а имена гласача за за или против биће уведена у дневник онога дома кога су они чланови. Ако председник за десет дана (ту се не разумевају недељни дани) не врати предлог који му се поднесе, тај ће предлог добити силу закона, као да би га и потписао, осем ако би конгрес, одлагањем својих седница, спречно тај повратак; у том случају предлог неће постати закон.

3, Свака заповест, свака одлука или гласање за које је нужна сагласност оба дома (осем питања о одлагању)

треба да се поднесе председнику Савезних Држава, и да га он одобри пре извршења; ако га одбади, он треба на ново да буде усвојен од две трећине оба дома, по правилима прописаним за законске предлоге.

ОСМИ ОДЕЉАК.

Конгрес ће имати власт:

1, Да удара и купи таксе, прирезе, посредне и непосредне данке; да неплаћује јавне дугове и да се стара о општој одбрани и општем благостању Савезних Држава; али таксе, прирези, посредни и непосредни данци морају бити једни исти у свима савезним државама;

2, Да узајмљује новац на кредит Савезних Држава;

3, Да уређује трговне одношаје са страним народима, међу разним државама Савеза, и са индијским племенима;

4, Да поставља општа правила за прираћање и опште законе о банкрутству у Савезним државама;

5, Да кује новце, да одређује вредност како новцима Савезних Држава тако и страним, и да поставља основу мерама и тежинама;

6, Да одређује казну за лажно прављење текућег новца и јавних папира Савезних Држава;

7, Да отвара поштанске станице и поштанске путеве;

8, Да побуђује на унапређење наука и полезних вештина осигуравајући, за ограничено време, писцима и изналазачима искључно право на њихове списе и изналаске;

9, Да установљава судове потчињене највишем суду;

10, Да опредељује и казни морска разбојништва, злочинства учињена на широком мору, и повреде међу народнога права;

11, Да оглашује рат, да даје гусарска писма, да одобрава репресалије, и да издаје наредбе о заузетим непријатељским добрима на мору и на суву;

12, Да диже и издржава војску; али новац се за ту цел може одобрити само за две године;

13, Да образује и издржава морску силу:

14, Да поставља правила за управу и уређење сувоземне и морске силе:

15, Да се стара о сазивању народне војске за извршење закона целог Савеза, за угушене побуне и за одбијање непријатељских напада;

16, Да се стара да се народна војска образује, и дисциплинира, и да располаже са оним делом народне војске који се у даној прилици може употребити на услугу Савезних Држава, остављајући појединим државама право да постављају офицере и бригу да уводе у народној војсци дисциплину прописану конгресом;

17, Да врши искључно законодавство у свима случајевима у оној области (не сме бити већа од 10 четвороугаоних миља) која ће се уступити конгресу и коју ће он примити за седиште владе Савезних Држава: и да има таку исту власт у свима местима задобивеним куповинама, по одобрењу законодавне скупштине оне државе у којој се налазе, и која ће служити за подизање тврдиња, магацина, арсенала, лађарница и других општеполезних установа;

18, На послетку конгрес ће имати право да издаје све нужне и целесходне законе за извршење власти које су му дате и свију других власти које је овај устав дао влади Савезних држава или некој од њених грана.

ДЕВЕТИ ОДЕЉАК.

1. Усељавање или увоз особа којих примање може се учинити целесходно државама које сада постоје неће конгрес забранити пре 1808 године: али на тај се увоз може ударити такса која не сме бити већа од десет долара на особу.

2, Дејство повластице *habeas corpus* одлагаће се или обустављаће се само у случају побуне или непријатељске поплаве, и кад јавна безбедност буде захтевала.

3, Никакав *bill of attainder* (закон којим би се неком пано-

сила срамота) ни закон с повратном силом *ex post facto* не сме се издати.

4. Никаква главница или други какав непосредни дапак не сме се ударити друкчије него сразмерно попису прописаном у једном предидућем одељку.

5. Никаква се такса неће ударати на извозну трговину ма које државе; трговне или финансијске одредбе неће давати никакво првенство пристаништима једне државе над пристаништима друге које државе; лађе упућене некој држави или излазеће из њезиних пристаништа не ће се моћи приморати да уђу у пристаништа друге које државе или да у истима плате какву таксу.

6. Новац се може узети из благајнице само услед законских наредба, и од времена на време предавање се се јавности правилан преглед јавних прихода и расхода.

7. Савезне Државе неће давати никакве благородничке титуле, и у домањају њихове власти ни један плаћени званичник, или ако и није плаћен али заузима какво место од поверења, неће моћи, без конгресовог одобрења, примити ни поклон, ни плату, ни звање, или ма какву титулу од каквог краља, кнеза или стране државе.

ДЕСЕТИ ОДЕЉАК.

1. Ни једна држава не сме закључавати ни уговоре, ни савезе, ни конфедерације, ни издавати гусарска писма или одобравати репресалије, ни ковати новце, ни издавати напирне новце, ни огласити да се за исплату дуга може примити што друго осем златног и сребрног новца, ни издати *bill d'attainder* или закон с повратном силом *ex post facto*, ни поништити уговорне обавезности, ни давати ма какву благородничку титулу.

2. Ни једна држава не сме, без конгресовог одобрења, ударати таксе или ђумручину на увозну или извозну трговину, осем за суму која јој је апсолутно нужна за извршење

својих закона за надзор. Чист производ такса или ђумручина ударених неком државом на увозну и извозну трговину, биће на расположењу благајнице Савезних Држава, и сваки такав закон биће подвргнут прегледу и контроли конгреса. Ни једна држава не сме, без конгресовог одобрења, ударати таксе на товар лађи, издржавати војску или ратне лађе у време мира, закључити какав уговор или савез с другом неком државом или с неком страном силом, или повести рат, осим случаја непријатељске поплаве или опасности која не би трпела ни-каквог одгађања.

ЧЛАН II.

ПРВИ ОДЕЉАК.

1. Председник ће Савезних држава имати извршну власт: он се бира на четири године; његов избор, као и избор подпредседника који се бира за толико исто време, бива овако:

2. Свака ће држава напменовати, начином који буде прописала њена законодавна скупштина, један број бирача који ће бити раван целокупном броју сенатора и представника који она шаље у конгрес; али ни један сенатор или представник, ни једна особа која заузима какво плаћено место или место од поверења, не сме се напменовати за бирача.

3. Бирачи ће се скупити сваки у својој држави, и гласаће тајно за двојницу од којих ће бар један бити становник друге државе а не оне које су они. Они ће начинити списак лица за које се гласало, и броја гласова које су она добила: потписаће и одоверити тај списак и послаће га запечаћена у место пребивања владе Савезних Држава на адресу председника сената који ће у присуству сената и представничког дома, отворити сва писма и избројати гласове. Онај који буде добио највише гласова биће председник. Ако тај број сачињава већину бирача, ако су више њих добили ту већину, и ако двојница

или неколицина добију пети број гласова, онда ће представнички дом изабрати једног од њих за председника тајним начином гласања. Ако нико није добио ту већину, дом ће узети пет особа које су се истој највише приближиле и између њих ће изабрати председника истим начином. Али кад се тако бира председник, онда се гласови броје по државама, и представништво сваке државе има један глас. Један или више чланова две трећине држава морају присуствовати, и већина свију тих држава неизбежна је за важност избора. У свима случајевима, онај који после председника добије највише гласова постаје подпредседник. Ако су два или више кандидата добили једнаки броји гласова, сенат ће међу њима изабрати подпредседника путем тајнога гласања.

4. Конгрес може одредити време скупљања бирача и дан гласања, који ће бити један пети за све Савезне Државе.

5. Нико се не може изабрати за председника ако није рођени грађанин Савезних Држава или ако није њихов грађанин у време усвојења овога устава; ако нема тридесет и пет година и ако није становао четрнаест година у Савезним државама.

6. У случају кад се председнику одузме звање, или у случају смрти, оставке или неспособности за вршење задаћа и дужности тога звања, оно ће се поверити подпредседнику. Конгрес може законом означити јавног званичника који ће, у случају разрешења од дужности, смрти, оставке или неспособности како председника тако и подпредседника, вршити председничку дужност докле узрок неспособности не ишчезне или док се нов председник не избере.

7. Председник ће за своје услуге примати, у одређено време, плату која се у току времена за које је изабран не сме ни повисити ни смањити. За све то време он не може примати никакву другу плату од Савезних Држава ни од које поједине државе.

8. Пре него што ступи у дужност, полагаће следећу заклетву или завет:

9. „Заклињем се (или заветујем се) свечано да ћу дужности председника Савезних Држава верно вршити, и да ћу употребити све моје силе да устав Савезних Држава одржим, заштитим и одбраним“.

ДРУГИ ОДЕЉАК.

1. Председник ће бити врховни заповедник војске и флоте Савезних Држава и народне војске појединих држава, кад она буде позвана под барјак.

Он може захтевати писмено мињење од првога званичника сваке гране извршне власти, о сваком предмету који спада у круг његова делања, и имаће власт да смањује и прашта казне за преступе против Савезних Држава, изузимајући случај где је тужилац сам представнички дом.

2. Он има власт да закључује уговоре, по саслушању мињења и одобрењу сената, за које одобрење пужне су две трећине присуствујућих сенатора: он, по саслушању мињења и одобрењу сената, наименовава дипломатске посланике свију класа и консуле, судије највиших судова и све друге званичнике Савезних Држава за којих наименовање овај устав не буде одредио други начин, и који ће се законом постављати. Али за постављање тих потчињених званичника, конгрес може законом овластити самога председника, судове или врховне старешине појединих управних грана.

3. Председник има власт да понуђава сва места упражњена из међу једног и другог састанка сената, али рок тих звања истицаће са свршетком прве сесије (време за које сенат ради).

ТРЕЋИ ОДЕЉАК.

1. Председник ће од времена на време давати конгресу извештаје о стању Савеза, и препоручиваће му мере које буде сматрао за пужне и полезне. Он може, у изванредним

приликама, сазвати оба дома или један од њих, и у случају њихове неслуге о томе, докле да се одложи, он их може одгодити до времена које буде нашао за удесно. Он ће примати дипломатске посланике; мотриће на верно извршивање закона и издаваће декрете свима савезним званичницима.

ЧЕТВРТИ ОДЕЉАК.

1. Председник, подпредседник и сви званичници грађанског реда могу се збацили са звања ако се по оптужењу докаже да су учинили издајство, да су растурили државно благо или учинили друга велика злочинства, и на послетку ако се докаже да су рђавог владања.

ЧЛАН III.

ПРВИ ОДЕЉАК.

Судска власт Савезних Држава повериће се једном највишем суду и другим нижим судовима које конгрес може од времена на време образовати и уређивати. Судије, како виших тако и нижих судова, остаће у звању док год се буду добро владали, и добијаће за своје услуге, у одређено време, плату која се неће моћи смањити док год буду остали на својим местима.

ДРУГИ ОДЕЉАК.

1 Судска ће се власт простирати на све парнице, односно закона и правде, које се буду подигле под влашћу овога устава, закона Савезних Држава и уговора закључених или који се буду закључили под њиховом владом; на све парнице које се тичу дипломатских посланика свију класа или консула; на све спорове морског правосуђа или адмиралства; на спорове у којима Савезне Државе буду парнична

странка; на спорове из међу две или више држава, из међу једне државе и грађана друге државе, из међу грађана разних држава, из међу грађана једне исте државе који би захтевали земље по добивеним уступкама од разних држава, и из међу једне државе или њезиних грађана и страних држава, њихових грађана или поданика.

2. У парницама које се буду тичале дипломатских посланика или консула, и у којима би једна држава била странка, највиши ће суд судити првостепено. У свима другим случајевима мало час напоменутих, он ће бити апелациони суд, како у смотрењу закона тако и у смотрењу дела, са изузетцима и наредбама које конгрес буде учинио.

3. Сва злочинства, осем случаја кад би сам представнички дом оптужио некога због каквог злочиног дела, судиће порота: то ће се суђење чинити у држави где се злочинство учинио; али ако злочинство није учињено ни у једној од савезних држава, суђење ће се извршивати у месту које конгрес буде законом одредио за ту цел.

ТРЕЋИ ОДЕЉАК.

1. Издајство против Савезних Држава састојаће се једино у устанку на оружје против њих или у придружењу њиховим непријатељима као помагач. Да се ко прогласи за издајника, треба да његову издају засведоче два сведока или да он сам пред судом призна да је крив.

2. Конгрес има власт да одреди казну за издајство; али осуда за то злочинство може повући за собом губитак части и конфискацију добара само за живота кривца.

ЧЛАН IV.

ПРВИ ОДЕЉАК.

Јавним актима и судским поступцима једне државе даваће се потпуно поверење и важност у свакој другој др-

жави, и конгрес може, општим законима, одредити обавезну форму тих акта и поступака као и дејство које ће они производити.

ДРУГИ ОДЕЉАК.

1 Грађани сваке државе имаће право на све повластице и слободе грађана у другим државама.

2. Ко се у једној држави оптужи због издајства, неверства или другог каквог злочинства, па, да би избегао суђење, побегне у другу државу и у њој се увати, биће, на захтевање извршне власти оне државе из које је побегло, издан и одведен у њу на суђење.

3. Ко год је обвезан да издржи неку службу или да изврши неки посао у држави по законима своје државе, па би побего у другу, неће се моћи, услед закона или наредба оне државе у коју је побего, ослободити те службе или посла, него ће се издати на захтевање оне стране којој се та служба или посао дугује.

ТРЕЋИ ОДЕЉАК.

1. Конгрес ће моћи примати нове државе у Савез; али ни једна се нова држава неће образовати под правосуђем друге какве државе; исто се тако ни једна држава не ће моћи образовати сједињењем двеју или више држава, нити сједињењем државних делова, без пристанка законодавне скупштине дотичних држава и одобрења конгреса.

2. Конгрес ће имати власт да располаже земљиштем и другим имаовинама Савезних Држава, и да у том смотрењу употребљује све мере и издаје све наредбе које буде нашао за сходне; и у овом уставу ништа се неће протумачити у смислу шкољивом по права Савезних Држава или неких појединих држава.

ЧЕТВРТИ ОДЕЉАК.

Савезне Државе гарантују свима државама Савеза републиканску форму владе, и браниће сваку од њих од ма какве непријатељске поплаве, а тако исто и од сваког унутрашњег насиља, на захтевање законодавне скупштине или извршне власти, ако се законодавна скупштина не би могла сазвати.

ЧЛАН V.

Кад год две трећине оба дома нађу за нужно, конгрес ће предлагати измене и допуне (amendements) у овом уставу; или ће, на захтевање две трећине законодавних скупштина разних држава, сазвати конвенцију у цели да предложи измене и допуне које ће, у оба случаја, важити за саставни део овога устава када их буду потврдиле законодавне скупштине три четвртине разних држава, или три четвртине конвенција образованих у свакој од њих, како кад конгрес буде прописав један или други начин потврђења, само ако ни једна измена која се учини пре 1808 год. не повреди ма којим начином прву и другу тачку деветог одељка првог члана, и не одузме ни једној држави, без њезинога пристапка, право гласања у сенату.

ЧЛАН VI.

1. Све обвезе и сви дугови учињени пре овога устава важиће, у смотрењу Савезних Држава, онако исто под овим уставом као и под конфедерацијом.

2. Овај устав и закони Савезних Држава који се услед њега буду издали, и уговори закључени или који се буду закључили под влашћу Савезних Држава, сачињаваће највиши земаљски закон; судије сваке државе мораће се по њему управљати, не сматрајући на то што би каква наредба

устава или закона ма које државе била противна овоме највишем закону.

3. Сенатори, више означени посланици, чланови законодавних скупштина појединих држава и сви званичници извршне и судске власти, како Савезних тако и разних држава, обвезаће се, заклетвом или заветом, да бране овај устав; али никаква се верозаконна заклетва неће никад захтевати као услов вршења каквог звања или какве јавне дужности, под влашћу Савезних Држава.

ЧЛАН VII.

1. Ако овај устав потврде конвенције девет држава, онда ће он добити силу у државама које га буду потврдиле.

2. Рађено у конвенцији, и одобрено једногласно од свију присуствујућих држава, седамнаестог Септембра 1787 год. по рођењу Христову, а дванаесте по ослобођењу Савезних Држава; за доказ чега ми смо се потписали.

Потписао: Ђорђе Вашингтон.

Председник и посланик Вирџински.

ИЗМЕНЕ И ДОПУНЕ.

ЧЛАН I.

Конгрес неће моћи да изда никакав закон који би се односно на увођење или забрану какве вере; он тако исто неће моћи да ограничи слободу говора или штампе, нити да окрињи право које народ има да се мирно скупља и да подноси влади молбе за накнаду учињених му оштета.

ЧЛАН II.

Будући је добро уређена народна војска нужна за безбедност слободне државе, то се право народа да има и да носи оружје неће моћи ограничити.

ЧЛАН III.

У време мира ни једном војнику не може се дати стан у каквој кући без дозвољења њезинога газде; а у време рата то ће се чинити само на начин који закон пропише.

ЧЛАН IV.

Право које грађани имају на безбедност својих намира и ствари, и на сигурност од истрага и неразумних узашћења не сме се повредити; пуномоћје да се учини каква домаћа истрага или да се изврши какво узашћење, даваће се само у случају основане претпоставке поткрепљене заклетвом; и у тим ће се пуномоћјама специјално означити место истраге и лица или ствари које се имају узантити.

ЧЛАН V.

Нико неће бити обвезан да одговара на тужбу због злочинства које се казни смрћу или губитком грађанске части ако га није оптужила велика порота: од овога се правила чини изузетак у случају злочинства које би учиниле особе припадајуће морској или сувоземној војсци, или народној војсци, кад је ова под барјаком у време рата или опште опасности. Једна иста особа неће се моћи за једно исто дело два пут подвргавати поступку који би излагао опасности њезин живот или неки уд њезинога тела. Оптужени неће се моћи принудити ни у каквом кривичном делу да сведочи против самога себе; он ће се моћи лишити живота, слободе или имовине само услед законог поступка. Без праведне накнаде никаква се приватна сопственост неће моћи употребити на опште цели.

ЧЛАН VI.

У свакој кривичној парници, оптужени има право да буде брзо и јавно суђен безпристрасном поротом државе и дистрикта у коме је злочинство учињено, и кога ће се границе одредити претходним законом; он се мора известити о природи и узроку тужбе и бити суочен са сведоцима који сведоче против њега; мора му се дати право да се саслушју и његови сведоци, а тако исто мора му се дати бранилац.

ЧЛАН VII.

Парнице које треба да се реше по општем закону (*in suits at common law*) пресуђиваће порота чим вредност спорних предмета пређе двадесет долара; једном пресуђено дело поротом, може се дати на ислеђење другом каквом суду у Савезним Државама само сходно општем закону.

ЧЛАН VIII.

Не могу се захтевати претеране кауције, ни ударати прекомерне новчане казне, ни досуђивати свирепе и необичне телесне каштите.

ЧЛАН IX.

У овом уставу побројана извесна права неће се моћи тумачити тако како би се тиме попиштила или ослабила друга права која је народ себи задржао.

ЧЛАН X.

Власти које нису уставом дате Савезним Државама, или које устав не закрађује појединих државама, задржане су дотичним државама или народу.

ЧЛАН XI.

Судска власт Савезних Држава уредиће се тако да се тумачењем неће моћи распростирати ни на какву парницу

коју би против неке државе подигли грађани друге које државе, или грађани или поданици неке стране државе.

ЧЛАН XII.

1. Бирачи ће се скупљати у својим дотичним државама и гласаће тајним начином за наименовање председника и подпредседника, од којих бар један неће бити становник оне државе које су они; они ће на једној цедуљци означити име онога кога желе да изберу за председника, а на другој засебној именовати лице које бирају за подпредседника; за тим ће направити особите спискове свију оних који су бирали за председника и подпредседника и броја гласова које је сваки од њих добио; те ће спискове потписати, одоверити, запечатити и послати, под адресом председника сената, у место где станује влада Савезних Држава. Председник ће сената отворити, у присуству оба дома, све записнике и гласови ће се пребројати. Она особа која буде добила највећи број гласова за председништво биће председник, ако тај број сачињава већину свију бирача; а ако нико немадне ту већину, онда ће представнички дом одмах изабрати, тајним гласањем, председника из међу три кандидата који су добили највише гласова за председника. Али у том избору председника гласови ће се бројати по државама, а представништво сваке државе имаће само један глас; један члан или чланови две трећине држава треба да присуствују за тај предмет, а за избор ће бити нужна већина свију држава. А ако представнички дом не избере председника, кад избор падне на њега, пре четвртога дана идучег Марта, онда ће подпредседник бити председник, као и у случају смрти или друге уставне неспособности председника.

2. Особа која добије највише гласова за подпредседништво биће подпредседник, ако број добивених гласова сачињава већину целог броја скупљених бирача; а ако нико није добио ту већину, онда ће сенат изабрати за подпред-

седника једнога од два кандидата који имају највише гласова: за тај је избор нужно присуство две трећине сенатора и већина целокупнога броја.

3. Ко год по уставу не може да се избере за председника, неће моћи да се избере ни за подпредседника.

ЧЛАН XIII.

ПРВИ ОДЕЉАК.¹

У Савезним Државама, као и у сваком месту потчињеном њиховом правосуђу, неће имати ни ропства ни противвољног робовања осем случаја кад би то робовање било казна за злочинство због којег би дотична особа била достојно осуђена.

ДРУГИ ОДЕЉАК.

Конгрес се овлашћује да изврши овај члан помоћу нужних закона.

ЧЛАН XIV.

ПРВИ ОДЕЉАК.²

Све рођене или прирођене особе у Савезним Државама, и потчињене њезином правосуђу, јесу грађани Савезних Држава и државе у којој станују. Ни једна држава не може издати закон који би смањио повластице или слободитице грађана Савезних држава. Ни једна држава неће ником моћи да одузме, без суђења, живот, слободу или имовину, нити ће моћи да одрече једнаку заштиту закона икакој особи која живи под њезиним правосудством.

¹ Ову је допуну учинио конгрес 1865 год. (после смрти писца) и народ ју је те исте године усвојио. (Преводилац).

² Ова је допуна учињена год. 1866. (Преводилац)

ДРУГИ ОДЕЉАК.

Представници ће се разделити међу разним државама по броју људства, рачунајући све особе сваке државе осем индијанаца који не плаћају данак. Али ако се, при изборима бирача за наименовање председника и подпредседника Савезних Држава, или при избору представника за конгрес, извршних и судских званичника, као и чланова законодавне скупштине неке засебне државе, одрече право гласања неком од мушких становника државе, који има 21 годину, и који је грађанин Савезних Држава, или ако се то право ма којим начином окрњи, осем случаја где би се то учинило због учешћа у побуни или ма због каквог злочинства, онда ће се основа представништва свести на размеру која буде постојала међу бројем искључених грађана и целокупног броја мушких грађана који имају 21 годину и станују у тој држави.

ТРЕЋИ ОДЕЉАК.

Неће моћи бити- сенатор или представник у конгресу, или бирач председника и подпредседника, неће моћи вршити никако грађанско ни војничко звање, ни у служби Савезних Држава, ни у служби неке засебне државе, онај који би се упустио у побуну против Савезних Држава, или који би указао помоћ непријатељима Савезних Држава, пошто је положио заклетву да ће бранити устав Савезних Држава, било као члан конгреса, било као званичник Савезних Држава, било као члан законодавне скупштине неке засебне државе, било као извршни или судски званичник неке државе. Али конгрес може поништити и ту неспособност ако се две трећине свакога дома изразе против ње.

ЧЕТВРТИ ОДЕЉАК.

Важност јавног дуга Савезних Држава, одобреног законом, не може се порећи. Под јавним дугом разумевају се и они дугови који су учињени за плаћање пензија и за на-

граде (bounties), због учињених услуга за угушење побуне. Али ни Савезне државе, ни икоја од појединачних држава неће признати ни платити никакав дуг учињен у корист побуне против Савезних Држава, нити ће признати за каку обавезност учињену у тој цели, ни икакву тражбину накнаде за губитак или ослобођење икаква роба. Сви ти дугови, све те обавезности, све те тражбине сматраће се за незаконе и неважеће.

ПЕТИ ОДЕЉАК.

Конгрес се овлашћује да осигура (to enforce) наредбе овога члана, сходним законом.

УСТАВ.

ДРЖАВЕ ЊУЈОРКА.

Благодарећи божјој доброти што нам је дозволила да изберемо форму наше владе, ми, народ државе Њујорка, издали смо следећи устав:

ЧЛАН I.

1. Законодавна власт државе биће поверена сенату и представничком дому.

2. Сенат ће се састојати из тридесет и два члана.

Сенатори ће се бирати међу сопственицима непокретних добара и наименовавање се на четири године.

Представнички ће дом имати сто двадесет и осам чланова, који ће се сваке године потчињавати новом избору.

3. И у једном и у другом дому решавање апсолутна већина.

Сваки ће издавати своје унутарње уредбе, и одостоверавати пуномоћја својих чланова.

Сваки ће наименовати своје званичнике.

Сенат ће избирати себи привременога председника, кад подгувернер не буде председавао или кад буде вршио дужности гувернера.

4. Сваки ће дом водити записник својих седница. Ти ће се записници предавати јавности потпунице, осем случаја где би било нужно да се један део истих задржи у тајности.

Седнице ће бити јавне; међу тим ако општи интерес захтева, могу бити и тајне.

Један дом неће моћи, без саизвољења другога, одгодити своје седнице на више од два дана.

5. Држава ће се поделити на осам диштрикта, који ће се звати сенаторски диштрикти. У сваком од њих избираће се по четири посланика.

Сенат ће се разделити на четири класе чим се буде скупило после првих избора који се буду учинили у след овога устава. Свака ће се од тих класа састојати из осам сенатора, тако да, у свакој класи, има по један сенатор из сваког диштрикта. Те ће се класе назвати прва, друга, трећа и четврта.

Места прве класе упразниће се на свршетку прве године, места друге на крају друге, места треће на свршетку треће а места четврте на крају четврте године. На тај начин, сваке године наименоваваће се по један сенатор у сваком сенаторском диштрикту.

6. Попис државних становника учиниће се 1825 год. под управом законодавне власти; а за тим ће се чинити сваких десет година.

У свакој првој сесји после пописа, законодавна ће скупштина на ново одређивати границе диштрикта, да би се, ако је могућно, увек налазио једнаки број становника у сваком од њих. Странци, урођеници и прици који не плаћају данак не ће се бројати при том рачунању. Границе диштрика

моћи ће се мењати само у више означеним епохама. Сваки сенаторски дистрикт имаће нераздвојно земљиште: а да се он образује, срезови се неће раздвљивати.

7. Представнике ће бирати срезови, и то тако да сваки срез наменује број посланика сразмеран броју својих становника. Странци, сиромаси и црнци који не плаћају данак неће се узимати у призрење при томе рачунању. У сесији која ће се држати после пописа, законодавна ће скупштина одредити број посланика које треба да пошаље сваки срез, и тај ће број остати непроменним до следећег пописа.

Сваки стари засебно организовани срез слаће представничкој скупштини по једног посланика. Нови срезови неће се правити док год им њихово људство не да право да изберу бар једнога представника.

8. Оба дома имају једнако право на поднашање свију предлога.

Предлог усвојен једним домом може бити измењен другим.

9. Члановима законодавне скупштине даће се, у име накнаде, извесна сума која ће се одредити законом и плаћати из државне благајнице.

Закон којим би се повисила та накнада моћи ће се извршити тек оне године која буде следовала за оном у којој је издан. Накнада дава члановима законодавног тела моћи ће се повисити само до 3 долара (16 франака и 5 сантима).

10. Ни сенат, ни законодавна скупштина, ни гувернер неће моћи наименовати ни једнога члана ма кога дома, докле год траје његово пуномоћје, за званичника грађанског реда.

11. У домовима неће моћи имати места ни један члан конгреса, нити какав судски или војни званичник Савезних Држава.

Ако би неки члан законодавне скупштине био позван у конгрес, или наименован на какво грађанско или војно звање за службу Савезних Држава, његов ће избор за та нова звања упутирати његово место.

12. Сваки предлог који буде одобрен сенатом и представничким домом, мора се поднети гувернеру пре него што постане државни закон.

Ако га гувернер одобри, он ће га потписати; на против, ако га не одобри, он ће га повратити, објаснивши узроке свога непримања, дому који га је први предложио. Дом ће све гувернијерове побуде увести потпунице у седнични записник, на ће приступити новом испитивању. Ако се, после другог претреса, две трећине присутних чланова на ново изразе за предлог, онда ће се послати, заједно с гувернијеровим примедбама, другом дому: Овај ће га на ново испитати; и ако га две трећине присутних чланова одобре, онда ће он добити силу закона; али у овим последњим случајевима, гласови ће се давати са хоћу и нећу, и глас свакога члана увешће се у записник.

Сваки предлог који не буде враћен за десет дана (изузимајући недељу) од кад је поднесен гувернеру, добиће силу закона као да га је гувернер потписао, осем случаја кад би законодавно тело одгодило своје седнице у току тих десет дана. У том случају сматраће се као да предлог није ни поднесен.

13. И сами они званичници којих звања нису привремена (*holding their offices during good behaviour*) могу се збацили ако се оба дома за то изразе. Али у том случају нужио је одобрење двеју трећина изабраних представника и већине чланова сената.

14. Политичка ће се година почињати првог Јануара, законодавно тело треба да се скупља сваке године првог уторника месеца Јануара, осем ако би закон одредио други дан.

15. Избори за наименовање гувернијера, подгувернијера, сенатора и представника, почеће се првога понедељника месеца Новембра 1822 год.

Сви доцнији изборни држаће се увек од прилике у исто време, то јест у месецу Октобру или Новембру, као што законодавна скупштина буде законом уредила.

16. Гуверниер, подгуверниер, сенатори и представници који буду први изабрани по овоме уставу ступиће у дужности првога Јануара 1823 год.

Гуверниер, подгуверниер сенатори и чланови представничког дома који су сада у дужности остаће у истој до првога Јануара 1823 год.

ЧЛАН II.

1. Имаће право да гласа у вароши или кварту где стањује, а не на другом месту, за наименовање свију званичника који ће сада или или у будуће бити изабрани народом, сваки грађанин који има двадесет и једну годину и који буде становао у овој држави једну годину пре избора у коме хоће да учествује, који осем тога буде пребивао шест последњих месеци у вароши или срезу где може гласати, и који угоднији која претходи изборе, буде плаћао држави или округу данак на непокретност или на личност: или који, наоружан и спреман, буде вршио за годину дана војну службу у народној војсци. Ови последњи услови неће се захтевати од оних које закон ослобођава свакога данка, или који нису у народној војсци за то што служе у пожарној чети.

Исто ће тако имати право гласања грађани од двадесет и једне године који буду становали у држави за три године које претходе избор, а последње године у вароши или срезу где могу дати свој глас, и који осем тога буду, у току исте године, лично припомогли поправљању путова, или платили свој рад новцем, по наређењу закона.

Ни један црнац неће имати право гласања, осем ако би за три године уживао грађанска права, ако годину дана пре избора притежава непокретну сопственост у вредности од 250 долара (1337 фран. и 50 сант.), слободну од свакога дуга и интабулације. Црнац који буде плаћао данак на ту сопственост, а тако исто и таксу, имаће право гласања у сваком избору.

Ако принци не притежавају непокретно добро које је мало час споменуто, они неће плаћати никакав непосредни данак.

2. Потоњим законима моћи ће се лишити права гласања свако лице које је или које би било осуђено на срамну казну.

3. Закони ће одредити начин којим грађани треба да докажу своје изборно право кога су услови мало пре постављени.

4. Сви ће се избори вршити средством писаних цедуљица, осим оних који се односе на општинске званичнике. Начин којим ће се ови последњи вршити одредиће се законом.

ЧЛАН III.

1. Извршна ће се власт поверити гувернеру на две године.

У исто време и за исти период изабраће се један подгувернер.

2. Да ко може бити изабран за гувернера треба да буде рођени грађанин Савезних Држава, да буде слободан закупац, да има тридесет година, и да је становао пет година у држави, осем ако, за то време, није одсуствовао из општег интереса државе или Савезних Држава.

3. Гувернер и подгувернер бираће се у исто време и у истим местима где и чланови законодавне скупштине, и већином гласова. У случају једнаке поделе гласова из међу два или више кандидата за гувернера и подгувернера, домови законодавнога тела изабраће из међу тих кандидата, путем балотирања и већином гласова, гувернера и подгувернера.

4. Гувернер ће бити врховни заповедник народне војске и адмирал државне морине; он ће моћи, у изванредним околностима, сазивати законодавну скупштину или само сенат. Он ће морати, при отварању сваке сесије, да саопшти законодавној скупштини стање државе и да јој препоручи мере

које буде сматрао за нужне: он ће руковати административним, грађанским или војним пословима са владиним званичницима, обнародоваће решења законодавне скупштине, и брижљиво ће се старати о верном извршењу закона.

У накнаду за своје услуге, он ће примати, у одређено време, извесну суму новца која се неће моћи ни повисити ни смањити у ономе времену за које буде изабран.

5. Гувернер ће имати право да чини милост, или да одлаже извршење после осуде, осем случаја издајства или оптужења од стране представника. У овом последњем случају одлагање се може продужити само до првог састанка законодавне скупштине, која може или учинити милост, или наредити извршење пресуде, или продужити рок.

6. У случају кад се гувернер оптужи, или кад се збаци са звања, или кад да оставку, или кад умре, или кад се удали из земље, његова права и дужности предаће се подгувернеру, који ће их задржати до истека одређенога времена, или ако је упражњење места проузроковано оптужењем или одсуством, до ослобођења или повратка гувернеровог. Међутим гувернер ће остати главни заповедник свију војни сила државе кад његово одсуство буде проузроковано ратом и одобрено законодавном скупштином.

7. Подгувернер ће бити председник сената, али он ће имати решавајући глас само у случају једнаке поделе гласова. Ако, за време гувернеровог одсуства, подгувернер оде из државе, да оставку, умре, или ако буде оптужен, или збачен, председник ће сената¹ вршити гувернерове дужности док се гувернер не замени другим или док његова неспособност не престане.

ЧЛАН IV.

1. Официри народне војске бираће се и постављати овим начином:

¹ Приремени председник назначеован сходно § 3. члан I. устава.

Под официри или официри до капетана закључно, гласовима датим на писмено од чланова њихових узајамних компанија.

Баталјони командири и виши региментски официри, писменим гласовима официра својих баталјона и регимената.

Ђенерални бригадири, вишим официрима својих узајамних бригада.

На послетку Ђенерални мајори, Ђенерални бригадири и региментски пуковници или баталјони командири, наименоваваће штабне официре својих дивизија, бригада, регимената или баталјона.

2. Гуверниер ће наименовати, и, са одобрењем сената, постављати Ђенералне мајоре, бригадне инспекторе, и штабне начелнике, изузимајући Ђенералног комисара и Ђенералног ађутанта. Овога последњег постављаће сам гуверниер.

3. Законодавца ће скупштина законом определити време и начин избора официра народне војске и начин којих ће се њихов избор достављати гуверниеру.

4. Официри ће примати своје дипломе од гуверниера.

Дипломисане официре моћи ће лишити звања само сенат на захтевање гуверниера, наводећи побуде из којих се захтева одузимање звања, или војни суд решењем, сходно закону.

Садањи официри народне војске задржаће своје дипломе и своја права под више наведеним условима.

5. У случају кад више означени начин избора и наименовања не би произвео побољшање у народној војсци, законодавца ће га скупштина моћи укинути и заменити другим, средством закона, али само с пристанком две трећине присутних чланова у сваком дому.

6. Државни секретар, контролор, благајник, државни адвокат, Ђенерални инспектор и Ђенерални комисар постављаће сеовим начином:

Сенат и скупштина представљаће сваки по једнога кандидата за свако од тих звања, за тим ће се скупити. Ако

ти избори нагну на исте кандидате, лица тако изабрава поставиће се у звања за која буду наменована. Ако пак буду представљена разна лица, избор ће се учинити општим гласањем, и већином гласова сената и скупштине састављених уједно.

Благајник ће се бирати сваке године. Државни секретар, контролор, државни адвокат, ђенерални инспектор и ђенерални комисар задржаваће своја звања за три године, осем ако би били збачени општим решењем сената и скупштине.

7. Гувернер ће наменовавати писменим актом, и, са одобрењем сената, постављати све судске званичнике, осем примирителних судија, који ће бити наменовани овако:

Комисија састављена из надзорника¹ (supervitors) свакога среза у држави састаће се законодавном скупштинском одређенога дана, и означиће, већином гласова, број лица који ће бити раван броју примирителних судија који се имају поставити у варошима среза; судије среских судова такође ће се састати и наменовати исто толики број кандидата; за тим, у време и место означено законодавном скупштином, надзорници и среске примирителне судије скупе се и изврше своје изборе. Кад се извесна лица једногласно изберу, они ту једногласност потврде сертификатом који оставе у архиву срескога секретара, и лице или лица наменована у тим сертификатима постају примирителне судије.

Ако избори комисије и среских судија буду са свим несагласни, или ако се буду само од чести саглашавали, онда ће они морати послати своје разне изборе гувернеру, који ће из тих кандидата узети и поставити онолико примирителних судија колико буде било потребно за попуњење упражњених места.

Примирителне ће судије остати на своме месту за че-

¹ Надзорници су званичници који од чести врше општинску администрацију, и који, осем тога, образују, кад се скупе, законодавну власт свакога среза.

тири године, ако их срески судови не би пре збацили, али у том случају судови морају изречно да наведу побуде збацивања; по они се не могу збацили ако им претходно није казано судским путем да су учинили дела која им се уратунавају, и ако нису могли поднети одбрану.

8. Шерифи¹, срески писари и архивари, као и писар среске вароши Њујорка, бираће се сваке три године, или кад се које место буде упузнило, и те ће изборе чинити бирачи тих дотичних срезова. Шерифи не могу вршити никакво друго звање, и могу на ново бити изабрани тек после три године пошто су изашли из службе. Од њих се може захтевати да од времена на време обнављају своје кауције, и ако их не би дали, њихово ће се звање сматрати као упузњено.

Срез неће никад одговарати за шерифова дела. Губернер може збацили тога званичника тако исто као и писаре и среске архиваре, али никад пре по што им је саопштио тужбе подигнуте против њих, и дао им прилику да се бране.

9. Судске писаре, осем оних о којима је говор у предидућем одељку, постављаће судови у којих буду вршили своје дужности, а дистриктне адвокате срески судови. Ти писари и адвокати остајаће на својим местима за три године, ако их не би пре збацили они судови који су их поставили.

10. Мерови свију вароша ове државе постављаће општински савети њихових општина.

11. Коронери ће се бирати истим начином којим и шерифи, и за исто време; њихово ће се збацивање вршити по истим формама. Законодавна ће скупштина одредити колико ће их бити; по свакојачко не може их бити више од четири на округ.

12. Губернер ће наименовати, и са одобрењем сената, постављати метре (*maîtres*) и канцеларијске аудиторе, који ће остати у звању три године, ако их сенат, на предлог гу-

¹ Извршиоци судских пресуда.

верниера, не би пре збацио; писаре и подписаре канцелар ће по својој вољи постављати и замењивати.

13. Писара суда овер и *terminer* (суд где се спорови пресуђују по саслушању странака) и писара општинских судница примирителних судова за варош и срез Њујорк, наименоваће општински примирителни суд вароши, и они ће остати у дужности докле год их суд буде трпео. Друге судске званичнике, којих наименовање није овде одређено, бираће разни судови, или гувернер, са одобрењем сената, као што закон буде наредно.

14. Специјалне судије и њихове помоћнике, као и њихове писаре у вароши Њујорку, наименоваће општински савет те вароши. Њихове ће дужности трајати онолико исто колико и дужности примирителних судија других срезова, и они ће се моћи збацили само на онај исти начин.

15. Народ ће и у будуће наименовати све оне чиновнике које данас наименовава. Звања за која овај устав није одредио начин наименовања, или која се у будуће буду увела, такође ће народ попуњавати, осем ако би закон другачије наредно.

16. Трајање звања које није одређено овим уставом, моћи ће се одредити законом, а ако то не буде учињено, онда ће оно зависити од воље оне власти која буде наименовала на та звања.

ЧЛАН V.

1. Суд коме ће се поднашати тужбе политичке природе (*trials by impeachment*)¹ и код кога ће се подизати нарекци о поправци погрешака (*correction of errors*), састојаће се из председника сената, сенатора, канцелара, судија највећег суда или већине њих. Кад така тужба буде поднесена против канцелара или некога судије највећег суда, онда ће се оптуженоме забранити вршење звања до ослобођења.

¹ Овде је реч о случају кад представнички дом оптужи сенату неког јавног званичника.

У случају апелата против пресуда канцеларије, канцелар ће извештавати суд о побудама своје прве пресуде, али при саветовању неће имати гласа; а ако се апелује због погрешке у суђењу највећег суда, судије тога суда такође ће излагати побуде своје пресуде, али неће учествовати у саветовању за прегледање пресуде.

2. Представнички дом има право оптуживати све цивилне државне званичнике за мито или утају, за злочинства или преступе; али за то је нуждан пристанак већине свију изабраних чланова.

Чланови суда којима је дужност да изреку пресуду услед тога оптужења, обвезаће се заклетвом или заветом, у почетку наредбе, да ће судити и изрећи пресуду по доказима. Осуду могу изрећи само две трећине гласова присутних чланова. Казна која се има досудити може се састојати само у одузимању звања и проглашењу да је осуђени неспособан за вршење ма каквога звања и за уживање ма какве почаст или користи у држави: али осуђени може тада бити на ново оптужен, по обичним формама, и кажњен сходно закону.

3. Канцелар и судије највећег суда остаће у својим звањима док год их буду добро вршили (*during good behavior*),¹ по они губе права на иста с навршеном шездесетом годишном свога живота.

4. Највећи суд састојаће се из једнога председника и две суђаје, али сваки од њих тројице може и сам за себе држати седнице.

5. Држава ће се законом разделити на сразмерни број округа, којих ће бити мање од четири или више од осам. Законодавна ће скупштина моћи од времена на време, по потреби мењати ту поделу. Сваки округ имаће по једног судију, који ће се постављати истим начином и за исто време као и судије највећег суда. Те окружне судије имаће исту

¹ Том се формом обично сдужи да се изрази да су судије независне, и да своја места могу изгубити само услед пресуде.

власт, да изричу сами своје пресуде, коју имају судије највећег суда у првостепеним пресудама, коју има суд оуег и *terminer* и кривични поротни суд. У осталом, законодавна скупштина може, по потреби, да да тим судијама, или средњим судовима, или нижим судовима, судоводство правичности (*equity powers*), по тако да се против истогa увек може апеловати на канцелара.

6. Судије средњих судова, и варошки рекордери постављаће се за пет година; али их сенат може збацити услед гуверниеровог захтевања поткрепљеног побудама.

7. Канцелар, судије највећег суда и окружне судије неће моћи вршити никакво друго јавно звање; ако би их законодавна скупштина, или народ изабрао ма за какво звање, тај избор неће важити.

ЧЛАН VI.

1. Чланови законодавне скупштине и сви административни или судски чиновници, изузимајући ниже званичнике које закон ослобођава, мораће, пре по што ступе у дужност изговорити или потписати следећу формулу заклетве или завета:

„Заклињем се свечано (или, по потреби, обећавам) да ћу остати веран уставу Савезних Држава и уставу државе Њујорка, и да ћу дужност... вршити верно и колико ми буде могућно добро.“

Никаква друга заклетва, изјава или искушење, не ће се моћи захтевати ни за какво звање или јавну службу.

ЧЛАН VII.

1. Ни један члан државе Њујорка неће се моћи лишити права и повластица осигураних свима грађанима државе, другим којим начином осем путем земаљских закона и пресудама својих перова.

2. Поротно суђење задржаће се неповредно и за свагда у свима предметима на које се до данас примењивало. Сваки

новоустановљени суд мораће се управљати по општем закону, изузимајући судове правичности, које законодавна скупштина може установити по овом уставу.

3. Исповедање и слободно вршење свију вера и свију богослужења, без икаквог прверства, дозвољено је свакоме, и биће увек; али слобода свести ујамчена овим чланом не може се раширити толико да би могла извинити развратна дела и поступке несагласне с миром и безбедношћу државе.

4. Будући да су еванђелски свештеници, по своје замишљању, посвећени служби божјој и старању о душама, и да не треба да буду узнемиравани у великим дужностима својега стања, то никакав еванђелски свештеник или поп ма кога наименовања неће се моћи позвати, ма у каквим околностима и ма из каквог узрока, ни на какво цивилно или војно звање.

5. Државна војска треба увек да буде наоружана, дисциплинирана и готова за службу; али сваки државни становник који би припадао ма којој вери у којој свест осуђује употребу оружја, биће ослобођен, плативши у новцу наплату коју ће скупштина законом одредити, и која ће се оценити према дужини времена и новчаном трошку који потребује добар војник.

6. Дејство привилегије *habeas corpus* моћи ће се привремено обуставити само у случају побуне или непријатељског напада, кад опште спасење захтева ту обуставу.

7. Нико неће моћи бити суђен на тужбе којима одговара највећа или срамна казна, ако није оптужен великом поротом. Од овога начела има више изузетака: први је изузетак кад сами представници оптужују; други, кад се гони народни војник у активној служби или војник стајаће војске у време рата (или у време мира, ако је конгрес дозволио држави да држи војску); трећи, кад се тиче малих крађа (*little larceny*): законодавна ће скупштина одредити те крађе.

власт, да изричу сами своје пресуде, коју имају судије највећег суда у првостепеним пресудама, коју има суд оуег и *terminer* и кривични поротни суд. У осталом, законодавна скупштина може, по потреби, да да тим судијама, или средњим судовима, или нижим судовима, судоводство правичности (*equity powers*), по тако да се против истога увек може апеловати на канцелара.

6. Судије средњих судова, и варошки рекордери постављаће се за пет година; али их сенат може збацити услед гувернеровог захтевања поткрепљеног побудама.

7. Канцелар, судије највећег суда и окупне судије неће моћи вршити никакво друго јавно звање; ако би их законодавна скупштина, или народ изабрао ма за какво звање, тај избор неће важити.

ЧЛАН VI.

1. Чланови законодавне скупштине и сви административни или судски чиновници, изузимајући ниже звањичнике које закон ослобођава, мораће, пре по што стуне у дужност изговорити или потписати следећу формулу заклетве или завета:

„Заклињем се свечано (или, по потреби, обећавам) да ћу остати веран уставу Савезних Држава и уставу државе Њујорка, и да ћу дужност... вршити верно и колико ми буде могућно добро.“

Никаква друга заклетва, изјава или искушење, не ће се моћи захтевати ни за какво звање или јавну службу.

ЧЛАН VII.

1. Ни један члан државе Њујорка неће се моћи лишити права и повластица осигураних свима грађанима државе, другим којим начином осем путем земаљских закона и пресудама својих перова.

2. Поротно суђење задржаће се неповредно и за свагда у свима предметима на које се до данас примењивало. Сваки

новоустановљени суд мораће се управљати по општем закону, изузимајући судове правичности, које законодавна скупштина може установити по овом уставу.

3. Исповедање и слободно вршење свију вера и свију богослужења, без икаквог прверства, дозвољено је свакоме, и биће увек; али слобода свести ујамчена овим чланом не може се раширити толико да би могла извинити развратна дела и поступке несагласне с миром и безбедношћу државе.

4. Будући да су еванђелски свештеници, по своме занимању, посвећени служби божјој и старању о душама, и да не треба да буду узнемиравани у великим дужностима својега стања, то никакав еванђелски свештеник или поп ма кога наименовања неће се моћи позвати, ма у каквим околностима и ма из каквог узрока, ни на какво цивилно или војно звање.

5. Државна војска треба увек да буде наоружана, дисциплинирана и готова за службу; али сваки државни становник који би припадао ма којој вери у којој свест осуђује употребу оружја, биће ослобођен, плативши у новцу набнаду коју ће скупштина законом одредити, и која ће се оценити према дужини времена и повчаном трошку који потребује добар војник.

6. Дејство привилегије *habeas corpus* моћи ће се привремено обуставити само у случају побуне или непријатељског напада, кад онште спасење захтева ту обуставу.

7. Нико неће моћи бити суђен на тужбе којима одговара највећа или срамна казна, ако није оптужен великом поротом. Од овога пачела има више изузетака: први је изузетак кад сами представници оптужују; други, кад се гони народни војник у активној служби или војник стајаће војске у време рата (или у време мира, ако је конгрес дозволио држави да држи војску); трећи, кад се тиче малих крађа (*little larceny*): законодавна ће скупштина одредити те крађе.

При сваком суђењу које се чини по тужби представника или велике пороте, оптужени може имати браниоца, као и у грађанским парницама.

Нико се не може судити два пут за једно исто дело услед тужбе којом захтева највећа казна, ни бити приморан да сведочи против самога себе у неком кривичном предмету, нити му се може одузети слобода, сопственост или живот противно законим наредбама.

Одузимање добара из општег интереса може се чинити само за праведну накнаду.

8. Сваки грађанин може слободно изразити, написати и публицирати своје мишљење о свачему, а одговоран је за злоупотребу тога права. За ограничење слободе говора или штампе не може се издати никакав закон. У свима тербама због списова којима се неко не смејава или опада, дозволиће се доказ дела; и ако порота мисли да су дела истинита, да су предана јавности из добрих побуда и у корисној цели, оптужени ће се ослободити. У тим споровима, порота ће судити и о праву и о делу.

9. За употребу прихода и располагање с имовинама државе, за законе приватног или месног интереса, са образовање, продужење, обнављање или предругојачење политичких и приватних друштава, нуждан је пристанак две трећине изабраних чланова сваке гране законодавне скупштине.

10. Доходак од продаје или уступања свију земаља припадлежних држави, осем оних које су задржане за јавну употребу, или истуиљене Савезним Државама, и тако звану фонд општинских школа, сачињавање и остаће вечно капитал, од кога ће се интерес неповредно употребљавати на издржавање општинских школа у држави.

На свима бродовима начињеним, или који би се доцније начинили, у свима бродобловним деловима канала између два велика језера на западу и северу Атланског океана наплаћиваће се бродарина. Та бродарина неће бити мања од оне коју су одобрили комисари канала, и специфицирали

у своме извештају законодавној скупштини од 12 Марта 1831 године.

Та бродарина као и такса на све сољане мајдане, установљена законом од 15. Априла 1817 год., и таксе од лицитационих продаја (осем једне суме од 33.500 долара коју је тај исти закон расположио), и на послетку износ прихода установљеног решењем законодавне скупштине од 13 Марта 1820 год. (на место таксе наплаћиване од путника на парним лађама), употребљују се и употребљаваће се на довршење водених саобраћаја, на плаћање интереса и отплату већ узајмљенога капитала, или који би се доцније узајмно, за довршење тих послова.

Та бродарина, те таксе од сољаних мајдана, од лицитационих продаја, установљене законом од 15 Априла 1817 год., као ни износ прихода одређеног законом од 13 Марта 1820 год., неће се моћи смањити или друкчије употребити до потпуне и савршене исплате интереса и узајмљеног капитала или који би се још узајмно за те послове.

Законодавна скупштина неће никад моћи продати ни отуђити сољане изворе који припадају држави, ни околне земље које могу бити пужне за њихово употребљавање, а тако исто ни водене путове, нити са свим нити од чести, јер то све јесте и треба увек да остане државна сопственост.

11. Никаква лутрија неће се у будуће одобрити; и законодавна ће скупштина законом забрањити у овој држави продају билета других лутрија осем оних које је закон већ одобрио.

12. Уговор са Индијанцима о набавки земље, који би био закључен или би се закључио у држави после 14 Октобра 1775 год. важиће само ако законодавна скупштина пристане на њ и одобри га.

13. Делови обичајнога права (common law), и акта законодавне скупштине насеобине државе Њујорка, који сачињаваху закон те насеобине 19 Априла 1775 год., и закључења конгреса те насеобине и конвенције државе Њујорка, која су

имала силу закона 20 Априла 1777 год., и која нису заста-
рела, или која нису укицута или измењена, као и декрети
законодавне скупштине ове државе, који су данас у сили и
важности, остаће и даље државни закони, са изменама које
законодавне скупштина буде нашла за добро да учини; али
сви делови тога обичајнога права и више именованих акта
који се не слажу са садашњим уставом, укидају се.

14. Свака уступка земље коју је учинио у овој држави
краљ Велике Британске, или лица вршећа његову власт, после
14 Октобра 1775 год., не важи и сматра се као да није ни
учињена; али ништа, у овоме уставу, неће ослабити важност
уступкама земље које је пре тога доба учинио краљ и ње-
гови претходници, или неће поништити повеље (chartes) које
је пре тога дао он или они, нити уступке или повеље које
је доцније дала држава или лица вршећа њезину власт, нити
ће нарушити обвезаности или укинути дугове учињене држа-
вом, особама и друштвима, нити права сопствености, слу-
чајна права, тражбине или ма какав судски поступак.

ЧЛАН VIII.

1. Сенату или представничком дому дозвољено је под-
нети једну или више измена у овом уставу. Ако је предлог
за измену потпомогнут већином изабраних чланова оба дома,
предложена измена или измене увешће се у њихове записнике,
са гласовима за и против, и предаће се надућој законодавној
скупштини на решење.

Те ће се измене предати јавности на три месеца пре
избора те законодавне скупштине; ако, по уласку те скуп-
штине у дужност, две трећине свију изабраних чланова у
сваком дому усвоје предложене измене, онда ће их законо-
давна скупштина морати да поднесе народу, у време и на
начин који она буде прописала.

Ако народ, то јест ако већина свију грађана који имају
право гласати за избор чланова законодавне скупштине, одо-

бри и потврди те измене, онда ће они постати саставни део устава.

ЧЛАН IX.

1. Овај ће устав постати извршан од 31 Децембра 1822 год. Све што се у њему односи на право гласања, на поделење државе на сенаторске дистрикте, на број чланова који се имају изабрати за представнички дом, на сазивање бирача за први поделака месеца Новембра 1822 год., на продужење дужности садање законодавне скупштине до првога Јануара 1823 год., на забрану лутрија и употребу јавних добара и прихода, на месне и приватне интересе, на издавање, препречавање, обнављање или на одгађање устава политичких друштава, биће извршено од последњег дана идућег Фебруара.

Првога понедељника идућег Марта, чланови садање законодавне скупштине положиће и потписати заклетву или обвезаност да ће бранити устав који ће тада бити у животу.

Шерифи, срески писари, и коронери изабраће се у изборима одређеним садањим уставом за први понедељак месеца Новембра 1822 год.; али ће ступити у дужност тек првога идућег Јануара. Декрети свију лица која се буду затекла у грађанским звањима 31 Децембра 1822 год., престаће важити; али та ће лица моћи да продуже вршење својих звања док се не учине нова наименовања или избори прописани овим уставом.

2. Закони сада постојећи о сазивању за изборе, о њиховом реду, начину гласања, скупљању гласова и објављивању резултата, вршиће се о изборима одређеним садањим уставом за први понедељак месеца Новембра 1822 год., у свему што буде применљиво, и садања законодавна скупштина издаће законе који би још могли бити нужни за те изборе, сходно садањем уставу.

Рађено у Конвенцији, у капиталуму вароши Албани,
десетог Новембра хиљаду осам стотна двадесет прве, а
четрдесет шесте године независности Савезних Америкапских
Држава.

За доказ чега потписалисмо

Данило Д. Томпкинс,	председник.
Џон Ф. Вакон,	} секретари.
Самуило С. Гардинер.	

СВРШЕТАК ПРВЕ СВРШЕ.

О ДЕМОКРАТИЈИ

У АМЕРИЦИ.

ОД

А. ТОКВИЉА.

С ФРАНЦУСКОГ ПРЕВЕО

Настас Петровић.

СВЕСКА ДРУГА.

Ово је дело награђено из књижевног фонда г. Илије Коларца.

У БЕОГРАДУ,
У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ
1874.

ГДЕ ЈЕ ШТО.

Страна.

Глава прва. Како се у строгом смислу може рећи да у Савезним Државама народ влада	1
Глава друга. О партијама у Савезним Државама	2
Остаци благодичке странке у Савезним Државама	9
Глава трећа. О слободи штампе у Савезним Државама	11
Глава четврта. О политичком удружењу у Савезним Државама	22
Глава пета. О влади демократије у Америци	32
О општем праву гласања	33
О народним изборима и о пагонима демократије у својим изборима	33
О узроцима који од чести могу да поправе те пагоне демократије	36
Уплив који је американска демократија чинила на из- борне законе	40
О јавним званичницима под владом амер. демократије	42
О самовољни званичника под владом амер. демократије	45
Административна несталност у Савезним Државама	48
О јавним теретима под владом америк. демократије	50
О пагонима америк. демократије у одређивању званич- ничке плато	55

Тегоба да се распознаду узроци који побуђују американску владу да буде штедљива	58
Могу ли се јавни трошкови Савезних Држава упоредити с јавним трошковима Француске	60
О подмићивању и пороцима оних који владају у демократији. О дејствима која отуда следеју на јавну моралност	65
За какве је напоре способна демократија	68
О власти коју американска демократија у опште врши над самом собом	71
Како америк. демократија врши спољне државне послове	74
Глава шеста. Какве стварне користи има америк. друштво од демократске владе	79
О општој тежњи закона под владом америк. демократије, о пагоу оних који их примењују	80
О јавном духу у Савезним Државама	85
О идеји права у Савезним Државама	89
О поштовању закона у Савезним Државама	92
Делатност која влада у свима честима политичкога тела у Савезним Државама; утицај који она чини на друштво	95.
Глава седма. О свемогућности демократије у Савезним Државама, и њеним дејствима	101
Како свемогућност већине увећава, у Америци, законодавну и админис. сталност	104
Тиранија већине	107
Дејства свемогућности већине на самовољу јавних званичника у Америци	111
О власти коју већина има у Америци над мислима	112
Дејства тираније већине на народни карактер Америкаца; о дворском духу у Савезним Државама	116
Највећа опасност америк. републике долази од свемогућности већине	119

Глава осма. Шта умерава тирапство већине у С. Државама. — Немање административне централизације	122
О духу законодавства у С. Државама, и како он служи демократији за претечу	124
Порота у Сав. Државама сматрана као политичка установа	134
Глава девета. Главни узроци са којих се демократска република одржава у С. Државама	142
Случајни или узроци провиђења који помажу да се одржи демократска репуб. у С. Државама	143
Уплив закона на одржање демокр. репуб. у Сав. Државама	156
Уплив нарави на одржање демокр. репуб. у Сав. Државама	157
О вери као политичкој установи, и како она много служи одржању демокр. републ. у Американаца	157
Посредни уплив верозакопних убеђења на политичко друштво у С. Државама	161
О главним узроцима силе верозакопа у Америци	167
Како изображење, обичаји и практично искуство Американаца олакшавају успех демократских установа	176
Закопи више служе одржању демокр. репуб. у С. Државама него физички узроци, а нарави више него закони	181
Да ли би закони и нарави били довољни да одрже демокр. установе и у другим државама ван Америке	186
Важност тога што претходи односно Јевропе	190
Глава десета. Неколико погледа на садање стање и вероватну будућност трију раса што живе на земљишту С. Држава	196
Садање стање и вероватна будућност индијских племена која живе на земљишту С. Држава	202

	СТРАНА.
Положај црне расе у Сав. државама; она је опасна белцима	219
Какав изглед трајања има америкашки Савез, каке му опасности прете	248
О републиканским установама у Сав. Државама, какав им је изглед трајања	286
Неколико погледа на узроке трговне величине Савез- них Држава	294
Закључак	303

О Д Е М О К Р А Т И Ј И

У А М Е Р И Ц И.

ДРУГИ ДЕО.

До сад сам испитивао установе, прегледао писане законе и описивао садашње форме политичкога друштва у Савезним Државама.

Али више свију установа и изван свију форума стоји суверена власт народа, која их по својој вољи попиштава или прешначава.

Остаје ми да покажем како ради та власт, која влада законима; какви су њезини нагони, њезине страсти; какви је тајни покретачи гурају, задржавају, или управљају у њезином неоспорном ходу; каква дејства производи њезина свемогућност, и кака јој је будућност спремљена.

Г Л А В А П Р В А.

Нако се у строгом смислу може рећи да у Савезним Државама народ влада.

У Америци, народ поставља и онога који издаје закон, и онога који га извршује; он сам поставља проту која казни повреде закона. Установе су демократске не само у своме начелу, него још и у свима својим развићима; тако народ непосредно наименовава своје представнике и бира их у опште сваке године,

да би их тим начином држао у потпунијој зависности. У ствари дакле народ управља, и, ма да је форма владе представничка, опет је за то очевидно да мњења, предрасуде, интереси, па и саме страсти народа не могу да нађу трајне сметње које би их спречавале да се не показују у свагдашњој управи друштва.

У Савезним Државама, као и у свима земљама где народ влада, већина влада у име народа.

Та се већина састоји поглавито из мирних грађана који, било из укуса, било из интереса, искрено желе добро земљи. Око њих се непрестано коменшају странке које траже да их привуку себи и да од њих направе себи ослонац.

ГЛАВА ДРУГА.

О партијама у Савезним Државама.

Велика подела партија. — Партије које су међу собом као противнички народи. — Партије у правом смислу. — Разлика између великих и малих партија. — Кад оне постају. — Њихови разни карактери. — Америка је имала великих партија. — Она их више нема. — Федералисте. — Републиканци. — Пораза федералиста. — Тегоба да се створе партије у Савезним Државама. — Шта се ради да се дође до тога. — Аристократски или демократски карактер који се налази у свима партијама. — Борба ђенерала Џаксона против бајке.

Пре свега морам да учиним једну велику поделу међу партијама.

Има тако пространих земаља, да разни народи који их обитавају, ма да су сједињени под једним истим суверенством, имају противне интересе, од куда се

међу њима рађа непрестано противборство. Разни делови једнога истог народа не сачињавају тада партије у правом смислу речи, него разне народе; и ако се изроди грађански рат, онда је то пре судар међу противничким народима него борба међу странкама.

Али кад се грађани не слажу у ономе што једнако интересује све делове земље, као, на прилику, општа начела владе, онда се морађа оно што ја називам правим партијама.

Странке су природно зло слободних влада; али оне немају у свако доба исти карактер и исте нагоне.

Има епоха кад народе тиште тако велика зла, да дођу на мисао да са свим промене свој политички устав. Има онет других у којима је зло још дубље, и у којима је и само друштвено стање у опасности. То је доба великих револуција и великих партија.

Између тих векова переда и беда, има других у којима друштва почивају и у којима се чини да људска раса одахњава. Но и то је, управо рећи, само нека привидност: време не зауставља свој ход за народе као год што га не зауставља ни за људе; и једини се и други сваки дан приближују будућности коју не познају; и кад мислимо да се не помичу, то је за то што не видимо њихове покрете. Народи иду; они изгледају непомични онима који трче.

Но било како му драго, има епоха у којима су промене које се чине у политичком устројству и друштвеном стању народâ тако споре и тако неприметне, да људи мисле да су дошли у последње (final) стање: људски дух држи тада да је тврдо стао на извесне темеље и не баца своје погледе даље од извесног хоризонта.

То је време спастака, и малих партија.

Ја називам великим политичким странкама оне странке које се држе више начела него њихових последица; опшности а не појединачних случајева; идеја а не људи. Те

странке имају, у опште, благородније карактерне црте, великодушније страсти, стварнија убеђења, слободнији и дрскији ход него друге. Засебни интерес, који увек игра највећу улогу у политичким страстима, овде се вештије сакрива под покривало јавнога интереса; он шта више уснева по некад да се сакрије погледима оних које одушевљава и покреће на рад.

Мале странке, на против, немају политичке вере. Почем се оне не осећају узвишене ни подупрте великим целима, њихов је карактер запојен самољубљем које се јасно види у сваком њиховом делу. Оне се увек на хладно распаљују; њихов је говор жесток, али ход им је страшљив и несигуран. Средства која употребљавају онако су исто бедна као и целъ коју себи постављају. Отуда долази што се чини да велики људи у једанпут ишчезну и да се душе затворе саме у се, кад после каке жестоке револуције наступи тишина.

Велике странке поремећавају друштво, мале га узбуђују; једне га раскидају, а друге га кваре; прве га по некад спасавају потресом, друге га увек без користи узнемиравају.

Америка је имала великих странака: данас их више нема: она је с тим много добила у срећи, али не у моралности.

Кад се рат за независност сврши, и кад дође време да се положи основе новој влади, народ се нађе подељен међу двема мњењима. Та мњења беху толико исто стара колико и свет, и налазе се у разним формама и под разним именима у свима слободним друштвима. Једно хтеде да ограничи народну власт, а друго да је рашири преко сваких граница.

Борба између тих двају мњења никад не би у Америкаца онако насилничког карактера као што је то често случај у другим местима. У Америци, обе странке беху сагласне у најглавнијим питањима. Да би побе-

дила, ни једна од њих немаде да уништи неки стари ред, ни да обори цело једно друштвено стање. Ни једна, по томе, не везаше опстанак многих особа за победу својих начела. Али оне дираху у нематеријалне интересе првога реда, као што је љубав к једнакости и независности. То беше доста да узбуди јаке и ватрене страсти.

Странка која хтеде да ограничи народну власт тражаше нарочито да примени своја начела на савезни устав, откуда и доби име *федерална* или *савезна*.

Друга, која се сматраше за искључног љубитеља слободе, назва се *републиканска*.

Америка је земља демократије. Федералисте беху дакле увек у мањини; али у њиховим се редовима налажаху скоро сви велики људи које беше произвео рат за независност, и њихова морална сила беше веома распрострајена. У осталом прилике им беху повољне. Пропаст прве конфедерације уплаши народ да не падне у анархију, и федералисте се користеше тим узгредним расположењем. За десет или дванаест година, они вршише послове и могоше применити, и ако не сва своја начела, а оно бар нека од њих; јер противположена матрица постајаше с дана на дан све бујнија, те се тако не смеде војевати против ње.

Године 1801, републиканци на послетку заузеше владу. Тома Џеферсон би наименован за председника; он им притече у помоћ славним именом, великим талентом и грдном популарношћу.

Федералисте су се увек одржавале само вештачким средствима и магловитим помоћима: добродетељ таленти њихових вођа, као и срећа прилика, били их довели до власти. Кад пак републиканци на исту, противна странка би напрасно погледна већина изрази се против ње, и она пут нађе у тако јакој мањини да на брзо

лим
или
да су
дођоше
глављена.
се у један
поче очаја-

вати. Од тога доба, републиканска или демократска партија чинила је освојење за освојењем и овладала је целим друштвом.

Кад федералисте видеше да су побеђени без паде на помоћ и у народу усамљени, они се онда разделише: једни се придружише победиоцима; други савише своју заставу и променише име. Има већ прилично година од кад су они са свим престаали постојати као странка.

Долазак федералиста на власт јесте, по моме мишљењу, један од најсрећнијих догађаја који су се збили после постанка великога америкаанскога савеза. Федералисте се бораху против необустваног стремљења свога века и своје земље. Ма како да беху добре или рђаве њихове теорије, оне имаху ту рђаву страну што не могаху у целини да се примене на друштво којим они хтедоху да управљају: што се догодило под Џеферсоном, догодило би се дакле пре или после. Али њихова влада бар даде новој републици времена да се утврди, и дозволи јој да поднесе без незгоде брзи развитак начела која су они обарали. Многа од њихових начела уђоше на посетку у символ њихових противника; и федерални устав који и данас постоји јесте трајни споменик њиховога отачаствољубља и њихове мудрости.

Тако дакле, у наше доба нема у Савезним Државама великих политичких странака. У њима се доиста налази странака које прете будућности Савеза; али их нема које би нападале садању форму владе и општи ток друштва. Странке које грозје Савезу не оснивају се на начелима, него на материјалним интересима. Ти интереси сачињавају у разним областима једне тако простране државе противничке народе пре него партије. Тако смо недавно видели да Север брани систем трговних забрана, а Југ да је устао на оружје за слободу трговине, из јединог узрока што је Север руко-

делан а Југ земљорадан, и што ограничавајући систем користи једном а никади другом.

У недостатку великих странака, Савезне Државе изобилују у малима, и јавно мњење о ситним питањима раздељује се до бескрајности. Не може се замислити колико се муче у Савезним Државама да створе странке; то није лака ствар у наше доба. У њима нема верозаконе мрзости, јер је вера у опште поштована и ни једна секта не влада; нема сталешке мрзости, почем је народ све и почем још нико не сме да се бори с њим; на послетку нема оних јавних беда којима се странке користе, почем материјално стање земље отвара тако пространо поље радности да је довољно оставити човека самога себи па да начини чудеса. Међу тим честољубље треба да створи странке, јер је тешко оборити онога који је у власти само тим што се хоће да заузме његово место. Сва већтина политичара састоји се дакле у образовању странака: политичар, у Савезним Државама, стара се најпре да позна свој интерес и да увиди који су подобни интереси који би се могли прикупити око његовога; за тим се пањти да дозна да ли случајно има у свету нека наука или неко начело које би се могло згодно ставити на чело новог друштва, те да му да право да се производи и да слободно циркулира. Он ради онако као што рађаху наши праоци који штампаху краљевску привилегију на првом листу својих дела, и придаваху је књижи, ма да јој она не беше саставни део.

Учинивши то, уведена је нова сила у политички свет.

Готово све домаће распре Американаца учине се странцу на први поглед неразумљиве или детињасте и човек не зна да ли да жали народ који се озбиљно занима подобним маленкостима, или да му завиди што је тако срећан те може с њима да се бави.

Али кад се брижљиво проуче тајни нагони који, у Америци, владају странкама, лако се увиђа да већина њих припадају више или мање једној или другој од двеју великих странака које деле људе, од кад има слободних друштава. Кад дубље загледамо у мисао странака, налазимо да једне раде да ограниче употребу јавне власти а друге да је рашире.

Ја не велим да американске странке увек имају јавну, па шта више ни тајну целъ да даду аристократији или демократији превагу у земљи; ја кажем да се аристократске или демократске страсти налазе у основи свију странака; и да су оне странкама душа, ма да се сакривају погледима.

Да наведем о томе један скорањи пример: председник нападе банку Савезних Држава; земља се узбуди и подели се у мњењу; просвећени сталези у опште пређоше на страну банке, народ се изрази у корист председника. Мислите ли да је народ знао да увиди узроке свога мњења у тако тешком питању где се и искусни људи устежу да се изразе? Боже сачувај. Али банка је велика независна установа; народ, који обара или подиже све власти, не може ништа против ње, на му то чудновато пада. У општем друштвеном покрету, та му непокретна тачка вређа очи, и он хоће да покуша да ли може и њу да поколеба као и све остадо.

Остаци благородничке странке у Савезним Државама.

Тајна опозиција богаташа демократији. — Они се повлаче у приватан живот. — Убуе који они показују у унутрашњости свога обиталишта за искључна задовољства и луксуз. — Њихова спољна простота. — Њихова привидна услужност према народу.

У народу који је поцепан разним мњењима, догађа се по пекад, кад се равнотежа међу странкама поремети, да једна од њих добије неоспорну превагу. Она скрха све препреке, утуца свога противника, и употреби цело друштво на своју корист. Побођени, који тада изгубе паду на успех, сакрију се или се ућуте. За тим наступи општа непомичност и опште ћутање. Цео народ чини се да има једну исту мисао. Странка која је победила устане и вели: „Ја сам повратила земљи мир, за то треба да ми се благодари.“

Али под том привидном једногласношћу још се скривају дубоке поцепаности и стварна опозиција.

То се догоди у Америци; кад демократска странка задоби превагу, она заузе искључну управу послова. Од тога доба, она је непрестано удешавала правни и законе по својој жељи.

У наше доба, може се рећи да су богати сталези друштва у Савезним Државама готово са свим изван политичких послова, и да богатство не само не даје никакво право, него је још стварни узрок немилости и препрека да се дође до власти.

Богаташи дакле више воле да оставе борбиште него да у њему издржавају борбу често неједнаку против најсипроманијих од њихових суграђана.

Почуја свном животу не могу да заузму место подобно ономе које заузимају у приватном, они остављају први и затварају се други. Они образују у држави као неко особено друштво које има своје засебне укусе и своја засебна уживања.

Богаташ се потчињава томе стању ствари као неком неизлечном злу; он шта више врло брижљиво избегава да да познати да га оно вређа; он јавно хвали благодсти републиканске владе и користи демократских форума. Јер, после мржње према својим непријатељима, шта је природније људма него да им ласкају?

Погледајте богатога грађанина! Не би ли човек рекао да је то неки средњовековни чинвутин који се боји да не да повода да се посумња о његову богатству? Његово је одело просто, његово је понашање скромно; између четири зида његова обиталишта обожава се луксуз; он ништа у то светилиште само неколико изабраних гостију које гордо назива себи равнима. У Јевропи нема благородника који би се показивао нескључивији од њега у својим задовољствима, завиднији на најмањим користима које даје привилегирано стање. Али кад изиђе из своје куће да пде да ради у неком прашљивом дућану који држи у средини вароши и послова, онда је сваком приступан. Сретне ли га на путу његов чизмар, зауставе се и почну разговарати. О чему они могу да се разговарају? Та два грађанина говоре о државним пословима, и неће да се растану а да се не рукују.

Усред тога привидног одушевљења и у тим пузећим формама на сирам господареће власти, лако је увидети у богаташа велику одвратност према демократским установама њихове земље. Народ је власт које се они боје и коју презиру. Ако би рђава демократска влада произвела некад политичну кризу; ако би се монархија икад показала у Савезним Државама као не-

што могућно, онда би се брзо увидела истина тога што кажем.

Два велика оружја која странке употребљују да дођу до цељи јесу новине и удружења.

ГЛАВА ТРЕЋА.

О слободи штампе у Савезним Државама.

Тегоба да се ограничи слобода штампе. -- Особити узроци које имају извесни народи да држе на ту слободу. — Слобода је штампе нужна последица народнога суверенитета као што га појимају у Америци. — Истина говора периодичне штампе у Савезним Државама. — Повремена или периодична штампа има своје сопствене нагоне; то доказује пример Савезних Држава. — Мњење Америкаца о судском кажњенију престапа штампе. — Зашто ј слободна штампа у Савезним Државама немоћнија него у Француској.

Слобода штампе не дејствује само на политичка мњења, него још и на сва мњења људи. Она не препичава само законе него и нарави. У једној другој чести овога дела, покушаћу да одредим ступањ утицаја који је слобода штампе чинила на грађанско друштво у Савезним Државама: постараћу се да покажем правац који је дала идејама, обичајима које је унела духу и осећањима Америкаца. За сад ћу пспитивати само дејства која је слобода штампе произвела у политичком свету.

Ја признајем да немам према слободи штампе ону потпуну и безусловну љубав која се има према стварима

ансолутно добрим по својој природи. Ја је волим много више због зала која сиречава него ли због добара која чини.

Кад би ми неко показао неко средње место између потпуне независности и потпуног потчињења мисли где бих се могао надати да се одржим, ја бих можда ту стао; али ко ће пронаћи то средње место? Ако пођете од безграничне слободе штампне па идете к реду, шта онда радите? најпре потчините писце поротницима; али поротници их ослободе, и оно што пређе беше мњење само једнога човека, сад постаје мњење целе земље. Учинили сте дакле сувише много и сувише мало; због тога морате да идете даље. Ви предате писце сталним суђајама; али судије су обвезане да саслушају пре него што осуде; што би се човек бојао да призна у књизи, то искаже у одбрани пред судом не бојећи се да за то буде кажњен; што би се нејасно казало у једном спису, повтори се тим начином у хиљаде других. Израз је спољна форма, и ако тако могу рећи, тело мисли, али не сама мисао. Ваши судови затворе тело, али душа им умакне и вешто им исклизне из руку. Ви сте дакле учинили сувише много и сувише мало; треба вам још даље. На послетку, ви предате писце цензорима; врло добро! приближавамо се. Но зар политичка говорница није слободна? Ви дакле нисте још ништа учинили; али ја се варам, увећалисте зло. Да ли ви, случајно, узимате мисао за једну од оних материјалних сила које се увећавају бројем својих агената? Хоћете ли да бројите писце као војнике једне војске? Противно свима материјалним силама, сила мисли често се увећава и самим малим бројем оних који је изражавају. Реч једнога моћнога човека, која сама продре у страст неке неке скупиштине, има више силе него нејасне више хиљадама беседника; чим се може слободно говорити само на једном јавном месту, то је толико као да би

се јавно говорило у сваком селу. Морате дакле да уништите и слободу говора као што сте уништили слободу писања; и сад сте постигли циљ: сваки ћути. Али где сте дошли? Пошлисте од злоупотребе слободе, и ја вас налазим под ногама једнога деспота.

Ишлисте од крајње независности до крајње потчињености, а нисте нашли, на тако дугом простору, ни једно једино место где бисте се могли зауставити.

Има народа који, осем општих узрока које напоменух, имају и особенних који их вежу за слободу штампе.

У извесних народа који тврде да су слободни, сваки агенат власти може некажљиво нарушавати закон, а земаљски устав не даје угњетенима право да се туже суду. У тих народа независност штампе не треба сматрати за једну од гаранција, него за једину оставшу гаранцију слободе и безбедности грађана.

Ако би дакле људи који управљају тим народима хтели да укину независност штампе, цео би им народ могао одговорити: пустите нас да се за та злочинства судимо пред обичним судијама, на ћемо онда може бити пристати да не апелујемо на јавно мњење.

У земљи где очевидно влада начело народнога суверенитета, цензура је не само опасност него још и велика бесмисленост.

Кад се сваком да право да управља друштвом, онда му треба признати и способност да избира од разних мњења која потресају његове савременике оно које му се највише допада, и да оцењује разна дела којих познавање може га руководити.

Народно суверенство и слобода штампе јесу дакле две са свим саодносне ствари: на против цензура и опште право гласања јесу две ствари које једна другој противурече и које се не могу за дуго одржати у политичким установама једнога истога народа. Између дванаест милиона људи који живе на земљишту Са-

везних Држава,¹ још се ни *један једини* није усудио предложити да се ограничи слобода штампе.

У првим новинама које нађох, дошав у Америку, беше следећи чланак, који верно преводим:

„У целој тој ствари, Џаксон (председник) је говорио као какав деспот без срца кога занима само мисао о одржању своје власти. Његово је грамжење за влашћу злочинство, и он ће у њему наћи своју казну. Његов је позив сплеткарење, и оно ће побркати његове плацове и одузеће му снагу. Он влада средством подмићивања, и његова кажљива сплеткарења обрукаће га и посрамити. Он се на политичком боришту показао као неки бесраман и необуздан играч. Он је до сада успевао; али се час правде приближава: он ће кроз кратко време морати да врати оно што је добио, да баци далеко од себе свој варљиви напрестак и да сврши у неком забиту где ће моћи у слободи да виче против своје лудости: јер кајање није својство његовога срца“.

(Vincenne's Gazette.)

У Француској многи мисле да у нас жестина штампе долази од несталности друштвенога стања, од наших политичких страсти, и од опште незгоде која отуда следује. Они дакле непрестано очекују да се друштво смири, па и штампа да се стисне. Што се мене тиче, ја бих радо приписао више означеним узроцима њезино грдно утицање на нас, али ја не мислим да ти узроци много утичу на њезин говор. Периодична штампа чини ми се да има своје засебне нагоне и страсти, независно од прилика у којима ради. Што се у Америци догађа, потпуно ме је уверило о томе.

¹ Сад је људство Савезних Држава три пута веће. При оваким и подобним случајевима, читалац не треба никад да смеће с ума да је ово дело писано још 1835 и 1836 год. — - Превод.

Америка је земља која можда у ово доба има у себи најмање револуцијоних клица. У Америци, међу тим, штампа има оне исте разрушљиве укусе које и у Француској, и онако је исто жестока али без истих узрока љутине. Она је у Америци, као и у Француској, она изванредна сила која је тако чудноватим начином помешана с добрим и злим, да слобода без ње не може да живи, а да се ред с њом једва може да одржи.

Али мора се признати да штампа у Савезним Државама има много мање силе него у нас. При том ништа није ређе видети у тој земљи него судску истрагу против штампе. Узрок је томе прост: Американци, усвојив начело народнога суверенитета, искрено су га применили у пракци. Они нису имали намеру да од елемената који се сваки дан мењају, начине уставе који би вечно трајали. Напасти постојеће законе није дакле ништа кривично, само ако се неће насилно да избегне њихово дејство.

Они у осталом држе да судови не могу да умеј штампу, и да се преступи слободне штампе тако рећ измичу испод руке која се пружа да их увати, јер је људски говор тако гибак да судови врло често не могу да га разложе. Они мисле да би се само онда могло стварно утицати на штампу кад би се нашао неки суд који би не само био одан постојећем реду, него још који би се могао ставити изнад јавног мњења које се покреће око њега; суд, који би судно не дозвољавајући јавност, изрицао пресуде без побуда, и казнио више намеру него речи. Сваки који би имао власт да установи и одржи подобан суд, узалудно би губио своје време гонећи слободу штампе; јер би он тада био апсолутни господар самога друштва, и могао би се ослободити писаца онако исто као и њихових списова. У штампарским предметима нема дакле у ствари никакве средине између робства и безграничне

слободе. Да би добио неочењива добра која даје слобода штампе, човек треба да уме да се потчини неизбежним злима која она порађа. Хтети добити та добра а избећи та зла, значило би предати се једној од оних обмана којима се обично дају запети болесни народи кад, уморени борбама и изнурени успљавањима, траже средства помоћу којих би могли учинити да у једно исто време опстану, на истом земљишту, непријатељска мишља и противна начела.

Немоћ новина у Америци долази из више узрока, од којих ови су главни:

Слобода писања, као и све друге, у толико је страшица у колико је повија; народ који никад није чуо да се пред њим претресају државни послови верује првом беседнику који се појави. У Англо-Американаца, та слобода постоји од кад постоје насеобине; штампа, у осталом, која може тако добро да распасти људске страсти, не може међу тим сама собом да их створи. Истина, политички је живот у Америци активан, многостручан, шта више и узбуђен, али га дубоке страсти ретко потресају; оне се ретко узбуђују кад материјални интереси нису изложени опасности, а у Савезним Државама ти интереси цветају. Да би се могло судити о разлици која у том смотрењу постоји између Англо-Американаца и нас, треба само бацити поглед на новине тих двају народа. У Француској, трговачки огласи заузимају врло мало места, а самих новости мало има; главни део новина запремају политичке пренирке. У Америци, три четврти грдних новина које имате пред очима напуњене су огласима, остатак је обично заузет политичким новостима или простим причама. Кад и кад само пађе се у неком сакривеном кутућу по која од оних ватрених репирака које су у нас обична храна читалаца.

Свака снага умножава дејство својих сила у толико више у колико више усредсређује њихову управу; то

је општи природни закон који посматрач увиђа испитивањем, и који је неки још сигурнији нагон увек показивао и најмањим деспотима.

У Француској, штампа има два разна рода централизације.

Готово сва њезина сила усредсређена је у једном истом месту, и тако рећи у истим рукама, јер она има врло мало органа.

Тако устројена у једном сумњачком народу, сила штампне мора да буде скоро безгранична. Она је непријатељ с којим влада може правити дужа или краћа примирја, али поред кога тешко може задуго да живи.

Ни један ни други од та два рода централизације не постоји у Америци.

У Савезним Државама нема престонице: знања, као и сила, растурени су по свима деловима тога просторног предела; зраци људскога ума, уместо да излазе из једне опште средсреде, укрштају се дакле у њему на све стране: Американци нису нигде поставили општу управу мисли, као ни општу управу послова.

То долази од месних околности које не зависе од људи; али ово што следује долази од закона.

У Америци нема штампарских патената, нема штемплова ни увођења новина у јавне регистре; на послетку закон о кауцијама непознат је.

Отуда долази да је издавање новина просто и лако предузеће; мало уписника довољни су да новинар може покрити своје трошкове: за то је број периодичних или полупериодичних списова у Савезним Државама невероватно велики. Најпросвећенији Американци приписују тој невероватној расејаности сила штампне њену немоћ: у Савезним Државама признато је као начело политичке науке то, да се дејства новина могу ослабити само ако им се број умножи. Ја не могу да представим себи како једна тако очевидна истина још није постала

у нас познатија. Ја лако појимам да они који хоћеју да праве револуције помоћу штампе траже да јој даду само неколико јаких органа; али што никако не могу да разумем, то је, да званични приврженици постојећег реда и природне потпоре постојећих закона мисле да ослабљавају дејство штампе тим што је концентришу. Јевропске владе чини ми се да поступају према штампи онако исто као што негда поступаху витези према својим противницима: оне су из сопственог искуства увиделе да је централизација јако оружје, па хоћеју да њиме снабду и свога непријатеља, без сумње за то да би им отпор био славији.

У Савезним Државама готово нема ни једне палатичке која не би имала своје новине. Лако је разумети да се међу толиким борцима не може да уведе ни дисциплина ни јединство рада: и за то сваки развија свој барјак. Сви политички листови у Савезу пису за или против администрације, него је нападају и бране са стотинама разних средстава. Новине дакле не могу да створе у Савезним Државама оне велике бујнице мњења које односе и најјаче насине или се преко истих преливају. То раздељење сила штампе производи још и друга дејства која су тако исто важна: како је основање новина лака ствар, то се сваки може занимати новинарством; с друге оне стране, такмичење чини те се од новина не могу да очекују врло велике користи: а то спречава велике индустријалне способности да се мешају у предузећа тога рода. У осталом баш кад би новине биле извор богатства, опет за то због њихове грдне множине не би било довољно талентних писаца да их уређују. Положај новинара у Савезним Државама уопште је дакле доста низак, њихово је васпитање недовршено, и начин изражавања мисли често им је простачки. А, већина је закон коме се у свему следује; она уводи извесне обичаје по којима се

за тим сваки управља. Скуп тих општих обичаја зове се дух; тако има судски и дворски дух. Дух новинара у Француској, састоји се у томе да говори жестоко али узвишено, а често и красноречно, о великим државним интересима. И ако увек није тако, то је за то што свако правило има изузетак. Дух новинара, у Америци, састоји се у томе да напада грубо, без припреме и вештине, страсти оних којима се обраћа, да оставља на страну начела па да напада људе; да прати ове последње у њихову приватну животу, и да открива њихове слабости и пороке.

Така злоупотреба мисли мора се сажаљевати. Доцније ћу имати прилику да покажем какав утицај чине новине на укусу и моралност амерканскога народа; а сада се, као што сам већ казао, бавим само политичким светом. Мора се признати да политичка дејства те неограничене слободе штампе посредно потпомажу одржање јавнога мира. Отуда следује да људи који су већ у високом уважењу код својих суграђана не смеју да пишу у новинама, и тако губе најстраховитије оружје којим би се могли послужити да узбуде народне страсти у своју корист.¹ Отуда нарочито следује да су лична мњења новинара готово без икакве важности у очима читалаца. Читаоци само хоћеју да сазнаду дела из новина, а новинар може да придобије своје мњењу неки утицај само ако та дела промени и изобрази.

При свем том, штампа има врло велику силу у Америци. Она растура политички живот по свима деловима тога пространог земљишта. Не затварајући никад очи, она непрестано открива тајне покретаче политике, и приморава јавне званичнике да предстају

¹ Они пишу у новинама само у ретким случајевима кад хоћеју да се обрате народу и да му говоре у своје име: на прилику, кад су против њих растурили лажни гласови па је нужно да ствар покажу онаку кака је.

редом суду јавнога мијења. Она прикупља интересе око извесних наука и образује символ партаја: кроз њу партаје говоре једна с другом ма да се не виде, и споразумевају се не долазећи у додир. Кад велики број органа штампе пође једним истим путем, њихов утицај с временом постане готово неоспоран, и јавно мијење, нападано увек с једне исте стране, подлегне на послетку њиховим ударима.

У Савезним Државама, поједине новине имају мало силе; али, при свем том, периодична је штампана прва сила после народа. (А).

Мијења која се образују под владом слободе штампе у Савезним Државама често су трајашнија од мијења која се стварају у другим државама под владом цензуре.

У Савезним Државама, демократија непрестано доводи нове људе на управу јавних послова. Због тога у мерама које влада предузима има мало свезе и реда. Али општа начела владе у њима су сталнија него у многим другим земљама, и главна мијења која владају друштвом показују се трајашнија. Кад нека мисао овлада духом американоскога народа, на била она наметна или луда, ништа није теже него искоренити је.

То се исто приметило у Енглеској, земљи где је кроз читав један век постојала највећа слобода мисли, и где смо видели најиспобедније предрасуде.

Ја приписујем то дејство баш ономе узроку који, на први поглед, изгледа као да би требао да спречава да се оно произведе, т. ј. слободи штампе. Народи у којих та слобода постоји остају постојани у својим мијењима толико исто из гордости колико из убеђења. Они их воде за то што им се чине праведна, и што су их они изабрали, и вежу се за њих не само као за нешто истинито, него још и за то што су њихова својина.

Има још много других узрока.

Један велики човек казао је *да се незнање налази на двема крајевима знања*. Можда би било истинитије рећи да се дубока убеђења налазе само на крајевима, а у средини да је сумња. Људски разум може се, заиста, посматрати у три разна стања која често наступају једно за другим.

Човек верује тврдо, јер усваја без дубоког испитивања. Он сумња кад му се учине примедбе. Често му пспадне за руком да разреши све своје сумње, и тада на ново почне да верује. У том случају, он не долази до истине случајно и не вата је у мраку, него је види пред собом и иде непосредно пезиној светлости.¹

Кад слобода штампе нађе људе у првом стању, она им још за дуго оставља тај обичај да верују тврдо без размишљања; али она сваки дан мења предмет пиховог несмишљеног веровања. Дух човеков продужава дакле видети на целом умном хоризонту само једну тачку, али та се тачка непрестано мења. То је време напрасних револуција. Тешко нараштајима који, први, напрасно дозволе слободу штампе!

Међу тим, круг нових идеја на скоро се обиће. Искуство дође, и човек потоне у сумњу и опште неповереће.

Може се узети да ће већина људи увек остати у једном од ових двају стања: вероваће не знајући за што, или неће тачно знати шта треба да верује.

Што се тиче онога другог рода самосталног и на размишљању основаног убеђења које постаје од науке и које се подиже из саме узбуђености сумње, до пјега могу доћи само врло мало људи.

¹ При свем том, ја не знам да ли то самостално и на размишљању основано убеђење икада уздиже човека до ревности и одапости, које улива догматична вера.

Приметило се да људи, у вековима верозаконе ревности, мењаху по кадито веру; док у вековима сумње сваки упорно остајаше у својој. То се исто догађа и у политици под владом слободе штампе. Будући се све друштвене теорије једна за другом нападају и осиправају, они који су усвојили једну од њих остају при њој, не за то што су уверени да је добра, већ за то што нису сигурни да има боље.

У тим вековима, људи се не дају тако лако убијати за своја мњења: али они их не мењају, и има, у исто време, мање мученика и мање отпадника.

Додајте том узроку овај други који је још јачи: у сумњи мњења, људи се на послетку предаду само нагонима и материјалним интересима, који су видљивији, онимљивији и по својој природи постојанији од мњења.

Врло је тешко решити питање: да ли боље влада демократија или аристократија? Али је јасно да демократија смета једном, а аристократија угњетава другог.

То је истина која постаје сама од себе и која не потребује пенитивања: ви сте богати а ја сам сиромашан.

ГЛАВА ЧЕТВРТА.

О политичком удружењу (асосијацији) у Савезним Државама.

Англо-Американци чине сваки дан употребу од права удруживања. — Три рода политичких удружења. — Како Американци примењују представнички систем на удружења. — Опасности које отуда произлазе по државу. — Велика конвенција (уговор) од 1831. односно ђумручке тарифе. — Законодавни карактер те конвенције. — За што неограничено вршење права удружења није тако опасно

у Савезним Државама као у другима. — За што се оно у њима може сматрати за нужно. — Корист удруживања у демократских народа.

Америка је земља где су се људи највише користили удружењем, и где је то снажно средство примењено на најразличније предмете.

Осем сталних асоцијација образованих законом под именом општина, вароша и срезова, имају још многе друге које за свој постанак и своје развиће имају благодарити само индивидуалним вољама.

Ставовник Савезних Држава учи се још од свога постанка да треба да се ослања на самога себе за одбрану од зала и незгода које се догађају у животу. Он с неповерењем и неспокојством погледа на друштвену власт, и позива је у помоћ само онда кад мора. То се почиње онажати још у школи где се деца потчињавају, и у самим својим играма, правилима која су она сама поставила, и казне међу собом преступе које су она сама определила. Тај се исти дух налази у свима делима друштвенога живота. Нека неприлика догоди се на путу, пролаз се обустави, циркулација се задржи; суседи се одмах скупе да се договарају шта да се ради: из те на брзу руку склопљене скупштине изиђе извршна власт која уклони зло пре него што ико помисли на неку власт која би постојала пре оних који су у ствари интересовани. Ако је реч о задовољству, грађани се удружују да би дали светковини више сјајности и правилности. На послетку, удружења се чине и за то да би се могло противстати умним непријатељима: против неумерености заједнички се бори. У Савезним Државама, удружења се чине у целин јавне безбедности, трговине и индустрије, морала и вере. У њима се људска воља пада да може све постићи слободним делањем скупне силе особа.

Доципије ћу имати прилику да говорим о дејствима удружења у грађанском животу; а сад морам да се ограничим само на политички свет.

Будући је право слободног удружења признато, грађани га могу на разне начине употребити.

Удружење се састоји само у јавном пристанку извеснога броја особа на ове или оне доктрине и у учињеној обвези да потпомажу да оне преовладају. Право такога удруживања готово се меша са слободом писања: међу тим удружење већ има више силе него штампа. Кад је неко миљење представљено асоцијацијом, оно мора да узме чистији и тачнији облик. Оно броји своје приврженике и меша их у своју ствар. Они уче сами познавати један другог, и њихова се ревност увећава с њиховим бројем. Асоцијација скупља успљавања духова који се удаљавају један од другог и снажно их тера цели коју је јасно означила.

Други ступањ у вршењу права удруживања јесте могућност скупљати се. Кад се неком политичком друштву дозволи да образује у извесним важним местима земље радна огњишта, његова делатност због тога постане већа и његов утицај проистиче. Ту се људи виде; извршна се средства уговарају, миљења се развијају с таким силом и таким жаром каки писана мисао не може никад да достигне.

Последњи ступањ у вршењу права удружења, у политичким предметима, у томе је што присталице једнога истог миљења могу да се скупе у изборне скупове, и да наименују пуномоћнике да их представљају у централној скупштини. Управо рећи то је представнички систем примењен на једну партију.

И тако, у првом случају, људи који исповедају једно исто миљење установљавају чисто умни савез; у другом се скупљају у мале скупштине које представљају само један део партије; на послетку, у трећем образују

као народ у народу, владу у влади. Њихови пуномоћници, подобни пуномоћницима већине, представљају скупну силу њихових присталица, и појављују се с привидном народношћу и свом моралном силом коју она даје. Истина је да они немају право издавати законе као што га имају народни представници; али имају власт нападати оне који постоје и у напред формулисати оне који треба да постоје.

Да претпоставим један народ који није са свим навикнут на употребу слободе, или у кога врх дубоке политичке страсти. Ако, у таком народу, поред већине која прави законе, замислим и једну мањину која само чини предлоге и примедбе а не решава, онда морам веровати да је јавни ред изложен великим опасностима.

Између доказа да је неки закон по себи бољи од другог, и доказа да њиме треба заменити тај други закон, велика је разлика. Али где дух просвећених људи још види велику разлику, ту уображење гомиле већ не види више никаку. У осталом догађа се по кад што да се народ раздели у две скоро једнак партије, од којих свака тврди да представља већину. Ако се поред власти која управља државом образују друга које је морална сила готово толико исто велика, може ли се веровати да ће се она за дуго ограничити само да говори а ништа да не ради?

Хоће ли она увек остати при тој метафизичкој поставци да је целу асоцијацију само да руководе мњења а не да их присиљавају, да светују да се неки закон изда, а не да га издају?

Што више посматрам независност штампе у њезиним главним дејствима, све се више убеђујем да је она у садашњих просвећених народа главни, и тако рећи суштествени елемент слободе. Народ који хоће да остане слободан има дакле право да захтева безусловно да се та независност поштује. Али неограничена слобода

удружења у политичким предметима не може се са свим смешати са слободом писања. Она није тако нужна као ова последња, а међу тим опаснија је од ње. Народ је може ограничити а да опет за то остане свој господар и да буде слободан. Он покаднито мора да је ограничи те да би и даље остао слободан.

У Америци је слобода удружења у политичким целима неограничена.

Пример који ћу навести показаше боље него све што бих могао казати до кога је ступња тине.

Познато је како је питање о тарифи или слободи трговине јако узбуђивало и потресало духове у Америци. Тарифа заштићаваше или нападале не само мишљења, него и врло јаке материјалне интересе. Север јој приписиваше један део свога благостања, Југ све своје беде и несреће. Може се рећи да је тарифа за дуго производила једине политичке страсти које су узбуђивале Савез.

Године 1831, кад расира беше највећма распаљена, један познати грађанин Месечјузеца напусти да предложи, преко новина, свима непријатељима тарифе да пошаљу у Филаделфију посланике ради договора о средствима којима би се трговини могла повратити слобода. Тај предлог обиђе силом нитамне за неколико дана сва места од Мена до Новог-Орлеана. Непријатељи тарифе махом га усвојили. Они се скупили са свију страна и наименоваше посланике. Већина тих посланика беху познати, а неколицина и славни људи. Јужна Каролина, која се доцније латила оружја за ту исту ствар, посла од своје стране шездесет и три посланика. Првог Октобра 1831, образова се у Филаделфији скупштина из више од двеста чланова, и, по американском обичају, назва се конвенција. Њезине седнице беху јавне, а рад узео законодаван карактер још од првога дана. Говорило се о обиму

власти конгреса, о теоријама слободе трговине, и на послетку о разним наредбама о ђумручини. После десет дана, скупштина се растури пошто је саставила адресу америкаанском народу. У тој се адреси разлагаше: 1. да конгрес нема право да одређује царинску тарифу, и да је постојећа тарифа неуставна; 2. да је противно интересима свакога народа, а парочито амерпканскога, да трговина не буде слободна.

Мора се признати да неограничена слобода удружења у политичким предметима није досад произвела, у Савезним Државама, жалосне последице које би се можда могле од ње очекивати у другим државама. Право удружења донесено је у Савезне Државе из Енглеске, и увек је у њима постојало. Употреба тога права прешла је данас у обичаје и нрави.

У наше доба, слобода удружења постала је нужна гаранција против тираниства већине. У Савезним Државама, кад нека странка дође на владу, онда сва јавна власт прелази у њезине руке. Њезини приврженици заузимају сва звања, и располажу свима организованим силама. Најодлучивији ђуди противле странке немогући да прекораче границу која их раздваја од власти, морају да се утврђују ван те границе. Мањина мора да противстави свуколику своју моралну силу материјалној сили која је угњетава. Дакле, једна се опасност противставља другој већој.

Свемогућност већине изгледа ми тако опасна по америкаанске републике, да ми се и само опасно средство којим је ограничавају чини као нешто добро.

Ја ћу овде да изразим једну мисао која ће подсетити на оно што сам казао говорећи о општинским слободама: нема земље где би удружења била нужнија да се спречи деспотизам партија или самовоља владаоца, него у онима где је друштвено стање демократско. У благородничких народа, тела другог реда

образују природно дружине које задржавају злоупотребе власти. У земљама пак где нема таквих дружина, ако појединци не могу вештачки и магновено да створе нешто што би надничало на њих, ја не видим препреке никакој тиранији, и шака бунтовника, или један човек, може угњетавати читав један велики народ.

Састанак једне велике политичке конвенције (јер их има свакојаких), која често може постати нужна мера, увек је, и у самој Америци, врло важан догађај који пријатељи своје земље само са страхом гледају.

То се јасно видело у конвенцији од 1831, где све спле одличних чланова скупштине беху употребљене на то да јој ублаже говор и ограниче предмет рада. Вероватно је да је конвенција од 1831 заиста учинила велики утицај на дух незадовољних и да их је спремила за отворени устанак који се догоди 1832, против трговачких закона Савеза.

Од свију слобода, неограничена слобода удружења, у политичким предметима, последња је коју народ може да поднесе. Ако га не баци у Анархију, она га сваки час доводи на праг исте. Та слобода, која је тако опасна, даје међу тим у нечему гаранције: у земљама где су удружења слободна, тајна друштва непозната су. У Америци има метежника, али нема сазаклетника.

О разном појимању права удружења у Јевропи и у Савезним Државама, и о разној употреби истог.

После слободе човека да ради сам, најприроднија му је слобода удружења својих сила са силама својих подобних ради заједничког рада. Право удружења чини ми се дакле да је по својој природи тако исто неотуђљиво као год и индивидуална (лична) слобода. Законодавац не може да га поништи а да не нападне само друштво. Међу тим, ако има народа у којих је

слобода удружења добротина и благодетна, има опет и таквих који је, својим претераностима, изопачавају, и од животнога елемента праве узрок разрушења и распадања. Мени се учинило да би упоређење разних путова којима иду друштва (асоцијације), у земљама где се слобода добро разумела, и у онима где се претвара у разузданост, било корисно и владама и партијама.

Већина Јевропаца још виде у удружењу ратно оружје које се спрема на брзу руку да се што пре огледа на бојном пољу.

Друштва се донета скланају у цели говора, али мисао о раду обузима још у напред све духове. Друштво је војска: у њему се говори само за то да се присутни преброје и разјаре, а за тим се напада на непријатеља. У очима оних који га састављају, закона средства могу изгледати као средства, али она нису никад једино средство успеха.

Тако се не разуме право удружења у Савезним Државама. У Америци, грађани који сачињавају мањину удружују се пре свега за то да би показали колико их има, и тако ослабили моралну снагу већине. Други узрок удружења јесте да се општим световањем и договарањем нађу најзгоднија средства за утицисање на већину, јер се удружени увек нападају да привуку већину на своју страну, и да за тим у њезино име располажу с влашћу.

Политичка су дакле друштва у Савезним Државама мирољубива по предмету, а закона по средствима; и кад тврде да хоће да победе само помоћу закона, она у опште говоре истину.

Разлика која у томе постоји између Американаца и нас зависи од више узрока.

У Јевропи има странака које се тако разликују од већине да се не могу надати да је икад придобију за се; и те странке држе да су по себи доста јаке да се

с њом боре. Кад једна така странка образује друштво, она неће да убеђује, него хоће силом да победи. У Америци људи који су својим мњењима врло удаљени од већине не могу ништа против њене власти: сви се други надају да је добију за се.

Величина онасности која долази од употребе права удружења сразмерна је дакле немогућности у којој су волике странке да постану већина. У земљи као што су Савезне Државе, где се мњења само у маломе разликују једно од другог, право удружења може остати неограничено.

Због неискључивости у слободи, ми (Французи) не видимо ништа друго у слободи удружења до право да можемо војевати против владе. Прва идеја странке, као и човека, кад дође до силе, јесте идеја насиља: идеја убеђења долази тек доцније; она се порађа из искуства.

Енглези, у којих странке имају тако разне целин, ретко злоупотребљају право удружења, јер га уживају од дужег времена.

Даље, у нас (Француза) људи имају тако страстан укус за рат, да нема тако бесмисленог предузећа, па баш кад би оно морало и државу срушити, у коме они не би сматрали за славу умрети с оружјем у руци.

Али од свију узрока који у Савезним Државама помажу да се насиља политичког удружења умере, најјачи је можда опште право гласања. У земљама где постоји опште право гласања, већина није никад сумњива, јер странка не може никад да се појави као представник оних који нису гласали. Друштва дакле знају, и сваки зна да она не представља већину. То следује из самога њиховог бића; јер кад би је представљала, онда би она сама мењала закон у место да захтевају реформу истог.

Тиме се морална сила владе коју она нападају веома увећава, а њихова слаби.

У Јеврони готово нема политичких друштава која не тврде или не мисле да представљају вољу већине. То тврђење или то веровање за чудо умножава њихову силу, и даје њиховим поступцима законни вид. Јер шта се може више извинити од насиља за одбрану погаженог права?

Тако се по кад што дешава да у грдној заплетености људских закона безгранична слобода поправља злоупотребе слободе, а безгранична демократија предупредује опасности демократије.

У Јеврони, политичка се друштва сматрају тако рећи за законодавни и извршни савет народа, који и сам не може да подигне гласа; полазећи од те идеје, она раде и заповедају. У Америци, где представљају у очима свију само мањину народа, она говоре и поднашају молбе.

Средства којима се друштва у Јеврони служе сагласна су с целин коју себи постављају.

Будући је главна цел тих друштава да раде а не да говоре, да се боре а не да убеђују, то је природно да морају да се организују са свим војнички, и да уводе обичаје и начела војничка. И за то их видимо да, колико се год може више, централизују управу својих сила, и да предају власт своју у руке врло малог броја.

Чланови тих друштава одговарају на лозинку као год војници у ратном походу: они исповедају начело насилне покорности, или боље, удруживши се, они су једним махом са свим жртвовали своје расуђење и своју слободну вољу. Због тога у тим друштвима често влада несноснија тиранија од оне која се чини у држави у име владе коју нападају.

То много смањује њихову моралну силу. Она с тим губе свети карактер борбе угњетених против угњетача. Јер како може тврдити да хоће да буде слободан онај који пристаје да се у извесним случајевима ропски

потчињава некима од својих подобних, који им предаје своју вољу, и потчињава им и саму своју мисао?

Американци су такође установили владу у политичким друштвима; али та је влада грађанска, ако могу тако да се изразим. У њима је сачувана лична слобода: сви људи иду у њима, као год и у држави, једној истој мети; али нико није обвезан да иде баш оним истим путем којим иду други. У њима човек не жртвује своју вољу и свој разум, него их употребљује да припомогне успех општега предузећа.

ГЛАВА ПЕТА.

О влади демократије у Америци. .

Ја знам да овде стајем на гореће земљиште. Свака реч ове главе вређаће у нечему разне странке које разделеју моју земљу. Но ја ћу при свем том казати све шта мислим.

У Јевропи се тешко могу да оцене прави карактер и постојани нагопи демократије, јер се у њој боре два противна начела, и не зна се управо који део треба приписати начелима по себи, или страстима које је борба породила.

У Америци није тако. Ту народ влада без сметња; он нема да се боји опасности нићи да освећује увреде.

У Америци је дакле демократија предана својим сопственим наклоностима. Њезино је понашање природно, и сви су јој покрети слободни. Ту је треба оцењивати. А за кога би то изучавање било интересантно и корисно, ако не за нас (Французе) које неки неодољив покрет сваки дан одвлачи, и који идемо као слени, можда деспотизму, можда републици, али за цело демократском друштвеном стању?

О општем праву гласања.

Напред сам казао да су све државе Савеза усвојиле опште право гласања. Оно се налази у народâ различнога друштвеног изображења. Ја сам имао прилику да видим његова дејства у разним местима и међу расама људи које су по свом језику, вери или наравима готово стране једна другој: у Луизијани као и у Новој Енглеској, у Ђурђијани као и у Канади. Приметно сам да опште право гласања не производи, у Америци, ни сва добра ни сва зла која се од њега очекују у Јевропи, и да су његова дејства у опште друкчија него што се претпоставља.

О народним изборима и о нагонима американске демократије у својим изборима.

У Савезним Државама, најодличнији људи ретко долазе и управу јавних послова. — Узроци тога појава. — Завист која у Француској узбуђује ниже сталеже против виших није француско, него демократско осећање. — За што се у Америци одлични људи често сами удаљавају од политичке каријере.

У Јевропи многи мисле а не кажу, или кажу а не мисле, да је једна од великих користи општега права гласања у томе што се њим доводе на управу државних послова људи достојни јавнога поверења. Народ, веде, не може сам собом да влада, али он увек искрено жели добро државе, и његов му нагон обично показује оне који то исто желе и који су најспособнији за управу.

Што се мене тиче, треба да кажем да, судећи по ономе што сам видео у Америци, ја не мислим да је

то истина. Дошав у Савезне Државе, бих изненађен кад видех како грађани у опште беху заслужни, а од оних који су на влади ретко који. Несумњива је истина да, у наше доба, у Савезним Државама најодличнији људи ретко долазе на јавна звања, и мора се признати да су ти случајеви бивали све ређи што је демократија више прекорачавала своје старе границе. Очеvidно је да се, од једног века, раса американских државника веома смањила.

То долази из више узрока.

Немогућно је, на ма шта се радило, подићи изобразење народа изнад једне извесне тачке. Узалуд ће се олакшавати приступ људским знањима, поправљати начини наставе и смањивати трошкови око науке, никад се неће моћи учинити да се људи изобразе и развију свој ум а да том послу не посвете времена.

Нужна граница умнога развића народа јесте дакле већа или мања лакост да живи а да не ради. Та је граница у неким земљама удаљенија, а у неким ближа; али да је никако не би било, требало би да народ нема да се брине о материјалним потребама живота, т. ј. да више не буде народ. Исто је тако дакле тешко замислити државу у којој би сви људи били врло изобразени, као што је тешко замислити државу у којој би сви грађани били богати. То су две саодносне тегобе. Ја ћу радо признати да маса грађана жели врло искрено опште добро: шта више, ја велим да у нижих сталежа друштва та жеља, у опште, мање пропизлази из личног интереса него у виших сталежа; али вештина да суде о средствима увек им више или мање недостаје, ма да искрено желе целу. Како дуго изучавање, колико разних појмова нужни су да се добије тачна идеја о карактеру само једнога човека! Највећи духови варају се у томе, а гомила простог народа да успе! Народ нема никад времена ни средстава за тај

посао. Он мора увек на брзу руку да оцењује и да се прихвата предмета који највише падају у очи. Отуда долази да шарлатани свакога рода познају тако добро тајну да му се допади, док његови прави пријатељи врло често пропадају у томе.

У осталом, демократији не оскудева увек способност да избере заслужне људе, него жеља и укус.

Не може се одрећи да демократске установе развијају осећање зависти у човекову срцу у врло високом ступњу. То не долази толико отуда што оне дају свакоме средства да се изједначи с другима, колико што та средства увек недостају онима који их употребљују. Демократске установе разбуђују страст једнакости и ласкају јој, а не могу никад сасвим да је задовоље. Та потпуна једнакост увек се измакне народу из руку у тренутку кад мисли да је увати, и, као што Паскало вели, вечно бежи од њега. Народ ватрено жели и тражи то добро које му је у толико драгоценије што је доста близу да га може познати, а доста далеко да га не може уживати. Надежда да ће успети узбуђује га, неизвесност успеха раснађује га; он се узнемирује, морје се, огорчава се. Све што је ма у чему узвишено над њим, изгледа му тада као сметња његовим жељама, и никаква узвишеност није толико законита да му не вређа очи.

Многи мисле да се тај тајни нагон који у нас наводи ниже сталеже да искључују из државних послова више, налази само у Француској. То је погрешка. Нагон о коме говорим није француски, него демократски. Политичке прилике могле су му дати особити горак карактер, али га нису произвеле.

У Савезним Државама, народ не мрзи више друштвене сталеже; али им је мало наклоњен, и брижљиво их држи ван власти. Он се не плаши великих талената, али слабо и мари за њих. У опште се примећује да

све што се подиже без његове помоћи тешко добија његову наклоност.

Док природни нагони демократије побуђују народ да уклања одличне људе од власти, други један тако исто јак нагон побуђује ове последње да се удаљавају од политичке каријере, где им је тако тешко да остану сасвим то што су и да раде а да се не понизе. Ту је писао изразно сасвим простосрдачно канцелар Кент. Чувени писац о коме говорим, пошто је похвално онај део устава који даје извршној власти право да поставља судије, додаје: „Вероватно је, донеста, да би најзгоднији људи за та звања били одвећ мало предустретљиви у понашањима, и сувише строги у начелима, и да због тога не би никад добили већину гласова на избору који би почивао на општем праву гласања.“ (Kent's commentaries, св. I, стр. 272). Ето шта је наштампано 1830 у Америци без приговора.

Ја сам убеђен да се потпуно варају они који сматрају опште право гласања за гаранцију доброга избора. Опште право гласања даје друге користи, али ту не.

О узроцима који од чести могу да поправе те нагоне демократије.

Противна дејства која велике опасности производе на народе као и на људе. — За што је Америка пре педесет година имала толико знатних људи на челу својих државних послова. — Утицање просвете и правди на народни избор. — Пример Нове-Енглеске. — Југозанадне државе. — Како извесни закони утичу на избор народа. — Избор у два ступња. — Његова дејства на састав сената.

Кад велике опасности загрозе држави, народ често срећно избере најспособније грађане да је спасу.

Приметило се да човек у великој опасности ретко остаје у своме обичном стању; он се тада или уздиже много више, или пада много ниже. То се исто догађа и народима. Крајне опасности, у место да уздигну народ, по катшто га сасвим убију морално; оне узбуђују његове страсти а не руководе их, и збуђују му разум, у место да га осветле. Јевреји се још дављаху у развалинама храма које се пушаху. Али се чешће види, у народа као и у људи, да се изванредне врлине порађају из претње опасности. Велики се карактери појаве тада као они споменници који су омотани поћном тамом на их у један пут осветле зраци некога пожара. Ђени се више не крије него се појави сам од себе, и народ, увидев опасности, заборави за неко време своје завидљиве страсти. Није ретко видети тада да из изборне кутије изиђу славна имена. Мало више казао сам да су американски државници нашега доба много нижи од оних који беху на управи државних послова пре десет година. То не долази само од закона, него и од прилика. Кад се Америка бораше за најправеднију ствар, хоћу рећи за ослобођење једнога народа од јарма другог народа; кад се рађаше да се један нов народ уведе у свет, онда се све душе подизаху да достигну висину цели за коју се бораху. У том општем узбуђењу, људи узвишенији над другима излажаху народу на сусрет, и народ, примајући их у наручја, стављаше их на своје чело. Али таки су случајеви ретки; суд се мора изрицати по обичном току ствари.

Ако пролазни догађаји по катшто могу да савладају страсти демократије, знање и просвета, а нарочито нарави, утичу на њезине склоности тако исто јако, али трајаније. То се врло добро примећува у Савезним Државама.

У Новој Енглеској, где су васпитање и слобода кћери морала и вере; где је већ старо и одавно стањено друштво могло да створи начела и обичаје, народ, који није хтео да зна ни за какве надмоћности које богатство и рођење производе међу људма, навикнут је да поштује умне и моралне надмоћности, и да им се драговољно потчињава: и за то видимо да демократија у Новој Енглеској чини боље изборе него ма где на другом месту.

Напротив, што се више силази к југу, у држави где друштвена свеза није тако стара ни тако јака, где је просвета мање распрострањена, и где начела морала, вере и слободе нису тако срећно сложена, онажа се да велики дарови и врлине постају све ређи у оних који владају.

Кад се на посетку дође у нове југозападне државе, где сасвим скорашње друштвено тело није још ништа друго до гомпла прописветова и спекуланата, човек мора да се удиви кад види у каквим се рукама налази јавна власт, и да се запита помоћу какве силе независне од законодавства и људи може држава да расти и друштво да напредује.

Има извесних закона који су демократске природе, а који међу тим могу од чести да поправе те опасне нагоне демократије.

Кад уђете у представничку салу у Вашингтону, морате да се зачудите простачком изгледу те велике скупштине. Око често узалудно тражи каквога славнога и чувенога човека. Готово сви њезини чланови незнатне су личности, којих име не даје мисли никаку слику. Они су већином сеоски адвокати, трговци, а често и људи из последњих сталежа. У земљи где је просвета готово свуда распрострањена, кажу да народни представници не знају увек да пишу правилно.

На два корака одатле отвара се мала дворана сената у којој се налази један велики део славних аме-

риканских људи. У њој се једва може наћи један једини човек који се у последње доба није ма у чему показао одличан. То су красноречни адвокати, одлични ђенерали, вешти званичници, или познати државници. Све речи које се чују у тој скупштини служиле би на част највећим парламентарним дебатама у Јевропи.

Откуда та чудновата противност? Зашто се језгра народа налази пре у овој него у оној другој дворани? Зашто представнички дом има у себи толико простачких елемената, док сенат изгледа као да је закупио све велике дарове и науку? Међу тим и један и други произлази из народа, и један и други производ је општег права гласања, и до сад се у Америци није подигао ни један глас који би потврдио да је сенат непријатељ народних интереса. Откуд дакле долази та тако грдна разлика? Ја познајем само једну чињеницу којом се то објашњава: представнички је дом производ непосредног избора, а сенат је производ избора у два ступња. Законодавну скупштину сваке државе бирају сви грађани, а савезни устав, претворив сваку од тих скупштина у изборно тело, узима из тих тела чланове сената. Сенатори дакле изражавају, премда посредно, резултат општега права гласања; јер законодавна скупштина која поставља сенаторе није благородничко или привилегирано тело које би имало своје изборно право само од себе; она суштствено зависи од целог грађана који је, у опште, бирају сваке године, и који увек могу руковати пезиним изборима, саставив је из нових чланова. Али довољно је да народна воља прође кроз ту избрану скупштину те да се у њој, тако рећи, изради и да из ње изиђе у племенитијој и лепшој форми. Тако изабрани људи увек дакле тачно представљају већину народа који влада; али они представљају само узвишене мисли које у њему постоје, великодушна осећања која га оду-

шевљавају, а не мале страсти које га често потресају и пороке који га обешчашћавају.

Иако је увидети да ће доћи време кад ће америкаanske републике морати да умноже двоступни избор у своме изборном систему, или да бедно пропадне међу стенама демократије.

Ја се нећу устезати да признам то; ја видим у двоступном избору једино средство да се употреба политичке слободе учини приступачном свима стадежима народа. Они који се надају да од тога средства начине искључно оружје неке странке, и они који га се боје, надају, како ми се чини, у једнаку погрешку.

Уплив који је американска демократија чинила на изборне законе.

Реткост избора излаже државу великим кризама. — Њихово чешће обнављање одржава је у грозничавој државици. — Американци су изабрали друго од ових двају зала. — Променљивост закона. — Хамилтоново, Мадисоново и Џеферсоново мишљење о томе.

Кад се избори догађају врло ретко, онда се држава при сваком избору излаже опасности преврата.

Партаје тада чине све што могу да уграбе срећу која им се ретко појављује; и будући да је зло за кандидате који пропадне готово неизлечиво, то се треба свачега бојати од њиховога честољубља које долази до очајања. Напротив, кад се зна да се избор мора скоро да обнови, онда побеђени имају више стрпљења.

Кад избори бивају брзо један за другим, онда се друштво непрестано налази у неким грозничавим потресима, и државни се послови вечно колебају.

И тако, с једне стране држава се излаже незгоди, а с друге онет револуцији. Први систем шкоди доброти владе, други грози њезином онстанку.

Американци су више волели да се изложи првом злу него другом. Они су се у томе управљали много више по нагоцу него по разуму, јер укус за променом постаје у демократији страст. Отуда следеју врло честе промене у законодавству.

Многи Американци сматрају непостојањство својих закона за нуђну последицу система кога су општа дејства полезна. Али ја држим да нико у Савезним Државама не одриче то непостојањство, и да га сваки сматра за велико зло.

Хамилтон, пошто је доказао ползу власти која би могла спречити или бар одложити обзнану рђавих закона, додаје: „Може бити одговориће ми се да власт за спречавање рђавих закона садржи у себи и власт за спречавање добрих. Та примедба не би могла задовољити оне који су били у стању да испитају сва зла која нам долазе од несталности и променљивости закона. Законодавно непостојањство највећа је љага наших устава.“ (Federalist №. 75).

„Лакост промене закона, вели Мадисон, и екцес који се може да учини од законодавне власти, чини ми се да су најопасније болести којима је наша влада изложена.“ (Federalist, №. 62.)

И сам Џеферсон, највећи демократ који је изишао из американке демократије, означио је исте опасности.

„Несталност наших закона, вели он, заиста је врло велико зло. Ја мислим да бисмо то зло могли избећи кад бисмо наредили да увек протече једна година откад се поднесе предлог закона на до коначног гласања о истом. После тога времена имао би наступити претрес и гласање, али тако да се ни једна реч не може из-

менити у предлогу; а ако би прилике захтевале скорије решење, предлог не би могла усвојити проста већина, него већина од две трећине оба дома“.¹

О јавним званичницима под владом американске демократије.

Простота американских званичника. — Они немају никаку униформу. — Сви су званичници плаћени. — Политичке последице те чињенице. — У Америци нема јавне каријере. — Шта отуда следује.

Јавни званичници, у Савезним Државама, губе се у гомили својих суграђана; они немају ни палате, ни страже, ни парадног одеа. Та простота оних који владају не зависи само од особине американскога духа, него и од основних начела друштва.

У очима демократије, влада није никако добро, него пуно зло. Треба дати званичницима извесну власт; јер на што би они били без те власти? Али спољашњи знаци власти нису неопходно нужни току послова; они узалудно вређају очи публике.

И сами званичници савршено осећају да су добили право да се својом влашћу узвисе над другима само под условом да се својим понашањем спусти на ону површину на којој су сви други.

Ја не могу да замислим никога ко би се простије понашао, ко би био свакоме приступачнији, ко би обраћао више пажње на захтеве, и ко би био учтивiji у својим одговорима, него што је званичник у Савезним Државама.

Ја волим тај природни ход демократске владе. У тој унутарњој сили која се више налази у звању него

¹ Писмо Мадисону, од 20 Децембра 1787.

у званичнику, у човеку више него у спољашњим знацима власти, ја видим нешто мушко чему се дивим.

Што се тиче униформе, држим да се претерује важност која јој се даје у веку као што је наш. Ја писам приметио да се званичник у Америци прима, у вршењу своје власти, с мање поште и уважења, ма да не носи униформу.

С друге онет стране, веома сумњам да особито одело побуђује званичнике да поштују сами себе, кад им то не лежи у карактеру; јер не могу да верујем да они више уважавају своју хаљину него своју личност.

Кад видим у Француској да се неки званичници бречају на странке, или да се с њима потпрдају, да подижу рамена при саслушавању одбране, и да се весело смеше при набрајању предмета који терете једну или другу странку, онда бих желео да им се скину званичне хаљине и да се обуку као и прости грађани, те да видим да ли их то не би опоменуло на природно достојанство људскога рода.

Ни један званичник у Савезним Државама нема униформу, али сви примају плату.

Ово што иде још природније следује из демократских начела него оно о чему смо напред говорили. Демократија може да окружи великолепношћу своје званичнике и да их покрије свилом и златом а да не повреди непосредно начело свога бића. Таке повластице пролазне су; оне су везане за звање а не за човека. Али установити бесплатна звања, значи створити једну класу богатих и независних званичника, образовати језгру благородства. Ако тада народ још задржава право избора, употреба тога права има дакле нужне границе.

Кад демократска република претвори платежна звања у бесплатна, ја држим да се отуда може закључити да она иде к монархији. А кад монархија почне да награђује бесплатна звања, то је сигуран знак

да ће да се претвори или у деспотску државу или у републику.

Замена плаћених звања бесплатним, чини ми се дакле да сама собом сачињава праву револуцију.

Ја сматрам за највидније знаке апсолутне власти коју демократија има у Америци то, што никако звање није бесплатно. Услуге учињене публици, на ма какве оне биле, плаћају се у Америци: и за то сваки не само има право, него и може да их чини.

Ако у демократским државама сви грађани могу да добију звања, они нису сви наклоњени да их траже. У њима се избор бирача често ограничава не условима кандидатуре, него бројем и способношћу кандидата.

У народа у којих се изборно начело распростире на све, нема, управо рећи, јавне каријере. Људи тако рећи случајно долазе на звања, и немају никакве сигурности да се у петима одрже. То је нарочито истина кад се избори чине сваке године. Отуда следује да су јавна звања у мирно доба слаб мамац за честољубље. У Савезним Државама, јавна звања траже људи умерених жеља. Велики дарови и велике страсти у оним се клоне власти, да би могли доћи до богатства; а често се догађа да се само они примају управе државних послова који се не осећају довољно способни за вршење својих сопствених послова.

Тим узроцима треба толико исто кољко и рђавим изборима демократије приписивати велики број простих људи који су на јавним звањима. Ја не знам да ли би народ у Савезним Државама изабрао велике људе који би се грабили за звања, али је извесно да се они не отимају за њих.

О самовољи званичника¹ под владом американске демократије.

За што је самовоља званичника већа у неограниченим монархијама и демократским републикама него у умереним монархијама. — Самовоља званичника у Новој-Енглеској.

Имају два рода владе под којима званичници чине много самовољства. То бива под неограниченом владом једнога и под владом демократије.

То дејство долази готово од сличних узрока.

У деспотским државама, ништа судба није осигурана; званичник зависи од ђуди деспота исто тако као и прост грађанин. Држећи увек у својој руци живот, имовину, а по катшто и част ђуди којима се служи, суверен мисли да нема ничега да се боји од њих, и оставља им велику слободу рада, јер држи да је осигуран да је они никад неће злоупотребити против њега.

У деспотским државама, суверен је тако заљубљен у своју власт, да се боји да га не скуче правила која је сам поставио; и да би се осигурао да се у његових агената не породн тежња противна његовим жељама, радо гледа да они раде више или мање по својој ђуди.

У демократским државама, већина може сваке године да одузме власт од оних којима ју је поверила, и због тога се не боји да је не употребе на зло против ње. Она може свакога тренутка да покаже своју вољу управљачима, и за то више воли да их остави да раде по своме пахођењу него да их веже за неко непроменљиво правило којим би, ограничив њих, ограничила и саму себе.

Кад се изближе загледа у ствар, увиђа се да самовоља званичника мора да буде још већа под владом демократије него у деспотским државама.

¹ Овде се под речју *званичник* разумевају сви они којима је дужност да извршују закон.

У овим државама, суверен може у једном тренутку да казни све погрешке које приметн; али он опет не може да увиди све погрешке које би требао да казни. Напротив у демократским државама, суверен је свемогућ, а у исто доба и свуда присутан: и за то видимо да су американски званичници много слободнији у делокругу који им закон означава него ма какав јевропски званичник. Њима се често само покаже цел којај треба да теже, а избор средстава оставља се њиховој слободној вољи.

У Новој Енглеској, на прилику, брига о састављању поротничког списка предата је одборницима сваке општине. Једино правило коме се у том обзиру подвргавају ово је: треба да изберу поротнике из броја оних грађана који уживају изборна права и који важе за добре и поштене грађане.¹

У Француској би се мислило да би живот и слобода људи дошли у опасност кад би се ма каком званичнику дало тако страховито право.

У Новој Енглеској, ти исти званичници могу да прилене на дувар у крчмама имена пијанаца, и да применом новчане казне забране становницима продавати им вино.²

¹ Види закон од 27 Фебруара 1813. Општа збирка Масачјузецких закона, св. II. стр. 331. Треба знати да се из тих спискова после коцком бирају поротници.

² Закон од 28 Фебруара 1787. Види општи зборник закона масачјузецких, св. I. стр. 302.

Ево текста тога закона:

„Одборници ће прилепити на дувар у механама, гостионицама и крчмама списак имена оних који су познати као пијанци, картаџије, и који су навикнути да губе време и новац у тим кућама; и газда тих кућа који би после те ономене трпео да поменуте особе пију и да се картају у његовом стану, или који би им продао опијајућа пића, биће осуђен на новчану казну.

Така цензорска власт побунила би народ у најпослушнијој монархији; међу тим у Амерпици јој се мирно покоравају.

Нигде закон није оставио шире поље самовољи него у демократским републикама, а то за то што у њима самовољство не задаје страх. Може се, шта више, рећи да је званичник у њима све слободнији што изборно право више сплази у ниже сталеже друштва, и што је време за које је изборан ограничење.

Отуда долази да је тако тешко претворити демократску републику у монархијну државу. Кад званичник престане бити изборан, он обично задржава права и обичаје изборнога званичника. Тада се долази у деспотизам.

Закон се само у умереним монархијама стара да при сваком кораку руководи јавне званичнике и у самом делу које им је означено. Узрок тога лако је показати.

У умереним монархијама, власт је подељена међу народом и владоцем. И један и други имају интереса да подложак званичника буде сталан.

Владалац неће да преда судбу званичника народу, јер се боји да не издаду и не изневере његову власт. Народ се опет плаши да му званичници не погаше слободу, ако би постали сасвим зависни од владоца. И тако, они на неки начин ни од кога не зависе.

Исти узрок који побуђује владоца и народ да учине званичника независним, побуђује их да траже гаранцију против злоупотребе његове независности, да је не би употребио против власти једнога или слободе другог. Обојица се дакле слажу у томе да је нужно да се јавном званичнику унапред прописује начин поступања, и обојица имају интерес да га подвргну правилима од којих се неће моћи да удали.

Административна несталност у Савезним Државама.

У Америци, друштвена дела често остављају мање трага него фамилијарна. — Новине су једини историјски споменици. — Како крајња административна несталност штоди управној вештини.

Будући да званичници остају у власти за врло кратко време, а за тим се на ново губе у гомилу која и сама сваки дан мења облик, то отуда следује да друштвена дела, у Америци, често остављају мање трага него дела неке просте фамилије. Администрација је тако рећи усмена и основана на обичају. При вршењу администрације не пише се ништа, или ако се што и напише, то одлети при најмањем ветрићу, као Сибилно лишће, и ишчезне без повратка.

Новине су једини историјски споменици Савезних Држава. Ако једног броја новина не стане, ланац је времена као раскинут; садашњост и прошлост не састају се више. Ја не сумњам да ће кроз педесет година бити теже наћи доставерне доказе о подробностима друштвенога живота данашњих Американаца, него о француској администрацији у средњем веку; и кад би се десило да какав варварски народ поплави Савезне Државе, онда би се морало прибећи историји других народа, те да се штогод сазна о народу који у њима живи.

Административна несталност продра је и у обичаје; готово бих могао рећи да је она данас сваком укусна. Нико се не брине о ономе што је пре њега рађено. Не усвајају се начини поступања; не праве се зборници; не скупају се документи, па баш ни онда кад би то било лако чинити. А ако случајно има докумената, онда се омет мало држи на њих. Ја имам у мојим картијама ориџиналних акта која су ми дата из административних надлежнихшта у одговор на нека моја

питања. У Америци, друштво изгледа као да живи од данас до сутра, као кака војска у ратном походу. Међу тим, извесно је да је вештина управљања наука; а све науке треба, да би могле напредовати, да скупе у једно позналаске разних поколења. Један човек, у току свога краткога живота, примети нешто, други открије неку идеју; овај измисли неко средство, онај паће неку формулу. Човечанство скупи узгред те разне плодове индивидуалнога искуства и створи науке. Врло је тешко да административни званичници у Америци ма шта науче један од другог. И тако, они уносе у друштвену управу знања која налазе растурена по народу, а не њихова сопствена. До крајности дотерана демократија шкоди дакле напретку управне вештине. У том обзиру, она је пробитачија народу који већ има административнога изобраежања, него оном који је новајлија у вршењу државних послова.

То се, у осталом, не односи само на административну науку. Демократска влада, која се оснива на тако простој и тако природној идеји, претпоставља, међу тим, увек врло изображено и врло научено друштво.¹ На први поглед рекао би човек да је она савремена првим људским вековима; али кад се из ближе загледа, лако се увиђа да је дошла после других влада.

¹ Излишно је и да кажем да онде говорим о примени демократске владе у целом неком народу, а не само у каквом малом племену.

О јавним теретима под владом американске демократије.

У свима друштвима, грађани се деле на извешан број класа. — Нагон који свака од тих класа уноси у управу државне финансије. — За што се јавни трошкови увећавају кад народ влада. — Шта чини те раскошност у Америци није тако страшна. — Употреба државнога блага под владом демократије.

Је ли демократска влада економна? Пре свега треба знати с чим мислимо да је упоредимо.

Питање би се лако решило кад бисмо демократску републику хтели да упоредимо с неограниченом монархијом. Нашли бисмо да су јавни трошкови већи у првој него у другој. Али то важи за све слободне државе, упоређене с неслободнима. Извесно је да деспотизам више упропаштава људе с тим што их спречава да производе, него што им узима оно што су произвели. Он сасушује извор богатства, а често поштује добивено богатство. Слобода, напротив, порађа хиљаду пута више добара него што уништава, и, у народа који је познају, приходи извори народа расту увек брже него данци.

Мени је за сад стало за тим да упоредим слободне народе, и да покажем какав утицај чини у њих демократија на државну финансију.

Друштва, као организована тела, управљају се при своме образовању по извесним сталним правилима од којих не могу да се удаде. Она су сложена из извесних елемената које налазимо свуда и у свима временима.

Увек ће лако бити разделити идеално сваки народ на три класе.

Прва ће се класа састојати из богаташа. Друга ће обухватати све оне који, и ако нису богати, имају свега довољно. У трећу ће доћи они који имају мало или немају нимало сопствености, и који живе нарочито од рада који им дају две прве класе.

Особа које спадају у те разне класе може, према друштвеном стању, бити више или мање; али се не може учинити да тих класа нема.

Извесно је да ће свака од тих класа управљати државном финансијом по сопственим нагонима.

Претпоставимо да сама прва класа прави законе: вероватно је да ће се она мало бринуту о уштеди јавнога новца, јер данак којим се оптерети кака велика имовина одузима само оно што је излишно, и слабо дејствује на њу.

Замислимо напротив да средње класе саме праве закон. У том случају можемо веровати да оне неће расипати порезе, јер ништа није тако штетно и убитачно као велики данак ударен на малу имовину.

Од свију слободних влада, влада средњих класа чини ми се да је, нећу рећи рајпросвећенија, а још мање највеликодушнија, али најекономнија.

Претпоставимо сад да последња класа искључно прави законе. Има вероватности да би се тада државни терети умножили место да се смање, и то из следећа два узрока:

Будући да већина оних који у том случају гласају за закон немају сопствености на коју би се могао ударити данак, то се чини да сав новац који се потроши у друштвеном интересу иде у њихову корист, а да им никад не штоди. Они пак који имају нешто мало имања, лако налазе средства да уреде данак тако да пада на терет само богаташима и да буде од користи само сиромасима, дакле нешто што богаташи не би могли учинити кад би били на влади.

Земље где би сиромаси¹ искључно имали законодавну власт не би се дакле могле падати великој штедињи у државним трошковима: ти би трошкови били увек велики, било за то што порези не би могли да падају на оне који их одређују, било што би били тако уређени да на њих не падају. Другим речма, демократска је влада једина у којој онај који одређује данак може избећи обавезност плаћати га.

Узалуд ће се примећавати да прави народни интерес захтева да се имање богаташа штеди, јер би народ иначе наскоро осетио оскудицу којој би он био узрок. Али не захтева ли тако исто интерес краљева да учине своје поданике срећним, а интерес благородника да знају у време отворити своје редове? Кад би удаљени интерес био претежнији од садањих страсти и потреба, онда никад не би било тиранских суверена ни искључног благородства.

Још ће ме ко год запитати: ко је икад помислио да да законодавну власт само сиромасима? Ко? Они који су установили опште право гласања. Да ли већина или мањина прави закон? Без сумње већина; и ако докажем да сиромаси увек сачињавају већину, нећу ли тада имати право да додам и то да сиромаси праве закон у земљама где су позвани да гласају?

А, извесно је да се досада, у свију народа на свету, већина састојала из оних који нису имали имања, али којих је имовина била тако мала и ограничена да нису могли живети угодно а да не раде. Опште право гласања даје дакле стварно друштвену владу сиромасима.

¹ Разуме се да реч *сиромас* има овде, као и свуда гдегод је употребљена у овој глави, односан смисао а не искључно значење. Америкашки сиромаси, упоређени с јевропским, често би изгледали као богаташи; међу тим с правом се могу назвати сиромасима кад се противстављају онима од њихових суграђана који су богатији од њих.

Штетни утицај који народна власт може по кадшто да чини на државну финансију врло се добро приметио у неким демократским републикама старог света, где се јавна благајница исцрпљаваше помагањем спроманих грађана, или давањем игара и позоришних представа.

Истина је да је представнички систем био готово непознат старом свету. У наше доба, народне страсти теже се појављују у јавним пословима: међу тим може се за извесно држати да ће доћи време кад ће се представник задахнути духом својих бирача, и да ће тим начином наклоности и интереси ових последњих добити превагу.

У осталом, што народ више постаје сопственик, раскош демократије задаје све мање страха; јер тада, с једне стране, народ мање потребује новац богатина; а с друге онет, много му је теже да не оптерети и самога себе ударајући данак. У том обзиру, опште право гласања било би мање опасно у Француској него у Енглеској, где је скоро сва сопственост која се може оптеретити сједињења у неколико руку. Америка, где велика већина грађања има имања, налази се у повољнијем положају од Француске.

Има још и других узрока који у демократским државама могу да умноже јавне издатке.

Кад благородство влада, људи који управљају државним пословима заштићени су самим својим положајем од сваке оскуднице; задовољни својом судбом, они захтевају од друштва нарочито силе и славе, а, узвишени над тамном гомилом грађана, не виде увек јасно како опште благостање може допринети њиховој сопственој величини. Они до душе не гледају без сажалења патње сиремаха; али не могу да осете њихове беде и невоље тако као кад би сами у њима били; ако само народ изгледа задовољан својом судбом, они се

држе за задовољне, и не очекују ништа више од владе. Благородство више мисли на одржање него на усавршење онога што постоји.

Напротив, кад је јавна власт у рукама народа, суверен тражи на све стране боље јер се осећа зло.

Тада се дух поправке распростире на хиљаде разних предмета; он силази до безкрајних ситница, и нарочито се бави поправкама које се могу добити само за новац; јер се хоће да се поправи стање сиромаша који не може сам себи да помогне.

Даље, у демократским државама постоји нека узбуђеност без одређене цели; у њима влада неки род вечне грознице која тежи за сваковрсним новачењем а новачења скоро увек стају много.

У монархијама и аристократијама, честољубивци ласкају природном укусу суверена за чувеним именом и влашћу, и тако га често наводе на велике трошкове.

У демократијама, где је суверен сиромашан, његова склоност може се добити само увећањем његовога благостања, што се готово увек само с новцем може извршити.

Даље, кад народ сам почиње да размишља о своме положају, онда му се појаве потребе које дотле није осећао, и које се могу задовољити само државном помоћу. Отуда долази да јавни терети у опште расту с цивилизацијом, и да се данци све више увећавају што се просвета више распростире.

Има још један узрок због кога је демократска влада често скупља него друга која. Демократија би по кадишто хтела да буде штедљива, али не може да оствари своју жељу за то што не познаје вештину штеђења.

Она често мења намере, а још чешће званничке, и за то се догађа да се њеним предузећима рђаво

управља, или да остају недовршене: у првом случају, држава чини трошкове несразмерне цели коју хоће да постигне; у другом пак чини непроизводне трошкове.

О нагонима американске демократије у одређивању званичних плате.

У демократијама, они који одређују велике плате немају изгледа да се њима користе. — Пажња американске демократије да повиси плату нижњих званичника а да смањи виших. — За што је то тако. — Упоређење плате јавних званичника у Савезним Државама и у Француској.

Демократије имају један велики узрок због кога су, у опште, штедљиве односно плате државних званичника.

Они који у демократским државама одређују плату врло су многобројни, и за то имају мало надежде да ће их икад примати.

Напротив, у благородничким државама они који одређују велике плате имају готово увек неку наду да ће се њима користити. Оне су капитали које они стварају за саме себе, или бар приходни извори које спремају својој деци.

При том мора се признати да се демократија показује врло штедљива само према својим првим званичницима.

Званичници другог реда плаћени су у Америци више него у другим државама, а напротив први званичници много мање.

Та противна дејства долазе од једног истог узрока. У оба случаја, народ одређује плату јавним званич-

ницима; он мисли на своје сопствене потребе, и то га упоређење обавештава. Будући да он живи у великом благостању, то му се чини природно да и они којима се служи треба да деле с њим то благостање.¹ Али кад одређује плату великим државним званичницима, онда се удаљава од свога правила и ради на случај.

Сиромах нема јасан појам о потребама које могу осећати виши друштвени сталежи. Сума која је за богаташа незнатна, сиромашу, који се задовољава с нужним, изгледа грдно велика; и он држи да је државни гуверниер, који има две хиљаде талира годишње плате, срећан и да му треба завидети.²

Ако почнете да га обавештавате да представник једнога великога народа треба да се појављује у извесној сјајности у очима странаца, он ће вас у почетку разумети; али кад помисли на своје просто обиталиште и на слабе плодове свога труднога рада, и кад замисли шта би он могао да изврши с том платом која вама није довољна, онда се изненади и готово уплаши од толиког богатства.

Додајте томе још и то да је нижи званичник готово на једној висини с народом, док је виши над њим. Први дакле још може да пробуди у њему осећање о своме интересу, а други почиње порађати завист у њему.

¹ Благостање нижих званичника у Савезним Државама зависи још од једног узрока. Тај је узрок са свим стран онштим нагонима демократије: свако је приватно занимање врло производно; држава не би нашла званичнике другог реда кад не би пристала да их добро плати. Она је дакле у стању трговачког предузимача који мора да издржава штетну такмичу при својој штедљивости.

² Држава Охијо која има милион становника плаћа свом гувернеру само 1.200 долара, или 6.504 франка.

То се врло јасно види у Савезним Државама где се чини да плате опадају у оној истој размери у којој власт званичника расти¹.

Напротив, под владом аристократије виши званичници обично добијају врло велике плате, а мали често једва имају од чега да живе. То долази из узрока сличних опима које мало час наведох.

¹ Да бих ту истину јасно представио, довољно ће бити да испитам плате неколиких званичника савезне владе, и да их упоредим с платама француских званичника који имају слично звање.

Савезне Државе
Министарство финансије
(treasury department).

Пријавник	3.754 фр.
Најмлађи писар	5.420 »
Први писар	8.672 »
Главни секретар	10.840 »
Министар (secretary of state)	32.520 »
Президеат	135.000 »

Француска¹
Министарство финансије.

Пријавник министарства	1.500 фр.
Најмлађи писар	1.000—1.800 »
Најстарији писар	3.200—3.600 »
Главни секретар	20.000 »
Министар	80.000 »
Краљ	12.000.000 »

Ја можда нисам имао право што сам узео Француску за упоређење. У Француској, где демократска начела продиру све више и више у владу, већ се види врло велика тежња у домовима да повисе мале плате, а нарочито да смање велике. Тако, министар финансије који год. 1834 прима 80.000 фр. годишње плате, добијао је 160.000 под царевном; начелник министарства финансије који прима 20.000, примао је под царевном 50.000.

¹ Све што следује сад је измењено. (Преводник).

Ако демократија не појми задовољства богаташа или им завиди, аристократија опет не разуме беде сиромаха, или боље не познаје их. Сиромах, управо рећи, није једнаке природе с богаташем; он је биће некога другог рода. Аристократија се дакле слабо брине о судби својих нижих званничка. Она им поклања плату само онда кад одреку да је служе за сувише малу цену.

Тврдичка склоност демократије према вишим званцима узрок је што се погрешно тврди да је она економна.

Истина је да демократија даје онима који су на челу њезине управе толико да једва могу поштено да живе, али она троши грдне суме на помагање оних који су у нужди, или на олакшавање народних уживања¹. То је боља употреба државних прихода, али не економија.

У опште, демократија даје мало онима који су на управи, а много простим грађанима. Са свим је противно у аристократијама где се државним повцем нарочито користи онај staleж који управља државним пословима.

Тегоба да се распознаду узроци који побуђују америчанску владу да буде штедљива.

Снај који тражи у делима стварни утицај који закони чине на човечанство, изложен је врло великим

¹ То се најбоље може видети из буџета за издржавање сиротиње и за јавну наставу. Године 1831, потрошено је у држави Њујорку 1,290.000 фран. на помагање сиротиње. А сума одређена за јавну наставу подиже се до 5,420.000 фр.

Држава Њујорк имала је године 1830 само 1,900.000 становника што не износи два пут толико колико је људство Севернога округа у Француској.

погрешкама, јер ништа није тако тешко оделити као како дело.

Један је народ природно лакоумислен и одушевљив, други разборит и од рачуна. То зависи од самога његовога физичнога састава или од удаљенијих узрока које ја не познајем.

Има народа који воле представништво, ларму и весеље, и који не жале да потроше у ветар милион франка. Има онет других који цене само усамљена задовољства, и који као да се стиде да се покажу задовољни.

У извесним земљама, лепота здања много се цени. У другом онет не даје се никака вредност вештачким предметима, и презире се све оно што не доноси ништа. У неким се воли добро име, а у неким се повац претпоставља свему другом.

Независно од закона, сви ти узроци врло јако утичу на управу државне финансије.

Што се Американцима није десило да потроше народни новац на јавне или опште светковине, то не долази само отуда што у њих народ одобрава порез, него отуда што не воли да се весели.

Што они не држе на украсе архитектуре, и што цене само материјалне и позитивне користи, то није само за то што су демократски народ, већ и за то што су трговачки народ.

Обичаји приватнога живота прешли су у јавни живот; и у њих треба добро разанковати штедње које зависе од установа, од оних које долазе од обичаја и парави.

Могу ли се јавни трошкови Савезних Држава упоредити с јавним трошковима Француске.

Да би се оценила величина јавних терета, треба узети у призрење народно богатство и данак. — Колика је имовина и колики су терети Француске, не зна се тачно. — За што нема наде да ће се имовина и терети Савеза сазнати. — Покушаји писца да сазна количину данака у Пенсилванији. — Оипти знаци по којима се може познати величина данака у некога народа. — Последница тога истраживања за Савез.

У последње време много су се бавили упоређењем јавних трошкова Савезних Држава с француским. Сав тај посао није имао никакoга резултата, и ја држим да ћу с мало речи моћи да докажем да друкчије није ни могло да буде.

Да би се могла оценити величина јавних терета у некога народа, двоје је нужно: пре свега треба познати богатство тога народа, а за тим треба знати који део тога богатства даје он на државне трошкове. Онај који би тражио да сазна колики су данци, а не би познавао изворе из којих се они црпу, узалуд би се мучио; јер није толико важно да се сазнаду издаци, колико њихов одношај к приходу.

Онај данак који богаташ лако подноси, може да упропасти сиромаха.

Богатство народā састоји се из више елемената: први састављају непокретна добра, други покретна.

Врло је тешко сазнати колико један народ има обдељиве земље, и колика је природна или индустријом добивена вредност те земље. Још је теже оценити сва покретна добра некога народа. Она су тако разнострука и тако многобројна да се готово не могу прорачунати.

И ми видимо да и народи који су у Јевропи најпре дошли до цивилизације, па и сами они у којих је административна власт врло централизирана, још досад нису тачно определили стање своје имовине.

У Америци се још и не мисли то чинити. А како би се човек још могао и надати да у томе усне у тој новој земљи где се друштво још није мирно и коначно станило, где народна влада нема на расположењу, као што има француска влада, мноштво агената којима може заповедати и чијим силама може управљати; где се, на послетку, не прави статистика, јер нема никог који би могао да скупља документе или који би имао времена да их промотри и уреди?

Тако дакле, саставни елементи нашега прорачуњавања не могу се добити. Ми не познајемо упоредну имовину Француске и Савеза. Богатство Француске још није познато, а за опредељење богатства Савеза нема средстава.

Но ја ћу, за један тренутак, да оставим на страну то поређење; одричем се истраживања одношаја данка к приходу, и ограничавам се само на то да знаћем колики је данак.

Читалац ће признати да нисам олакшао свој посао тим што сам сузио круг истраживања.

Ја не сумњам да ће француска централна управа, потпомогнута свима званичницима којима располаже, да знаће тачно колики су непосредни или посредни данци које грађани плаћају. Али тај посао, који приватан човек не може да предузме, и сама француска влада није довршила, или бар није показала његов резултат. Ми познајемо државне терете; целина окружних издатака позната нам је; али не знамо шта се збива у општинама: нико дакле засада не може казати коју суму достижу јавни издаци у Француској.

Ако се сад повратим на Америку, тамо наилазим на многобројније и непобедније тегобе. Савез ми тачно показује износ својих терета; ја могу да набавим засебне буџете од двадесет и четири државе из којих се он састоји; али ко ће ми показати шта троше грађани за среску и општинску управу¹?

Савезна власт не може да примора владе појединих држава да нам тај предмет осветле; а те владе баш и кад би хтеле да нам помогну, сумњам да би нас

¹ Американци имају, као што се види, четири рода буџета: Савез има свој; државе, срезови и општине имају тако исто своје. Док сам се бавио у Америци, много сам се мучио да сазнам износ јавних издатака у општинама и срезовима главних држава Савеза. Лако сам могао добити буџет великих општина, али ми је било немогућно да набавим буџет малих. — Ја дакле не знам управо колики су општински издаци. Што се тиче среских издатака, имам неке документе који, при свем том што су непотпуни, можда ће узбудити љубопитство у читаоцу. Ја имам да благодарим доброти г. М. Рихарда, старог мера Филадельфије, за тринаест среских буџета Филадельфије за годину 1830. То су буџети Либанона, Центра, Франклина, Лафажета, Монтгомерија, Ла Луцерна, Дофина, Бутлера, Алеханија, Коломбије, Нортумберленда, Нортамптона и Филадельфије. У тим срезовима било је 1839 год. 495.207 становника. Ако бацимо поглед на карту Пенсилваније, видимо да су тих тринаест срезова растурени у свима правцима, и потчињени свима општим узроцима који могу утицати на земљу; тако да је немогућно казати за што они не могу да даду тачан појам о финансијском стању срезова у Пенсилванији. Ти су срезови потрошили 1830 године 1,800,221 франак, што износи 3 фр. и 64 сантима на једног становника. Ја сам прорачунао да је сваки од тих становника дао, год. 1830, на савезне потребе 12 фр. и 70 сант., и 3 фр. и 80 сант. на трошкове Пенсилваније. Отуда следује да су ти грађани исте године дали друштву, у име свију јавних трошкова (осем општинских), 20 фр. и 14 сант. Тај је резултат, као што се види, двогубо непотпуни, јер је добивен само од једне године и од једнога дела јавних терета; али он има ту вредност што је сигуран.

могле задовољити. Осем природне тегобе тога предузећа, и само политичко устројство земље сметало би њихову успећу. Општински и срески званичници нису постављени владом, и не зависе од ње. Кад би држава хтела да набави извештаје који су нам нужни, може се дакле веровати да би јој у томе веома сметала небрижљивост нижих званичника којима би била принуђена да се служи.

У осталом било би изливно истраживати шта би Американци могли у томе да ураде, будући је извесно да досад нису ништа урадили.

Данас дакле нема у Америци или Јевропи ни једног човека који би могао да нам покаже шта плаћа годишње сваки грађанин Савеза у име друштвених терета.

Из свега тога закључујемо да је тако исто тешко с успехом упоредити друштвене трошкове Американаца с француским, као што је тешко упоредити богатство Савеза с богатством француске. Ја додајем да би и сам покушај тога поређења био опасан. Кад статистика није основана на строго тачним рачунима, она заводи с правог пута у место да га показује. Дух се лако даје преварити лажним изгледом тачности који она задржава баш и кад је погрешна, и спокојно се ослања на погрешке које су у његовим очима обучене у математичке форме истине.

Оставимо дакле бројеве на страну, и постарајмо се да нађемо доказе у другом чему.

Изгледа ли земља да је у материјалном благостању; задржава ли сиромаш помоћне изворе и остаје ли богаташу више него што му је потребно, пошто су платили држави; да ли обојица изгледају задовољни својом судбом, и старају ли се непрестано да је поправе, тако да капитал никад не оскудевају индустрији, а индустрија опет да не оскудева капиталима: то су знаци по којима се, у недостатку позитивних доказа, може

судити да ли су јавни терети које неки народ подноси сразмерни његовом богатству.

Посматрач који би судио по тим доказима без сумње би мислио да Американац Савезних Држава даје држави мање од свога прихода него Француз.

Али како би се могло појмити да је у ствари друкчије?

Један део францускога дуга резултат је двеју непријатељских поплава; Савез нема да се боји таквих поплава. Положај Француске приморава је да држи непрестано велику војску под оружјем; усамљеност Савеза дозвољава му да држи само 6000 војника. Французи издржавају скоро 300 убојних лађа, Американци имају само 52. Како би становник Савеза могао плаћати држави онолико колико плаћа становник Француске?

Није могућно дакле упоредити финансије двеју земаља тако разпог положаја.

Да ли је американска демократија донела штедљива о томе ћемо моћи изрећи суд ако будемо испитали шта се збива у Савезу, а не упоређењем Савеза с Француском.

Кад бацимо поглед на сваку поједину републику Савеза, увиђамо да њиховој влади често недостаје постојанства у намерама, и да не води непрестани надзор над људма које употребљава. Отуда са свим природно изводим последицу да она често мора узалудно да троши државни новац, или да даје за своја предузећа више него што је нужно.

Ја видим да се она, верна своме народном пореклу, униће из свих сила да задовољи потребе нижих друштвених сталежа, да им отвори путове к власти, и да распростре у њима благостање и просвету. Она издржава сиромаше, троши сваке године милионе на школе, плаћа све услуге, и великодушно награђује и најмање своје званичнике. Такав начин владања чини ми се да

је полезан и разуман, али морам признати да много кошта.

Видим да спремах управља јавним пословима и располаже народним приходима, и не могу да верујем да често, користећи се државним издацима, не навлачи државу на пове трошкове.

Ја дакле закључујем, и ако пећу да се служим непотпуним бројевима, пити да чиним ризична упоређења, да демократска влада Американаца не стаје јевтино, као што се то по некад тврди; и не бојим се да предскажем да би порези у Америци постали онолики исти колики су у већини јевропских аристократија или монархија, кад би се народи Савезних Држава нашли у великим ратним неприликама.

О подмићивању и пороцима оних који владају у демократији.

О дејствима која отуда слеђују на јавну моралност.

У аристократијама, они који владају по кадито покушавају да подмићују. — У демократијама често њих подмићују. — У првима, пороци дејствују непосредно на моралност народа. — У другима утичу посредно на народ, што је још страшније.

Аристократија и демократија пребацују једна другој да олакшава поткупљивање. У том обзпру треба ово разликовати:

У аристократским владама, људи који долазе на управу богати су и само власт жеде. У Демократијама, државници су спромаси и хоће да се обогате.

Отуда слеђује да су они који владају, у аристократским државама, слабо подмјтљиви и да слабо маре за новац, а у демократских народа да се догађа са свим противно.

Но будући да су они који у аристократијама хоће да дођу на владу богату, а број оних од којих зависи остварење њихове жеље често ограничен, то се влада тако рећи даје на апцитацију. Напротив у демократијама они који желе да дођу на власт нису готово никад богати, а број оних који их могу у томе помоћи врло је велики. Може бити да у демократијама има тако исто много људи који би се хтели продати, али у њима нема готово ни мало купаца; и, у осталом, морали би се поткупити врло многи те да се постигне цељ.

Од француских државника који су за последњих четрдесет година долазили на владу, више њих окривљивани су да су се обогатили о трошку државе и њезиних савезника; прекор, који је државницима старе монархије ретко чинен. Али, у Француској, готово нема примера да је глас некога бирача купљен за повац, а у Енглеској се то чини јавно и очигледно.

Никад нисам чуо да се у Савезним Државама подмићују они којима се влада; али сам често имао прилику видети да се сумња о поштењу јавних званичника. Још сам чешће слушао да се њихов успех приписује писким интригама и осудљивим сметкама.

Ако дакле људи који управљају благородничким државама по кадито подмићују, главари демократија опет бивају поткупљени. У једнима се непосредно напада моралност народа; у другима се посредно утиче на јавну свест, што је још страшније.

Изложени готово увек подозрењу, они који су на челу државе у демократских народа потпомажу тако рећи као влада злочинства због којих се окривљују. Они тим начином показују опасне примере добродетељи која се још бори, и дају славна срањења пороку који се крије.

Узалуд би се рекло да се непоштене страсти налазе у свима редовима друштва; да оне често ступају

на престо правом рођења; да се, по томе, може наћи врло презрителних људи на челу аристократских народа као и у демократијама.

Тај ме одговор ни мало не задовољава: у корупцији оних који случајно долазе до власти има нешто грубо и простачко што је чини заразно за гомилу простог народа; напротив, и у самој покварености великих властелних влада нека извесна благородничка префињеност, неки велпчанствени изглед који често спречава пезино даље распрострање.

Народ никад неће продрети у мрачни лабиринат дворскога духа; он ће увек тешко увиђати нискост која се сакрива под елегантним понашањима, изредним укусима и умиљатим говором. Али пократи јавно благо, или продати за новац државне склоности, то разуме и најгори песрећник и може ласкати себи да и сам то учини.

У осталом, гледати неморалност великаша, није тако опасно као што је опасно гледати неморалност која води велпчини. Кад прости грађани у демократији виде да неки човек из њиховога реда за неколике године доспе до богатства и власти, то их позорје зачуди и узбуди у њима завист; они траже да дознаду како је онај који им је јуче био раван данас дошао до права да њима влада. Приписати његово узвишење његовом дару или његовим добродетељима, незгодно је, јер би то значило признати да је он добродетељнији и способнији од њих. Они дакле приписују главни узрок тога неким од његових порока, и често имају право. Тако постане нека мрска смеша међу идејом нискости и власти, недостојности и успеха, ползе и бешчасћа.

За какве је напоре способна демократија.

Савез се само једном борио за опстанак. — Одушевљење у почетку рата. — Охлађење на свршетку. — Тегоба да се у Америци уведе попис сухоземне или упис морске војске. — За што је демократски народ мање способан за велике дуготрајне напоре од других народа.

Ја у напред кажем читаоцу да овде говорим о влади која се управља по стварној вољи народа, а не о влади која се ограничава само на то да заповеда у име народа.

Ништа није тако неодољиво као тиранска власт која заповеда у име народа, јер имајући моралну силу воље већине, она ради одважно, брзо и упорно како би само поједини човек могао радити.

Доста је тешко казати за колике је напоре способна демократска влада у време народне опасности.

До сад никад није било велике демократске републике. Назвати тим именом олигаркију која владаше у Француској 1793, била би увреда за републике. Једине Савезне Државе дају нам то ново позорије.

А, за ово по века од кад је Савез образован, опстанак му је био само једанпут у опасности: у време рата за независност. У почетку тога дугачкога рата, народ је показао црте изванредног одушевљења за услугу отаџбини.¹ Али што се борба више продужаваше, обично се самољубље све више појављиваше: новац више не долажаше у јавну благајницу; људи не ступаху у војску; народ још жељаше независност, али уступаху пред средствима која беху пужна да се она

¹ Једна од најчудноватијих црта, по моме мишљењу, огледа се у одлуци Американца да не пију теј за извесно време. Они који знају да људи у опште више држе на споје обичаје него на свој живот, чудиће се без сумње том великом пожртвовању целог једнога народа.

пзвојује. „Узалуд смо увећали порезе и променили до-
садашњи начин купљења, вели Хамилтон у Федерали-
сту (№ 12); опште је очекивање увек бивало преварено,
и благајница државна остала је празна. Демократске
форме управе које леже у демократској природи наше
владе, и реткост новца која долажаше од рђавог стања
наше трговине, осујећавале су до сада све покушаје
да се скупе знатне суме. Разне законодавне скупштине
разумеле су на послетку будалаштину таквих покушаја.“

Од тога доба, Савезне Државе нису имале ни један
озбиљан рат.

Да би се могло судити о жртвама које су демокра-
тије способне да поднесу, треба дакле чекати време
кад американски народ буде принуђен да преда својој
влади половину својих прихода, као што је чинила
Енглеска, или кад буде морао у једанпут да изведе
двадесети део свога људства на бојно поље, као што
је чинила Француска.

У Америци је попис војника непознат; у њој људи
ступају у војску за новац. Обавезно рекрутовање тако
је противно идејама, и тако страпо обичајима народа
Савезних Држава, да сумњам да ће се икад усудити
да га уведу у законе. Узимање војника у Француској
без сумње је најтежи намет, али како бисмо без тога
могли издржати какав велики сувоземни рат?

Американци нису усвојили морнарску обавезност која
постоји у Енглеској. Они немају ничега што би нап-
чило на француски упис морнара. И државна и трго-
вачка флота рекрутују се драговољним уписивањем.

При том није лако замислити да један народ може
водити велики морски рат а да не употреби једно од
двају поменутих средстава: Савез, који се већ славно
борио на мору, није међу тим икад имао многобројну
флоту, а наоружање оно мало лађа увек га је стајало
врло скупо.

Ја сам чуо од америкањских државника да ће Савез пмати мукe да одржи свој ред па мору ако не усвоји монарску обавезност или морнарски упис; али тешко је принудити народ, који влада, да усвоји ма које од двога.

Не може се одрећи да слободни народи, уопште, развијају у опасностима бескрајно већу енергију него неслободни, али ја сам склоњен да верујем да то нарочито важи за слободне народе у којих влада благороднички елемент. Демократија ми се чини много способнија да управља мирним друштвом, или да у случају потребе учини напрасан и јак напор, него да за дуго подноси велике буре политичкога живота на-рѡдa. Узрок тога врло је прост: људи се из одушевљења изложе опасностима и оскудицама, али им остају за дуго изложени само услед размисљања. И у самој тако званој нагонској храбрости има више рачуна него што се мисли; и премда су први напори у опште последица страсти, омет се за то они продужују само због резултата. Ризикuje се један део онога што је мило да би се спасао остатак.

Али то јасно прозрење будућности, основано на увиђајности и искуству, често оскудева демократији. Народ се много више управља по осећањима него по разуму; и ако су садања зла велика, треба се бојати да не заборави још већа која га можда очекују у случају поразе.

Има још један узрок због којегa су напрезања слаба демократске владе мање трајашна него аристократичке.

Народ не само да не види тако јасно као виши сталежи чему се може надати или чега се има бојати од будућности, него још трпи од садањих зала много више него они. Излажући се опасности, благородник иде у исто време и слави на сусрет. Дајући држави већину свога прихода, он се тренутно лишава неко-

ликих задовољстава богатства; али, за спромаха, смрт нема никаквога блеска, и данак који богатану смета, њему често сасушује животне изворе.

Та односна слабост демократских република у време опасности, можда је највећа сметња основању такве републике у Јевропи. Да би демократска република лако опстала у некога јевропског народа, требало би да је у исто доба усвоје сви други.

Ја држим да демократска влада, у дужем времену, умножава стварне силе друштва; али она не може да скупи у један пут, на извесном месту и у одређено време, толико силе колико може да скупи аристократска влада или неограњичена монархија. Кад би нека демократска држава остала под републиканском владом за читав један век, може се мислити да би на крају тога века била богатија, насељенија и напреднија него деспотске државе које је окружују; али би за то време била више пута излагана опасности освојења од стране тих држава.

О власти коју американска демократија у опште врши над самом собом.

Американски се народ не приволева брзо, а по кадшто и неће да учини оно што је корисно његовом благостању. — Својство Американаца да чине погрешке које се дају поправити.

Та тегоба коју демократија има да савлада страсти и да ућутка тренутне потребе зарад будућности; онажа се у Савезним Државама и у најмањим стварма.

Народ, окружен ласкачима, тешко побеђује сам себе. Кад год му се захте да се лиши нечега или да

претрпи каку незгоду, па ма то било и у цељи коју његов разум одобрава, он с почетка готово увек одриче. Покорност Американца законима с правом се хвали. Томе треба додати још и то да у Америци законе прави народ за народ. У Савезним Државама, закон је дакле наклоњен онима који, у свима другим државама, имају највише интереса да га парушавају. И тако се дакле може веровати да досадан закон, кога садању потребу већина не би осећала, не би се пздао нли му се не би указивала покорност.

У Савезним Државама нема закона о лажном банкротству. Да ли за то што нема банкротстава? Не, већ напротив за то што их има много. Бити гоњен као банкрот страшије је, у духу већине, него бити упропашћен банкротствима. Отуда је у јавној свести постао неки род казњивог трпљења једнога преступа који сваки поједини осуђује.

У новим југозападним државама, грађани готово увек сами себи досуђују правду, и у њима се убиства непрестано обнављају. То долази отуда што су обичаји народа сувише сурови, и што је просвета врло мало распрострајта по тим пустама, те се због тога не осећа корист да се закону да сила: ту се двобоји још претпостављају парницама.

Један пут ми неко рече у Филаделфији да у Америци готово сва злочинства долазе од злоупотребе јаких пића која прост народ може употребљавати колико год хоће, јер му се продају по врло ниску цену. „Па за што онда не ударите таксу на ракију?“ запитах ја. — Наши су законодавци врло често помишљали на то, одговори он, али ствар је врло тешка. Они се боје побуне; а, у осталом, чланови који би гласали за такав закон били би уверени да их народ не би по други пут изабрао. — Тако дакле, одговорих ја, у вас је већина пијанаца, и умереност је непопуларна.“

На такe примeдбe, државници одговарају ово: оставитe времeну да оно ради; осeћањe зла обавeстићe народ и показати му његовe потребe. То је чeсто истина: ако сe демократија чeпћe вара нeго краљeви или благородничка тeла, она сe опeт лакшe враћа на пут истинe кад увиди своју погрeшку, јер у њој, у општe, нeма интереса који би били противни интересу већинe и разуму. Али демократија можe доћи до истинe само искуством, а многи народи прe пропадну нeго што дођу до убeђења о својој погрeшки.

Велико прeимућство Американаца нијe дакле само у томe што су просвeћенији од осталих народа, нeго још и у томe што имају својство да чинe погрeшке које сe дају поправити.

Томе још трeба додати и то да демократија трeба већ да је достигла извeстан ступањ цивилизације и просвeте, па да сe лако можe користити искуством прошлости.

Има народа којих је прво васпитање било тако погрeшно, и којих карактер показује тако чудновату смесу страсти, незнања, и о свему погрeшних појмова, да нe могу сами да распознају узрок својих бeда и невоља; они пропадају од зла које нe познају.

Ја сам пропутовао простране предeлe обитаване негда јаким индијским народима који данас вишe нe постоје; живео сам у племeнa већ у неколико изумрлих која видe да им сe број свакога дана смањује и да сјајност њиховe дивљe славе ишчeзава; чуо сам од самих тих Индијанаца да предвиђају коначну судбу која очекује њихову расу. Међу тим, нeма ни једног Јевропца који нe увиђа шта би трeбало урадити тe да сe ти несрећни народи сачувају од неизбeжнe пропaсти. Али они то нe видe; они осeћају зла која им сe сваке годинe свe вишe и вишe гомилају на главу, и пропaсти до последњeга а лек нeћe узети. Трeбало би да сe употребити сила тe да сe приморају да живе.

Многима је чудновато што нови народи јужне Америке непрестано праве револуције од последњих 25 година, и сваки се дан очекује да се поврате у њихово такозвано *природно стање*. Али ко би могао потврдити да револуције нису, у наше доба, природно стање Шпанолаца јужне Америке? У тој земљи, друштво се копча на дну пропасти из које његове сопствене силе не могу да га извуку.

Народ који обптава ту лепу половину полушара чини се као да упорно хоће сам себи да раскине утробу; ништа не може да га одврати од тога. Када се изнурп и испрци, он се за неко време смири, а чим се одмори одмах на ново почиње бесити. Када га посматрам у том наизменичном стању бедџа и злочинства, нешто ме нагони да верујем да би деспотизам био за њ добродошлицо.

Али те две речи ипак се неће моћи да сједне у мојој мисли.

Како американска демократија врши спољне државне послове.

Вашингтон и Џеферсон дали су правац спољашњој политици Савезних држава. — Готово сви природни недостаци демократије опажају се у управи спољашњих послова, а њезина добра својства слабо се у њој примећавају.

Видели смо да је савезни устав предао сталну управу спољашњих народних интереса президенту и сенату. Тим је до извесног ступња одузета народу могућност да непосредно и посведневно утиче на општу политику Савеза. Не може се дакле апсолутно рећи да, у Америци, демократија управља спољашњим државним пословима.

Два су човека дали американској политици правац којим се још и данас иде; први је Вашингтон, а други Џеферсон.

У оном дивном писму које је Вашингтон управно на своје суграђане, и које се може узети за политички тестаменат тога великога човека, казао је он:

„Умножавати наше трговне одношаје са страшним народима, а у политичке свезе ступати с њима колико је год могућно мање, треба да буде правило наше политике. Ми треба верно да извршимо оно на што смо се већ обавезали, али треба добро да се чувамо да се у будуће више не обавезујемо.

„Јевропа има неке интересе који нису ни у каком, али су у врло посредном одношају с нашим интересима; она дакле мора често да се заплаће у распре које су нама по природи стране; везати се вештачким савезима за њезину променљиву политику; делити њезина пријатељства и мрзости, и учествовати у борбама које отуда следују, било би врло непаметно од нас.

„Наша усамљеност и наша удаљеност од ње позивају нас да усвојимо противно правило и дозвољавају нам да се по њему управљамо. Ако и даље оставимо један народ, и будемо имали само једну јаку владу онда ће скоро доћи време кад се не ћемо никога бојати. Тада ћемо моћи да узмемо положај који ће сваком удати поштовање наше неутралности; ратоборни народи, увиђајући немогућност да ма шта било отму од нас, бојаће се да нас без узрока изазивају; и ми ћемо бити у стању да изберемо мир или рат, а да се у томе не морамо управљати по другом чему осем нашег интереса и правде.

„За што бисмо се одрекли користи које можемо имати од тако повољнога положаја? За што бисмо остављали наше сопствено земљиште, на да прелазимо на туђе? На послетку за што бисмо, везав нашу судбу

са судбом ма којег дела Јевропе, излагао наш мир и нашу срећу честољубљу, противностима, интересима или ђудима народа који је обитавају?

„Наша је права политика у томе да не уговарамо стални савез ни с једним страним народом, бар дотле док још не морамо то чинити; јер ја никад нећу одобрити ни пристати да се постојеће обавезности не испуне. Поштење је увек најбоља политика; то је начело које по моме мњењу треба да се примењује на послове народâ онако исто као и на послове особа. Ја дакле мислим да треба потпуно да испунимо обавезности које смо већ уговорили; али држим за неполезно и непаметно да уговарамо друге. Поставимо се увек тако да задајемо поштовање нашем положају, а привремени савези биће нам довољни да одбијемо сваку опасност.“

Пре тога Вашингтон је био изразио ову лепу и праведну мисао: „Народ који се предаје обичним осећањима љубави или мржње према неком другом народу, постаје на неки начин роб. Он је роб своје мржње или своје љубави.“

Вашингтон се у политици увек управљао по тим начелима. Њему је испало за руком да одржи своју земљу у миру онда кад васцели остали свет беше у рату, и он постави начело да је прави интерес Американаца у томе да се никад не мешају у унутрашње распре Јевропе.

Џејферсон оде још даље, и уведе у политику Савеза ово друго начело: „Американци не треба никад да захтевају новластице од страних народа, те да не би ни они морали давати другима.“

Та два начела, која је народ због њихове истинитости лако разумео, учинила су спољашњу политику Савезних Држава са свим простом.

Не мешајући се у јевропске послове, Савез готово нема никакве спољашње интересе да претреса, јер још

нема јаке суседе у Америци. Положајем и вољом постављен изван страсти старог света, он не мора ни да се заштићава од њих ни да их усваја. Што се тиче страсти новог света, будућност их још сакрива.

Савез је слободан од ранијих обавезности; он се дакле користи искуством старих јевропских народа, а не мора, као они, да тражи поуке у прошлости, и да ову удешава са садашњошћу; он не мора, као они, да прими грдно наследство које су му оставили праоци: смесу славе и беде, народних пријатељстава и мрзости. Спољашња политика Савезних Држава суштаствено је очекујућа; она се састоји много више у уздржавању од рада него у раду.

За сад је дакле врло тешко знати како ће способност показати американска демократија у спољашњим државним пословима. О томе за сад не могу да изрекну суд ни њени противници ни њени пријатељи.

Што се мене тиче, ја се нећу устезати да кажем: да ми се заиста чини да демократске владе стоје ниже од других у управи спољних друштвених послова. Искуство, парави и просвета произведу готово увек у демократији онај род свагдашње практичне мудрости, и ону науку малих догађаја у животу што зову здрав разум. Здрав разум довољан је обичном току друштва; и у народа кога је васпитање свршено, демократска слобода примењена на унутарње државне послове производи више добра него што би погрешке демократске владе могле причинити зла. Али у међународним одношајима није увек тако.

Спољашња политика не захтева употребу готово ни једне каквоће које су својствене демократији, него напротив захтева развитак готово свију оних својстава која она нема. Демократија потпомаже увећање унутрашњих извора из којих држава црпи приходе; она распростира благостање, развија јавни дух, ојачава

поштовање закона у разним сталесжима друштва. А све те ствари само посредно утичу на положај једнога народа према другом. Демократија тешко може да подеси подробности каквога великога предузећа једну с другом, да се заустави на једној цели и да постојано ради на њезином остварењу без обзира на сметње. Она је слабо способна да тајно употреби нужне мере на да стрпљиво очекује њихове последице. То су својства која много више припадају једном човеку или неком благородничком телу, и она чине те с временом народ, или поједини човек, дође до господарства.

Напротив, ако обратите пажњу на природне мане аристократије, наћи ћете да се дејство које оне могу да произведу готово никад не опажа у вршењу спољних државних послова. Главна мама која се припадаје аристократији јесте то што ради само за се, а не за цео народ. У спољној политици, врло се ретко дешава да она има оделит интерес од народнога.

Склоност која навлачи демократију да се у политици пре покурава осећањима него разуму, и да напушта за дуго смиславу намеру задовољења неке тренутне страсти, врло се добро показала у Америци кад француска револуција напу. Најпростији разум беше тада, као и данас, довољан да покаже Американцима да не беше у њиховом интересу уништати се у крваву борбу Јевроне од које Савезне Државе не могаху претрпети никаку штету.

Међу тим, симпатије народа према Француској појавише се с такоом бујношћу, да су само непоколеблив Вашингтонов карактер и његова безмерна популарност могли спречити да се не објави рат Енглеској. Али борба строгаго разума тога великога човека против великодушних, али неразборитих страсти његових суграђана, у мало што му није отела једину награду која му је дата: љубав свога народа. Већина се из-

рази против његове политике; а сад је цео народ одобрава.

Да устав и склоност народа нису били дали Вашингтону управу спољашњих послова, извесно је да би народ онда учинио баш оно што данас осуђује.

Готово сви народи који су јако утицали на свет, они који су смисљали велика предузећа, на њима радили и извршавали их, од Римљана па до Енглеза, били су управљани аристократијом, и како би било могућно чудити се томе?

Ни једна форма владе није тако постојана у својим намерама као аристократија. Маса народа може се обманути својим незнањем или својим страстима; дух краља може се завести с правца и он поколебати у својим плановима; а у осталом краљ није бесмртан. Али благородничко је тело сувише многобројно те да се дâ обманути, а сувише малобројно те да лако уступи онијању неразборитих страсти. Аристократско је тело стаљан и просвећен човек који не умире.

ГЛАВА ШЕСТА.

Какве стварне користи има американско друштво од демократске владе.

Пре него што започнем ову главу, осећам потребу да опоменем читаоца на оно што сам већ неколико пута напомињао у овој књизи.

Политички устав Савезних Држава чини ми се да је једна од форми коју демократија може дати својој влади; али ја не сматрам американске установе за једине и за најбоље које демократски народ треба да усвоји.

Показујући добра која Американци уживају од демократске владе, ја сам дакле удаљен од тога да тврдим или да мислим да се такве користи могу добити само од таквих истих закона.

**О општој тежњи закона под владом американске демократије,
о нагону оних који их примењују.**

Мане демократије увиђају се брзо. — Њезине се користи примећувају тек доцније. — Американска је демократија често невешта, али општа тежња њезиних закона корисна је. — Јавни званичници, под американском демократијом, немају сталних интереса који би се разликовали од интереса већине. — Шта отуда следује.

Мане и слабости демократске владе лако се увиђају; оне се доказују очевидним делима, а њен цели телан уплив врши се неприметно, и тако рећи тајно. Њезини недостаци одмах падају у очи, али ъезине се добре каквоће тек с временом откривају.

Закони американске демократије често су недостатни или непотпуни; они некад нарушавају задовољена права, или освештавају опасна: а баш и кад би били добри, њихово често издавање већ би било велико зло. Све се то опажа на први поглед.

Откуда дакле долази да се американске републике одржавају и напредују?

У законима треба брижљиво разликовати сврху којој они теже, од начина којим иду тој сврси; њихову апсолутну доброту од односе.

Да претпоставим да законодавац има намеру да потпомогне интересе мањине на штету интереса већине. Он може тако удесити законе наредбе да с најмање

муке и за најкраће време добије захтевани резултат. У том случају закон би био добро начињен, циљ би му била рђава, а опасност сразмерна величини дејства.

Закони демократије теже, у опште, добру већине, јер произлазе од већине свију грађана, која може да се превари, али не може да има интерес противан самој себи.

Напротив закони аристократије теже да приберу у руке мањине богатство и власт, јер аристократија образује увек по својој природи мањину.

Може се дакле у опште рећи да је предмет демократских закона кориснији човечанству од предмета аристократских закона.

Али ту се свршују користи демократских закона.

Аристократија је бескрајно вештија у науци о законодавству од демократије. Газдарица сама себе, она се не даје тако лако занети; она има дубокосмерајуће намере које оставља да сазревају до згодне прилике. Аристократија поступа научно; она познаје вештину да удеси своје законе тако да њихова скупна сила тежи у једно исто време једној истој тачци.

Тако није с демократијом: њезини су закони готово увек непотпуни или превремени.

Средства демократије несавршенија су дакле од средстава аристократије: она често нехотично ради против саме себе; али циљ јој је кориснија.

Замислите једно друштво које је природом или својим уставом уређено тако да може да сноси привремено дејство рђавих закона, и које може да чека последице *опште тежње* закона а да не пропадне, на њете појмити да је влада демократије, и поред њезиних маца, најзгоднија да унапреди и усређи то друштво.

То је управо случај у Савезним Државама. Ја овде понављам оно што сам већ казао на другом месту:

велика привилегија Американаца у томе је што могу да чине погрешке које се дају поправити.

Нешто томе подобно рећи ћу и о јавним званичницима.

Лако је увидети да се американска демократија често вара у избору људи којима поверава власт; али није тако лако казати за што држава напредује у њиховим рукама.

Приметите пре свега да ако су они који у демократској држави владају мање поштени и мање способни, они онет над којима се влада просвећенији су и пажљивији.

Народ, у демократијама, непрестано заузет о својим пословима, и суревњив према својим правима, не да својим представницима да се удаље од пазење опште црте коју му његов интерес обележава.

Приметите још и то да ако демократски званичник чини од власти гору употребу него други који званичник, он је у опште има за краће време.

Али има један општији и више задовољавајући узрок него тај.

Без сумње је важно за добро и срећу народа да владајући буду добродетељни и даровити; али је можда још важније да њихови интереси не буду противни маси народа: јер, у том случају, добродетељ би могле постати готово некорисне, а дарови штодљиви.

Ја сам казао да је важно да интереси оних који владају не буду противни или различни од интереса масе простих грађана; али ипсам казао да они треба да имају интересе сличне интересима *свију* грађана, јер не знам да се то још икад десило.

До сад се још није нашао политичка форма која би једнако помагала развиће и благостање *свију* класа из којих се друштво састоји. Те класе још образују свака за се као народ у народу, и искуство је показало да

је готово тако исто опасно предати у руке ма које од њих судбу осталих, као кад би се један народ начинио неограничени господар другог некога. Кад сами богаташи владају, интерес је сиромаша увек у опасности; а кад сиромаси праве закон, онда је опет интерес богаташа изложен великим опасностима. Каку дакле корист даје демократија? Стварна корист коју демократија даје није, као што су неки рекли, у томе да потпомаже напредак свију, него само у томе да служи благостању већине.

Они којима се, у Савезним Државама, поверава управа јавних послова, често нису ни тако способни ни тако морални као људи које би аристократија изабрала за власнике; али њихов се интерес често меша и снаја с интересом већине њихових суграђана. Они дакле могу чинити честа неверства и велике погрешке, али њихова тежња неће никад бити редовно противна тој већини; и никад им се не може десити да даду влади искључан и опасан правац.

У осталом, рђава управа некога званичника, под владом демократије, јесте само једна усамљена чињеница која има уплива само за кратко време трајања те управе. Поткупљивање и неспособност нису општи интереси који могу стално везати људе једне с другима.

Поткупљен или неспособан званичник неће се удружити с другим неким званичником који би имао те исте мане, и то само због те истоветности, и та два човека никад се неће сложити старати и радити да у њихових потомака процвета поткупљивост и неспособност. Напротив, честољубље и сметке једнога показује какав је други. Мане званичника, у демократијама, у опште су личне.

Али јавни званичници под владом аристократије имају сталеники интерес који, и ако се по некад меша с интересом већине, опет се за то често разликује од

његу. Тај интерес образује општу и трајашњу свезу међу њима: он их позива да сједине и споје њихове силе у цели која није увек срећа већине: он не веже само владајуће једне с другима; он их још сједињава са знатним бројем простих грађана, јер су многи грађани чланови аристократије, и ако немају никако звање.

Аристократски званичник налази дакле сталан ослонац и у друштву и у влади.

Тај општи предмет који у аристократијама веже званичнике с интересом једне чести њихових сувременика, још их идентифицира и потчињава тако рећи интересу будућих нараштаја. Они раде за будућност као год и за садашњост. Аристократског званичника гурају дакле једној истој мети страсти оних којима управља, његове сопствене, а готово бих могао рећи и страсти његовога потомства.

Треба ли се дакле чудити ако он не стане на супрот свему томе? И за то често видимо да сталешки дух у аристократијама одвлачи и саме оне које не разврати, и да чини те они и не знајући мало по мало навикавају друштво на њихову употребу и спремају га за њихове потомке.

Ја не знам да ли је икада постојала тако либерална аристократија као што је енглеска, која је непрекидно давала земаљској влади тако достојне и тако просвећене људе.

Међу тим лако је увидети да је у енглеском законодавству добро спремаха често жртвовано добру богаташа, а права већине повластицама неколицине. У Енглеској нашега доба налазе се највеће крајности среће. У њој има беда које су готово равне џезино сили и слави.

У Савезним Државама, где јавни званичници немају да се старају о преваги свог сталешког интереса, општи

и непрестани ток владе добродели је, ма да су владајући често невенити, а по кад што и презрителни.

У демократским установама има дакле нека тајна тежња која чини те људи припомажу опште добро и напредак, поред свију њихових mana и погрешака, док се у аристократским установама налази кад и кад нека тајна склоност која их, поред свију дарова и врлина, навлачи те умножавају беде својих савршених. И тако се може десити да у аристократским владама званичници чине зло нехотично, а у демократским да чине добро и не мислећи на то.

О јавном духу у Савезним Државама.

Нагонска љубав к отаџбини. — Свесно отачаствољубље — Њихови разни карактери. — Народи треба да теже свим својим силама овом другом роду отачаствољубља, кад оно прво нестане. — Успљавача Американаца да дођу до тога. — Присна свеза интереса личности с интересом земље.

Има једна љубав к отаџбини која поглавито извире из онога нерасудног, неинтересованог и неопредељивог осећања које веже срце човека за место где се родно. Та се нагонска љубав меша с укусом за старе обичаје, с поштовањем предака, и успоменом прошлости; они који је осећају љубе своју земљу онако као што се љуби очинска кућа. Они воле спокојство које у њој уживају; они држе на мирне обичаје које су у њој добили, на успомене које у њој налазе, и шта више налазе неко задовољство да живе у њој у покорности. Та љубав к отаџбини често се увелича верозаконом ревности, и тада чини чуда. И она је сама неки род вере; она

не размишља, она верује, осећа, ради. Било је народа који су тако рећи оличили отаџбину, и који су је гледали у владоцу. Они су дакле пренели на њ један део осећања из којих се отачаствољубље састоји; они су се гордили његовим победама, и поносни су његовом силом. Било је време, под старом француском монархијом, кад Французи осећаху неку радост што бејаху предани самовољи свога монарха, и гордо говораху: „Ми живимо под најсплијнијим краљем у свету.“

Као и све нерасудне страсти, тако и то отачаствољубље више побуђује на велика пролазна него на непрестана уснавања. Пошто је спасло државу у време опасности, оно је често у миру пушта да опада.

Кад су нарави народā још просте и вера јака: кад друштво мирно почива на старом реду ствари, кога је законитост неоспорна, онда влада та нагонска љубав к отаџбини.

Али има још једна друга љубав к отаџбини која је више основана на разуму, можда мање великодушна и мање ватрена, али плоднија и трајашија. Та љубав постаје из знања; она се развија помоћу закона, расте с вршењем права, и на послетку се тако рећи смешава с личним интересом. Човек задахнут таквом љубављу појма колико благостаће отаџбине утиче на његово сопствено благостаће; он зна да му закон дозвољава да помогне произвођењу тога благостаћа; и добро своје земље интересује га најпре као ствар која му је корисна, а затим као своје дело.

Али, у животу народā, има по катини тренутака кад су стари обичаји промењени, нарави порушене, вера потресена, чар успомена нестао, а изобраење међу тим остало недовршено, и политичка права рђаво осигурана или ограничена. Тада отаџбина постаје људма нешто нејасно и сумњиво; они је више не налазе у земљишту које је у њиховим очима постала безживотна

земља, ни у обичајима својих праотаца, које су на путу да сматрају као какав јарам; ни у вери, о којој сумњају; ни у законима које они не праве, ни у законодавцу кога мрзе и презиру. Они је дакле нигде не виде, нити у њеном сопственом нити у другом ком облику, и повлаче се у неко скучено и бесвесно самољубље. Ти људи одбацују предрасуде а неће да признаду власт разума; они немају ни нагонског отацтваљубља монархије, ни свесног отацтваљубља републике, него се у забуни и беди колебају између једног и другог.

Шта да се ради у таком стању? Вратити се назад. Али пародима се не повраћају осећања своје младости, као што се и људима не враћају невини укуси првога доба свога живота; они их могу жалити, али не могу да учине да на пово оживе. Треба дакле ићи напред, и пожурити се да се у очима народа индивидуални интерес споји с интересом земље, јер неинтересована љубав к отаџбини пшчежава без повратка.

Ја сам за иста далеко од мисли да треба у један пут дати политичка права свима људма па да се дође до тога резултата; али велим да се најјаче, а можда и једино средство које нам остаје да заинтересујемо људе у судбини своје отаџбине, састоји у томе да им се да учешће у влади. Дух грађанства, у наше доба, чини ми се да је нераздвојен од вршења политичких права; и ја држим да ће се у будуће број грађана у Јевропи увећавати или смањивати према шпрењу тих права.

Откуда долази да у Савезним Државама, где су становници тако рећи од јуче на земљишту које заузимају, и где нису донели ни обичаје ни успомене; где се први пут састају и не познајући се; речју, где нагон к отаџбини једва може постојати; откуда долази да послови општине, среза и целе државе интересују

свакога онако исто као и своји сопствени? Отуда што сваки, у своме кругу, стварно учествује у државној управи.

Човек из народа, у Савезним Државама, разумео је утицај општега благостања на своју срећу, врло проста а међу тим народу мало позната мисао. Даље, навикнут је да сматра то благостање за своје дело. Он дакле види у општој срећи своју сопствену, и ради на државном добру не само по дужности или из гордости, него, готово се усуђујем рећи, и из лакоцета.

Да се увиди истина тога што претходи, није потребно изучавати установе и историју Американаца, јер њихове нарави довољно уверавају о томе. Учествујући у свему што се збива у његовој земљи, Американац држи да његов интерес захтева да брани све оно што се у њој критикује, јер се тада не напада само његова земља него и он сам: и одиста видимо да се његова народна гордост служи свима мајсторијама, и да сплази до свију детињарлија личне таштине.

Ништа није незгодније у грађанским опхођењима од тога распаљивог отачаствољубља Американаца. Странац радо хвали много што шта у њиховој земљи; али би желео да му се дозволи да нешто и покуди, а то се баш никако не трпи.

Америка је дакле земља слободе, где странац, ако хоће да никог не увреди, не сме слободно говорити ни о појединим особама, ни о држави, ни о грађанству, ни о званичницима, ни о јавним или приватним предузећима; па послетку ни о чему што је у њој, осем можда поднебија и земљишта; па шта више има Американаца који су готови да бране и само поднебије и земљиште, као да су они учествовали при њихову стварању.

У наше доба, треба знати решити се, и смети избрати или отачаствољубље свију или владу мањине,

јер сила и друштвена радност које даје то отачаство-
љубље не могу у исто време да се споје с гаранцијама
мира које по некад даје влада мађине.

О идеји права у Савезним Државама.

Без идеје права нема великих народа. — Како се народу
може дати идеја права. — Уважење права у Савезним
Државама. — Откуд оно долази.

После опште идеје добродетељи, ја не познајем
лепшу од идеје права, али боље те се две идеје
мешају једна с другом. Идеја права није ништа друго
него идеја добродетељи уведена у политички свет.

Људи су идејом права определили шта је распуш-
теност (licence) и тиранија. Просвећен том идејом, сваки
се могао показати независан без гордости, и потчињен
без нискости. Човек који се покорави пасиљу подлеже
и понижава се; али кад се потчињава праву запове-
дања које признаје неком од својих сличних, он се
онда узвишава готово и над самим оним који му за-
поведа. Без добродетељи нема великих људи: без пошто-
вања права нема великога народа: готово се може рећи
да нема друштва; јер шта је скуп разумних и интели-
гентних бића којима је сила једина свеза?

Ја се питам каким се средством, у наше доба, може
да уапје људма идеја о праву, и да им се тако рећи
стави пред очи; и налазим само једно једино средство:
да се свима да мирна употреба извесних права. То се
добро види у деце, која су људи, али само без силе
и искуства. Кад дете почне да се миче међу спољашњим
предметима, нагон га тера да узме и употребљиве све што
му дође до руке; оно нема појма о туђој сопственос-

ти, па ни о самој сопствености живота; али што више сазнаје вредност ствари, и увиђа да се исте и од њега могу узети, оно постаје све обазривије, и на послетку се навикне да поштује у других оно што хоће да се у њега поштује.

Што се догађа детету за своје играчке, то се доцније догађа човеку за све предмете који му припадају. За што се у Америци, најдемократскијој земљи под небом, нико не жали против сопствености у опште као што то у Јевропи често бива? Је ли потребно и да кажем да то долази отуда што у Америци нема пролетаријата (бескућника)? Сваки има да брани своје засебно добро, па за то и признаје право сопствености у начелу.

То исто бива и у политичком свету. У Америци, грађанин има узвишену идеју о политичким правима, за то што има политичка права; он не напада туђа права за то да други не би вређали његова. И док тај исти човек у Јевропи не признаје ни саму суверену власт, Американац се без гуњала потчињава власти и најмањег свог званичника.

Та се истина увиђа и у најмањим ситуацијама живота народа. У Француској има мало задовољстава која искључно уживају само виши друштвени сталежи; сиромасу је слободан улазак скоро свуда где богаташ може ући: и он се донеста влада пристojно и поштује све што служи уживањима у којима и он сам учествује. У Енглеској, где богатство има искључно право радости као и монопол власти, жале се да сиромас радо чини узалудне штете кад му испадне за руком да се увуче крадом у места намењена задовољствима богаташа. Али треба ли се томе чудити? Њему је одузето све, и он нема више ништа да изгуби.

Демократска влада ставља идеју политичких права на домаћај и најмањег грађанина, као што подела имања

даје идеју права сопствености у опште свима људма. То је по мом мњењу једна од њезиних највећих заслуга.

Ја не велм да је лако научити све људе да се служе политичким правима: него само кажем да су последице велике кад се то може да учини.

И додајем да је наш век најзгоднији да се учини такав покушај.

Не видите ли да вере слабе, и да божанствен појам права ишчезава? Не увиђате ли да се нарави квари, и да се с њима губи морални појам права?

Не примећавате ли да вере на све стране уступају место размишљању, а осећања рачунима. Ако, у том општем усколебању, не успете да вежете идеју права с личним интересом који се показује као једина непокретна тачка у људском срцу, шта ће вам дакле онда остати да владате светом, ако не страх?

Кад ми се дакле каже да су закони слаби, а грађани немпрни; да су страсти живе и бурне, а добродетељ немоћна, и да у таком стању не трсба мислити на увељчање права демократије, ја одговарам да држим да баш због тога треба на то мислити. И ја, за нста, мислим да су владе у томе више интересоване него друштво, јер владе пропадају, а народ не може да умре. У осталом, нећу да злоупотребим пример Америке.

У Америци, народ је добио политичка права у време кад је тешко могао да их рђаво и на зло употребн, јер грађана беше тада мало и нарави им беху просте. Кад се народ умножио, Американци нису увећали власт демократије, него су само рашпрлили њезине делокруге.

Не може се сумњати да време кад се народу даду политичка права којих је дотле био лишен, није време кризе, често нужне, али увек опасне.

Дете убија кад не познаје вредност живота; оно узима туђу својину пре него што сазна да се и његова може узети. У оно доба кад се простом човеку даду

политичка права, он се, односно тих права, налази у истом положају у коме је дете према целој природи. За тај случај вреди ова славна изрека: *Ното рует робустус* (човек је јако дете).

Та се истина увиђа и у самој Америци. Политичким правима најбоље се служе грађани оних држава у којима су иста најдуже уживали.

Не може се довољно наказивати: ништа није пуније чуда од вештине бити слободан, али ништа није теже од навикавања на слободу. Тако није с деспотизмом. Деспотизам се често представља као загладилац свију претрпљених зала; он је заштитник права, потпора угњетених и оснивач реда. Народи се успавају у тренутном благостању које он производи; а кад се разбуди виде да су бедни. Слобода, напротив, обично постаје у бурама, она се тешко утврђује у грађанским расирама, и њезина се доброчинства могу познати тек кад остарп.

О поштовању закона у Савезним Државама.

Поштовање Американаца према закону. — Очипска љубав према њему. — Лични интерес свакога да увећа сплу закона.

Није увек могућно да се, било посредно или непосредно, сазове цео народ да изда законе; али се не може одрећи да закони добијају велику важност кад се то може да учини. То народно порекло, које често шкоди доброту и мудрости законодавства, приноси изванредно много његовој сили.

У изразу воље целог једнога народа лежи изванредна сила. Кад се она јавно изрази, онда клоне

уображење и самих оних који би хтели да се боре против ње.

Та истина врло је добро позната политичким странкама.

И за то оне оспоравају већину где год могу. Кад је не добију у броју оних који су гласали, оне је траже у броју оних који нису хтели да гласају, а кад је и тамо не нађу, онда је налазе у оних који немају право гласања.

У Савезним Државама, осем робова, слугу и сиромаха које општине издржавају, сваки је бирач, и као такав посредно учествује у прављењу закона. Они који хоће да нападну законе, морају дакле да учине једно од овога двога: или да промене мњење народа, или да покаже његову вољу.

Том правом узроку додајте и овај други који је непосреднији и важнији: у Савезним Државама сваки налази неки лични интерес у томе да се сви покоравају закону; јер онај који данас не припада већини, биће можда сутра у њој; и оно поштовање које сад указује вољи законодавца, он ће скоро имати прилику да захтева за своју вољу. Ма како да је неповољан закон, становник Савезних Држава потчињава му се драговољно, не само као делу већине него и као свом сопственом; он га сматра као уговор у коме би и он сам био уговарајућа страна.

У Савезним Државама нема дакле оне многобројне и увек бурне гомиле која, сматрајући закон за природног непријатеља, погледа на њ само са страхом и подозрењем. Напротив, немогућно је не приметити да све класе имају врло велико поверење у земаљском законодавству, и да осећају према њему неки род очинске љубави.

Ја се вaram што кажем *све класе*. Јевропске степенице власти преврнуте су у Америци, и за то је у њој положај богаташа подобан положају сиромаха у Је-

вропи; у њој дакле они често немају поверења у закону. На другом сам месту казао да се стварна корист демократске владе не састоји у томе да гарантује интерес свију, као што се по некад тврдило, него само у томе да заштити интерес већине. У Савезним Државама, где спрмах влада, богаташи се увек боје да не злоупотребни против њих своју власт.

То душевно расположење богаташа може да произведе неко потмуло незадовољство, али оно не потреса јако друштво; јер исти узрок који стоји на путу богаташу да се повери законодавцу спречава га да презре његове заповести. Он не прави закон за то што је богат, и не сме да га потврди због свога богатства. У изобразених народа, у опште, само се они буне који немају ништа да изгубе. И тако дакле, ако закони демократије нису увек за поштовање, они се скоро сви поштују; јер они који обично нарушавају законе не могу да се не поковавају онима које су сами начинили и од којих вуку корист, а грађани који би могли имати интереса да их наруше, припућени су својим карактером и положајем да се поковавају вољи законодавца, па ма како она била. У осталом, народ се у Америци не поковава закону само за то што је он његово дело, него још и за то што може да га промени, ако би га случајно вређао. Он му се пре свега поковава као злу које је сам себи наменио, а за тим као неком привременом злу.

Делателност која влада у свима честима политичкога тела у Савезним Државама; уплив који она чини на друштво.

Теже је појмити политичку делатност која влада у Савезним Државама него слободу или једнакост које у њима налазимо. — Велики покрет који непрестано потреса законодавне скупштине није ништа друго него једна епизода, продужење тога општега покрета. — Тегоба коју Американца има да се бави само својим сопственим пословима. — Политички покрет прелази у грађанско друштво. — Индустијска делатност Америкаца долази од чести отуда. — Посредне користи које друштво вуче од владе демократије.

Кад из неке слободне земље пређемо у другу неслободну, неко чудновато позорје пада нам у очи: тамо је све делатност и покрет, а овде све мирно и непомично. У једној се говори само о поправкама и напретку; у другој, рекао би човек да друштво, пошто је добило сва добра, тражи само спокојство да их ужива. Међу тим, она земља која се толико мучи да буде срећна, у опште је богатија и срећнија, од оне која изгледа тако задовољна својом судбом. Кад их човек обе посматра, тешко му је појмити како је могућно да се у првој сваки дан осећају толике нове потребе, док се у другој чини да их има врло мало.

Ако та примедба важи за слободне земље које су задржале монархичну форму, и за земље где влада аристократија, она без сумње важи још много више за демократске републике. У њима се о поправци друштвенога стања не стара само један део народа, него цео народ. Не ради се да се задовоље потребе и угодности само једне класе, него свију класа.

Није немогућно појмити безграничну слободу коју Американци уживају; исто тако може се замислити и

њихова крајна једнакост; али што човек не може да разуме док не види очима, то је политичка делатност која влада у Савезним Државама.

Тек што човек стане ногом на американско земљиште, одмах се нађе у неком метежу; нека нејасна вика подиже се са свију страна; хиљаде гласова долазе му у једно исто време у уши; сваки тај глас исказује неку друштвеноу потребу. Куд год се погледа, свуда се види неко мицање и покрет: овде се скупно један део народа да се договара о томе да ли треба да се направи нека црква; онде се ради на избору некога представника; мало даље, посланици једнога среза хитају у варош да се договарају о извесним месним поправкама; на другом месту, виде се земљорадници некога села који су оставили своје бразде и пду да испитују и претресају план некога пута или неке школе. Једни се грађани скупљају у јединој цељи да објаве да не одобравају владине поступке, а други да прогласе да су они људи што су на влади оцењив отаџбине. Други опет, сматрајући пијанство за главни извор свију зала у држави, свечано се обвезују да даду пример умерености.¹⁾

Велики политички покрет који непрестано потреса американске законодавне скупштине, једини који се види на пољу, није ништа друго него продужење општега покрета који се започиње у последњим редовима народа, па се за тим мало по мало распростире у све класе грађана. Немогуће је радити више за своју срећу.

¹ Друштва умерености јесу скупови којих се чланови обавезују да не пију јака пића. Кад сам био у Савезним Државама та су друштва већ имала више од 270.000 чланова, а њихова је последица била та, што је у самој Пенсилванији трошено годишње 2.250.000 ока опијајућих пића мање него пре њих.

Тешко је казати које место заузима брига о политици у животу грађанина Савезних Држава. Бавити се пословима владе и говорити о њој, највећи је посао и готово једино задовољство које Американац познаје. То се опажа и у најмањим обичајима његовога живота: и саме жепе често пду у јавне скупштине, и, слушајући политичке беседе, одмарају се од досадних домаћих послова. За њих клубови (скупови) замењују у неколико позориште. Американац не зна да се разговара, али претреса; он не говори беседе, али тачно испитује и оцењује. Он вам увек говори као којој скупштини; и ако му се случајно деси да се разјари, он ће рећи: „господо“, обраћајући се ономе с ким говори.

У извесним земљама, стаповник прима с неком одвратношћу политичка права која му закон даје. Бављење општим пословима чини му се да му узалудно одузима време, и за то воли да се затвори у узани егонзам коме четири шанца с плотом образују тачну границу.

Напротив, кад би Американац био принуђен да се бави само сопственим пословима, половина живота одузела би му се; он би осетио неку грдну празнину у својим данима, и постао би невероватно несрећан.

Ја сам убеђен да ће деспотизам, ако се икад буде могао утврдити у Америци, наићи на много веће тегобе да савлада обичаје које је произвела слобода, него саму љубав к слободи.

Тај непрестано обнављајући се покрет, који је демократска влада увела у политички свет, прелази затим у грађанско друштво. То је можда највећа корист коју даје демократска влада, и ја је хвалим много више због онога што она чини да се ради, него због онога што сама ради.

Не може се одрећи да народ често врло рђаво управља јавним пословима; али он не може да се

занима јавним пословима а да се круг његових идеја не рашири, и да му дух не пзиће из свога обичнога колосека. Прост човек који се позове на владу добије неко поштовање према самоме себи. Будући да он тада постане сила, то се врло просвећени умови ставе на услугу његовога ума. Људи му се непрестано обраћају за помоћ, и покушавајући на хиљаде разних начина да га преваре, тиме га баш просвећују. У политици, он учествује у предузећима која није смислено, али која му дају општи укус предузећа. Сваки дан му показују поправке које треба да се учине у општој имовини, и он услед тога осећа да се у њему рађа жеља за поправком своје личне имовине. Он може бити није ни добродетељнији ни срећнији, али је просвећенији и раднији од својих преходника. Ја не сумњам да су демократске установе и физичка природа земље, не не посредни, као што многи кажу, али занста посредни узрок необично великог индустријског покрета који видимо у Савезним Државама. Њега не стварају закони, него се народ учи производити га правећи закон.

Кад непријатељи демократије тврде да један човек боље врши оно што му спада у дужност него влада свију грађана, чини ми се да имају право. При једнаком изобраењу обојих страна, влада једнога уредица је и следственца у својим предузећима од владе мношине; она показује више постојанства, више појма о целини, више савршенства у ступницама, и здравије и праведније суђење у избору званичника. Они који то одричу нису никад видели демократску републику, или су судили по малом броју примера. Демократија, баш и онда кад јој месне прилике и расположење народа дозвољавају да се одржи, не показује административну правилност и методични ред у влади; то је истина. Демократска слобода не извршује свако своје предузеће с онаким савршенством као што интелегентни

деспотизам извршује своја; она их често напушта пре него што је сабрала плод од њих, или се лађа опасних; али она с временом произведе више од њега; она све прави лошије од њега, али направи више. Под њезином владом, није велико оно што врши јавна администрација, него оно што се ради без ње и ван ње. Демократија не даје народу најспособнију владу, али она производи ствари које често и најспособнија влада није у стању да произведе; она распростире по целом друштвеном телу неку неспокојну делатност, неку преносиву силу, неку енергију која ишкад не постоји без ње, и које, само ако су прилике поље повољне, могу да произведу чудеса. У томе су њезине праве користи.

У овоме столећу, у коме се чини да је судба Хришћанскога света неизвесна, једини се журе да нападају демократију као непријатељску силу, а она се међу тим све више распростире; други већ обожавају у њој новог Бога који излази из ничега: али ни једни ни други не познају савршено предмет своје мржње или жеље; они се боре у тами и ударају само на сумце.

Шта захтевате од друштва и његове владе? О томе се треба споразумети.

Хоћете ли да подигнете људски дух, и да му дате начин да посматра великодушно ствари овога света? Хоћете ли да удахнете људма пеки род презрења за материјална добра? Желите ли да произведете или одржавате дубока убеђења, и да спремите велике одачности?

Је ли ваша намера да угладите нарави, да облагородите понашања, да учините да вештине цветају? Хоћете ли појезију, глас, славу?

Мислите ли да организујете један народ тако да силно утиче на све друге? Намењујете ли га да покуша велика предузећа, и да остави неизмеран траг у историји, на ма какве биле последице његових усљављања?

Ако мислите да то треба да је главни предмет људи у друштву, онда не узимајте демократску владу; она вас јамачно неће одвести цељи којој тежите.

Али ако вам се чини корисно да управите умну и моралну делатност човека на пуке материјалнога живота, и да је употребите на произвођење благостања; ако вам се чини да је разум кориснији људма него гени; ако не намераваате да произведете витешке врлине, него мирне обичаје; ако више волите да видите мане него злочинства, и ако претпостављате да нађете мање великих дела, под условом да сусретате мање мрских педела; ако вам је довољно да живите у срећном народу, место да радите у сјајном друштву; на послетку, ако мислите да главни предмет владе није у томе да се целом народу да колико је год могућно више силе и славе, него да се свакој од појединих особа које га састављају набави што више благостања и да се колико је више могућно сачува од беде и невоље; онда изједначите стања и уведите демократску владу.

А ако је прошло време да учините такав избор, и ако вас нека надљудска сила, и не обзирјући се на ваше жеље, већ одвлачи једној од тих двеју влада, онда се бар постарајте да се користите свима добрима која она може дати; и, познавајући њезине добре нагоне као и њезине рђаве склоности, потрудите се да ограничите дејство других а да развијете прве.

ГЛАВА СЕДМА.

О свемогућности демократије у Савезним Државама,
и њезиним дејствима.

Природна сила већине у демократија. — Већина американских устава вештачки су увећали ту природну силу. Како. — Заповедна пуномоћства (*mandats impératifs*). — Морална власт већине. — Мњење о њезиној непогрешности. — Поштовање њезиних права. — Шта га увећава у Савезним Државама. —

Неограниченост власти већине лежи у самој суштини демократских влада, јер, у демократијама, ван већине нема ништа што би се могло одупрати.

Већина американских устава још су се постарали те су вештачки увећали ту природну силу већине.¹

Од свију политичких власти, законодавна се скупштина најрадије покорави већини. Американци су хтели да чланове законодавне скупштине бира народ *непосредно*, и за *врло кратко време*, да би их тако принудили да се потчињавају не само општим намерама, него и свагдашњим страстима својих бирача.

Чланове двају домова узели су из истих класа и напменовали их на исти начин, тако да су покрети законодавног тела готово онако исто брзи и неоспорни као и покрети једне једине скупштине.

¹ При испитивању савезног устава видели смо да су савезни законодавци били узели други правац. Последице тога противног правца биле су те што су савезну владу учиниле независнијом у своје кругу од владе појединих држава. Али савезна се влада била само спољашњим пословима, а владе појединих држава стварно управљају американским друштом.

Уредивши тако законодавну скупштину, они су сјединили у њој скоро сву владу.

Увећавајући силу власти које беху природно јаке, закон све више и више ослабљаваше оне које беху природно слабе. Он не даде представницима извршне власти ни сталност ни независност; и потчињив их свим ђудима законодавне скупштине, одузе им и оно мало утицаја који би по природи демократске владе могли чинити.

У многим државама, закон је предао судску власт избору већине, а у свима ју је потчињено законодавној власти, с тим што је представницима дао право да сваке године одређују плату судијама.

Обичаји су стисли још даље од закона.

У Савезним Државама све се више и више распире један обичај који ће на послетку поципити гаранције представничке владе: врло се често догађа да бирачи пропису посланику како треба да се влада, и памету му познати број позитивних обавезности од којих не сме да се удали. То је толико исто као кад би већина сама собом већала на јавном месту, и разлика је само у томе што нема оноликог метежа.

Имају још неке особите прилике које теже да учине, у Америци, власт већине не само претежном него и неоспорном.

Морална власт већине оспива се од чести на идеју да има више науке и мудрости у много ђуди него само у једнога, у броју законодаваца више него у избору. То ја теорија једнакости примењена на умне способности. Та наука напада човекову гордост у његовом последњем прибежишту: и за то је мањина перадо одобрава; она се врло споро навикава на њу. Власт већине, као и све власти, а може бити још више него ма која друга, потребује дуго трајање те да добије вид законитости. Кад почне да се утврђује, она страхом

изнуђава покорност; и поштовање почне да јој се указује тек пошто се дуго живело под џезиним законима.

Идеју о праву већине да влада друштвом због свога знања, допели су на земљиште Савезних Држава први њихови становници. Та идеја, која би сама за се била довољна да створи слободан народ, прешла је данас у нарав, и налази се и у најмањим обичајима живота.

Французи, под старом монархијом, држаху за извесно да краљ не може никад да погрешни; и кад му се десило да учини како зло, они мишљаху да томе беху криви његови саветници. То дивно олакшаваше покорност. Могло се гунђати против закона, а није се престајало љубити и поштовати законодавца. Американци мисле тако исто о већини.

Морална власт већине оснива се даље на начелу, да интереси већине треба да буду претпостављени интересима мањине. А, лако је разумети да се пошта која се одаје том праву већине природно увећава или смањује према стању партија. Кад у неком народу има више великих неизмирљивих интереса, онда се често привлачљива већине не признаје, јер постаје врло тешко потчинити јој се.

Кад би у Америци постојала нека класа грађана којој би законодавац хтео да одузме неке искључне користи које би она притежавала од векова, и коју би хтео да спусти с узвишенога положаја у редове простог народа, вероватно је да се мањина не би лако потчинила његовим законима.

Али Савезне су Државе насељене људма равним међу собом, и због тога још нема природне и постојане противности међу интересима њихових разних становника.

Има извесних друштвених стања у којима се чланови мањине не могу надати да привуку себи већину, јер би за то требало да напусте и сам предмет борбе коју

пздржавају против ње. На прилику аристократија не може да постане већина док год задржава своја пз-кључна права, а не може опет да напусти своја пз-кључна права а да не престане бити аристократија.

У Савезним Државама политичка питања не могу да се поставе тако општим п апсолутним начином, п све су партије готове да признаду права већине, јер се све надају да ће их п оне моћи некад вршити у своју корист.

Већина има дакле у Савезним Државама гдно велику стварну, п скоро толику исту силу мњења; п кад се једном образује о неком питању, онда нема сметња које би могле спречити, па ни задржати њезин ход, п дати јој времена да саслуша жалбе опих које узгред уништава.

Последице тога стања ствари жалосне су п опасне по будућност.

Како свемогућност већине увећава, у Америци, законодавну п административну несталност која је природна демократијама.

Како Американци увећавају законодавну несталност, која је природна демократији, мењајући сваке године законодавца п наоружавајући га готово безграпичном влашћу. — Тако се исто дејство показује п у администрацији. — У Америци се употребљава на друштвене поправке несравњено већа, али мање трајна сила него у Јевропи.

До сад сам говорио о природним манама демократске владе. Све те мане расту заједно с влашћу већине.

Сад ћу да почнем да говорим о оној која највише пада у очи, а то је законодавна несталност.

Законодавна је несталност природно зло демократске владе, јер је у природи демократија да доводе нове људе на власт. Али то је зло веће или мање према сили и средствима за рад која се дају законодавцу.

Законодавној власти у Америци даје се суверена власт. Она може брзо и без отпора да приступи извршењу сваке своје жеље, и сваке године дају јој се нови представници. Усвојено је дакле баш оно устројство које највише приноси демократској несталности, и које дозвољава демократији да врши своје променљиве воље и у најважнијим предметима.

И за то у наше доба закони у Америци мање трају него ма у којој земљи у свету. Готово сви амерички уставни мењани су и поправљани у последњих тридесет година. Нема дакле ни једне америчке државе која у том времену није променила начело својих закона.

Што се тиче самих закона, довољно је само да загледамо у архиве разних држава Савеза па да се уверимо да законодавац у Америци никад не престаје радити. Америчка демократија по својој природи није несталнија од друге које, него јој је дато средство да се у прављењу закона управља по природном непостојањству својих склоности.¹

Свемогућност већине и брзи и апсолутни начин којим се врше њезине воље у Савезним државама не

¹ Од године 1780 па до нашега доба издани закони само у држави Масачјузецу већ износе три велике свеске, и ако је та збирка прегледана 1823 год. и из ње избачени многи застарели закони. А држава Масачјузец која није насељенија од једнога францускога округа, може се узети за најсталнију у целом Савезу, због чега је и најсметљивија и најмудрија у својим предузећима.

чине само закон несталним, него још псто, тако унп-
впшу на вршеће закона и на јавну администрацију.

Будући да је већина једна власт којој је важно
допасти се, то јој се ревнсно помаже у свему што
предузима; али чим она обрати пажњу на другу страну
свака успљавања престају; а напротив у слободним
јевропским државама, где је административна власт пе-
зависна и пма осигуран положај, воља законодавчева
врши се баш и онда кад се он бави другим предме-
тима.

У Америци, пзвесне поправке чине се с много више
ревности и делатности него у другим државама.

У Јевропи се па те исте ствари употребљује бес-
крајно мања, али трајнија друштвена сила.

Неколико побожних људи памислише, пре неколико
годица, да поправе стање апсанѧ. Публика се узбуди
на њихов позив, и препорођај злочинаца поста народно
дело.

Тада се направиле нове апсане. Идеја преображаја
кривца, први пут продре у тамницу заједно с идејом
казне. Али срећна револуција којој се публика беше
придружила с толиком ревностиу, и коју једновремена
успљавања грађана чиняху неоспорном, не могаше да
се изврши у једном тренутку.

Поред нових апсана, које се вољом већине све боље
дотериваху, још постојаху старе у којима беше много
осуђеника. Ове последње постајаху у толико нездра-
вије и развратније у колико нове постајаху здравије и
више поправљаху осуђенике. То се двогубо дејство
лако даје разумети: заузета идејом да оснује нов за-
вод, већина беше заборавила онај који већ постојаше.
Како тада сваки одвраћаше очи од предмета који више
не привлачаше погледе господара, то и сваки надзор
беше престао. Најпре су се разлабавиле, а наскоро за
тим и са свим раскинуле взе спасоносне дисциплине.

И поред апсане, непропаднога споменика благодсти и просвете нашега времена, налажалне се по нека мрачна тамница која опомињаше на варварство средњега века.

Тиpанија већине.

Како треба разумети начело народнога суверенства. — Немогућност да се појми смешана влада. — Суверена власт мора перде да буде. — Мере које треба употребити да се умери њезино дејство. — Те мере нису употребљене у Савезним Државама. — Шта отуда следује.

Ја сматрам за безбожно и гадно оно начело по коме већина некога народа има право, у предмету владе, да чини све, а међу тим изводи из воље већине све власти. Јесам ли дакле у противречности са самим собом?

Има један општи закон који је начинила, или боље рећи усвојила, не већина само овог или оног народа, него већина свију људи. Тај је закон правда.

Правда дакле сачињава границу права свакога народа.

Народ је као порота којој је задаћа да представља цело друштво и да примењује правду, која јој је закон. Да ли порота, која представља друштво, треба да има више власти него само друштво чије законе она примењује?

Кад дакле одречем покорност неком неправедном закону, онда не поричем већини право заповедања, него само апелујем од суверенства народа на суверенство људскога рода.

Има људи који се не боје казати да народ, у предметима који се тичу само њега, не може са свим да иступи из граница правде и разума, и да се по томе

слободно може предати већини, која га представља, сва власт. Али то је ропски говор.

Шта је дакле већина скупно узета, ако не особа која има мишљења а још чешће интересе противне другој једној особи која се зове мањина? А, ако дозволите да један човек који има сву власт може исту злоупотребити против својих противника, онда зашто не бисте то исто дозволили и већини? Да ли су људи променили карактер с тим што су се удружили? Поставши јачи, да ли су они постали стрпљивији у сметњама?¹ Што се мене тиче, ја то не верујем; и као год што једном човеку одричем власт да може све чинити, тако је исто ипак да нећу признати ни многим.

Ја држим да се зарад одржања слободе не могу смешати више начела у једну исту владу, тако да се ствари једно другом противставе.

Влада коју зову смешаном увек ми је изгледала као кака машта. Смешане владе (у смислу који се даје тој речи), управо рећи, нема, јер се на послетку у сваком друштву пронађе једно начело које овлада свима другима.

Енглеска прошлога века, коју су нарочито наводили као пример тога рода владе, била је суштаствено благородничка држава, ма да се у њој налазило великих демократских елемената; јер су наравно и закони били тако удешени да је племство могло увек владати и по својој вољи управљати јавним пословима.

Погрешка је дошла отуда што се, због непрестаног судара интереса великаша с интересима народа, ми-

¹ Нико неће одрицати да један народ може злоупотребити силу против другог неког народа. А партије су као мали народи у великом, и стоје једна према другој у одношајима у коме су странци један према другом.

Сад, кад се призна да један народ може бити тирани према другом неком народу, онда како би се могло одрећи да једна партија може тиранизирати другу?

слило само на борбу, место да се обрађала најважна на последнице те борбе, што је главна ствар. Кад неки народ дође до тога да заиста добије смешану владу, т. ј. једнако подељену међу противним начелима, онда он улази у револуцију или се распада.

Ја дакле мислим да увек треба негде да се налази извесна друштвена власт која би била виша од свију других, али држим да је слобода у опасности кад та власт не налази никакве препреке које би могле задржати њезин ход и дати јој времена да умери сама себе.

Свемогућност чини ми се да је по себи рђава и опасна ствар. Њезино извршивање чини ми се да превазилази силе човека, па ма какав он био; и ја, осећу Бога, не видим никога који би без опасности могао бити свемогућ, јер само његова мудрост и његова праведност увек су равне његовој сили. На земљи дакле нема власти која би по себи била достојна толиког поштовања, или чије би право било тако свето, да бих јој хтео дозволити да ради без контроле и да влада без икаквих сметњи. Кад дакле видим да се ма какој сили да право и могућност да чини све што јој се хоће, па звала се она народ или краљ, демократија или аристократија, извршила се било у монархији или републици, онда велим: ту је класца тираније, и ја ћу да идем да живим под другим законима.

Ја највише замерах демократској влади, такој која је уређена у Савезним Државама, па њезиној неоспорној сили, а не на њезиној слабости, као што чине многи у Јевропи. И што ми је најнеповољније у Америци, то није крајња слобода која у њој влада, него мала гаранција која се у њој налази против тираније.

Кад се пеком човеку или некој партији учини неправда у Савезним Државама, коме да се обрати за помоћ? Јавном мњењу? али оно образује већину; законодавном телу? али оно представља већину и слепо јој се покоравља; извршној власти? али њу поставља

већина којој она служи као пасивно оруђе; јавној сили? али јавна сила није ништа друго него већина под оружјем; пороти? али порота је већина којој је дато право да изриче суд: у извесним државама, већина поставља и саме судије. Ма како да је неправедна и луда мера која се против вас употребљава, опет јој се дакле морате покоравати.¹

¹ У време рата од 1812 године показан је у Балтимору један врло важан пример претераности деспотизма већине. У то доба рат беше врло популаран у Балтимору. Једне новине биле су му противне, и с тога навукле на се мрзост стаповника. Једног дана народ се скупи, сломи штампарске машине, и нападне на кућу новинара. Власт покуша да скупи народну војску да их одбрани, али она не хтеде да одговори на позив. Да би спасла несрећнике од оште јарости, она се реши да их мете у затвор, као кривце. Али та мера би узалудна: народ се преко ноћи наново скупи, а како власт није могла скупити народну војску, апсана би разваљена, један новинар убијен на место, други осташе лежећи као мртви: кад оптужени бише предати пороти, она их ослободи.

Једном приликом рекох једном Пенсилваницу: »Објасните ми, молим вас, за што ослобођени крнци немају грађанска права у држави коју су основали Квекери, и која је чувена због свога либерализма. Они плаћају данак, па није ли право да и они могу гласати? — Не мојте нам чинити ту упреду, одговори ми он, да мислите да су наши законодавци били тако неправедни и противни општој слободи. — Дакле у вас крнци имају право гласања? — Без сваке сумње. — Па како то да ја данас нисам видео ни једнога на изборном скупу? — То ме није крив закон, рече ми Американац; крнци истина имају права да учествују у изборима, али они се драговољно уздржавају од тога. — То је врло учтиво од њихове стране. — Ах! та они се не одричу да иду на изборе, него се боје да тамо не буду злостављани. У нас се по катшто дешава да закон изгуби силу кад га већина не подупише. А, већина је најожепа највећим предрасудама против крнца, и званичници немају довољно силе да им ујемче права која им је законодавац дао. — Шта дакле, зар већина која има искључно право да издаје закон, хоће још да има и право да му се не покорави?«

Претпоставите, напротив, да је законодавно тело сложено тако да представља већину, али да не мора бити роб њезиних страсти; да извршна власт има својствени јој силу, а судска да је независна од обадвеју других, па ћете опет имати демократску владу али тиранство готово неће више бити могуће.

Ја не велм да се у ово доба често чине тиранства у Америци, но само кажем да против њих нема гаранције, и да узроке благости владе треба пре тражити у приликама и правима, него у законима.

Дејства свемогућности већине на самовољу јавних званичника у Америци.

Слобода коју американски закон даје званичницима у означеном им кругу. — Њихова сила.

Самовољу треба добро разликовати од тиранства. Тиранство се може чинити помоћу самога закона, и онда оно није самовоља; самовољство се може чинити у интересу грађана, и онда оно није тиранство.

Тиранија се обично служи самовољством, али у случају потребе зна се помоћи и без њега.

Помажући закони деспотизам законодавца, свемогућност већине у Савезним Државама помаже у исто доба и самовољу званичника. Будући да је већина неограничени господар у издавању закона и надзору њиховога вршења, да држи једнаку контролу над владајућима и владањима, то она сматра јавне званичнике за своје пасивне агенте, и радо се ослања на њих за вршење својих намера. Она им дакле не прописује потанко дужности у напред, и не мучи се да им определи права. Она поступа с њима онако како би неки газда поступао са својим слугама кад би увек пред

његовим очима радили, те би их тако могао непрестано руководити и поправљати.

Уопште, закон даје американским, званичницима много више слободе, у кругу њихова делања, но што је имају званичници у Јевропи. Шта више, по исказ се догађа да им дозвољава да изиђу из свога део-круга. Заштићени мњењем већине, и уверени о њезиној помоћи, они се усуђују чинити ствари које удв-љавају и самога Јевропца, који је навикнут да гледа самовољства. Тако се у слободи стварају обичаји који с временом могу да постану опасни по њу.

О власти коју већина има у Америци над мислима.

Кад се већина у Савезним Државама одсечно изрази за неко питање, онда о томе престаје говор. — За што, — Морална власт коју већина врши над мислима. — Демократске републике иматеријализирају деспотизам.

Кад се испита како се употреба чини од мисли у Савезним Државама, онда се тек јасно увиђа колико сила већине превазилази све силе које познајемо у Јевропи.

Мисао је невидљива и готово несхватљива сила која се игра са сваком тиранијом. У наше доба, и сами најнеограниченији јевропски владоци не могу да спрече да се извесне мисли које су противне њиховој власти не распростру тајно по њиховим државама и да им не продру и у саме дворове. У Америци није тако: док је већина још сумњива, говори се; али чим се она непоречно изрази, сваки ућути, и пријатељи као и непријатељи упрегну се у њезина победоносна кола. Томе је прост узрок: нема монарха тако

неограниченога који може да скупи у своје руке све друштвене силе, и да савлада отпоре, као што може чинити већина која има право да издаје и извршује законе.

У осталом, краљ има само материјалну силу која утиче на дела али не на воље; али већина има и материјалну и моралну силу, која упливише на вољу толико исто колико и на дела, и која у једно исто време спречава и дело и жељу за рад.

Ја не познајем ни једну земљу где је, у опште, дух зависнији, и где има мање праве слободе испитивања и претресања него у Америци.

Нема ни једне верозаконе и политичке теорије која се не може слободно проповедати у уставним државама Јевропе, и која не продира и у друге; јер у Јевропи нема земље која би била тако потчињена једној јединој власти, да онај који хоће да каже истину не нађе у њој таку помоћ која би га могла обезбедити од последица његове независности. Ако по несрећи јави под неограниченом владом, он често има народ за се; ако стапује у слободној земљи, он по потреби може да се заклони за краљевску власт. Благороднички део народа потпомаже га у демократским пределима, а демократија га помаже у другима. Али у демократији која је уређена онако као демократија Савезних Држава, налази се само једна једина власт, један једини елеменат силе и успеха, а ван ње ништа.

У Америци, већина обележава мислима врло велики круг. У тим границама писац је слободан; али тешко њему ако се усуди те их прекорачи. Он нема да се боји *auto-da-fé* (инквизиционо суђење), али је изложен свакојаким неповољностима и свагдашњим гоњењима. Политичка му је каријера затворена, јер је увредио једину силу која може да му је отвори. Све му се од-

риче, па и сама слава. Пре него што је обзнанио своје мисли, држао је да има присталица, а сад пошто је свима показао шта мисли, чини му се да више нема ни једнога; јер они који су му противни, изражавају се јавно, а они који мисле као и он, а нису онако смели као он, ћуте и удаљавају се. Он уступа, подлеже свагдашњем притиску, и престаје говорити, као да би га грзла савест што је казао истину.

Ланци и џелати беху груба оруђа којима се негда тиранија служаше; али у наше доба цивилизација је усавршила и сам деспотизам, који изгледаше као да више нема ништа да научи.

Владаоци су тако рећи били материјализирани насилје; демократске републике нашега доба учиниле су га тако исто умним као и људску вољу коју оно хоће да угуши. Под неограниченом владом једнога, деспотизам грубијански злостављаше тело, да би досадно души; а душа, коју његови удари не достизаху, славно се узвишаваше над њим. Али у демократским републикама, тиранија не поступа тако; она оставља тело на страну и иде управо души. Господар у њима не каже: Или ћете мислити као што ја мислим, или ћете помрети; него вели: Ви можете не мислити као ја; ваш живот, ваша добра, све вам остаје; али ви сте од данас странац међу нама. Ви ћете задржати ваша грађанска права, али ће вам она постати узалудна; јер ако будете желели да вас ваши суграђани изберу за каквог званичника, или за вршење ма какве јавне дужности, они то неће учинити; и ако будете захтевали само да вас поштују, они ће вам и то одрећи. Ви ћете остати међу људма, али ћете изгубити човечија права. Кад се будете приближили људма, они ће бегати од вас као од каквог нечистог животног; и сами они који верују у вашу невиност, оставиће вас, јер би иначе други њих избегавали. Будите спокојни,

ја вам остављам живот, али ће вам он бити гори од смрти.

Неограничене монархије биле су обешчастиле деспотизам; узмимо се у намет да га демократске републике не поврате у пређашње стање, и да му у очима већине не одузму његов мрски и понижавајући карактер, учинив га тежим за неколицину.

У најгордијих народа старог света, издавана су дела намењена да верно опишу мане и смешности савременика; Лабријер је живео у двору Лудвика XIV кад је написао главу о велпакшима, а Молијер је крпτικοвао двор у позоришним делима која су представљана пред дворанима. Али сила која влада у Савезним Државама неће да се тако игра с њом. Најмањи прекор вређа је, најмања нецкајућа истина плаши је, и све се мора хвалити, почев од форме њезинога говора па до најјачих њезиних добродетељи. Ни један писац, ма колико био чувен, не сме да не ласка својим суграђанима. Већина дакле живи у вечном обожавању саме себе; само кроз странце или искуство могу извесне истине да дођу до ушију Американаца.

Ако Америка још није имала велпких писаца, то је за то што без слободе духа не може бити књижевних генија а у Америци нема слободе духа.

Инквизиција никад није могла да спречи у Шпанији циркулацију књига противних вери већине. Власт већине у Савезним Државама боље ради: она је одузела и сам помисао да се издају такве књиге. У Америци има неверних, али у њој неверство готово не налази никакав орган.

Неке владе желе да сачувају чистоту нарави и за то осуђују писце развратних књига. У Савезним Државама никога не осуђују за така дела; али нико нема вољу да их пише. Међу тим сви грађани немају чисте парави, али већина је правилна у својима.

Овде је употреба власти без сумње добра: али ја говорим само о власти по себи. Та је неоспорна власт трајуће дело, а њезина добра употреба само је случај.

**Дејства тираније већине на народни карактер Американаца;
о дворском духу у Савезним Државама.**

Дејства тираније већине више се онајају у правима него у друштвеној управи. Она задржавају развиће великих карактера. — Демократске републике уређене као републике Савезних Држава распростиру дворски дух међу већином грађана. Докази тога духа у Савезним Државама — За што народ има више љубави к отаџбини него они који владају у његово име.

Уплав тога о чему сам мало час говорио још се слабо онаја у политичком друштву: али његова рђава дејства већ се онајају у народном карактеру Американаца. Ја мислим да је непрестано растеће дејство деспотизма већине у Савезним Државама главни узрок што се у њима данас показују на политичкој позорници тако мало знатних људи.

Кад Американска револуција плану, они се појавише гомилом. Јавно мињење руковођаше тада воље; а не тиранизираше их. Славни људи тога доба, придружив се драговољно покрету духова, беху велики сами собом: они распростреше своју сјајност на народ, а не уозајмише је у њега.

Под неограниченим владама, великани који окружују престо ласкају страстима господара, и радо подлежу његовим ђудима. Али маса народа не подаје се ропству; она му се често потчињава из слабости, обичаја или незнања, а по некад и из љубави ка краљевској

власти или краљу. Било је народа који су са задовољством и поносом жртвовали своју вољу владаоцевој, и тако показивали неки род душевне независности и у самој покорности. У тих народа мање се налази понижености него беда. У осталом, велика је разлика између тога кад се нешто чини што се не одобрава, или кад се претвара да се одобрава оно што се чини: једно је црта слабога човека, а друго припада обичајима служитеља.

У слободним земљама, где је сваки више или мање позват да даје своје мишљење о државним пословима; у демократским републикама, где се јавни живот непрестано меша с приватним животом, где је суверен приступан са свију страна, и где само треба да се подигне глас на да му дође до уша, има много више људи који хоће да спекулирају с његовим слабостима, и да живе о трошку његових страсти, него што их има у неограниченим монархијама. У њима људи нису природно горни него на другом месту, али је дражња јача, и више њих осећају је у једно исто време. Отуда следује много општије понижење души.

Демократске републике стављају дворски дух на домаћај већине, и у исто га време распростиру на све сталеже. То је главно што им се може пребацити.

То је нарочито истина у демократским државама, уређеним као америкаanske републике, где већина има тако неограничену и тако неоспорну власт, да човек готово мора да се одрекне својих грађанских права и свога човечијег својства, кад хоће да сврати с пута који је она обележила.

У грдној множини јавних звананика у Савезним Државама видео сам врло мало људи који су засведочили ону мушку искреност, ону независност мисли, која је пређе одликовала Американце, и која свуда где се налази образује главну црту великих карактера.

На први поглед рекао би човек да су сви духови у Америци направљени по једном истом калупу, тако тачно иду једним истим путем. Странац истинна налази по катшто Американце који одступају од тога правила, сажаљевају мане закона, непостојансто демократије, њено неизображење, и који често иду толико далеко да примећавају мане које кваре народни карактер, и показују средства која би се могла употребити да се те мане поправе; али осем вас нико их не слуша; а ви, којима они поверавају те тајне мисли, странац сте и пролазите. Они вам радо казују истине које вам пису ни од какве користи, а кад оду на место где се претресају њихове јавне ствари, онда говоре са свим друкчије.

Ако ови редови икад дођу у Америку, уверен сам да ће сви читаоци подићи глас против мене, али да ће многи од њих тајно одобравати то што говорим.

Ја сам чуо да се говори о отаџбини у Савезним Државама. У народу сам налазио правога патриотизма, а често сам га узалудно тражио у оних који њим управљају. По сличности можемо то лако разумети: деспотизам квари много више онога који га трпи него онога који га намеће. У неограниченим монархијама, краљ често има велике врлине; али придворници су увек ниски и презрителни.

Истина је да придворници у Америци не кажу: „Господару и Ваше Величанство“, у чему се они у главном разликују од осталих придворника; али они не престано говоре о природним способностима свога господара; они се не јагме да сазнаду која владаочева врлина највише заслужује да јој се диве; јер уверавају да он има све врлине, ма да их није добио и тако рећи и нехотећи; они му не дају своје жене и своје кћери да би пзволео узвисити их у ред својих

паложница; али жртвујући му своја мњења, они се сами обесчашћавају.

Моралисте и философи, у Америци, не морају да изражавају своје мисли у алегорији; али пре но што се одваже да изреку неку увредну истину, веле; Ми знамо да говоримо народу који је толико узвишен над људским слабостима да увек може собом да влада. Ми не бисмо то говорили, кад се не бисмо обраћали људма који су због својих врлина и увиђавности једнини, међу свима другима, достојни да остану слободни.

Да л су ласкаоци Лудвика XIV могли што боље чинити?

Што се мене тиче, ја држим да ће се у свима владама, па ма каке оне биле, подличити слани, а ласкати власти. И ја познајем само једно средство којим би се могло спречити да људи не изгубе своје достојанство, а то је: да се, са свемогућством, пиком не да суверена власт да их понизи.

Највећа опасност американских република долази од свемогућности већине.

Демократске су републике изложене пропасти због рђаве употребе своје силе, а не због немоћи. — Влада американских република централизирана је и енергична од владе јевропских монархија. — Опасност која отуда долази. — Мадисоново и Џеферсоново мњење о томе.

Владе обично пропадају или због слабости или због тираније. У првом случају, власт им се измакне из руку; у другом им је отму.

Многи мисле, видећи да демократске државе падају у анархију, да је влада у тим државама при-

родно слаба и немоћна. Истина је да у њима влада више не може да утиче на друштво кад једном планира рат међу партајама; али ја не мислим да недостатак силе и помоћних средстава лежи у природи демократске власти. Напротив, држим да она скоро увек пропада због злоупотребе своје силе и због рђаве употребе својих помоћних средстава. Анархија готово увек постаје из њезиног тиранства или њезине неспособности, а не из њезине немоћи.

Не треба мешати сталност са сплом, величаву ствари и њезино трајање. У демократским републикама, власт која управља¹ друштвом није стална, јер често мења предмет и прелази из једних руку у друге. Али кад нешто хоће, онда се њезиној сили не може да противстане.

Влада амерпканских република чини ми се да је тако исто централизирана и енергичнија од владе неограничених монархија у Јевропи. Ја дакле не мислим да ће она пропасти због слабости.²

Ако слобода икад пропадне у Америци, томе ће бити узрок свемогућност већине, која ће довести мањине до очајања и принудити их да се лате материјалне силе. Тада ће овладати анархија, али она ће доћи као последица деспотизма.

Председник Џејмс Модисон изразио је исте мисли. (*fédéraliste*. № 51).

„За републике је врло важно, вели он, не само бранити друштво од угњетавања оних који њим управ-

¹ Власт може бити централизирана у скупштини, и тада је јака, али није стална; она може бити централизирана у једном човеку, и тада је слабија, али сталнија.

² Излишно је, држим, и да наговештавам читаоцу да и овде, као и у целој овој глави, не говорим о савезној влади, него о засебним владама сваке државе којима већина деспотски управља.

љају, него још и заштићавати један део друштва од неправде другог дела. Правда је сврха којој треба да тежи свака влада; она је циљ у којој се људи удружују. Народи су увек тежили и тежеће тој цели сведотле док је не достигну, али док не изгубе своју слободу

„Кад би постајала нека држава у којој би јача партаја могла лако скупљати своје силе и угњетавати слабију, могло би се сматрати да у такој држави онако исто влада анархија као и у природном стању, где слабији нема никакве гаранције против напљача јачега. И као год што у природном стању незгоде неизвесне неспурне судбе побуђују јаче да се потчине влади која заштићава и слабе као и њих саме, тако ће исто у анархијној влади исти узроци мало по мало навести јаче партаје да зажеље владу која би могла једнако заштићавати све партаје, јаче и слабе. Кад би се држава Род-Исланд одвојила од Конфедерације и предала народној влади, која би се суверено вршила у уским границама, нема сумње да би у њој тиранија већине учинила вршење права тако неизвесним да би се дошло до тога да се захтева власт са свим независна од народа. И саме оне партаје због којих би та власт постала нужна, похитале би да је позову у помоћ.“

И Џеферсон је казао у писму управљеном на Мадисона, 15 Марта 1789: „Извршна власт, у нашој влади, није једини а можда ни главни предмет мога старања. Тиранство законодаваца сада је, и биће још за много година, најстрашнија опасност. И тиранство извршне власти доћи ће на ред, али тек доцније.“

Ја се о том предмету радје позивам на Џеферсона него на некога другог, јер га сматрам за најсликијег апостола кога је демократија икад имала.

ГЛАВА ОСМА.

Шта умерава тиранство већине у Савезним Државама.

Немање административне централизације.

Народна већина не мисли да чини све. — Да би могла извршивати своју суверену вољу, она мора да се служи општинским и среским званичницима.

У првој свесци овога дела разликовао сам два рода централизације; једну сам назвао централизацијом владе, а другу управном или административном.

У Америци постоји само прва; друга је скоро непозната.

Кад би власт која управља американским друштвима имала на расположењу та два средства владе, и праву да све заповеда додала својство и обичај да сама собом све врши; кад би се, пошто је поставила општа начела владе, упуштала у ситнице примењивања, и кад би се могла мешати у личне интересе, пошто је уредила велике земаљске интересе, онда би слобода за кратко време била протерана из новог света.

Али, у Савезним Државама, већина, која често има деспотске укусе и нагоне, још нема најсавршенијих оруђа тираније.

У свима американским републикама, централна се влада бавила само малим бројем предмета, којих је важност привлачила њезине погледе. Она није предузимала да уреди мање важне друштвене ствари. Шта више, ништа не показује ни да је то желела. Већина, која постајаше све неограниченија, није умножила права

централне власти, него ју је само учинила свемогућом у своме кругу. И тако, деспотизам може бити врло тежак на једној тачки, али се не може распростирати на све.

У осталом, ма колико да се народна већина даје занети својим страстима; ма како да је ватрена у својим намерама и плановима, опет за то она не може учинити да се свуда, на исти начин, и у исто време, сви грађани покуравају њезиним жељама. Кад централна влада која је представља изда неку суверену наредбу, она за извршење те наредбе мора да се ослони на званичнике који често не зависе од ње, и које она не може у свако време да руководи. Општине и среске управе образују дакле као неке сакривене степен ојек задржавају или раздељују таласе народне воље. Кад би закон баш и био угњетачки, опет би за то слобода нашла заклона и прибежишта у начину вршења закона; и већина не би се могла упуштати у ситуације, и, ако смем рећи, у детњарије административног тираниства. Она шта више и не замишља да може то чинити, јер не познаје сву своју силу. Она познаје само своје природне силе, а не зна колико би вештина могла раширити њихове границе.

Та могућност раширења граница њезиних природних сила заслужује да се о томе више мисли. Ако би се икад основала демократска република, као што је република Савезних Држава, у земљи где би власт једнога већ била утврдила административну централизацију, и пренела је у обичаје и законе, ја се не бојим рећи да би деспотизам у такој републици постао неспособнији него ма у којој неограниченој монархији. Да би се могло наћи нешто што би се с њим могло упоредити, морало би се прећи у Азију.

О духу законознaнства у Савезним Државама, и како он служи демократији за претечу.

Корисно је изнаћи природне нагоне духа законозналаца. — Законозналци су позвани да играју велику улогу у друштву које се образује. — Како род послова које они врше даје благородничку форму њиховим идејама. — Случајни узроци који могу стати на пут развићу тих идеја. — Како се племство лако сједињава са законознaлцима. — Корист коју деснот може имати од законозналаца. — Како законозналци образују једини благороднички елеменат који се по својој природи може сложити с природним елементима демократије. — Особени узроци који теже да даду благородничку форму духу енглеског и америкапског законозналаца. — Америкапско племство на адвокатским клупама и у судским седиштима. — Уплив законозналаца на америкапско друштво. — Како њихов дух продире у законодавце, у администрацију, и на послетку даје и самом народу нешто од чиновничких нагона.

Кад човек посети Американце и проучи њихове законе, онда увиђа да важност коју су дали законознaлцима, и уналив који су им дозволили да добију у владе, образују дапас најјачу препреку која задржава демократију да не сврати с правога пута. То дејство чини ми се да долази од једнога општега узрока, који је корисно изнаћи, јер оно може да се произведе и на другом месту.

Кроз последњих пет стотина година, законозналци су учествовали у свима покретима политичкога друштва у Јевропи. Они су час служили као оруђа политичким властима, а час су узимали политичке власти за своја оруђа. У средњем веку, дивно су припомагали да се рашири господарство краљева; а од тога доба живо су радили да се та иста власт ограничи. У Ен-

У законопозналаца, као и у свју људи, преовлађује приватни, а нарочито тренутни интерес.

Има држава у којима људи од закона не могу да заузму у политичком свету онако место како заузимају у приватном животу. Познато је да ће законопозналци у тако уређеним државама бити врло радни агенти револуције. Али треба испитати да ли узрок из кога они тада руше или мењају оно што постоји лежи у њиховој сталној склоности или неком случају. Истина је да су законопозналци принесли врло много паду Француске монархије 1789. Али треба знати да ли су они тако радили за то што су изучавали законе, или за то што нису могли учествовати у њихову прављењу.

Пре пет стотина година, енглеско се племство стављало на чело народа, и говорало у његово име; данас оно брани престо, и прави се поборником краљевске власти. Међу тим, племство има своје сопствене склоности и нагоне.

Исто тако треба добро назити да се поједини чланови тела не узму за само тело.

У свима слободним владама, биле оне ма какве форме, законопозналаца има у првим редовима свију партаја. То исто вреди и за племство. Готово сви демократски покрети који су потресали свет, управљани су племићима.

Једно изредно тело не може никад да задовољи сва честољубља која садржи у себи; у њему увек има више великих дарова и страсти него звања, и увек се налази много људи који, не могући брзо да се узвисе помоћу искључивих друштвених права, покушавају да остваре то нападањем на та права.

Ја дакле не тврдим ни да ће доћи време кад ће се сви законопозналци, ићи пак да ће се већина њих у свако време показивати пријатељи реда и непријатељи промена.

Ја велим да ће у држави где закопозналци буду беспорно заузимали узвишено место које им природно припада, њихов дух бити конзервативан у највећем ступњу, и да ће се показивати као антидемократичан.

Кад племство затвори своје редове закопозналцима, оно у њима налази у толико опасније непријатеље што су они по својим пословима независни од њега, и што су му у изображењу равни, и ако су по богатству и власти нижи од њега.

Али кад год је племство дозвољело да и закопозналци буду учесници неких његових искључивих права, те две класе увек су се лако здруживале.

Ја сам тако исто скљоњен да верујем да ће краљевима увек лако бити да начине од закопозналаца најкориснија оруђа своје власти.

Међу људима од закона и извршном влашћу има бескрајно више природнога сродства, него међу њима и народом, ма да су закопозналци често припомагали да се обори извршна власт; као што има више природнога сродства међу племићима и краљем него међу племићима и народом, ма да су се виши друштвени сталежи често удруживали с нижима да се заједнички боре против краљевске власти.

Закопозналци воле ред више него све друго, а власт је највећа гаранција реда. У осталом, не треба заборавити да они претностављају законитост слободи, и ако веома цпе ову последњу; они се мање плаше тирапије него самовољства, и ако само законодавац узме на се да сам собом одузме људма независност, они су готово задовољни.

По томе, ја мислим да би сваки онај владалац учинио велику погрешку који би, због демократије која прети да поплави све, тражио да ослаби судску власт у својој држави, и да смањи политички утицај закопозналаца. Он би тада дао праву власт за њезину сенку.

О духу законознaнства у Савезним Државама, и како он служи демократији за претечу.

Корисно је изнаћи природне нагоне духа законозналаца. — Законозналци су позвани да играју велику улогу у друштву које се образује. — Како род послова које они врше даје благородничку форму њиховим идејама. — Случајни узроци који могу стати на пут развићу тих идеја. — Како се племство лако сједињава са законозналцима. — Корист коју деспот може имати од законозналаца. — Како законозналци образују једини благороднички елеменат који се по својој природи може сложити с природним елементима демократије. — Особени узроци који теже да даду благородничку форму духу енглеског и америкашког законозналаца. — Америкашко племство на адвокатским клупама и у судским седиштима. — Уплив законозналаца на америкашко друштво. — Како њихов дух продире у законодавце, у администрацију, и на послетку даје и самом народу нешто од чиновничких нагона.

Кад човек посети Американце и проучи њихове закопе, онда увиђа да важност коју су дали законозналцима, и уплив који су им дозволили да добију у владе, образују данас најјачу препреку која задржава демократију да не сврати с правог пута. То дејство чини ми се да долази од једнога општега узрока, који је корисно изнаћи, јер оно може да се произведе и на другом месту.

Кроз последњих пет стотина година, законозналци су учествовали у свима покретима политичкога друштва у Јевропи. Они су час служили као оруђа политичким властима, а час су узимали политичке власти за своја оруђа. У средњем веку, дивно су припомагали да се ранири господарство краљева; а од тога доба живо су радили да се та цта власт бграничи. У Ен-

гласској су се присно сједињавали с племством; у Француској су се показивали његови најстрашнији непријатељи. Да ли законозналци уступају само изненадним и трепутним напонима, или се, према приликама, више или мање покуравају нагонима који су им природни, и који се увек обнављају? Ја сам рад да објасним то; јер су правозналци може бити позвани да играју прву улогу у политичком друштву које хоће да се произведе.

Људи који су специјално изучавали законе добили су у том послу обичаје реда, извештај укуса за форме, и неки род нагонске љубави за правилно окончавање идеја једне с другом. Отуда су они природно противни револуционарном духу и неразложним страстима демократије.

Специјална знања која законозналци добијају изучавајући законе осигуравају им особени ред у држави, и они образују неки род привлеклиране класе у интелигенцији. Они налазе сваки дан идеју те узвишености у вршењу свога задата; они су газде једне нужне науке које знање није распрострањено; они служе грађанима за изборе судије, и обичај који имају да управљају к целим слепим страстима парничара даје им неко извесно презрење за суђење гомиле. Додајте томе још и то да они природно образују *тело*. Они се не споразумевају и не управљају договорно једној истој мети; али зајединичко учење и јединство метода веже њихове духове једне с другима, као што би интерес могао сјединити њихове воље.

У дубини душе законозналаца налазе се дакле неки племићски укуси и обичаји. Они имају, као и племство, неку нагонску склоност к реду, неку природну љубав к формама; као год и оно, они имају велику одвратност према делима мношине и тајно презиру владу народа.

Ја не велим да су ти природни нагони законозналаца толико јаки да они не могу да им против стају.

Ја не сумњам да би за њ било корисније да уведе законозналаце у владу. Он би им поверио деспотизам у виду пасиља, а доцније би га можда нашао у њиховим рукама у виду правде и закона.

Демократска је влада повољна политичкој власти законозналаца. Кад су богаташ, племић, и кнез искључени из владе, онда законозналци долазе на њу готово с пуним правом, јер су они тада једини просвећени и способни људи које народ може избрати ван себе.

Ако су законозналци по својим укусима природно паклоњени племенству и владаоцу, они су дакле по своме интересу природно паклоњени народу.

И тако, законозналци воле владу демократије, а немају њезине склоности и не подражавају њезиним слабостима, двогуби узрок да буду силни кроз њу и пад њом.

Народ, у демократији, нема неповерење у законозналцима, јер зна да њихов интерес захтева да му служе; он их слуша без љутње, јер зна да немају задњих мисли или тајних намера. И за иста, законозналци не желе да оборе владу коју је демократија себи дала, али се непрестано муче да њом управљају по тежњи која није демократска, и да се при том служе средствима која су страна демократији. Законозналац припада народу по свом интересу и рођењу, а племенству по својим обичајима и укусима; он је као природна свеза тих двеју ствари, као алка која их сједињава.

Тело законозналаца једини је благороднички елемент који лако може да се смеша с природним елементима демократије, и да се срећно и трајашно сложи с њима. Ја познајем урођене мане законозналачког духа; али сумњам да би демократија, без те смесе законозналачког и демократског духа, могла за дуго владати друштвом, и не могу да верујем да би се република у наше доба могла одржати ако утиц

возналага не би у њој растао у оној пстој размери у којој расти власт народа.

Тај племићски карактер који напрем у духу правозналага много је јачи у Савезним Државама и Енглеској него ма у којој другој земљи. То не зависи од самога изучавања закона енглеских и американских правозналага, него и од природе законодавства, и положаја тих тумача у та два народа.

Енглези и Американци задржали су старо законодавство, т. ј. они и сад црпу, из мпења и законих решења својих праотаца, мпења која су им потребна односно закона, и решења која треба да издају.

У енглеског или американског законозналага, укус и пошта за старо готово се увек спојава с љубављу к ономе што је правилно и законом.

То има још један други утиц на правац духа правозналага, а по томе и на ток друштва.

Енглески или американски законозналаг пстражује шта се пређе радило, а француски, шта је требало да се ради; један тражи старе пресуде, други узроке.

Кад слушате енглеског или американског законозналага, морате да се дивите како често наводи туђа мпења, и како мало говори о свом сопственом; а у Француској бива са свим противно.

Француски адвокат пзлаже систем својих сопствених мисли и у најмањој наринци коју пристае да води, и он ће вам претрести сва основна начела закона само да би доказао суду да међе оспореног наследства треба да се пошире за један хват.

Тај род одрицања енглеског и американског законозналага свога сопственог разума, и његово ослањање на разум својих праотаца; тај вид ропства, у коме он мора да држи своју мисао, мора да произведе у његову духу више снебивања, и да му уапје веће склоности

к ономе што постоји, него што то бива у француског законознајца.

Француске законе често је тешко разумети, али сваки може да их чита; напротив, за проста човека ништа није нејасније и неразумљивије од законодавства основаног на примерима. Та потреба законознајца у Енглеској и Савезним Државама, та висока идеја коју имају о његовој научности, све га више и више одваја од народа, и ставља га у оделиту класу. Француски законозналац само је научен човек; али енглески и америкашки зналац закона готово напчи на египатске свештенике; он је, као и они, једини тумач једне тајне науке.

Положај људи од закона у Енглеској и Америци тако исто утицнише на њихове обичаје и њихова мњења. Енглеско племство, које се постарало да привуче себи све што је по природи било налик на њега, дало је законознајцима врло велики део власти и поште. У енглеском друштву, правознајци не заузимају прво место, али су задовољни с оним на коме су. Они образују као млађу грану енглескога племства, и воле и поштују старију, ма да не уживају сва њезина права. Енглески превознајци мешају дакле с благородничким интересима свога запата благородничке идеје и укусе друштва у коме живе.

У Енглеској се нарочито може видети у свој својој светлости слика законознајца кога бих хтео да представим. Енглески законозналац поштује законе не толико што су добри, колико што су стари; и ако је принуђен да их у нечему измени, те да би их удесно према променама које време производи у друштвима, он прибегава најневероватнијим финијама, да би се убедио да он, додајући нешто делу својих праотаца, само развија њихову мисао и допуњава њихов посао. Не падајте се да ће те га приволети да призна да

уводи нешто ново; он ће пре пристати да изгледа будаласт, него да призна да је учинио тако велико злочинство.

Енглеско је законодавство налик на неко стародревно дрво на које су законозналци непрестано калемили најразличније изданке, надајући се да ће они при свем том што ће им плодови бити различити, бар смешати своје гране с поштовања достојним стаблом на коме су.

У Америци нема племића ни књижевника, а народ с неповерењем гледа богаташе. По томе законозналци образују вишу политичку класу, и најумијни део друштва. Они дакле могу само изгубити с новачењем, и због тога остају при опом што постоји не само по природном укусу који имају за ред, него још и из интереса.

Кад би ме когод запитио где је американско племство, ја бих без затезања одговорио да оно није међу богатацима, који немају никакве међусобне свезе; него да се налази на адвокатским кауцама и у седницима судија.

Што човек више размишља о опоме што се збива у Савезним Државама, све се више убеђује да у њима тело законозналаца образује најјачу, и готово једину претегу демократије.

Колико дух законозналаца може, својим својствима, на и самим својим недостацима, да смањи природне мане народне владе, најбоље се може видети у Савезним Државама.

Кад се американски народ пусти да га опију своје страсти, или се преда заносу својих идеја, онда му законозналци даду осетити неку готово невидљиву узду која га умеравља и зауставља. Његовим демократским нагонима, они тајно противстављају своје племићке склоности; његовој љубави к новоме, своје

празноверно поштовање старог; његовим неизмерним плановима, своје скучене намере; његовом презрењу правила, свој укус за форме; и његовој бујности, свој обичај спорога поступања.

Судови су највидљивији органи кроз које закопно-зналци утичу на демократију.

Судија је човек од закона који, осем укуса за ред и правила који је добио изучавајући законе, још приликује к постојању из сталности свога звања. Његово знање закона већ му је било прибавило узвишено место међу својим суграђанима; а његова политичка власт ставила га је у особени ред, и дала му нагоне привилегисаних класа.

Наоружан правом да проглашава законе за неуставне, американски званичник непрестано продире у политичке послове. Он не може да натера народ да изда законе, али може да га примора да не буде неверан својим сопственим законима, и да остане сасвим са самим собом.

Ја знам да у Савезним Државама постоји нека тајна тежња која побуђује народ да ограничи судску власт. У већини устава појединих држава, влада може, на захтевање оба дома, одузети судијама звања. Извесни уставни наређују да се чланови судова *бирају*, и често их подвргавају новим изборима. Ја се усуђујем прорећи да ће те новости пре или после имати жалосне последице, и да ће се једном увидети да се с таквом повредом судске независности не напада само судска власт, него и сама демократска република.

У осталом, не треба мислити да је закопнозналачки дух у Савезним Државама ограничен само на судове; њега има и ван њих.

Законопознати, који образују једину просвећену класу у којој народ има поверења, природно су позвани да заузимају већину јавних звања. Њих има врло много

у законодавним скупштинама, и свуда су на челу администрације; по томе они имају велики утицај на прављење закона и на његово извршење. При свем том они морају да уступе бујници јавнога мњења која их одвлачи за собом; али лако је наћи знаке који показују шта би они чинили кад би били слободни. Американци, који су увели у своје политичке законе толико нових ствари, учинили су само неке незнатне измене, и то с великом муком, у својим грађанским законима, ма да су многи од тих закона врло противни њиховом друштвеном стању. То долази отуда што је већина, односно грађанскога права, увек принуђена да се ослања на законотворце; а американски законотворци не мењају ништа, кад се оставе својој сопственој вољи.

За Француза је врло чудновато да чује жалбе које се у Савезним Државама подижу против непотпунога духа и предрасуда законотворца у корист онога што постоји.

Утицај духа законотворца простире се преко и тих тачних граница које обележи.

У Савезним Државама готово нема ни једног политичког питања које се пре или после не претвори у судско. Због тога партаје морају да се служе правосудним идејама и језиком у својим свагдашњим препиркама. Већина јавних званичника јесу, или су били законотворци, и пренашају у управу јавних послова своје сопствене обичаје и идеје. Порота је на то навикла све класе. Тим начином судски језик постаје народни; дух законотворца, који је постао у школама и судовима, распростире се дакле мало по мало и ван њихових зидина; он продире у цело друштво, силази у последње редове, и на послетку цео народ усвоји по нешто од обичаја и укуса званичника.

Законотворци образују, у Савезним Државама, силу од које се Американци мало боје, која се једва опажа,

која нема своју сопствену заставу, која подлеже потребама времена и без отпора иде за свима покретима друштвенога тела; али она обухвата цело друштво, продире у све класе које га састављају, прерађује их тајно, дејствује на њих непрестано али тако да оне и не знају за то, и на послетку их прекроји по својим жељама.

Порота у Савезним Државама сматрана као политичка установа.

Порота, која је један вид народнога суверенства, треба да се доведе у сагласност с другим законима који утврђују то суверенство. — Састав пороте у Савезним Државама. — Васпитање које она даје народу. — Како она тежи да утврди уплив званичника и да распростре дух закона-зналаца.

Како ме је мој предмет природно навео да говорим о правосуђу у Савезним Државама, тако ћу, пре но што пређем на друге ствари, да поговорим мало и о пороти.

У пороти треба разликовати две ствари: једну судску и једну политичку установу.

Кад би ме ко питао колико порота приноси доброј администрацији правосуђа, а нарочито порота у грађанским стварима, признао бих да се њезина корист може оспорити.

Поротска је установа постала кад друштво још беше мало изображено, кад се судовима подишаху на решење само проста питања о делу; и није лак посао подесити је с потребама врло цивилизованог народа

кад су међусобни одношаји људи необично много умножени, и добила научан и умаи карактер.

Мени је за сад главна цељ да посматрам политичку страну пороте: други би ме пут удалио од мога предмета. Што се тиче пороте сматране као судско средство, о томе ћу само неколико речи проговорити. Кад су Енглези усвојили поротску установу, они још беху пола варварски народ; доцније су постали један од најпросвећенијих народа на целој земљи, и њихова склоност и оданост пороти расле су заједно с њиховим побољшањем. Они су оставили своје земљиште, и растурили се по васцелом свету: једни су начинили насеобине, други су образовали независне државе; главни народ, или боље рећи тело народа, задржало је краља; многи од насељеника основали су силне републике; али Енглези су свуда једнако у звезде ковали поротску установу. Они су је свуда увели, или су се пожурили да је васпоставе. Једна судска установа која је имала за се глас једнога великога народа кроз читав низ векова, која се брпжљиво уводи у свима епокама цивилизације, у свима поднебијама, и под свима формама владе, не може бити противна духу правосудства.¹

¹ Кад би се хтела да покаже корист пороте као судске установе, могло би се навести много других доказа, а између осталих и ови:

У колико се више уведе поротници у парнице, у толико се више и број судија може без икакве незгоде смањивати; а тиме се много добија. Кад има врло много судија, онда смрт производи сваки дан по једну празнину у судској хијерархији, и отвара нова места онима који су остали у животу. Честољубље званичника непрестано је дакле у посау, и са свим их природно чини зависним од већине или онога човека који поставља на упражњена места: тада се у судовима унапређује онако као што се у војсци добијају чинови. То је стање ствари са свим противно доброј администрацији правосудја и намерама законодавца. Да би судије остале слободне, хоће

Али оставимо на страну тај предмет. Посматрајте пороту само као судску установу, значило би веома скучити своју мисао; јер она много више утиче на памету друштва, него на судбу парница. Порота је дакле пре свега политичка установа. На ту тачку гледишта треба се увек поставити кад се хоће о њој да прече суд.

Ја разумем под поротом извештај број грађана изабраних случајем и привремено наоружаних правом суђења.

Употребити пороту за угушење злочинства, значи, по моје мишљењу, увести у владу суштаствено републиканску установу. Да се изјасним опширније:

Да ли ће поротска установа бити благородничка или демократска, то зависи од класе из које се узимају поротници; али она увек задржава републикански карактер, јер ставља стварну управу друштва у руке оних којима се влада или једног њиховог дела, а не у руке оних који владају.

Спа је увек само прелазно средство успеха: одмах после ње долази идеја права. Влада која би само на бојном пољу могла казнити своје непријатеље, за кратко би време пропала. Право освештање политичких закона налази се дакле у казним законима, и ако нема освештања, закон пре или после изгуби своју

се да се не могу збавити са звања; али шта помаже што нико не може да им одузме независност, ако је они сами вољно жртвују?

Кад има врло много судија, немогуће је да међу њима не буде много неспособних: јер велики судија није обичан човек. А ја држим да је полуизображени суд једна од најгорих мера за постигнуће целих која се има у виду при установљењу судова.

Што се мене тиче, ја бих радије оставио пресуду парнице неспособним и невештим поротницима руковођеним једним способним званичником, него што би је предао судијама којих би већина потпуно познавала правознаниство и законе.

силу. Човек који суди *злочинцу* јесте дакле прави господар друштва. А, поротска установа посађује сам народ, или бар једну класу грађана, на судску столицу. Поротска установа донста дакле ставља друштвену управу у руке народа, или класе из које се поротници бирају.¹

У Енглеској, поротници се узимају из благородничкога дела народа. Благородство прави законе, примењује их, и суди њихове повреде (В). Све се једно с другим саглашава: и Енглеска управо рећи образује благородничку републику. У Савезним Државама, тај је исти систем примењен на цео народ. Сваки је америкашки грађанин бирач, може бити изабран и бити поротник (В). Поротски систем, као што га у Америци појимају, чини ми се да је тако исто непосредна и крајна последица начела народног суверенитета као што је и опште право гласања. То су два једнако јака средства кроз која влада већина.

Сви суверени који су хтели да црну своју власт из самих себе, и да руководе друштво место да га пуште да оно њих руководи, уништавали су поротску установу, или су је са свим ослабљавали. Тудори у Енглеској ишљаху у затвор поротнике који не хтедоше да осуђују по вољи краљевој, а Наполеон их бираше кроз своје агенте.

¹ Међу тим треба нешто важно приметити:

Поротска установа истина даје народу опште право надзора над делима грађана, али му не даје средства да врши тај надзор у свима случајевима, а још мање да га врши тирански.

Кад неограничени владалац има право да суди злочинства кроз своје изасланике, онда је судба оптуженога готово унапред одређена. Али кад би се народ баш и решио да га осуди, онет би за то састав пороте и њезина независност давали доста повољне изгледе за безбедност невиности.

Ма колико да су очевидне истине које мало час побројаш, опет их за то сваки не увиђа, и у нас се још често имају врло нејасни појмови о поротској установи. Кад се хоће да зна из којих елемената треба да се састави списак поротника, онда се само оцењује знање и способност оних који се позивљу за поротнике, као да би се радило само о некој судској установи. Мени се заиста чини да се они који тако раде баве најмањим делом предмета о коме је говор. Порота је пре свега политичка установа; она се мора сматрати као вид народнога суверенства; а кад се то суверенство не признаје, онда је треба са свим одбацити, или је довести у сагласност с другим законима који оспивају то суверенство. Порота је онај део народа коме је задаћа да осигура извршење закона, као што су домови део народа коме је посао да прави законе; и да би држава била управљана стално и једнолично, нужно је да се списак поротника шири или сужава са списком бирача. То гледиште треба, по моме мишљењу, да привлачи главну законодавчеву пажњу. Све је остало готово споредно.

Ја сам тако убеђен да је порота пре свега политичка установа, да је тако сматрам и онда кад се употреби у грађанским стварима.

Закопи се увек колебају, ако се не оснивају на правима; парави су једина издржљива и трајална сила у народа.

Кад се порота употребљује само у кривичним предметима, онда је народ види на делу само кад и кад, и у особитим случајевима; он се навикава да буде без ње у обичном току живота, и сматра је за средство, али не за једино средство којим може да дође до правде.¹

¹ Ово је још више истина кад се порота примењује само у извесним кривичним стварима.

Напротив, кад је порота распростра на грађанске ствари, њезина примена пада сваки час у очи; она тада додирује све интересе; сваки суделује у њезину делању; она тако продире и у саме обичаје живота; она превија људски дух по својим формама, и меша се тако рећи с идејом правде.

Поротска установа, ограничена на кривичне ствари, увек је дакле у опасности; а кад се једном уведе у грађанска дела, она презпре време и људска уснавања. Да се порота могла тако исто лако испустити из нарави Енглеза као из њихових закона, она би са свим пропала под Тудорима. Грађанска је порота спасла слободу Енглеске.

Ма на који начин да се примени порота, она увек чини велики утицај на народни карактер; али тај утицај постаје неизмерно већи, што се она више распростире на грађанске ствари.

Порота, а нарочито порота за грађанска дела, даје свима грађанима неку чест обичаја судскога духа; а ти управо обичаји најбоље спремају народ да буде слободан.

Она распростире по свима класама поштовање према суђеној ствари и идеји права. Одузмите те две ствари и онда љубав к независности неће бити ништа друго него једна разрушна страст.

Она учи људе правичности. Сваки, судећи свога комшију, помишља да може доћи ред и на њега да буде суђен. То нарочито вреди о пороти за грађанске ствари: готово се нико не боји да ће некад постати предмет кривичнога гоњења; али сваки може имати грађанску парницу.

Порота учи свакога човека да се не клони и не плаши одговорности за своја сопствена дела: мужанственост, без које нема политичке добродетели.

Она даје сваком грађанину неки род званиничкога достојанства; она свима даје прилику да осете да

имају неке дужности да испуне према друштву, и да учествују у његовој управи. Приморавајући људе да се баве и другим чим осем својих сопствених послова, она сатпре лично самољубље, које је као рђа народâ.

Порота невероватно много помаже да се образује моћ судилица и умножи природна увиђавност народа. У томе је, по моме мишљењу, највећа корист коју она даје. Њу треба сматрати као бесплатну и увек отворену школу, где сваки поротник учи познавати своја права, где долази у свагдашњи додир с најнаучнијим и најпросвећенијим члановима виших сталежа, где се практично наставља у законима, и где се овд, трудом адвоката, мњењима судија, па и самим страстима партаја, стављају на домашој његовога ума. Ја мислим да практични ум и здрав политички разум Американаца треба поглавито приписвати њиховој дугој употреби пороте у грађанским стварима.

Не знам да ли је порота корисна онима који имају парнице, али сам уверен да је врло корисна онима који суде парничаре. Ја је сматрам за најбоље и најјаче средство којим се друштво може послужити за васпитање народа.

То што сам до сад говорио вреди за све народе; али ово што следује специјално је Американцима, и у опште демократским народима.

Казао сам да у демократијама законозналци, и међу њима судски званичници, образују једино племићско тело које је у стању да умери покрете народа. То племство нема никаку материјалну власт, оно чини свој предохрански уплив само на духове. А установе пороте за грађанска дела главни су извори његове власти.

У кривичним парницама, где је друштво у борби против једнога човека, порота види у судији пасивно оруђе друштвене власти, и нема поверења у његовим

мишљенима. Даље, кривичне се парнице оснивају са свим на простим делима које здрав разум може лако да оцени. На том земљишту, судија и поротник једнаки су.

Тако није у грађанским парницама. Ту се судија појављује као неинтересовани изабрани суђаја партајских страсти. Поротници га гледају с поверењем, и слушају га с поштовањем; јер ту његов разум са свим влада њиховим. Он је тај који пред њима развија разне доказе и разлоге којима су им оптеретили памћење, и који их узима за руку да их проведе кроз странпутнице судскога поступка; он је тај који их ограничава на само дело о коме се ради, и који их учи како треба да одговоре на правно питање. Његово утицање на њих готово је безгранично.

Треба ли на послетку да кажем за што се слабо обзирем на разлоге који се наводе против неспособности поротника у грађанским делима?

У грађанским парницама, кад год се не ради о стварним питањима, порота има само изглед судскога тела.

Поротници изричу пресуду коју је судија донео. Они дају тој пресуди важност друштва које представљају, а он јој даје важност разума и закона. (Г).

У Енглеској и Америци, судије чине на судбу кривичних парница ујављив који француски судија никад није познао. Узрок те разлике лако је разумети: енглески или америчански судија утврдио је своју власт у грађанским предметима, за тим је само врши на другој позорници, али је ту не добија.

Има случајева, и то су често најважнији, у којима америчански судија има право да решава сам.¹ Он се тада случајно налази у стању у коме се француски

¹ Савезне судије готово увек саме решавају питања која се тичу земаљске владе.

судија обично налази; али његова је морална власт много већа: успомене пороте још га прате, и његов глас има готово исто толико силе колико и глас друштва кога су поротници орган.

Његов се утицај простире и ван судова: на забавама приватнога, као и у пословима политичкога живота, на јавним местима, као и у законодавним скупштинама, американски судија непрестано налази око себе људе који су навикнути да виде у његовом разуму нешто више од свога; и његова власт утиче на све обичаје духа, на и на саму душу оних који су заједно с њим пресуђивали парнице.

Порота, која се чини да смањује права судија, у ствари дакле оснива њихову власт, и судије нису ни у једној земљи тако јаки као у онима где народ учествује у њиховим правима.

Американске судије преносе законотворачки дух у све друштвене редове нарочито кроз пороту за грађанска дела.

Дакле, порота која је најјаче средство кроз које народ влада, јесте такође и најбоље средство да се народ научи владати.

ГЛАВА ДЕВЕТА.

Главни узроци са којих се демократска република одржава у Савезним Државама.

Савезне су државе демократска република. Главна цел ове главе била је да покажем узроке тога појава.

Између тих узрока, има многих код којих ми мој предмет није дозволио да се зауставим, него сам их

узгред само показао. Има опет других с којима нисам могао да се бавим: а они о којима ми је било дозвољено да говорим опширно, остали су иза мене као сахрањени под ситницама.

По томе, мислио сам да треба, пре но што пођем даље и почнем говорити о будућности, да скупим у један узан оквир све узроке који објашњавају садашњост.

У том погледу бићу кратак, јер ћу се постарати да само врло у кратко напоменем читаоцу оно што већ познаје, а од дела која још нисам имао прилику да изложим изабраћу само главна.

Ја мислим да се сви узроци, који у Савезним Државама одржавају демократску републику, могу свести на три:

Особити и случајни положај у који су Американци постављени провиђењем образује први;

Други долази од закона;

Трећи истиче из обичаја и нрави.

Случајни или узроци провиђења који помажу да се одржи демократска република у Савезним Државама.

Савез нема комшија. — Нема великих престоница. — Американци су имали за се случај рођења. — Америка је празна земља. — Како та прилика много помаже одржање демократске републике. — Начин насељавања американских пустиња. — Лакометство Англо-Американаца да заузму пустиње новог света. — Уплив материјалног благостања на политичка мишљења Американаца.

Има хиљаде прилика независних од воље људи које, у Савезним Државама, олакшавају опстанак демократске републике. Једне су познате, друге је лако показати: ја ћу се ограничити да покажем само главне.

Амерпкаици немају комшија, па по томе немају да се боје ни великих ратова, ни финансијских криза, ни опустошења, ни освојења; они не потребују ни велике данке, ни многобројну војску, ни велике ђенерале; они немају готово ничега да се боје од војничке славе која је за републике ужаснији бич него сви ти скуна узети.

Како би се могао одрећи невероватни утилив војничке славе на дух народа? ђенерал Даксон, кога су Амерпкаици два пут постављали на чело своје владе, човек је напрасна карактера и средње способности; у току његова живота никад ништа није засведочио да има потребна својства за управу једнога слободнога народа: и већина просвећених класа у Савезу донста је увек била против њега. Ко га је дакле поставио на председничку столицу, и ко га на њој још одржава? Успомена победе коју је пре двадесет година добио под зидовима Новог-Орлеана; а међу тим та је победа врло обично војничко дело које може за дуго занимати духове само у оној земљи где се не бију бојеви; а народ који се тако даје занети чаром славе за иста је најхладнокрвнији, највише држи рачуна о својим делима, најмање има војничкога духа, и, ако се тако могу изразити, најпрозаичнији је од свију народа под небом.

Америка још нема велику престоницу које би се непосредно или посредно утицање осећало по целом земљишту; и ја то сматрам за један од првих узрока одржања републиканских установа у Савезним Државама. У варошима није могућно спречити људе да се договарају и споразумевају, да се заједнички драже и распаљују, да се изненадно и страсно одважавају на ово или оно. Вароши образују као велике скупштине којих су чланови сви становници. У њима народ чини грдан утилив на званичнике, а често и без посредника врши своје воље.

Потчињити области престошници, значи предати судбу целе државе, не само у руке једне чести народа, што је неправдо, него још у руке народа који ради сам собом, што је врло опасно. Надмоћност престошница јесте дакле јак узрок за представнички систем. Она наводи нове републике на погрешку република старог света, које су све до једне пропаде за то што нису познавале тај систем.

Лако би ми било да побројим овде још много других узрока мање важности који су припомогли да се установи, и који сад осигуравају одржање демократске републике у Савезним Државама; али у тој гомили срећних околности, видим две главне, које ћу одмах показати.

Ја сам већ казао да налазим у постанку Американаца, у ономе што сам назвао њиховом полазном тачком, први и најважнији од свих узрока којима се може приписати садање благостање Савезних Држава. Американци су срећни од постанка: њихови су праоци донели на земљиште на ком они живе једнакост стања и способности, из чега је демократска република морала изићи као из свога природног узрока. Но то још није све; с републиканским друштвеним стањем, они су предали својим потомцима најзгодније обичаје, идеје и нарави, са којих цвета република. Кад помислим шта је произвела та првобитна чињеница, чини ми се да видим целу судбу Америке закључану у првом припитанцу који ступи на њезине обале, као што у првом човеку видим целу људску расу.

Између срећних околности које су још припомогле основање, и које осигуравају одржање демократске републике у Савезним Државама, прва по важности јесте избор саме земље у којој Американци живе. Њихови су им оцели предали љубав једнакости и слободе, али средства да остану за дуго једнаки и слободни, дао им је сам Бог, предавши им једно безгранично копно.

Опште благостање помаже сталност свију влада, али нарочито демократске владе, која почива на расположењу већине, а поглавито на расположењу оних који су највише изложени пуждама. Кад народ влада, пужно је да буде срећан, те да не обори државу. Беда и невоља производи у њему оно што честољубље производи у краљева. А материјални и од закона независни узроци који могу донети благостање у Америци су многобројнији него што су били ма у којој земљи на свету, и ма у ком веку.

У Савезним Државама није само законодавство демократско, него и сама природа ради за народ.

Где се може, у историји људства, да нађе нешто слично ономе што се пред нашим очима догађа у северној Америци?

Слављене државе старог света основале су се међу непријатељским народима које је требало победити па се настанити на њихово место. И сами нови народи нашли су у неким честима јужне Америке простране пределе обитаване народима мање изображеним но што они беху, али који већ беху присвојили земљиште обделавањем. Да би основали своје нове државе, требало им је уништити или подјармити многобројна људства, и они су помоћу своје цивилизације за иста у томе успели, али се она морала да постигне својих победа.

Али у Северној су Америци живела само скитничка племена која нису мислила да употребе на своју корист природна богатства земље. Северна Америка још беше, управо рећи, једно пусто копно, једна празна земља, која очекивање обитаоце.

У Американаца је све изванредно, како друштвено стање, тако и закони; али земљиште на коме живе још је изванредније.

Кад творац предаде земљу људма, она беше млада и неисцрпљива, али они беху слаби и без знања; а

кад су научили да се користе добротама која она садржаваше у себи, они већ покриваху њезино лице, и наскоро се мораше борити за право да имају на њој прибежиште и да могу почивати у слободи.

У то доба пронађе се Северна Америка, као да ју је сам Бог држао у резерви и да је само изишла изнад потопске воде.

У њој има, као што је било и првих дана после створења, река којих извор не усахнује, зелених и влажних пустиња, поља без граница у којима земљорадничко рало још није превринуло бразду. У том стању, она се више не буди усамљеном, невештом и варварском човеку првих времена, него човеку који већ господари најважнијим тајнама природе, који је удружен са својим савишним, и просвећен искуством од педесет векова.

У тренутку кад ово говорим, тринаест милиона цивилизованих Јевропаца мирно се шире по плодним пустињама којих ни они сами још тачно не познају ни производе ни пространство. Три или четири хиљаде војника гоне пред собом скитничка племена урођеника; за тим наоружаним људма иду дрвари који се пробијају у шуме, разгоне дивље зверове, испитују ток река, и спремају цивилизацији победу усред пустиње.

У току овога дела често сам спомињао материјално благостање које Американци уживају, и представио сам га као важан узрок успеха њихових закона. Тај су узрок наводили хиљаде других писаца пре мене: то је једини узрок који Јевропци, тако рећи, могу да опишу, и који је у нас постао популаран. По томе, ја се нећу много бавити предметом о коме је тако често писано, и кога су тако добро разумели, него ћу само додати неколико нових чињеница.

У опште се мисли да се пустиње Америке насељавају јевропским насељеницима који се сваке године ис-

крцавају на обале новог света, а америкаанско људство да расти и множи се на земљишту које су заузимали његови праоци: то је велика погрешка. Јевропац који приспе у Америку дође без пријатеља, а често и без помоћних средстава; да би могао живети, он мора да служи, и ретко је видети га да пређе велику индустријску зону која се протеже дуж океана. Пустинја не може да се искрчи без капитала или кредита; пре него што се човек одважи да уђе у шуме, тело треба да је навикнуто на суровости новог поднебља. То су дакле Американци који сваки дан остављају место свога рођења, и иду даље у пустиње да створе простране баштине. И тако, Јевропац оставља своју колебу на иде да живи у приморју с оне стране океана, а Американац који је рођен у том истом приморју иде све даље у пустиње средње Америке. Тај двогуби покрет исељавања никад се не зауставља: он се почиње у Јевропи, продужава се на великом океану, и иде даље кроз пустиње новог света. Миллиони људи иду у једно исто време к истој тачки хоризонта: њихов језик, вера и нарави различити су, али циљ им је једна иста. Казато им је да је срећа негде на западу, и они јој трче на сусрет.

С тим непрекидним премештањем људскога рода не може се ништа друго упоредити осим онога што се догодило после пада римскога царства. И онда су људи, као год и данас, гомилама јурили к једном истом месту и гомилали се у један исти предео: али намере провиђења беху различне. Пре је сваки такав пов путник носио са собом разрушење и смрт; а сад сваки носи клицу благостања и живота.

Удаљене последице тога пресељавања Американаца на запад још нам будућност сакрива, али непосредне резултате лако је познати. Због тога што један део старих обитоца оставља сваке године државе у ко-

јима се родно, те се државе врло споро насељавају, ма да старе; тако се у Конектикуту, у коме нема више од педесет и девет становника на четвороугаону миљу, за последњих четрдесет година умножило људство само за једну четврт, а у Енглеској је за то исто време нарасло за једну трећину. Јевропски насељеник долази дакле увек у земљу пола насељену где индустрија фали радна снага; он постаје имућан радник; његов син иде у земљу још празну да тражи срећу и постаје богат сопственик. Први нагомљава капитала а други га употребљује, и тако ни странац ни урођеник не живе у невољи.

Законодавство Савезних Држава иде колико се може на руку подели имовине; али нешто што је јаче од законодавства спречава да се у њима сопственост раскомада прекомерно.¹ То се добро опажа у државама које већ почињу да се пуне људством. Масачјузеџ је најнасељенија земља у Савезу; у њему се броји осамдесет становника на једну четвороугаону миљу, што је много мање него у Француској, где на исти простор долазе сто шездесет и два обптаоца.

Међу тим, у Масачјузеџу се мале имовине већ ретко цепају; првородни син обично узима земљу, а млађи пду у пустињу да траже срећу.

Закон је укинуо право првородства; али провиђење га је повратило у живот без пчије жалбе и протеста, и без повреде правде.

Из једне само чињенице може се довољно расудити о грдном броју особа које на тај начин остављају Нову-Енглеску и преносе своја огњишта у пустињу. Мене су уверили да је године 1830 међу члановима конгреса било тридесет и шест који су рођени у малој

¹ У Новој-Енглеској земља је подељена на врло мале миљкове, али се више не цепа.

држави Конектикуту. Становништво Конектикута, које износи тек четрдесет трећи део становника Савезних Држава, давало је дакле осмину њихових представника.

Међу тим Конектикут шаље у конгрес само пет посланика за свој рачун: остали тридесет и један представљају нове западне државе. Да је то тридесет и једно лице било остало у Конектикуту, вероватно је да би и даље остали мали земљорадници, место да су богати сопственици као што су сад; да би живели у тамн, и да не би могли отворити себи политичку каријеру; и у место да постану корисни законодавци, они би били опасни грађани.

Американци увиђају то исто тако као и ми.

„Нема сумње, вели канцелар Кент у своме делу о американском праву (св. IV, стр. 380), да подела имовина може произвести велика зла кад се продужи до крајности. тако да сваки поједини део земље не буде више довољан за издржање једне фамилије; али те незгоде никад се нису осетиле у Савезним Државама, и још ће много колена проћи док се буду осетиле.

Просторија нашега необитаваног земљишта, изобилност земаља које су око нас, и непрестана исељавања с атлантијских обала у унутарњост земље, довољни су и биће још за дуго довољни да спрече да се наследства не распарчају.“

Тешко би било описати лакометство с којим Американци напада на ону огромну иљачку коју му срећа даје. Да би је могао гонити, он презире стрелу Индијанца и бољештине пустиње; љутање шума не плаши га, приближење дивљих зверова не узбуђује га: једна страст јача од љубави к животу непрестано га подбада. Пред њим се протеже готово безгранично копно, и рекао би човек да га је већ страх да неће добити места па за то хита да не дође доцкан. Ја сам говорио о исељавању старих држава. али шта да кажем о исеља-

вању нових? Откад је основана држава Охајо још нема педесет година; већина њезиних становника није се у њој родила; њезина престоница још не броји тридесет година живота, и грдна просторија пустих поља још покрива њезино земљиште; међу тим становништво те државе већ се кренуло к западу: већина оних који силазе у плодне равнице Илиноаса становници су државе Охајо. Ти су људи оставили своју прву постојбину да иду да траже другу где би им било добро; они готово свуда налазе пмање али срећу не. У њих је жеља за благостањем постада неспокојна и ватрена страст која тим више расти што се више задовољава. Они су негда раскинули везе које их скопчавашу са земљом где су рођени; доцније нису начинили никакве друге. За њих је насељавање у почетку била потреба; а сад је оно у њиховим очима неки род коцке коју толико воле због узбуђења које порађа колико због добити.

По некад човек иде тако брзо да се за њим опет појављује пустиња. Шума се само повила под његовим ногама, а чим је он прешао она се на ново исправила. Пролазећи кроз нове западне државе, није ништа ретко наћи у сред шума остављена обиталишта; често се и у најусамљенијој пустињи налазе развале колеба, и човек мора да се дивн пролазећи кроз започете крчевине које у исто доба показују силу и непостојанство људи. У тим остављеним пољима, па тим једнодневним развалинама, прастара шума избија нове изданке; дивљи зверови на ново заузимају своју владу: природа смешећи се покрива зеленим границама и цвешем стоне човека, и журн се да избрише његов кратковремени траг.

Ја се опомињем да сам пролазећи кроз један од пустих кантона државе Њујорка дошао на обале некакога језера, опкољеног са свију страна шумама као у почетку света. У сред језера подизаше се једно мало

острвче. Шума која га покриваше, са свим му сакриваше крајеве својим густим лишћем. На обалама језера, ништа не показиваше присуство човека; само се на хоризонту виђаше један стуб дима који, подижући се перпендикуларно од врхова дрвета до облака, пре погледаше да вис с неба него да се пење у вис.

Један индијански чамац беше пзвучен на песак; ја се њим користих да посетим острво које беше привукло моје погледе, и за кратко време стигох на његову обалу. Цело острво образоваше једно од оних прекрасних усамљених места повога света због којих цивилизован човек готово жали за дивљачким животом. Чудновата бујност биља показиваше несравњива богатства земље. Као и у свима пустињама Северне Америке, ту владала дубока и мртва тишина коју не нарушаваше ништа друго осем монотоног гукања гривнаша (голуба) и кљуцање зеленога детлића о кору дрвета. Ту природа изгледала толико сама себи остављена, да бијаш веома далеко од мисли да су у том месташцу некад људи живели; али дошав на средњу острва, учини ми се да нађох човечији траг. За тим брижљиво испитах све околне предмете, и наскоро се уверих да је то месташце морало бити прибежиште некога Јевропца. Али колика се промена беше учинила у његову делу! Дрва која је он некад у хитњи исекао да начини себи заклон, беху већ истерала изданке; његове ограде беху постале живи плот, а колеба му се беше претворила у зелен шумарак. У тој шумарици још се виђаху неколико ватром онађених камена, растурених око једне гомилице пепела; на том је месту без сумње било огњиште, које су развале стропоштаног димњака претрпале. Ја се за неко време дивних богатству природе и слабости човека; и кад на послетку морам да се удалим од тога чаробнога места, онда тужно узвикнух: шта! већ развалине!

У Јевропи, ми смо навикнути да сматрамо за велико друштвено зло неспокојство духа, неумерену жељу за богатством, и крајњу љубав к независности. А те баш ствари осигуравају американским републикама дугу и мирну будућност. Без тих неспокојних страсти људство би се концентрисало око извесних места и наскоро би осетило, као и у нас, потребе које је тешко задовољити. Како је срећна земља по њ свет, где су човекове мане готово тако исто корисне друштву као и његове врлине!

То чини велики утицај на начин суђења о људским делима у Јевропи и Америци. Американци често називају похвале достојним занимањем оно што ми зовемо љубав к добитку, и виде неку мртвину срца у ономе што ми сматрамо за умереност жеља.

Простота укуса, мирноћа нарави, породични дух, и љубав к месту рођења, сматрају се у Француској за велике гаранције мира и среће државне; а у Америци се ништа не сматра за штетљивије друштву од таквих врлина. Канадским Французима, који су верно сачували предања старих нарави, већ је тешко живети на свом земљишту, и тај мали народић који је тек дошао на свет скоро ће пасти у беде и невоље старих народа. У Канади, највиђавији, најпатријотичнији и најчовечији људи не жале никакога труда ни муке да огаде народу просту срећу којом се он још задовољава. Они преузимају користи богатства, као год што би можда у нас хвалили дражи скромне умерености, и више се труде да распале људске страсти но што се на другом месту људи муче да их стисају. Разменити чиста и мирна задовољства која отаџбина даје и самом спримаху за јалова уживања која даје благостање под страним небом; напустити огњиште свога оца и поља где почивају кости својих прадедова; оставити живе и мртве да трчају за срећом, то су врлине које у

њиховим очима заслужују више похвале него ништа друго.

У наше доба, Америка даје људма већи капитал него што је индустрија која му даје вредност.

У Америци се дакле не може дати доста знања; јер је оно корисно не само ономе који га има, већ и ономе који га нема. У њој се није бојати нових потреба, јер се све потребе лако подмирују: ту се не треба плашити постанка многих страсти, јер све страсти налазе лаку и целителну храну; људма се не може дати сувише слободе, јер они готово никад не теже да је злоупотребе.

Американке су републике нашега доба као трговачка друштва која су образована у целим заједничком ооделавања пустих земаља новог света, и која воде напредну трговину.

Американце највише узбуђују трговачке а не политичке страсти, ил другим речма они преносе трговачке обичаје у политику. Они воле ред, без којег послови не могу да напредују, и нарочито цене правилност нарављ, која оснива добре трговачке куће; они претпостављају здрави разум који ствара велике имовине генију који их често растура; опште идеје застрашавају њихове духове навикнуте на позитивне рачуне, и практика је у њих у већој части него теорија.

Да би се могло појмити како силно упливине материјално благостање на политичка дела, па и на сама мишљења, која би требала да зависе само од разума, треба ићи у Америку. Истина тога нарочито се увиђа у странаца који живе у Америци. Велика јевропских исељеника доноси у нови свет ову дивљу љубав к независности и промени која се тако често порађа у нашим бедама. Ја сам по катини налазио у Савезним Државама Јевропце који су негда морали да оставе

своју земљу због политичких мњења. Сви ме они удивљаваху својим говором, али један ме зачуди више него сви други. Путујући једном кроз један од најудаљенијих крајева Пенсилваније, омеркнем у ноћу и будем принуђен да замолим једнога богатога насеобинца да ме прими на конач: то беше Француз. Он ме посади поред свога огњишта, и почесмо слободно да се разговорамо, као што долици људма који се нађу у шуми, удаљеној две хиљаде миља од земље где су рођени. Ја знадох врло добро да је мој гостопримац био пре четрдесет година велики пједначилац и ватрени демократ. Његово је име било записано у Историји.

По томе, веома се зачудих кад га чух да говори о праву својине онако како би само могао говорити неки економист, или сопственик. Он говораше о нужној хијераркији коју имовина уводи међу људма, о покорности постављеном закону, о упливу добрих нарави на републике, и о помоћи коју верозаконе пдеје дају реду и слободи: шта више, један пут се позва на Исуса Христа, да би поткренуо једно своје политичко мњење.

Слушајући га, дивљах се слабости људскога разума. Код неизвесности науке и различитих поука искуства, како се може да распозна истинито од лажнога? Догоди се једна нова чињеница која растера све моје сумње. Био сам сиромашан, а сад сам богат: кад би ми благостање, утичући на моје поступање, оставио бар моћ суђења слободну! Али не, моја су се мњења заиста променила с мојим стањем, и у срећном догађају којим се користим, нашао сам решавајући узрок који ми је дотле оскудевао.

Благостање упливише још слободније на Американце него на странце. Американац је увек гледао како се ред и опште благостање вежу једно за друго и иду једним истим кораком; он мисли да они

не могу да опстају раздвојено: он дакле нема ништа да заборави, и не мора, као толчки Јевропци, да изгуби оно што је добио од свога првог васпитања.

Уплив закона на одржање демократске републике у Савезним Државама.

Три главна узрока одржања демократке републике. — Савезна форма. Општинске установе. — Судска власт.

Главна цел ове књиге била је да покажем законе Савезних Држава. Ако је та цел постигнута, онда је сам читалац могао да оцени који од тих закона доста теже да одрже демократску републику, а који је доводе у опасност. Ако у томе нисам успео у целом току књиге, онда ћу још мање успети у овој глави.

По томе, нећу понављати оно о чему сам већ говорио, него ћу све то само у неколико редова изразити.

Три ствари приносе одржању демократске републике у новом свету више него све друге:

Прва је савезна форма коју су Американци усвојили, и која дозвољава Савезу да буде јак као која велика република, а сигуран као мала.

Другу налазимо у општинским установама које, умеравајући деспотизам већине, дају народу и укус за слободу и вештину да буде слободан.

Трећа се налази у уређењу судске власти. Ја сам показао колико судови помажу да се поправе застрашења демократије, и како, не могући никад да зауставе покрете већине, успевају да их оспоре и руководе.

Уплив нарави на одржање демократске републике у Савезним Државама.

Већ сам казао да сматрам нарави за један од важних општих узрока којима се може приписати одржање демократске републике у Савезним Државама.

Овде узимам речи *нарави* у опомене смислу који су Римљани давали речи *mores*. Она дакле у мене не значи само оно што обично зовемо наравима, и што бисмо могли назвати обичајима срца, него још и разне појмове које људи имају, различна мијења која владају у њих, и скуп идеја од којих се образују обичаји духа.

Под том речју разумем дакле цело морално и умно стање једнога народа. Моја цел није да описујем америкаanske нарави, и за то се ограничавам само на то да истражим у њима оно што је повољно одржању политичких установа.

О вери као политичкој установи, и како она много служи одржању демократске републике у Американаца.

Северна Америка насељена људма који исповедају демократски и републикански хришћанизам. — Долазак католика. — За што католици образују у наше доба најдемократичнију и најрепубликанскију класу.

Поред сваке вере налази се по једно политичко мијење које је с њом скопчано због сродности.

Пустите људски дух да ради по својој склоности, па ће он на један исти начин уредити политичко друштво и божју варош; он ће тражити, ако смем рећи, да доведе у хармонију земљу с небом.

Већи део енглеске Америке насељен је људма који у верозаконим одношајима не беху признали ничије

старешинство, пошто су се ослободили папске власти. Они дакле донеше у нови свет хришћанство које ћу најбоље описати и представити ако га назовем демократским и републиканским: то принесе изобично много основању републике и демократије у пословима. Политика и вера беху сагласне још у почетку, и остале су у сагласности све до данас.

Од прилике пре педесет година почела је Ирска да избацује католике у Савезне државе. Американски опет католици обраћаху поверце у своју веру, и тако данас има у Савезу више од једног милиона хришћана који исповедају веру римске цркве.

Ти католици показују велику верност у вршењу свога богослужења, и пуни су жара и ревности за своју веру. Међу тим они су најватренији републиканци и демократи у Савезним Државама. Та се чињеница у први мах чини чудновата, али размисљањем се лако долази до њених тајних узрока.

Ја мислим немају право што сматрају католичку веру за природног непријатеља демократије. Напротив, од разних хришћанских наука, католицизам ми се чини да је најновобитнији једнакости стања. У католика, верозаконо друштво састоји се само из два елемента: свештеника и народа. Свештеник је сам узвишен над вернима: испод њега је све равно.

У смотрењу црквених начела, сви су католици једнаки. Католицизам обвезује научењака и генијалног човека да верују оно исто што незналица и простак верују; он намеће једне исте верозаконе практике богаташу и сиромашу, и прописује једнаке строности за силнога и слабога; он није блажији према једном него према другом, и употребљујући једне исте мере према свима људма, он радо смешава уједно све класе друштва, као што су смешане у очима Бога.

Ако католицизам побуђује верне на покорност, он

их дакле не спрема за неједнакост. Са свим противно може се рећи о протестантизму који, уопште, води људе много мање једнакости него независности.

Католицизам је подобан неограниченој монархији у којој, кад се изузме владалац, стања су равнија него у републикама.

Често се догађало да је католички свештеник остављао светилиште и као сила улазио у државно друштво, где је заузимао место у друштвеној хијерархији. Ту се он по катини користио својим верозакопним утицајем да ујемчи трајање политичкога реда којег је био члан: и тада су католици бивали приврженици племства из верозаконога духа.

Али кад се једном свештеници искључе из владе, или кад се из исте сами удале, као што чине у Савезним Државама, онда нема људи који би, по својој вери, били више наклоњени него католици да унесе у политички свет идеју једнакости стања.

Ако дакле католике Савезних Држава природа њихове вере не приморава да поповедају демократске и републиканске идеје, они им бар природно нису противни, и њихов друштвени положај, као и њихов мали број, принуђава их да усвоје те идеје.

Већина католика спромаси су, и имају потребу да сви грађани владају те да би тако и они дошли на владу. Католици образују мањину, и имају потребу да се сва права поштују те да би и они своја могли слободно вршити. Та два узрока нагоне их да и не знајући усвајају политичка начела која би можда с мањом ревностју примали кад би били богати и сачињавали већину.

Католичко свештенство у Савезним Државама није покушавало борбу против те политичке тежње; оно, шта више, тражи да је оправда. Католички свештеници у Америци подсладили су умни свет на две чести; у

једну су ставили откривене догме, и потчињавају им се без испитивања; у другу су ставили политичку истину, и мисле да ју је Бог ту оставио слободном испитивању људи. И тако, католици Савезних Држава у исто време су најпотчињенији верни и најнезависнији грађани.

Може се дакле рећи да у Савезним Државама нема ни једног јединог верозаконог начела које би било противно демократским и републиканским установама. Сва свештенства говоре једно исто; мњења су сагласна са законима, и људски дух иде једним истим правцем.

Кад једном привремено бејаш у једној од највећих вароша целог Савеза, позване ме на један јавни скуп коме је била цел да се Пољацима притече у помоћ, и да им се пошаље оружја и новца.

Отишав тамо, нађох две до три хиљаде особа у једној великој соби која беше спремљена за тај скуп.

Мало за тим, један свештеник, обучен у свештеничко рухо, ступи на говорницу. Чим се он на њој појави, сви присутни устадоше у највећој тишини, скидоше капе, а он поче овако беседити:

„О свемогући Боже! О Боже војске! Ти који си одржао дух и управљао руком наших отаца кад браћаху света права своје независности; ти који си учинио те су скрхали морску силу која их угњетаваше, и који си дао нашем народу благодети мира и слободе, о Господе! погледај милостивим оком на друге полушар земље; погледај са сажаљењем један витешки народ који се данас бори као што смо се негда ми борили, и за одбрану истих права! О Господе, који си створио све људе по једном истом углед, немој дозволити да деспотизам нагрди твоје дело и да одржи неједнакост на земљи. О свемогући Боже! бди над судом Пољака, учини их достојним да буду слободни; нека твоја мудрост влада у њиховим саветима, нека

твоја сила буде у њиховим мишицама; устраши њихове непријатеље, поцепај силе које им спремају пронаст, и не дозволи да се данас изврши неправда коју је свет видео пре педесет година. Господе! који у својој руци држиш срце народā као и срце људи, разбуди савезнике за свету ствар права; учини да се на послетку француски народ дигне, да наруши мир у коме га држе његове старешине, и да још једном огласи рат за слободу света.

„О Господе! не окрепи никад од нас твоје лице; дозволи нам да увек будемо најрелигиознији као и најслободнији народ.

„О свемогући Боже! саслушај данас нашу молбу; спаси Пољаке. Ми те за то молимо у име твог многољубљеног сина, нашег Господа Исуса Христа, који је умро на крсту за спасење свију људи. *Амин.*“

Цела скупштина с побожношћу повтори *амин*.

Посредни уплив верозаконих убеђења на политичко друштво у Савезним Државама.

Хришћански морал који се налази у свију секта. — Уплив вере на нарави Америкаца. — Поштовање брачне свезе. — Како вера одржава уображење Америкаца у извесним границама и умерава у њих страст повачења. — Мисли Америкаца о политичкој користи вере. — Њихова уславања да јој рашире и осигурају владу.

Мало пре сам показао непосредно утицање вере на политику у Савезним Државама. Њезино посредно уписење још је јаче, и она онда кад не говори о слободи најбоље учи Американце вештини како да буду слободни.

У Савезним Државама има небројено секата. Све се разликују у форми богослужења, али све се саглашавају о узајамним дужностима људи. Свака дакле секта моли Бога по свом начину, али све проповедају један исти морал у име Бога. Ако за човека, као особу, много значи да му вера буде истинита, за државу је то све једно. Држава нема ничега да се боји, нити има чему да се нада од другог живота; за њу није толико важно да сви грађани исповедају праву веру, колико је важно да сви имају ма каку веру. У осталом, све су секте у Савезним Државама хришћанске вере, а хришћански је морал свуда један исти.

Слободно је мислити да се извештај број Американаца управљају, у начину богослужења, више по обичајима него по својим убеђењима. У осталом, суверен је у Савезним Државама побожан, и по томе лицемерство мора бити опште; али Америка је при свем том земља где је хришћанска вера сачувала највише праве власти над душама; и ништа не показује боље колико је она корисна и природна човеку, будући је земља где она у наше доба има највише власти у исто време и најпросвећенија и најслободнија.

Ја сам казао да се американски свештеници у опште изражавају у корист грађанске слободе, не изузимајући ни саме оне који не одобравају слободу вере; међутим не види се да су они ма коме политичком систему нарочито наклоњени и да га помажу. Они се не мешају у државне послове, а тако исто ни у партијска трвења. Не може се дакле рећи да вера у Савезним Државама упливила на законе нити на ситуације јавнога мишљења, али она рукује наравима, и уређујући њихову она уређује државу.

Ја не сумњам ни један тренутак о томе да велика строгост нарави коју видимо у Савезним Државама има свој први извор у вери. Вера је често немоћна,

да уздржи човека у безбројним искушењима која срећа чини пад њим. Она не може да умери у њему ватрену тежњу за обогаћењем коју све дражи; али она суверено влада душом жене, а жена ствара нарави. Америка је заиста земља где се брачна свеза највише поштује, и где људи имају најузвишенију и најправеднију идеју о брачној свези.

У Јевропи, готово сви друштвени нареди постају у фамилији и недалеко од брачне постеље. Ту људи добијају презрење природних свеза и дозвољених задовољстава, укус переда, неспокојство срца, непостојанство жеља. Узбуђен бурним страстима које су често узнемиравале његов сопствени дом, Јевропац се тешко и нерадо потчињава законодавној власти државе. Кад се Американац из узбуђенога политичкога света врати у своју фамилију, он у њој нађе слатку реду и мира. Ту су сва његова задовољства проста и природна, његове радости невине и мирне; и како долази до среће правилим животом, тако се лако навикава да регулише своја мишљења и своје укусе.

Док Јевропац тражи да избегне своје домаће љућње прављењем переда у држави, дотле Американац црпи у своме дому љубав к реду, коју за тим преноси у државне послове.

У Савезним Државама, вера не уређује само нарави, него распростире своју владу и над умом.

Између Англо-Американаца, једини неповедају хришћанске догме за то што се боје да не изгледају као да у њих не верују. Хришћанство дакле влада без препрека, по санзвољењу свију. Отуда следује, као што сам већ на другом месту казао, да је у моралном свету све извесно и одређено, ма да је политички свет остављен претресању и покушајима људи. И тако, људски дух никад не види пред собом безгранично поље: ма колико да је дрзак, он ипак кад и кад осећа да треба да се заустави пред

непреступним међама. Пре него што почне новачити, он мора да прими извесне прве податке, и да потчини своје најдрскије умнишљаје извесним формама које га заустављају и задржавају.

Уображење Амерпканаца није дакле слободно у највећим својим застрањенима, његов је ход обазрив и непознестан; његово понашање ограничено, и његова дела непотпуна. Тип уздржљиви обичаји налазе се у политичком друштву, и необично много приносе спокојству народа и установама које је себи дао. Природа и околности начиниле су становника Савезних Држава дрским човеком: о томе се може лако расудити кад се види како он тражи срећу. Кад би дух Амерпканаца био ослобођен сваке сметње, међу њима би се наскоро нашло смелих новака и најнеумитнијих логичара. Али американски револуцијонари морају јавно да указују моралу и хришћанској правници извесно поштовање које им не дозвољава да могу лако нарушавати законе те правнице и морала кад су противни извршењу њихових намера; а кад би се могли узвешти над својом савешћу, онда би их уздржавале савести њихових присталаца. До сад се још нико није нашао у Савезним Државама који би се усудно изрећи начело: да је у интересу државе све дозвољено. Безбожно начело, које се чини да је измишљено у веку слободе да би узаконило све будуће тирапе.

Тако дакле, закон дозвољава американском народу да ради све што хоће, а вера му стаје на пут да смисли све што хоће, и забрањује му да се одважава на све.

Вера, која се у Амерпканаца никад не меша непосредно у државну владу, мора се дакле сматрати за њихову прву политичку установу; јер ако им и не даје укус за слободу, она им страха много олакшава њезину употребу.

С те тачке гледишта сматрају вере и становници Савезних Држава. Ја не знам да ли Американци допста верују у своју веру, јер ко може да прочита шта лежи у човекову срцу? али сам уверен да је сматрају за нужну одржању републиканских установа. То није мишење само једне класе грађана или једне партије, него васцелога народа: оно се налази у свима редовима друштва.

У Савезним Државама, политичар може напасти једну верозакону секту, па опет за то да га у својим намерама потпомажу и сами приврженици те секте; али ако нападне све секте скупа, онда га сваки избегава и он остане сам.

Док сам се још бавио у Америци, неки сведок изрази се пред судом среза Честра (у држави Њу-Јорку) да не верује ни у Бога ни у бесмртност душе. Председник не хтеде да му прими заклетву, јер је, вели, сведок у напред поштитио све поверење које се могло датн његовим речма. Новине просто испрличаше то дело без икакве крпике.

Американци тако мешају хришћанску веру са слободом, да им је готово немогућно да појме једно без другога; и у њих то није оно бесплодно веровање које прошлост завештава садашњости, и које бесвесно живи у души.

Ја сам видео да се Американци удружују у намери да пошљу свештенике у нове државе на западу, и да у истима оснују школе и цркве; они се боје да се вера не изгуби у шумама, и да млади народ који се подиже не буде мање слободан од онога из кога је произашао. Видео сам богате становнике Нове Енглеске да остављају земљу где су се родили у цели да иду да положе основе хришћанској вери и слободи на обалама Мисури или по пољима Илиноас-а. Тако се верозаконна ревност у Савезним Државама непрестано загрева на огњишту

отачаствољубља. Ако мислите да ти људи раде једино ради другога живота, варате се: вечност је само једна њихова брига. Ако почнете говорити с тим разноспоцима хришћанске цивилизације, зачудићете се кад их чујете да говоре тако често о добрима овога света, и кад нађете политичаре у онима за које сте мислили да су само побожници. „Све су американске републике солидарно везане једна с другом, рећи ће вам они; ако би западне републике пале у анархију, или би подлегле јарму деспотизма, онда би републиканске установе које цветају на обалама Атлантијског океана биле у великој опасности; ми дакле имамо потребу да нове државе буду побожне, да би нам дозволиле да останемо слободни.“

Тако мисле Американци; али њихова је погрешка очевидна: јер сваки дан ми се врло научно доказује да је у Америци све добро, осем тога верозаконога духа коме се ја баш дивим; и ја чујем да срећи и слободи људскога рода, с друге стране океана, фали још само да верује са Спинозом у вечност света, и да тврди с Кабанисом да мозак одлучује мисао. На то немам ништа друго да одговорим него само да кажем да они који то говоре нису били у Америци, и да нису видели ни побожне ни слободне народе. Ја се дакле надам да ће они одустати од своје мисли.

У Француској има људи који сматрају републиканске установе за привремено оруђе своје величине. Они мере очима грдан простор који раздваја њихове пороке и њихове беде од власти и богатства, и хтели би да испуне ту провалу развалинама. Ти су људи за слободу оно што слободне чете средњег века беху краљевима; они воде рат за свој сопствени рачун баш и онда кад посе џезину заставу: република ће на сваки начин живети доста дуго да их извуче из њиховога нискога садашњег стања. И за то ја не говорим

њима; али имају други који виде у републици трајно и мирно стање, нужну целъ којој идеје и парави сваки дан одвлаче садања друштва, и који искрено желе да спреме људе за слободу. Кад они нападају веру, они се управљају по својим страстима а не по својим интересима. Деспотизам може бити без вере, али слобода не. Вера је много нужнија у републици коју они преузимају, него у монархији коју нападају, а у демократским је републикама нужнија него у свима другима. Како је могуће да држава не пропадне кад политичка свеза ослаби, а морална не ојача? и шта се може учинити с народом који господари собом, ако није покоран Богу?

О главним узроцима силе верозакона у Америци.

Старање Американаца да одвоје цркву од државе. — Закони, јавно мњење, и сами свештеници помогли су остварење тога предузећа. — Томе узроку треба приписати власт коју вера има над душама у Савезним Државама. — За што. — Које је у наше доба природно стање људи односно вере. — Који особити и случајни узроци смета да се људи у извесним земљама не управљају по том стању.

Философи осамнаестог века објашњаваху са свим просто поступно слабљење вере. Верозаконна ревност, говораху они, мора све више да опада што се слобода и просвета више умножавају. Али дела се не слажу с том теоријом.

У Јевропи има народа којих је неверовање равно глупости и незнању, док у Америци видимо да један од најслободнијих и најпросвећених народа под небом ревностно врши све спољашње дужности вере.

Кад сам отишао у Савезне Државе, најпре ми је пао у очи верозакони изглед народа. Што се дуже у њима бављах, све више увиђах велике политичке последице које долажаху од тих нових чшњеница.

У Француској сам видео да дух вере и дух слободе иду готово увек противним правцем. У Америци их нађох тесно скопчане једно с другим: они заједно владаху над једним истим земљиштем.

Моја жеља да познам узрок тога појава, постајаше с дана на дан све већа.

Да бих то сазнао, питах верне свију вероисповедни; и нарочито тражих прилику да се дружим са свештеницима, којима је поверена брига о разним вероисповедима и који имају лични интерес да оне опстану. Вера коју исповедам зближаваше ме нарочито с католичким свештенством, и наскоро ступих у поверљиве одношаје с многим његовим члановима. Сваком од њих изражавах моје чуђење и излагах моје сумње: сви ти људи одговараху ми у главном једно исто, и само се у ситницама не слагаху; али сви приписиваху мирну владу вере у њиховој земљи нарочито потпуном раздвојењу цркве од државе. Ја се не бојим казати да за време мога бављења у Савезним Државама ни сам нашао ни једног јединог човека, па био он поп или не, који би о томе друкчије мислио.

То ме наведе да испитам пажљивије него пређе положај американских свештеника у политичком друштву. Не мало се зачудих кад дознадох да они не врше никаква јавна звања.¹ У администрацији не нађох ни једног јединог, и дознадох да иису представљени ни у самим скупштинама.

У извесним државама, закон им је затворио политичку каријеру; а у свима другима, јавно мњење.

¹ Осем ако се то име не да звањима која многи од њих заузимају у школама. Највећи део наставе поверен је свештенству.

Кад на послетку испитах дух самога свештенства, увидех да се већина његових чланова драговољно удаљаваху од власти, и да то чине из поноса према свом занимању.

Ја их чух да бацају анатему на честољубље и неверство, па ма каким се политичким мњењима она покривала. Али, слушајући их, дознадох да људи не могу бити криви у очима Бога због тих мњења кад су искрена, и да није већи грех преварити се у вршењу владе, него погрешити у начину здања своје куће пап у забразђивању своје њиве.

Ја их видех да се брљљиво одвајају од свију партија, и да избегавају додир с њима са свом ревношћу личнога интереса.

Те ми чињенице доказане да је оно истина што ми је казано. Али хтедох да сазнам и узроке тога: ја се запитах како је могућно да се смањивањем привидне силе верозакона увећа његова стварна сила, и учини ми се да није немогућно пронаћи узроке тога.

Кратки простор времена од шесдесет година неће никад моћи потпуно да задовољи човеково уображење; несавршене радости овога света никад неће бити довољне његову срцу. Од свију живих створења, човек једини показује неку природну одвратност према егзистенцији и неизмерну жељу да егзистује: он презире живот а боји се ништоће. Ти разни нагонни непрестано гоне његову душу да посматра неки други свет у који га води вера. Вера је дакле само особена форма надежде, и тако је исто природна човековом срцу као год и надежда. Неки род умне заблуде, и неко морално насиље које људи чине својој природи, удаљавају их од вере: нека непобедна склоност повраћа их истој. Неверовање је случај, а само је вера трајно и постојано стање човечанства.

Сматрајући вере само с тачке чисто човечанскога

гледништа, може се дакле рећи да све вере црпу из самога човека један елеменат силе који им не може никад оскудевати, јер лежи у једном од саставних начела људске природе.

Ја знам да има епоха кад вера може придодати том упливу који јој је својствен вештачку силу закона и потпору материјалне власти која управља друштвом. Бивало је случајева да су вере, у тесној свези са земаљским владама, управљале душама помоћу страха и веровања; али кад вера ступи у такав савез, ја се не бојим рећи да она онда ради онако као што би човек могао радити: она жртвује будућност садашњости, и, добивши силу која јој не припада, излаже опасности своју закону власт.

Кад нека вера тражи да оснује своје царство на жељи за бесмртност која једнако узнемирава срце свију људи, она се може падати да овлада васцелним светом; али кад се сједини с ма којом владом, она мора да усвоји начела која се могу применити само на извесне народе. Тако дакле, кад се вера удружи с политичком влашћу, она увећава своју власт над некимма, а губи наду да овлада свима.

Док се вера оснива само на осећањима која су утеха свију беда и невоља, дотле може да привлачи себи срце људскога рода. Али кад се помеша с горким страстима овога света, онда се по катшто нађе принуђена да брани савезнике које јој није набавила љубав него интерес, и да одбија од себе као противнике људе који је често још и онда љубе кад се боре против њезаних савезника. Вера дакле не може да учествује у материјалној сили влада, а да не прими на се један део мрзости коју оне порађају.

Најбоље уређене и утврђене власти имају за јемство свога трајања само мијења једнога параштаја, интересе једнога века, а често само живот једнога човека.

Закон може изменити друштвено стање, које се чини да је најкопачије и најбоље утврђено, а с њим се све мења.

Све су друштвене власти више или мање пролазне, као године нашега земаљскога живота; оне брзо долазе једна за другом, као разне бриге живота; и до сад још нема примера да се нека влада могла основати на неком непроменљивом расположењу људскога срца, или неком бесмртном интересу.

Докле год вера налази своју силу у осећањима, нагонима, и страстима које се на један исти начин појављују у свима епохама историје, дотле она противстаје зубу времена, и може бити поипштена само неком другом вером. Али кад се вера ослони на интересе овога света, она онда постане готово опако исто ломна као и све земаљске власти. Кад је сама за се, она се може надати бесмртности; али кад се сједини с кратковечним властима, онда она постане њихове судбе, и често пада са магновеним страстима које их подржавају.

Удружујући се с разним политичким властима, вера дакле може закључити само теретни савез. Она може да живи без њихове помоћи; али кад постане њихов слуга, онда може да пропадне.

Опасност коју показаш постоји у свако доба, али се увек не види тако јасно.

У неким вековима владе изгледају као да су бесмртне, у другима опет могло би се рећи да је живот друштва кртији од живота једнога човека.

Извесни устави држе грађане као у неком мртвом сну, други опет као у некој грозничавој дрктавци.

Кад владе изгледају да су јаке и закони стални, онда људи не опажају опасност у коју вера може доћи кад се сједини са световном влашћу.

Кад се владе показују слабе и закони променљиви, онда опасност сваком пада у очи, али тада је често доцкан да се она избегне. Треба дакле учити да се опасност увиди док је још далеко.

Што народ више усваја демократско стање, и што се друштва више клоне републици, све је опасније сјединити веру са световном влашћу; јер се приближава време кад ће власт прелазити из руке у руку, кад ће политичке теорије брзо једна за другом долазити, кад ће људи, закони, па и саме установе ишчезавати или се сваки дан мењати, и то не за извесно време него непрестано. Покрет и несталност леже у природи демократских република, као што непомичност и дремеж леже у природи неограничених монархија.

Да Американци, који мењају свога државног старешину сваке четире године, који бирају нове законодавце сваке две године, и мењају сваке године обласне административне званичнике; да Американци, који су предали политички свет покушајима новака, нису одвојили своју веру од политичкога света, чега би се она могла држати у приливу и одливу људских мњења? За време борбе партија, где би било поштовање што јој се дугује? Шта би било с њезином бесмртношћу кад би све пропало око ње?

Америкашки су свештеници најпре увидели ту истину, па се према њој и управљају. Они су видели да би се морали одрећи верозаконог уплива, ако би хтели да добију политичку власт, па су за то волели да изгубе помоћ власти него да се изложе променама и опасностима којима је она изложена.

У Америци, вера можда није тако јака као што је била у извесно време и у извесних народа, али је њезин уплив трајанији. Она је сведена на своје сопствене силе, које нико не може да јој одузме; она

ради само у једном једином кругу, али га цела пролази и у њему влада без муке.

У Јевропи се на све стране јадикује што нема вере, и људи се питају којим би се начином и средством могло повратити вери нешто од њезине негдашње власти и силе.

Мени се чини да би пре свега требало пажљиво испитати које је, у наше доба, *природно стање* људи односно вере. И кад бисмо дознали чему се имамо надати и чега се имамо бојати, онда бисмо јасно угледали и мету којој треба да тежимо.

Две велике опасности прете опстанку вера: раско (schisme) и равнодушност.

У вековима верозаконе ревности, људи по катшто остављају своју веру, али на место ње примају другу. Веровање мења предмет, али не умире. Стара вера распаљује тада у свима срцима ватрену љубав, или непримирљиву мрзост; једни је остављају с љутином, други је прихватају с новим жаром: веровања се разликују, али неверовање је непознато.

Али са свим је другачије кад неку веру тајно поткопавају догме или начела која ћу назвати одречним, јер она тврде да је дотична вера лажна, а не доказују истинитост никакве друге.

Тада се чине чудновате револуције у људском духу, и ако човек нема изгледа да то припомаже својим страстима, и, тако рећи, ако и не сумња о том. Има људи који, као у забораву, спусте предмет својих најмилијих нада. Занесени неким неприметним брцем против кога немају храбрости да се боре, а коме међу тим нерадо уступају, они напуштају веровање које љубе и одају се сумњи која их води очајању.

У вековима које описасмо, вера се напушта више из равнодушности него из мрзости; њу не одбацују људи, него она њих оставља. Кад неверник престане

сматрати веру за истишту, он је још сматра за корисну. Сматрајући веру с људске стране, он признаје њезину власт над наравима, њезин утицај на законе. Он појима како она може да набави људма мир и да им спреми тиху смрт. Он дакле жали веру пошто ју је изгубио, и лишен добра које га вредност цени, боји се да га одузме онима који га још имају.

Онај опет који продужава веровати, не боји се да покаже сваком своју веру. У онима који не учествују у његовим падама, он види несрећнике а не непријатеље; он зна да може задобити њихово поштовање и ако не следује њиховом примеру; он дакле није ни с ким у рату; и не сматрајући друштво у коме живи за борбиште где вера треба непрестано да се бори против хиљадама огорчених непријатеља, он љуби своје савременике ма да осуђује њихове слабости и ма да му је жао што греше.

Они који не верују, сакривају своје неверовање; а они који верују, показују своје веровање, те је тако јавно мњење на страни вере; сваки је љуби, потпомаже, поштује, и да би се увиделе ране које су јој задате, требало би продрети у дно души.

Маса људи, коју верозаконо осећање никад не оставља, не види тада ништа што би је удаљавало од старе вере. Нагон к другом животу води је на ноге олтара и предаје њезино срце заповестима и утехама вере.

За што се то не би могло применити и на нас?

У нас има људи који су престали веровати у хришћанску веру а нису примили никаку другу.

Други су опет остали у сумњи а већ се претварају да више не верују.

Осем тога има хришћана који још верују, али не смеју то да кажу.

На послетку, међу тим млаким пријатељима и тим ватреним противницима, налазим један мали број вер-

них који су готови да се одупру свима сметњама и да презру све опасности за своју веру. Ти су људи злоупотребили људску слабост да би се узвисили над општим мњењем. Записени том тежњом, они управо не знају где треба да се зауставе. Они су видели, у својој отаџбини, да је човек одмах папао веру чим је постао независан, па се за то плаше својих савременика, и са страхом се удаљавају од слободе коју они траже. Њима се чини да је неверовање пова ствар, па за то једнако мрзе све што је ново. Они су дакле у рату са својим веком и својом земљом, и у сваком мњењу које се исповеда они виде нужног непријатеља вере.

То не би требало да буде у наше доба природно стање људи односно вере.

У нас дакле има један случајни и особити узрок који спречава људски дух да ради по својој склоности, и који га претерује преко граница у којима би природно требао да се заустави.

Ја сам дубоко убеђен да се тај особити и случајни узрок састоји у тесној свези политике и вере.

Неверници у Јевропи гоне хришћане више као политичке непријатеље, него као верозаконе противнике: они мрзе веру много више као мњење неке странке, него као погрешно веровање; и одбијају од себе свештеника не толико као божјег представника, колико као пријатеља власти.

Хришћанска је вера у Јевропи дозволила да је тесно сједини са земаљским властима. Данас те власти надају, и она је као сахрањена под њиховим развалама. Она је жив човек кога су везали с мртвцем: пресеците везе, па ће он опет устати.

Ја не знам шта би требало урадити те да се хришћанској вери у Јевропи поврати сила и живост младости. То би сам Бог могао учинити; али од људи

бар зависи да оставе вери употребу свију оних сила које још није изгубила.

Како изображење, обичаји и практично искуство Американаца олакшавају успех демократских установа.

Шта треба разумети под речју изображење американскога народа. — Људски дух није тако дубоко обделап у Савезним Државама као у Јевропи. — Али нико није остао у незнању. — За што. — Брзина распрострања мисли у пола пустим западним државама. — Како практично искуство служи Американцима више него књижевна знања.

У току овога дела већ сам небројено пута казао читаоцима колико изображење и обичаји Американаца утичу на одржање њихових политичких установа. Сад ми дакле остаје још мало нових ствари да покажем.

Америка је до сад имала врло мало знатних писаца; она нема великих историка, и ни једног јединог појету. Њезини становници нису наклоњени правој књижевности, и у Јевропи има вароша трећег реда које издају годишње више књижевних дела него све двадесет и четири савезне државе скупа.

Американски се дух удаљава од општих идеја; он не тежи теоричним открићима. И сама политика и индустрија не могу да га приводе на то. У Савезним се државама непрестано издају нови закони; али до сад се још није нашло великих писаца који би познали општа начела закона.

Американци имају законозналаца и тумача закона, али публициста немају; и у политици дају свету примере, а не лекције.

Тако је исто и с механичним вештинама.

У Америци се јевропски измаласци примењују с ве-

ликим оштроумљем, и пошто их усаврше, Американци их за дивно чудо удесе према земаљским потребама. У њој су људи индустријалци, али се не баве науком о индустрији. У њој има добрих радника, али мало позналаца. Филтон је задуго торбарно с генијем по страним државама пре него што га је могао посветити својој земљи.

Онај који хоће да оцењује изображење Англо-Американаца, изложен је дакле да види један исти предмет у два разна облика. Ако обраћа пажњу само на научењаке, зачудиће се како их мало има; а ако броји незналице, американски ће му се народ учинити најпросвећенији од свију народа на земљи. Цело се стаповиштво налази између те две крајности, као што сам већ казао.

У Новој Енглеској, сваки грађанин добија основне појмове људских знања; осем тога учи познавати начела и доказе своје вере; упознаје се с историјом своје отаџбине и главним цртама устава своје државе. У Конектикуту и Масачјузецу врло се ретко може наћи човек који би несавршено знао све те ствари, а онај који их са свим не зна, тамо је као неки појав.

Кад упоредим грчке и римске републике с овим американским републикама, рукописне библијотеке првих и њихово грубо људство, с хиљадама новина које крстаре по другима и просвећеним народом који их обитава; кад за тим помислим на сва усиљавања која људи још чине да помоћу онога што се збива у другима објасне оно шта се догађало у првима, и да из онога што се догађало пре две хиљаде година изведу оно што ће се догодити у наше време, онда осећам жељу да спалим све своје књиге, те да на тако ново друштвено стање применим само нове идеје.

У осталом, то што велим о Новој-Енглеској не важи за цео Савез без разлике. Што се више иде за-

паду или југу, народ је све мање изобразен. У државама око мексиканског залива има, као и у нас, познати број особа којима су елементи људских знања непознати; али би се узалудно тражило да и један једини срез у Савезним Државама у коме би познање било опште. Узрок је томе прост; јевропски су народи пошли цивилизацији и просвети из таме и варварства. Њихови су напредци били неједнаки: на том путу, једни су трчали, други су тако рећи ишли ходом; многи су се задржали, и још спавају на путу.

У Савезним Државама није тако било.

Англо-Американци су дошли са свим цивилизованим на земљиште које њихови потомци заузимају; они нису морали тек онда да уче, довољно им је било да не забораве оно што су знали. А синови тих истих Американаца преносе сваке године у пустињу, са својим обиталиштем, већ задобивена знања и поштовање науке. Васпитање је учинило те су осетили корист изобразења, и поставило их је у стање да пренесу то исто изобразење на своје потомке. У Савезним Државама, друштво дакле нема детињства; оно се рађа у мушанском добу.

Американци никад не употребљују реч сељак; они не употребљују реч за то што немају појам. Незнање првих добâ, простота сеоскога живота, грубост селâ нису се сачували у њих, и они не појме ни добродетељи, ни пороке, ни грубе обичаје, ни напдне милине цивилизације која се рађа.

На границама Савезних Држава, онде где престаје цивилизовано друштво и настаје пустиња, налази се једна гомилица дрских прописветова који, да би избегли сиротињу под родитељским кровом, нису се бојали да уђу у америкаанске пустиње и да у њима потраже нову отаџбину. Тек што је стигао на место које треба да му служи за прибежиште, пијонер на

врат не нос обори неколико дрвета и направи колебу. Ништа не изгледа жалосније од тих усамљених стапова. Путник који им се пред вече приближава, угледа још из далека кроз зидове да се ватра у њима светли; а ако поћу дуне ветар, он чује како им лисичи кров шушти и осећа како се тресе. Ко не би помислио да та бедна колеба није прибежиште грубости и незнања? Међу тим, између ње и џезиног обитаоца не треба постављати никакве одношаје. Око њега је све првобитно и дивље, али он је тако рећи производ радова и искуства од осампаест векова. Он се носи и говори ва-рошки; познаје прошлост, љубопитан је да сазна будућност, расуђује о садашњости; он је врло изображен човек који се одважава да живи за неко време у шумама, и који залази у пустиње новог света с библијом, секпром и повицама.

Тешко је представити себи с којом се брзином мисао распростире по тим пустињама.

Ја не верујем да и у најпросвећенијим и најпосељенијим крајевима Француске има тако великог умног покрета.

Нема сумње да у Савезним Државама изображење народа приноси врло много одржању демократске републике. Ја држим да би тако било свуда где се настава која просвећава дух не би одвојила од васпитања које уређује парави.

При свем том нећу да представљам ту корист већу него што је, а још мање хоћу да верујем, као што чине многи у Јевропи, да је довољно да људи науче читати и писати па да одмах постану добри грађани.

Право знање добија се поглавито искуством, и да Американци ипсу мало по мало навикавани да управљају сами собом, књижевна или научна знања која имају не би им ни данас била од велике помоћи за успех у томе.

Ја сам много живео с народом у Савезним Државама, и не могу довољно да искажем колико сам се дивно његовом искуству и његовом здравом разуму.

Не терајте Американца да вам говори о Јевропи; он ће обично показивати велику сујету и доста глупу гордост. Он ће се задовољити с оним општим и неопредељеним идејама које су, у свима земљама, од врло велике помоћи незналицама. Али запитајте га о његовој земљи, па ћете видети да ће се облаци који му омотаваху ум намах растурити: говор ће му постати јасан, чист и тачан, као што му је и мисао. Он ће вам показати кака има права и којим их начином врши; он ће знати да вам каже како се управља политичким светом. Ви ћете приметити да су му административна правила позната, и да се упознао с механизмом закона. Становник Савезних Држава није покрпао из књига та практична знања и те позитивне појмове: његово књижевно васпитање могло га је спремити да их прими, али му их није дало.

Американец учи познавати законе учествовањем у законодавству, а владањем добија знање о формама владе. Велико друштвено дело врши се сваки дан пред његовим очима, и тако рећи у његовим рукама.

У Савезним Државама, цело васпитање људи управљено је па политику, а у Јевропи му је главна цел да спреми за приватан живот. Делање грађана у државним пословима тако је ретко да се не може у напред предвидети.

Чим се баци поглед на американско и јевропско друштво, те разлике одмах падају у очи.

У Јевропи, ми често уносимо идеје и обичаје приватнога живота у јавни живот, и како нам се догађа да у једанпут пређемо из фамилијарнога живота у државну управу, тако често претресамо велике друштвене интересе онако исто као што говоримо с нашим пријатељима.

Амерпканци, напротив, готово увек преносе обичаје јавнога живота у приватни живот. У њих се идеја пороте опажа још у ђачким играма, а парламентарне форме врше се при самим гозбама.

Закони више служе одржању демократске републике у Савезним Државама него физички узроци, а нарави више него закони.

Друштвено стање свију народа у Америци демократско је. — Међу тим демократске се установе одржавају само у Англо-Американаца. — Шпањолци јужне Америке, којима је физична природа тако исто повољна као и Англо-Американима, не могу да поднесу демократску републику. — Западни Англо-Американци теже је подносе него источни. — Узроци тих разлика.

Ја сам казао да одржање демократских установа у Савезним Државама треба приписати околиностима, законима и правима.¹

Већина Јевропаца познају само први од тих трију узрока, и дају му већу важност по што је има.

Истина је да су Англо-Американци донели у нови свет једнакост стања. У њих никад није било ни простака ни племића; предрасуде рођења и занимања биле су увек непознате. Друштвено је стање дакле било демократско, и по томе демократија је могла лако основати своје царство.

Али та чињеница није никака особина Савезних Држава; готово све америкаanske насеобине основане су људма који су или већ били равни међу собом, или

¹ Овде напомињем читаоцу да под речју *нарави* разумем све умне и моралне стране које људи уносе у друштвено стање.

су доцније постанли. Јевропци нису могли образовати племство ни у једној чести новог света.

Међу тим демократске установе напредују само у Савезним Државама.

Американски Савез пема непријатеља с којима би морао да се бори. Он је сам у пустињама, као како острво у Океану.

Али природа је тако исто била усамила и Шпањолце јужне Америке, па они опет за то издржавају војску. Они су међу собом ратовали кад нису могли водити рат са странцима. Само англо-американска демократија могла се досад одржати у миру.

Земљиште Савеза отвара људској делатности безгранично поље; оно даје нескрпину храпу индустрији и раду. Ту љубав к богатству заузима место честољубља, а благостање ублажава ватру партаја.

Али где има у свету плоднијих пустиња, већих река, неповређенијих и нескрпенијих богатстава него у Јужној Америци? Међу тим она не може да поднесе демократију. Кад би за срећу народа било довољно да живе у неком усамљеном куту васног света, и да могу по вољи да се шире по необделаним земљама, онда Шпањолци Јужне Америке не би имали узрока да се туже на своју судбу. А ако баш и не би били онако срећни као становници Савезних Држава, бар би требали да буду срећнији од јевропских народа. Међу тим, од јужних Американаца нема беднијих народа под небом.

Тако дакле, физички узроци не само да не могу да донесу сличне резултате у јужних и северних Американаца, него у првих не могу да произведу ништа што се види у Јевропи, где они дејствују у противном правцу.

Физички узроци не утичу дакле толико на памену народа колико се претпоставља.

Ја сам нашао у Новој-Енглеској људе који беху

готови да оставе постојбину где живљаху у благостању, и да иду да траже већу срећу у пустињи. Недалеко одатле видео сам да канадски Французи живе на простору сувише узаном за њих, ма да су близу те исте пустиње; и док бежипар Савезних Држава дође радом од неколико дана до велике пловине, дотле становник Канаде плаћа земљу онако исто скупо као кад би још живео у Француској.

Отварајући Јевропцима пустиње новог света, природа им дакле даје добра којима они не знају увек да се послуже.

Ја видим у других американских народа исте услове напретка које и у Англо-Американаца, осем њихових закона и нарави; и ти су народи бедни. Закони и нарави Англо-Американаца образују дакле специјални узрок њихове величине и главни узрок који ја тражим.

Ја сам далеко од мисли да су американски закони апсолутно добри; ја не верујем да се они могу применити на све демократске народе; а многи од њих чини ми се да су опасни и у самим Савезним Државама.

Међу тим не може се одрећи да целокупно законодавство Америкаца добро одговара духу народа којим влада и природи земље.

Американски су дакле закони добри, и велики део успевања демократске владе у Америци мора се њима приписати; али не мислим да су они главни узрок тога успевања. И ако ми се чини да они више утичу на друштвену срећу Америкаца него сама природа земље, с друге опет стране имам узрока да верујем да је њихов утицај мањи од утицаја нарави.

Федерални закони за иста образују најважнији део законодавства Савезних Држава.

Мексика, која има тако исто срећан положај као и

англо-американски Савез, усвојила је те исте законе, а не може да се навикне на демократску владу.

По томе, узрок демократске владе у Савезним Државама нису ни физички узроци ни закони, него нешто треће што независно од њих.

Али ево још већи доказ тога. Готово сви људи који живе на земљишту Савеза изишли су из једне исте крви. Они говоре једним истим језиком, моле Бога једним истим начином, потчињени су истим материјалним узроцима, и покуравају се истим законима.

Откуда дакле постају разлике које видимо међу њима?

За што се републиканска влада на истоку Савеза показује јака и правилна, и радна зрело и полако? Какав узрок даје свима њезиним поступцима и деанма карактер мудрости и трајања?

Откуда, напротив, долази да власти на истоку раде као на случај?

За што тамо влада у покрету послова нека неуредност, страсност, а готово би се могло рећи и грозничавост, која не предсказује дугу будућност.

Ја више не упоређујем Англо-Американце са страним народима, него једне с другима, и тражим узроке за што не наличе једни на друге. Овде ми фале сви докази узети из природе земље и разлике закона. По томе, морам прибећи неком другом узроку; али где ћу наћи тај узрок, ако не у наравима?

На истоку су Англо-Американци најдуже живели под владом демократије, и добили најповољније обичаје и идеје за њезино одржање. Ту је демократија мало по мало продрла у обичаје, мисао, форме, друштвени живот, и у законе. Исток је место где су се књижевност, изобразивање и практично власништво народа највише усавршили, и где се вера најбоље смешала са слободом.

дом. Шта су те навике, та мњења, ти обичаји, та веровања, ако не оно што сам назвао нарави?

На западу, напротив, још фали један део тих премиса. Многи Американци западни држава рођени су у шумама, и мешају с цивилизацијом својих оцева идеје и обичаје дивљачкога живота. У њих су страсти бујније, верозакони морал слабији, идеје променљиве. Ту људи не врше никаку контролу један над другим, јер се једва познају. Западни народи показују дакле, до извесног ступња, неискључиво и неуредне обичаје народа који се рађају. Међу тим, друштва су на западу састављена из старих елемената; али састав је нов.

Дакле, нарави парочито чине Американце Савезних Држава, једине од свију Американаца, способни да подносе владу демократије. Оне су такође узрок што су разне англо-американске демократије више или мање уређене и напредне.

Тако дакле, у Јеврони се замисља утицај географског положаја земље на трајање демократских установа много већи по што је у ствари. Законима се придаје сувише много, а наравима сувише мало важности. Та три велика узрока без сумње уређују и управљају американску демократију; али ако би их требало класификовати, ја бих казао да физички узроци приносе томе мање него закони, а закони бескрајно мање него нарави.

Ја сам убеђен да и најсрећнији положај и најбољи закони не могу да одрже устав кад су нарави неповољне, а да нарави могу много да учине у том обзиру баш и онда кад је положај најнеповољнији и кад су закони најгори. Важност нарави општа је истина која се засведочава науком и искуством. Она је у моме духу средсредна тачка око које се окрећу све моје идеје.

О том предмету имам да кажем само још једну реч.

Ако у току овога дела нисам успео да убедим чи-

таоца о важности коју сам придавао практичном искуству Американаца, њиховим обичајима, њиховим мњењима, речју, њиховим наравима, за одржање њихових закона, онда сам промашно његову главну цел.

Да ли би закони и нарави били довољни да одрже демократске установе и у другим државама ван Америке?

Кад би се Англо-Американци преселили у Јевропу морали би да измене своје законе. — Демократске установе треба разликовати од американских. — Могу се замислити бољи демократски закони или бар различити од закона американске демократије. — Пример Америке само доказује да се демократија може уредити помоћу закона и нарави.

Ја сам казао да успех демократских усанова у Савезним Државама зависи од закона и нарави више него од природе земље.

Али следује ли отуда да би ти исти узроци сами имали исту силу и на другом месту, и ако земља не може да заузме место закона и нарави, онда да ли закони и нарави могу да замене земљу?

Читалац ће лако појмити да нам овде оскудевају елементи доказа: у новом свету има и других народа осем Англо-Американаца, па како су ти народи потчињени истим материјалним узроцима којима и Англо-Американци, то сам их могао упоредити једне с другима.

Али ван Америке нема народа који су у својали законе и нарави Англо-Американаца при свем том што немају она физичка преимуства која они имају.

И тако, у томе не мамо предмет упоређења, и за то можемо само своје мњење изразити.

Пре свега чини ми се да треба брижљиво направити разлику између установа Савезних Држава и демократских установа у опште.

Кад помислим на стање Јевропе, на њезине велике народе, на њезине многољудне вароши, на њезине страховите војске, онда не могу да верујем да би и сами Англо-Американци, кад би се преселили на наше земљиште са својим идејама, својом вером, својим правима, могли на њему живети а да знатно не измене своје законе.

Али може се замислити неки демократски народ организован друкчије него америкаански народ.

Је ли дакле немогућно замислити владу основану на стварној вољи већине, али у којој би већина, савладав своје природне нагоне једнакости, у интересу реда и државне сталности, пристала да да сву извршну власт једној фамилији или једном човеку? Не можели се замислити демократско друштво у коме би народне силе биле централизоване него у Савезним Државама, у коме би народ имао мање непосредан и мање неоспоран утицај на опште послове, а у коме би међу тим сваки грађанин, снабдевен извесним правима, учествовао, у своме кругу, у ходу владе?

Оно што сам видео у Англо-Американаца побуђује ме да верујем да би демократске установе те природе могле постојати и ван Америке, кад би се мудро увеле у друштво, у њему се мало по мало мешале с обичајима, и поступно се спојиле и са самим мњењима народа.

Кад би закони Савезних Држава били једини демократски закони који се могу замислити, или најсавршенији од свих који постоје, ја појмам да би се отуда могло закључити да успех закона Савезних Држава није никакав доказ за успех демократских закона у опште, у земљи мање повољне природе.

Али како ми се америкаански закони чине у мно-

гоме несавршени, и како их лако могу замислити другчије по што су, то ми специјална природа земље не доказује да демократске установе не би могле успети у народу у кога би физичке околности биле мање повољне, а закони бољи.

Кад би се људи у Америци показивали другчији него што су ван ње; кад би њихово друштвено стање порађало у њих обичаје и мњења противна обичајима и мњењима што се у Јевропи рађају из истог друштвенога стања, онда оно што се догађа у американским демократијама не би нам дало никаку поуку о ономе што би се морало догодити у другим демократијама.

Кад би Американци показивали исте склопости које показују сви други демократски народи, и кад би се њихови законодавци ослањали на природу земље и на повољне околности да одрже те склопости у законим границама, онда благостање Савезних Држава, које би се имало приписати често физичким узроцима, не би ништа доказивало у интересу народа који би хтели да следе њиховом примеру а не би имали њихова препмућства.

Али дела на потврђују ни једну ни другу од тих претпоставака.

Ја сам у Америци налазио страсти сличне онима које видимо у Јевропи: једне долажаху од саме природе људскога срца; друге од демократскога стања друштва.

Тако, нашао сам и у Савезним Државама неспокојство срца које је природно људма кад, сва стања будућући од прилике једнака, сваки има једнаку могућност да се узвиси. Нашао сам демократско осећање завидљивости у хиљадама разних форама. Приметно сам да народ у вршењу јавних послова често показиваше велику смесу предрасуда и незнања; и отуда сам

извео закључак да су људи у Америци, као и у нас, потчињени истим несавршенствима и изложени истим бедама.

Али кад пажљиво испитам стање друштва, онда лако увидех да су Американци чинили велика и срећна успљавања да савладају те слабости људскога срца и да поправе те природне мане демократије.

Њихови разни општински закони учинише ми се као пречаге које у тесном кругу задржавају неспокојно честољубље грађана, и окрећу у корис општине оне страсти које би могле срушити државу. Учини ми се да су Американски законодавци с успехом противставили идеју права осећањима завидљивости; непрестаним покретима политичкога света, непомичност верозаконога морала; искуство народа, његовом теоричном незнању, и његову навику на рад, бурности његових жеља

Да би отклонили опасности које се порађају из њихова устава и њихових политичких закона, Американци нису обраћали пажњу на природу земље. Против зала која су општа свима демократским народима, они су употребили лекове којима се дотле нико није послужио; и ма да су их они први покушали, опет су за то успели.

Нарави и закони Американаца нису једини који могу годити демократским народима; али Американци су показали да демократија може да се уреди законима и правима.

Кад би други народи, узајмив од Америке ту општу и плодну идеју, без особитог начина којим је њезини становници примењују, покушали да се успособе за друштвено стање које провиђење намеће људма нашега доба, и тако потражили да избегну деспотизам и анархију који им прете, каке узроке имамо да мислимо да у своме предузећу не би успели?

Устројство и установљење демократије у хриш-

ћанских народа јесте велики политички задатак нашега доба. Американци без сумње не разрешавају тај задатак, али они дају корисну поуку онима који хоће да га разреше.

Важност тога што претходи односно Јевропе.

Лако је увидети за што сам пстраживао ово што претходи. Питање које сам покренуо не тиче се само Савезних Држава, него васцелога света; не интересује само један народ, него све људе.

Кад би народи у којих је друштвено стање демократско могли да остану слободни само кад живе у пустињама, онда би требало очајавати о будућој судби људскога рода; јер људи иду брзо демократији, а пустиње се пуне људма.

Кад би било истина да закони и нарави нису довољни за одржање демократских установа, како би друго прибежиште остало народима, ако не деспотизам једнога?

Ја знам да у наше доба има много поштених људи које та будућност не плаши, и који би, уморени слободом, желели да почивају далеко од њезиних бура.

Али ти људи врло рђаво познају пристаниште коме се управљају. Занети својим успоменама, они суде о неограниченој власти по ономе што је она негда била, а не по ономе што би могла бити у наше време.

Кад би демократски народи Јевропе наново увели неограничену власт, ја не сумњам да би она узела нову форму и да би се појавила под знацима непознатим нашим оцеvима.

Било је време у Јевропи кад су закон и пристапак народа давали краљевима готово безграничну власт. Али се они њом нису скоро никад служили.

Ја нећу да говорим о препмућствима племства, о власти суверених дворова, о праву разних друштава, о обласним привилегијама, који, ослабљавајући ударе власти, одржаваху у народу дух отпора.

Осем тих политичких установа које, често противне слободи појединаца, служашу међу тим одржању љубави слободе у душама, и којих се корист, у том смотрењу, лако увиђа, мњења и нарави подпизаху око краљевске власти мање познате али не мање јаке границе.

Вера, љубав поданика, доброта владоца, част, фамилијарни дух, обласне предрасуде, обичај и јавно мњење, ограничавашу власт краљева и држаху је у неком невидљивом кругу.

Устројство народа беше тада деспотско, а нарави им беху слободне. Владоци имађашу право, али не могућност и жељу да чине све.

Од препрека које негда задржавашу тиранију, шта нам остаје данас?

Кад је вера изгубила утилив и власт над душама, највидљивија граница која дељаше добро од зла срушена је; у моралном свету све се чини сумњиво и непвесно; краљеви и народи иду у њему насумце, и нико не може да каже где су природне границе деспотизма и међе распуштености.

Дуге револуције уништиле су за навек поштовање које окружаваше државне главаре. Ослобођени терета јавне поште, владоци могу у будуће без зебње да се одају заносу власти.

Кад краљеви виде да им народи отварају своје срце, они су милостиви, јер се осећају јаки; и штеде љубав својих поданика, јер је љубав поданика потпора престола. Тада се међу владоцем и народом порађају нека узајамна осећања којих благост и пријатност опомињу у друштву на унутарњост фамилије. Поданици, и ако гунђају против суверена, опет жале да му испадну из

воље: а суверен удара своје поданике лакошћу руком, као што отац казни своју децу.

Али кад једном блесак краљевске власти потамни у метежу револуција; кад краљеви, долазећи један за другим на престо, изнесу народима пред очи слабост *права* и грубост *дела*, онда више нико не види у суверену оца државе, и сваки опажа у њему господара. Ако је слаб, презиру га; ако је јак, мрзе га. И он сам пул је љутине и страха; он је у својој земљи као странац, и поступа са својим поданицима као с побеђенима.

Кад области и вароши образоваху разне народе у општој отаџбини, онда свака од њих имађаше засебни дух који противстајаше општем духу роштва; али данас, кад су сви делови државе изгубили своје слободе, своје обичаје, своје предрасуде, своје успомене, своје име, и навикли се да се покоравају јединим истим законима, није теже угњетавати их све скупа него одељито једнога од њих.

Док племство уживаше своју власт, на још и задуго пошто ју је изгубило, племићка част давала изванредну силу индивидуалним отпорима.

Тада беше људи који, ма да беху немоћни, још имађаху високу пдеју о својој индивидуалној важности, и који се усуђиваху засебно противстајати јавној власти.

Али у наше доба, кад су се све класе измешале, кад особа све више и више нишчезава у гомилу, и лако се губи у општој тами; данас, кад је, монархична част готово изгубила свој утицај, а није замењена добродетељу, и кад по томе човека ништа не уздиже над самим собом, ко може казати где би се задржала захтевања власти и услужности слабости?

Док је трајао фамилијарни дух, човек који се борио против тираније никад није био сам, он је налазио око себе клијенте, наследне пријатеље и ближње. А кад

би му та помоћ и оскудевала, још се осећао потпомаган својим праоцима и ободраван својим потомцима. Али кад се очевице разделе, и кад се у мало година расе измешају, онда где да се стави фамилијарни дух?

Кака сила остаје обичајима у народа који је са свим променно изглед и који га непрестано мења, у коме сва тиранска дела већ имају претходан случај, у коме сва злочинства могу да се ослоне на пример, у коме нема ништа тако старо да би се бојали уништити га, и у коме се не може да смисли ништа тако ново да се човек не може да одважи на њега?

Какав отпор дају нарави које су већ толико пута понуштале?

Шта може и само јавно мњење кад нема ни двадесет особа које би једна општа свежа скупљала; кад нема ни једног човека, ни једне фамилије, ни једнога тела, ни једне класе, ни једног слободног друштва које би могло представљати и покретати то мњење? Кад је сваки грађанин једнако немоћан, једнако сиромашан, једнако усамљен, и може да противстави организованој сили владе само своју индивидуалну слабост?

Да би се појмило нешто слично ономе што би се тада збивало у нас, не треба га тражити у нашим летописима. Требало би можда испитати стародревне споменике, и преселити се у оне грозне векове римске тираније кад, услед развраћених нарави, избрисаних успомена, уништених обичаја, поколебаних мњења, слобода, истерана из закона, не знаде више где да тражи прибежиште; кад се људи, почем ништа више не даваше грађанима гаранџију, и грађани је не даваху сами себи, играху човечијом природом, и владаоци беху досаднији Богу него својим поданицима.

Они који мисле да ће се повратити монархија Харирика IV и Лудвика XIV слепи су. Што се мене тиче,

кад посмотрим стање у које су већ дошли више јевропских народа, и стање коме сви други теже, онда се осећам склоњен да верујем да ће у њих кроз кратко време бити места или само за демократску слободу или за тиранију цезара.

Није ли вредно размислити о томе? Кад би људи доста морали доћи до тога да их треба све ослободити или их све учинити робовима, да им треба дати свима једнака права или им свима одузети права; кад би они који управљају друштвима били принуђени или да поступно уздигну прост народ до самих себе, или да пусте све грађане да падну испод равнине човечанства, не би ли то било доста да се савладају многе сумње, успокоје многе савести, и да се сваки спреми да лако чини велика пожртвовања?

Не би ли тада требало сматрати поступно развиће демократских устанаова и нарави не за најбоље, него за једино средство које нам остаје да будемо слободни, и не би ли људи, и ако не воле демократску владу, били склоњени да је усвоје као најзгоднији и најпоштенији лек који се може употребити против садашњих зала друштва?

Тешко је дати народу удела у влади; а још је теже набавити му искуство, и дати му осећања која му оскудевају за добру управу.

Воља демократије променљива је; њезини су агенти груби; њезини закони несавршени; ја то признајем. Али ако је истина да од сад за кратко време неће бити никакoга посредника између владе демократије и јарма једнога, не бисмо ли пре требали да тежимо првој, него да се драговољно потчинимо другом? И ако се најпосле мора доћи до потпуне једнакости, није ли боље да се дамо изједначити слободом него деспотом?

Велику би погрешку учинили они који би, прочитав ову књигу, мислили да сам је написао за то да

предложим свима народима којих је друштвено стање демократско да подражавају законима и наравима Англо-Американаца; они би се држали форме, а пре-небрегли би саму суштину моје мисли. Моја је целъ била да покажем, примером Америке, да закони, а нарочито нарави, могу дозволити демократском народу да остане слободан. У осталом, ја сам врло далеко од тога да верујем да ми треба да следујемо примеру који је дала американска демократија, и да подражавамо средствима којима се она служила да дође до своје цељи; јер добро знам колико природа земље и претходна дела унајвишу на политичке уставе, и сматрао бих као велику несрећу за људски род кад би слобода морала свуда да се појављује под једним истим знацима.

Али ако се не успе да се мало по мало уведу и на послетку утврде у нас демократске установе, и ако се одрече да се свима грађанима даду идеје и осећања која их најпре спремају за слободу, а по том им дозвољавају да од ње чине употребу, ја мислим да неће имати независности ни за кога, ни за варошанина, ни за племића, ни за спромаха, ни за богаташа, него да ће сви трпети једнаку тиранију; и ако се с временом не усне да се у нас уведе мирна влада већине, ја предвиђам да ћемо пре или после доћи под неограничену власт једнога.

ГЛАВА ДЕСЕТА.

Неколико погледа на садање стање и вероватну будућност трију раса које живе на земљишту Савезних Држава.

Главна задаћа коју сам себи био поставио, сад је свршена; ја сам показао, у колико ми је то било могућно, законе и нарави американске демократије. По томе, сад бих могао закључити свој рад, али читалац би можда нашао да писам задовољно његово очекивање.

У Америци има још и нешто друго осем неизмерне и потпуне демократије. Народи који живе у новом свету могу се сматрати с више тачака гледишта.

У току овога дела често сам говорио о Индијанцима и Црнцима, али никад писам имао довољно времена да покажем који положај заузимају те две расе у демократском народу који описујем. Ја сам казао у коме је духу, и помоћу којих је закона основана Англо-Американска конфедерација, али само сам узгред и врло непотпуно означио опасности које јој прете, и писам могао потанко да изложим вероватност њезбога трајања. Говорећи о савезним републикама, писам изразио никаку сумњу о постојању републиканских форми у новом свету, и дотичући се често трговачке живости која влада у Савезу, писам међу тим могао да се бавим будућношћу Американаца као трговачког народа.

Те ствари додирују мој предмет, али не улазе у њ; оне су американске, а пишу у исто доба и демократске, а ја сам нарочито хтео демократију да опишем. У почетку сам дакле морао да их оставим на страну, али сад ћу да се вратим на њих.

Земљиште које америкашки Савез у наше доба заузима, или захтева, протеже се од Атлантијског океана до обала јужнога мора. Његове су дакле границе на истоку и западу границе самога копна. Оно се спушта на југу до тропских земаља, а на северу се подиже до Леденога мора.

Људи који су расејани по том простору нису, као у Јевропи, пзданци једне исте фамилије. Међу њима онажамо, на први поглед, три природно различне, а готово бих могао рећи и непријатељске расе. Васпитање, закон, порекло и спољашња форма личних црта подигли су међу њима готово непреступне међе; судба их је скупила на једно исто земљиште, али она их је помешала а није их спојила једну с другом, и свака од њих засебно тежи својој намени.

Међу тим тако разним људма, први који привлачи на се погледе, први по изображењу, сили, и срећи, јесте бели Јевропац, човек по превасходству. Испод њега се појављују црнац и Индијанац.

Те две несрећне расе немају опште ни порекло, ни лице, ни говор, ни нарави; само су им несреће сличне. Обе заузимају нивни положај у земљи где живе: обе трпе тиранство; и ако су им беде различне, они који су их проузроковали једни су исти.

Судећи по ономе шта се збива у свету, не би л се могло рећи да је Јевропац људма других раса оно што је човек животињама? Он се њима служи, и употребљава их како му је воља, а кад не може да их подјарми, он их уништи.

Угњетење је једним ударом однело потомцима Африканаца готово сва људска права! Црнац Савезних Држава изгубио је и саму успомену своје земље; он више не чује језик којим су говорили његови праоци; он је променио њихову веру и заборавио њихове нарави. Престав тако припадати Африци, он није при-

том добио никако право на добра Јевроне; него је застао између африканскога и јевропскога друштва; он је остао усамљен између та два народа; продан од једнога а отеран од другогa; не налазећи у вас целом свету ништа друго осем огњишта свога господара што би му дало непотпуну слику отаџбине.

Црнац нема фамилије; он налази у жени само привремену учесницу својих задовољстава, а деца су му са самим рођењем равна.

Како да назовем то душевно расположење које чини човека неосетљивим у крајњим бедама, и које му шта више даје неки покварени укус за своје несреће? Да ли да га назовем божјим доброчинством, или последњим проклетством његовога гњева?

Загњурен у тај бездан зала, црнац једва осећа своју несрећу; наспље га је начинило робом, а дуго робовање дало му је ропске мисли и ропско честољубље; он се диви својим тиранима више него што их мрзи, и налази радост и гордост у ропском подражавању својих угњетача.

Његов је разум тако исто низак као и душа му.

Црнац ступа у ропство у оно исто доба кад и у живот. Но шта ја кажем? често га купују у трбуху своје мајке, и он постаје роб пре него што се роди.

Без потребе, као и без задовољстава, некористан самом себи, он добија с првим појмовима о животу појам и о томе да је својина некога другогa, коме је у интересу да се брине о његову животу; он увиђа да нема право да се стара о својој сопственој судби; и сама употреба мисли изгледа му као некористан дар Провиђења, и он мирно ужива све повластице своје нижности.

Ако постане слободан, независност му се често учини тежа и од самога ропства; јер је у току свога живота учио да се покоравa свачему осем разума; а кад

разум постане његов једини вођ, он онда не може да му позна глас. Хиљаде нових потреба окруже га, а он нема нужних знања и енергије да им се одупре. Потребе су господари које треба да савлада, а он је учино само да се потчињава и покорава. Он је дакле постао толико несрећан, да га ропство оглушљава а слобода упропашћава.

Уплив угњетења на индијске расе пије мањи, али су му дејства различна.

Пре доласка белаца у нови свет, људи који становаху у Северној Америци живљаху мирно у шумама. Предани обичним променама дивљачевога живота, они показиваху пороке и добродетељи нецивилизованог народа. Јевропци, растерав индијска племена по далеким пустињама, осудили су их на скитнички и бескућнички живот, нун неизречних беда.

Дивљим народима владају само мњења и нарави.

Ослабив у Индијанаца Северне Америке осећање котаџбин, разгнав на све стране њихове шампанје, погмрачив њихова предања, раскипув ланац њихових успомена, променив све њихове обичаје, и увећав преко мере њихове потребе, јевропско их је тиранство учинило неуредицијим и нецивилизацијим него што су пређе били. Морално и физичко стање тих народа непрестано се погоршавало, и они су постајали варварскији у оном сразмеру у коме су бивали несрећнији. При свем том, Јевропци нису могли са свим да промене карактер Индијанаца. Они имају довољно силе да их униште, али је никад нису имали доста да их изобразе и потчине.

Црнац се налази на последњим међама ропства, а Индијанац на крајним границама слободе. Ропство не производи у првога убитачније последице, него независност у другога.

Црнац је изгубио и саму сопственост на своју особу,

и не може да располаже са својим животом, а да не учини неки род крађе.

Дивљак је остављен самом себи чим може да ради. Он је једва познао ауторитет фамилије; он никад није потчињено своју вољу вољи њему сличнога; нико га није учио да разлукје вољно покораванье од срамнога потчињења, а закони му нису ни по имену познати. Бити слободан, значи, за њ, избећи скоро све друштвене везе. Њему се допада та верозаконска независност, и волео би умрети него ли жртвовати и најмањи део од ње. Цивилизација се слабо хвата за такога човека.

Црнац чини хиљаде узалудних покушаја да уђе у друштво које га одбацује. Он усваја укусе својих угњетача, прима њихова мњења, и тежи да се тим подражавањем споји с њима. Од рођења му је непрестано говорено да је његова раса природно нижа од расе белаца, и он то готово верује, па се стиди самога себе. Он налази у свакој својој црти траг ропства, и кад би могао, радо би се одрекао свога племена.

Индијанац, напротив, пун је уображења тобожњег благородства свога порекла. Он живи и умире у тим снима своје гордости. Далеко од мисли и воље да замени своје нарави нашим, он се држи варварства као одлучнога знака своје расе, и одбацује цивилизацију не толико што је мрзи колико што се боји да га не уравни с Јевропцима.

Савршенству наших вештина, он пеће да противстави ништа друго до оно што даје пустиња; нашој тактики, ништа друго осем своје недисциплиноване храбрости; дубини наших намера, ништа друго осем произвољних нагона своје дивље природе. Он подлеже у тој неједнакој борби.

Црнац би хтео да се споји с Јевропцем, али не може. Индијанац би могао донекле у томе успети, али

он то неће ни да покуша. Ропски дух једнога предаје га ропству, а гордост друга смрти.

Ја се опомињем да једнога дана, пролазећи кроз шуме које још покрпвају државу Алабаму, дођох до колебе некога насељеника. Не хтедох да уђем у стап Американца, него одох да се мало одморим поред једног кладенца који беше близу у шуми. Док се ту бавих, дође једна Индијанка (ми тада бејасмо близу земљишта које заузимах племе Крикс); она држаше за руку једну девојчицу од пет до шест година, беле расе, и за коју мислих да је ћерка газде од колебе. За њима иђаше једна црница. На одласу Индијанке виђаше се неки варварски луксус: металне бурме вишаху јој о носу и ушима; косе, окићене стакленим пуцама, падаху јој на рамена, и ја видех да не беше удата, јер још пошаше ћердан од шкољака који девојке по обичају остављају на брачној постељи. Арапка беше обучена у неким дроњцима од јевропских хаљина.

Оне све три седоше поред кладенца, и млада дивљакиња, узев дете у наручја, стаде га миловати матерњом нежношћу; а црница опет чињаше хиљаде којекаквих невиних кекеречека само да би привукла на се пажњу мале креолке, која и најмањим покретом показиваше неко осећање узвишености, са свим противне њезиној слабости и годинама; рекао би човек да с неким презрењем примаше миловања својих другарица.

Чучећи пред својом газдарицом и вребајући сваку њезину жељу, црница показиваше неку готово матерњу оданост и неки ропски страх; а дивљакиња беше и у самом изливу нежности слободна, горда, и готово сурова.

Ја се бејох приближио и ћутећи посматрах то позорје; моја се радозналост без сумње не допаде Индијанки, јер она ћини на ноге, гурну дете грубијански од себе, и, погледав ме срдито, штурну у шуму.

Често ми се дешавало да видим на скупу особе трију људских раса што насељавају Северну Америку. Превагу белаца већ сам био приметно у хиљадама разних прилика; али у примеру који наведох, беше нешто што веома дпра: ту нека пријатељска свеза сједињаваше угњетене с угњетачима, а природа, усцљавајући се да их зблужи, још већма изиошаше на видик грдан простор који предрасуде и закони беху поставили између њих.

Садање стање и вероватна будућност индијских племена која живе на земљишту Савезних Држава.

Поступно ишчезавање урођеничких раса. — Како то бива. — Беде скопчане с насилним пресељавањем Индијанаца. — Дивљаци Северне Америке имађаху само два средства да избегну уништење: рат и цивилизацију. — Они више не могу да воде рат. — За што они неће да се цивилизују кад би још могли, а кад им дође воља за то онда опет не могу. — Пример Крискса и Черокиса. — Политика појединих држава спроби Индијанаца. — Политика савезне владе.

Сва индијска племена која негда живљаху на земљишту Нове-Енглеске, Нарагансети, Мохикани, Пекоти птд. сада живе само у памети људи; Денаи који пре сто педесет година дочекаше Пена, на обалама Делаваара, данас су ишчезли. Ја сам видео последње Ирокоазе: они прошаху. Сви ти народи које споменух протезаху се негда до морских обала; а сад треба човек да оде више од сто миља у унутрашњост земље па да нађе једнога Индијанца. Ти дивљаци ипсу се само повукли натраг, него су уништени.¹ Што се уро-

¹ У тринаест првих савезних држава има још само 6373 Индијанца. (Documents législatifs, 20e Congrès, № 117, p. 20.)

ђеници више удаљавају или пзумиру, то се на њихову месту све више множи један огроман народ. Досад се још никад није видело тако чудновато увеличање нових држава и тако брзо уништење урођеника.

Што се тиче начина на који се то уништавање збива, лако га је показати.

Кад Индијанци сами живљаху у пустињи из које их сада изгоне, они имаху мало потребѧ; они сами грађаху себи оружје, речна вода бејаше им једино пиће а одеваху се кожама животиња, чије им месо служаше за храну.

Јевропци су увели у урођеника Северне Америке обичај употребе ватреног оружја, гвожђа и ракије; они су их научили да замене нашим тканим хаљинама њихово варварско одело којим се дотле индијска простота задовољавала. Добив нове укусе, Индијанци нису у исто доба научили и вештини да их сами задовољавају, и по томе морали су прибећи индустрији белаца. За та добра, која Индијанац не знађаше сам да произведе, не могаше он да дѧ ништа друго осем богатих кожа које се тада још могаху добити у шумама. Од тога доба лов не мораде да подмирује само његове потребе, него још и лакомислене страсти Јевропаца. Он више не гоњаше шумске зверове само због хране, него да би добио једине предмете које могаше дати Јевропцима у замену за ствари које од њих добијаше.

Док се тако потребе урођеника умножаваху, дотле њихови природни извори усахњиваху.

Чим се Јевропци настане близу земљишта где живе Индијанци, дивљач се одмах расплани. Хиљаде дивљака, блудећи по шумама без сталних обиталишта, не застрашаваху је; али чим негде чује непрестану ларму јевронске индустрије, она почне бегати и повлачити се к западу, где јој нагон показује да ће још наћи безграничних шума. „Чопори дивљих волова непре-

стано се удаљавају, веле г.г. Кас и Кларк у свом извешћу поднесеном конгресу 4 Фебруара 1829; пре неколико година, још долажаху до подножја брегова Алеханис; за неколико година одсад, тешко ће можда бити видети их у бескрајним равницама које се протежу дуж Камених Брегова.“ Мене су уверавали да се то дејство приближења белаца често осећало на двеста миља од њихове границе. Они тим начином упловишу на племена којих једва знају име, и која трпе зла узурпације много пре него што познаду узурпаторе.

Дрски прописвети наскоро продру у индијске пределе; удале се петнаест до двадесет миља од границе белаца, и начине општалиште цивилизованог човека усред самога варварства. То им је лако чинити, јер су границе земљишта ловачког народа рђаво обележене. У осталом, то земљиште припада целој нацији, и управо није лична сопственост; приватни га дакле имаоци не бране.

Неколико јевропских фамилија, настањене далеко у унутрашњости земље, растерају тако дивље зверове с целог простора који их раздваја од осталих Јевропаца. Индијанци, који су дотле живели у неком изобиљу, тешко могу да живе, а још теже им је набавити предмете који су им потребни за размену. Растерати њихове зверове, значи то исто што и опустошити наша земљорадничка поља. Наскоро им не стане готово свију нужних средстава за живот. Тада ти несрећници скитају по својим пустарама као гладни курјаци. Нагонска љубав веже их за земљу где су се родили, и у којој више не налазе ништа друго осем беде и смрти. На послетку се одваже да оставе своју постојбину; пођу, и идући за јеленом, биволом и кастором, ослобе се на те дивље зверове да им они изберу нову отаџбину. Управо рећи, американске урођенике не гоне Јевропци,

него глад: срећна разлика за коју старе казупесте нису знале, и коју су нови доктори права пронашли.

Зла која су скопчана с насилним псељавањем не могу се ни замислити. Индијанци су постали несрећни од онога тренутка кад су морали да оставе поља својих праотаца. Предео у који мисле да се настапе већ заузимају народићи који нерадо гледају оне који се досељавају. Иза њих је глад, пред њима је рат, беда и невоља свуда. Да би избегли толике непријатеље, разделе се. Сваки гледа да се усами да би кришом могао набавити средства која су му нужна за живот, и живи у оним грдним нустарама онако као што живи изгнанци у цивилизованим друштвима. Друштвена свеза која је већ одавно ослабљена, тада се раскине. Они већ немају отаџбине, а наскоро неће више ни народ саопћавати; једва ако остану фамилије; опште се име губи, језик се заборавља, трагови порекла ишчезавају. Народ више не постоји. Он једва живи у глави американских ишнитаџа старине, и познат је само неколицини јевронских научењака.

Нека читалац не мисли да претерујем у овим мојим описима. Ја сам својим сопственим очима видео многе од тих беда које описам; посматрао сам зла која ми је немогућно да опишем и представим.

На измаку 1831, налажах се на левој обали Мисисипи, у једном месту које Јевропци зову Мемфис. Док сам се ту бавио, дође једна велика чета Чоктоса (Лузијански Французи зову их Шактасп); ти дивљаци беху оставили своју земљу и намераваху да пређу на десну обалу Мисисипи, где се надаху да нађу прибежиште које им американска влада обећаваше. То беше усред зиме, а хладноћа беше те године необично јака; снег се беше смрзао на земљи, а река ваљаше грдне санте леда. Индијанци вођаху собом своје фамилије, рањенике, болеснике, децу која се тек беху

родила, и старце који беху на прагу смрти. Они нема-
ђаху ни чадорā ни кола̄, него само нешто мало хране
и оружја. Видео сам како се укрцавају да пређу преко
велике реке, и то свечано позорје нећу никад забора-
вити. У тој скупиној гомли не чуше се ни јецања
ни јауци; сви ћутаху. Њихове носреће беху давнашње,
и они осећаху да бијаху неизлечне. Индијанци већ
беху ушли у лађу, а они им осташе на обали. Кад те
јадне животињце видеше да ће газде да их оставе
за навек, они страховито заурликаше, и скочив скоро
сви у једанпут у ледену воду Мисисипи, препливаше
за својим госама.

Индијанцима се у наше доба често одузимају земље
правилним, и тако рећи законним начином.

Кад се Јевропци почну приближавати пустињи коју
заузима неки дивљачки народ, онда влада Савезних
Држава обично пошље том народу свечано посланство.
Белци скупе Индијанце у некој прострапој равници, и
пошто се с њима наједу и напију, почну им овако го-
ворити: „Шта ви радите у земљи ваших праотаца? Да
бисте могли живети, ви ћете скоро морати да иско-
павате њихове кости. У чему је бољи тај предео у коме
живите од некога другога? Зар шума̄, баретина̄, и
ливада̄ има само ту где сте ви, и зар ви можете да
живите само под вашим сунцем? Преко оних брегова
које видите на видокругу, иза оног језера што са за-
пада окружава наше земљиште, има пространих предела
у којима се налази дивљих зверова у изобиљу; про-
дајте нам вашу земљу па идите у оне пределе те живите
срећно.“ После такога говора Јевропци распростру
пред Индијанце оружје, вунено одело, бурад с ракијом,
стаклене ћердале, калајне гривне, обочиће и огледала.
Ако се Индијанци при свем том још устежу, онда им
се да разумети да они не могу да одреку што им се
захтева, и да кроз кратко време и сама влада неће

бити у стању да им јемчи за уживање њихових права. Шта знају да раде? Пола убеђени, пола приморани, Индијанци пристају да иду да живе у новим пустињама где их белци неће оставити на миру ни десет година. Тим начином Американци добијају за багателу читаве области, које ни најбогатији јевропски суверени не би могли послатити.

Ја сам укратко нацртао велика зла која Индијанци трпе, додајем к томе још и то да ми се чини да су неизлечна. Ја држим да је индијска раса Северне Америке осуђена да пропадне, и мислим да је више неће бити на свету од онога дана кад се Јевропци буду станили на обалама Мирнога океана.

Индијанци Северне Америке имађаху само два средства да се спасу: рат или цивилизација; другим речма, ваљало је или да униште Јевропце или да постану њима равни.

Кад су насеобине почеле да се образују, они су могли, сјединив све своје силе, да се ослободе од шаке странаца који се беху искрцали на обале њиховога континента. Они су то више пута покушавали, и мало је чинило те ипсу успели. Сад је несразмерност сила тако велика да не могу ни мислити на тако предузеће. Међу тим, у индијских се народа још налази генијалних људи који предвиђају шта ће најпосле бити с њиховим земљацима, и покушавају да раснаде у свима племенима једну општу мрзост против Јевропаца; али не могу ништа да ураде. Народни који живе у суседству белаца већ су сувише слаби за јак отпор; други онег, предајући се оној детињској немарности која карактерише дивљачку природу, чекају да опасност дође на онда да се о њој брину; једни не могу, други неће да раде.

Иако је предвидети да Индијанци неће никад хтети да се цивилизују, или, кад буду хтели, да ће покушати сувише доцкан.

Цивилизација је производ дугога друштвенога рада који се врши на једном истом месту, и који разни на-
рантајни пренашају један на другога. У ловачке народе
најтеже продире цивилизација. Пастирски народи истина
мењају места, али њихова пресељавања бивају по неком
правилном реду, и они се увек враћају на место где
су неко време живели. Обиталниште ловаца мења се
као год и место пребивања зверова које гоне.

Више се пута покушавало да се унесе просвета
међу Индијанце, а да се не дира у њихове скитничке
нарави; језуите су то покушале у Канади, а протестанти
у Новој-Енглеској. Ни једни ни други нису проузвели
ништа трајашно. Цивилизација се рађаше у колобама,
а умпраше у шумама. Велика погрешка тих индијских
законодаваца беше у томе што нису разумели да народ
не може да се цивилизује пре него што се настани
на једном месту, и да се може настанити само обде-
лавајући земљу. Требало је дакле пре свега починити
Индијанце земљорадницима.

Индијанци не само да немају тај неопходни увод
цивилизације, него им је и врло тешко да га добију.

Људи који су се једном одали беспосленом и про-
бисветском животу ловаца осећају готово неку непо-
бедну одвратност према сталним и правилним радовима
које захтева обдељавање земље. То се може приметити
и у самим нашим друштвима; али се много боље види
у народџа у којих су ловачке навике прешле у народне
обичаје.

Осем тог општег узрока, има још један који је тако
исто важан и који се налази само у Индијанаца. Ја
сам тај узрок већ показао, али држим да треба наново
о њему да говорим.

Урођеници Северне Америке не сматрају рад са-
мо као неко зло, него још и као нешто срамно и
бешчасно, и њихова се гордост бори против ци-

виланизације готово тако исто упорио као и њихова лепост.

Нема ни једног тако бедног Индијанца који, живећи у колеби од коре, не би имао узвишену идеју о својој личној врлини; он сматра земљорадњу за занимање које поштивава; упоређује земљорадника с волом који вуче плуг, и у свакој нашој вештини види само ропски рад. Он истинита има врло високу идеју о сили белаца и о величини њиховога разума; али и ако се дивн производу наших трудовâ, онет зато презире средства којима до њега долазимо, и сматра се за узвишенијег од нас, ма да трпн наш утицв. Лов и рат чине му се једина занимања која доликују човеку. Усред беде својих шума, Индијанац има оне исте идеје, она иста мисао која је имао племић средњег века у своме замку, и да би му се са свим уравнио, требало би још само да постане освојач. И тако, чудновата ствар! старе јевропске предрасуде данас се налазе у шумама новог света, а не у Јевропаца који насељавају његова прибрежја.

Ја сам више пута покушавао, у току овога дела, да покажем чудновати утицв друштвенога стања на законе и правни људб. Нека ми буде дозвољено да додам још неколико речи о томе.

Кад видим сличност међу политичким установама наших праотаца, Ђерманаца, и установа скитничких племена Северне Америке, међу обичајима описаним Тацитом, и онима о којима сам се кад и кад могао сам уверити, онда не могу да не мислим да је један исти узрок произвео, у Јевропи и Америци, једна иста дејства, и да, при свој привидној различности људских ствари, није немогућно наћи један мали број производних чинилица из којих све друге истичу. У свему ономе што зовемо ђерманске установе видим дакле само варварске обичаје; а у ономе што зовемо феудалне идеје, видим мисао дивљака.

Ма колики да су пороци и предрасуде што спречавају Индијанце Северне Америке да постапу земљорадници и да се цивилизују, опет их зато по некад пужда на то нагони.

Више повећанх народа на југу, између осталих Чирокиси и Крикси, нашли су се као околени Јевропцима који, искрцавајући се на прибрежја Океана, сплазећи низ Охијо и пењући се уз Мисисипи, готово се у једно исто доба настанеше око њих. Они нису протеривани с једнога места на друго, као што се то десило са северним племенима, него су мало по мало стешњавани док нису дотерани у врло узане границе. Нашав се тада између цивилизације и смрти, Индијанци бише принуђени да живе срамно од свога рада као и белци; они су дакле постали земљорадници; а своје обичаје и правни нису са свим одбацили, него су од њих жртвовали свом опстанку само оно што је било апсолутно пужно.

Чирокиси одоше још даље. Они створише писмени језик, и уведоше неку форму доста сталне владе; па као што у новом свету све иде наглим кораком, тако и они добише на свом језику новине пре него што су сви добили одело.

Брзо развиће јевропских обичаја у Индијанаца нарочито су потпомагали Метиси.¹ Користећи се изображењем свога оца, а не одбацујући са свим дивљачке обичаје своје материје расе, Метис образује природну свезу међу цивилизацијом и варварством. Свуда где су се Метиси намножили, дивљаци су мало по мало мењали своје друштвено стање и своје правни.

Успех Чирокиса доказује дакле да Индијанци могу да се изобразе, али никако не доказује да ће се изобразити.

¹ Метис се зове онај који је рођен од Јевропца и Индијанке. Пр.

Та тегоба коју Индијанци имају да се потчине цивилизацији, произлази из једног општег узрока који они готово не могу да избегну.

Ако пажљиво загледамо у историју видећемо да су се варварски народи, у опште, мало по мало сами подизали, и својим сопственим трудом дошли до цивилизације.

Кад су црпци просвету из некога странага народа, онда су они према том народу стојали као победници, а не као побеђени.

Кад је побеђени народ просвећен а онај који је победио полудивљн, као што је био случај при поплави римскога царства северним народима, или при освојењу Кине Монголима, онда је сила коју победа даје варварину довољна да га држи на висини изображенога човека и да му дозволи да иде с њим упоредо док не постапе његов супарник. Један има за се силу, други разум. Први се диви наукама и вештинама побеђених, други завиди сили победника. На послетку варвари уведу просвећенога човека у своје палате, а просвећен човек опет њима отвори своје школе. Али кад је победник у исто време и умно надмоћнији, онда се побеђени ретко цивилизује; он се или удали или буде уништен.

Тако, може се у опште рећи да варвари траже просвету с оружјем у руци, али да је не усвајају.

Кад би индијска племена која живе у средини копна имала доста енергије да почну да се цивилизују, можда би успела. Она би се тим начином узвисила над варварским народима који би их окружавали, добила би мало по мало силе и искуства, и кад би се Јевропци појавили на њиховим границама, била би у стању бар да сачувају своја права на земљу и да се споје с победницима, ако не би могла да одрже своју независност. Али несрећа је Индијанаца у томе што долазе

у додир с најпросвећенијим и најлакомијим народом на свету, и то онда кад су они још у пола варвари; и што налазе у својим наставницима господаре који их у исто доба изображавају и угњетавају.

Живећи у шумској слободи, Индијанац Северне Америке беше јадан и жалостан, али се не осећаше нижи ни од кога другога; а кад ступи у друштвену хијераркију белаца, он дође у последњи ред грађана, јер уђе без знања и сиромашан у друштво где владају наука и богатство. Дотле је проводио живот немира, пун опасности и зала, али у исто доба пун узбуђења и величине, а тада мора да се потчини мопотоном, мрачном и ниском животу. Добити с муком и срамним начином хлеб, то је у његовим очима једино производ цивилизације коју му хвале.

А он није сигуран да ће доћи и до тога резултата.

Кад Индијанци почну да подражавају својим суседима из Јевропе и да раде земљу као и ови, они се пађу изложени дејствима шкољиве такмиче. Белац познаје све тајне земљорадње. Индијанац почиње најпростијим начином вештину која му је непозната. Један без мукe добија велике жетве, а други само с муком и невољом отрза од земље производе.

Јевропац живи у народу кога су му потребе познате и које и сам осећа.

Индијанац је усамљен у непријатељском народу кога не познаје добро ни нарави, ни језик, ни законе, а без кога међу тим не може да буде. Он може да дође до угодности само разменом својих производа с производима белаца, јер помоћ коју његови земљаци могу да му учине врло је незнатна.

Кад Индијанац хоће да прода плодове свога рада, он не може увек да нађе купца кога јевропски земљорадник лако налази, а производи га међу тим стану много више него белаца.

По томе Индијанац је избегао зла којима су изложени варварски народи, али је пао у највеће беде изображених народа, и готово му је тако исто тешко да живи у нашем изобиљу као и у својим шумама.

Међу тим, он још није изгубио обичаје скитничкога живота. Предања нису изгубила своју силу; укус за лов није се угасио. Дивљачке радости које је негда осећао у шумама, сликају се тада најживљим бојама у његовом побрканом уображењу; оскудице које је у њима трпео чине му се мање страшне, опасности на које је напласио куд и камо мање. Независност коју је уживао међу себи равнима са свим је противна ропском положају који заузима у изображеном друштву.

С друге оне стране, самоћа у којој је тако дуго слободно живео још је близу њега; неколико сати хода могу да му је поврате. За њиву у пола искрчену која му је једва довољна за исхрану, његови бели суседи цуде му цену која му се чини врло велика. Тај новац који му Јевронци дају био би му можда довољан да живи срећно и мирно далеко од њих. Он остави плуг, онег узме своје оружје, и врати се за навек у пустињу.

О истинитости тога може се судити по ономе што се збива у Крикса и Чирокиса, о којима сам већ говорио.

Ти Индијанци нису учинили Бог зна шта, но у ономе што су урадили показали су толико исто природнога разума колико и јевронски народи у највећим својим предузећима; али народи, као и људи, потребују времена да се науче, па ма како били интелигентни и ма колико се трудили.

Док се ти дивљаци изображаваху, Јевронци их непрестано окружаваху и све више и више стешњаваху. Сад су се обе расе сусреле; оне се додирају. Индијанац се већ узвишено над својим дивљим оцем, али је још много нижи од свога белог суседа. Помоћу свога бо-

гатства и свога знања, Јевропци су за кратко време присвојили све користи које земљиште могаše дати урођеницима. Они су се настанали међу њима, заузели земљу, или су је купили пошто за што, и упропастили их такмичом коју они никако нису могли издржати. Усамљени у својој сопственој земљи, Индијанци су од тога доба образовали као неку малу насеобину досадних странаца у једном многобројном и владајућем народу.

У једном извешћу поднесеном конгресу, Вашингтон је казао: „ми смо просвећенији и јачи од индијских народа; по томе наша част захтева да будемо према њима добри, па шта више и великодушни.“

Та племенита и добротина политика није усвојена.

Лакомству бежипара обично се придружује тиранство владе. При свем том што Чирокиси и Крикиси живе на земљишту које су заузимали пре доласка Јевропана, ма да су Американци често с њима уговарали као са страним народима, опет зато државе у којима они живе нису хтеле да их признаду за независне народе, и почеле су да потчињавају те људе, који тек бежу изишли из шума, својим званичницима, својим обичајима и законима. Немоља беше извела те несрећне Индијанце на пут цивилизације, а угњетење их сад опет враћа варварству. Многи од њих, остављајући своје пола искрчене живе, враћају се у дивљачки живот.

Ако обратимо пажњу на тиранске мере које су усвојили законодавци јужних држава, на поступке њихових гувернера, и на пресуде њихових судова, лако ћемо се уверити да је изгнање Индијанаца главна цел њихових тежња и усиљавања. Американци тога дела Савеза суревњиви су према земљама које су у притежању урођеника; они виде да ови последњи још нису са свим изгубили предања дивљачкога живота, и желе да их

доведу до очајања и да их принуде да оду, пре него што их цивилизација тврдо веже за земљу.

Угњетавани појединим државама, Криксп и Чирокиси обратили су се централној влади за помоћ. Она донста није хладнокрвна према злу које они трпе; она би искрено хтела да спасе остатак урођеника и да им осигура слободно притежање земљишта које им је сама гарантовала; али кад покуша да изврши ту намеру, поједине државе одупру јој се свима својим силама, и она се онда реши да пусти да пропадне неколико дивљачких племена која су већ пола уништена, само да не би изложила американски савез опасностима грађанскога рата.

Немоћна да заштити Индијанце, савезна би влада бар хтела да им ублажи судбу, и у тој је целин почела да их пресељава у друга места о своме трошку.

Између 33^о и 37^о ступња северне ширине, протеже се један простран предео који је добио име Аркансас, од главне реке која га залива. Он граничи с једне стране Мексиком, а с друге реком Мисисипи. Мноштво потока и река крстаре по њему; поднебије му је благо, а земља плодна. У њему има само неколико хорада скитничких дивљака. Савезна влада хоће да премести оно мало јужних урођеника што је још у животу у онај део тога предела који је најближи Мексици, а далеко од американских насеобина.

На свршетку 1831, уверавали су ме да су се 10.000 Индијанаца већ били станили на обалама Аркансаса, и да су сваки дан долазили. Али конгрес није могао да склони све Индијанце на то пресељење. Једни радо пристају да се удале од огњишта тираније; али најпросвећенији неће да оставе своје жетве и своја нова обиталишта. Они мисле да се започето цивилизовање неће више моћи да продужи ако се једном прекине, и боје се да, у земљи још дивљој и у којој ништа није

спремљено за живот земљораднога народа, не изгубе обичај седења на једном месту: они знају да ће у тим новим пустињама наћи непријатељска племена, и да су већ изгубили ону варварску енергију која би им била пужна за одбрану од истих, а да међу тим још нису добили оне силе које цивилизација даје. У осталом, Индијанци увиђају да је насеобина која им се спрема привремена. Ко их може осигурати да ће остати на мпру у својој новој постојбини?

Савезне Државе обвезују се да ће их у истој одржати; али земљиште које сад заузимају било им је негда ујемчено најсвечанијим заклетвама. Данас им амерканска влада, до душе, не отима земље, али дозвољава да их њезини држављани освајају. Нема сумње да ће исти белци који се сад гомилају око њих кроз неколико година отићи за њима у пустаре око Аркансаса; они ће тада бити изложени истом злу, а неће имати исте лекове; и како ће пре или после и тамо остати без земље, тако ће на послетку морати да се предаду смрти.

У начину поступања Савеза с Индијанцима има мање лакомства и насиља него у политици појединих држава; али обе су владе једнако неверне у извршењу обавезаности према Индијанцима.

Распростирући тако зване благодети својих закона на Индијанце, поједине се државе падају да ће они радије отићи него што ће им се потчињити; а централна влада, обећавајући тим несрећницима стално прибежиште на западу, зна врло добро да не може да им га осигура.

И тако, поједине државе приморавају дивљаке својом тиранијом да беже; а Савез олакшава то бегство својим обећањима и својим повцем. Мере двеју влада различне су дакле, али целъ им је једна иста.

„По вољи нашега небеснога Оца који влада вас-

целим светом, веле Чирокиси у својој молбеници предатој конгресу 19 Новембра 1829, раса црвених људи у Америци постала је мала, а раса белаца велика је и славна.

„Кад ваши праоци ступише на наша прибрежја, црвени човек беше јак, и, при свем том што беше незналица и дивљак, он их прими с добрим срцем и дозволи им да одморе своје укочене ноге на сухој земљи. Наши и ваши оцви дадоше један другом руку за знак пријатељства, и живеше у миру.

„Све што бели човек захтеваше за подмпређе својих потреба, Индијанац му даде с највећом вољом. Индијанац беше тада господар, а бели човек молплац. Сад се све то променило: сила црвенога човека постала је слабост. Што се његови суседи више умножаваху, његова се сила све више и више смањиваше; а сад, од толпких силних племена која покриваху површину предела који ви називате Савезним Државама, једва је остало неколико њих које је општа несрећа поштедела. Северна племена, тако славна негда међу нама због своје силе, сад су скоро ишчезла. Така је била судба црвенога човека у Америци.

Ми смо последњи од наше расе: треба ли и ми да поумремо?

Наш општи Отац, који је на небу, дао је нашим предцима још пре запамћених времена земљу у којој живимо; наши праоци предали су нам је као наслеђе. Ми смо је с поштовањем сачували, јер су у њој њихове кости. Је смо ли ми икад уступили или изгубили то наслеђе? Дозволите нам да вас понизно запитамо да ли народ може имати неко боље право на земљу него што је право наслеђа и вајкадашње притежање? Ми знамо да држава Ђурђијана и председник Савезних Држава тврде данас да смо то право изгубили. Али нама се чини да то тврђење нема никака основа. Кад

смо га изгубили? Како смо злочинство учинили које би могло да нам одузме нашу отаџбину? Пребацује а нам се што смо се борили под заставом енглескога краља у време рата за независност? Ако је у томе злочинство о коме је реч, онда за што нисте казали, у првом уговору после рата, да смо изгубили сопственост наших земаља? За што нисте ставили у тај уговор један чланак овога садржаја: Савезне Државе пристају да закључе мир с Чирокисима; али да би их казнили што су учествовали у рату, објављује се да ће се они у будуће сматрати само као закупци земље, и да ће је морати оставити кад суседне државе буду то захтевале? Онда је било време да говорите тако; али онда нико није ни помишљао на то, и наши оцеви не би никад пристали на уговор кога би последица била то, да се лише њихових најсветлијих права и да им се одузме њихова земља.*

Тако говоре Индијанци: што кажу истина је, а што предвиђају чини ми се да је неизбежно.

Ма с које стране да се посматра судба урођеника Северне Америке, увек се виде само неизлечна зла: ако остану дивљаци, онда их белци гоне пред собом улазећи све дубље у унутарњост Америке; ако хоће да се цивилизују, онда их додир с цивилизованијим људма доводи до беде и угњетења. Ако продуже блудети од пустиње до пустиње, пропадају; ако почну да се настањују, опет продају. Они могу да се просвете само помоћу Јевропаца, а додир с Јевропцима кваре их и враћа у варварско стање. Док су у својим нустарама, дотле неће да промене своје нарави; а кад их нужда натера да пристају на то, онда је опет доцкан.

Испаљолци пуђају своје нсе на Индијанце као на дивље зверове: они пљачкају нови свет као каку на јурини узету варош, без разлике и сажаљења; али све не може да се уништи, и јарост и беснило имају краја; оно мало Индијанаца што је избегло крвопролиће најпосле

се помеша са својим победиоцима и усвоји њихову веру и њихове нрави.

Напротив, поступање Американаца Савезних Држава према урођеницима улива најчистију љубав к формама и законитости. Да би Индијанци остали у дивљачком стању, Американци се никакo не мешају у њихове послове и поступају с њима као с независним народима; они им не заузимају земље докле их не добију уговором; и ако случајно неки индијски народ не може више да живи на свом земљишту, они га братски узму за руку и одведу сами собом да умре ван земље својих праотаца.

Шанахолци су својим беспримерним ужасима навукли на се вечни срам, а опет зато нису могли да искорене индијску расу, нити да је спрече да учествује у њиховим правима. Американци Савезних Држава постигли су тај двогуби резултат чудноватом лакошћу, са свим мирно, законом, човечно, без једне капи крви, и не нарушив, у очима света, ни једно једино начело морада. Немогућно је уништити људе више поштујући законе човечности.

Положај црне расе у Савезним Државама; она је опасна белцима.

За што је теже укинути ропство и избрисати му траг у садањих него у старих народа. — У Савезним Државама, предрасуда белаца против црнаца чини се да расти у оној мери у којој се ропство укида. — Стање црнаца у Северним и јужним државама. — За што Американци укидају ропство. — Ропство оглуњава роба, а осиромашава господара. — Разлика међу десном и левом обалом реке Охијо. — Чему је треба приписати. — Црна раса

силази к југу, као и ропство. — Како се то објашњава. — Тегобе јужних држава да укину ропство. — Опасности будућности. — Забринутост духова. — Основање црначке пасеобине у Африци. — За што јужни Американци увећавају строгости ропства при свем том што се гаде на њега.

Индијанци ће пзумрети у самоћи као што су и жп-вели у њој; али судба црнаца готово је скопчана са судбом Јевропаца. Те су две расе везане једна за другу, али се опет зато не спајају једна с другом. Исто им је тако тешко да се са свим раздвоје као што им је тешко да се сједине.

Најстрашније од свију зала која прете будућности Савезних Држава долази од присуства црнаца на њиховој земљи. Кад се истражује узрок садањих неприлика и будућних опасности Савеза, готово се увек наплази на ту прву чињеницу, па ма откуда се полазило.

Људи у опште треба много и за дуго да се муче па да произведу трајашна зла; али има једно зло које кришом продире у свет: оно се у почетку једва даје опазити у обичним злоупотребама власти; оно се почне с једном особом чије име и не уђе у историју; у почетку се баци као кака проклета клица ма где у земљиште; за тим се храни само од себе, распростире се без икакве муке, и природно расти с друштвом које га је примило: то је зло ропство.

Хришћанство је било уништило ропство, али хришћани шеснаестог века наново су га увели. Они су га међу тим дозвољавали само као изузетак у своме друштвеном систему, и постарали су се да га ограниче само на једну једину људску расу. Они су тим начином задали човечанству мању рану, али бескрајно тежу за лечење.

Ропство по себи и његове последице, треба добро разликовати једно од другог.

Непосредна зла која ропство производи беху скоро једна иста у старих и нових народа, али последице су им различите. У старих, роб припадаше истој раси којој и господар, а често се васпитањем и науком узвишаваше над њим. Осем слободе ништа их друго не раздвајаше; и кад се једном роб ослободи, лако се мешао с господаром.

Стари дакле имађаху једно врло просто средство да се ослободе ропства и његових последица; то средство беше ослобођење, и чим су га употребили општим начином, успели су.

Трагови ропства постојали су и у старом свету још за неко време после његова укинућа.

Има једна природна предрасуда која паводи човека да презире онога који је био нижи од њега, још за дуго време кад му је већ постао раван; стварној неједнакости коју производи срећа или закон, увек слеђује пека уображена неједнакост која има корен у наравима; али то друго дејство ропства имало је границу у старих. Ослобођени роб тако напичаше на слободно рођена човека, да је било немогућно разликовати их.

У старих народа беше најтеже променити закон; у нових је најтеже променити нарави. За нас се стварна тегоба почиње онде, где се у старом свету свршавала.

То долази отуда што је у садањих народа нематеријална и пролазна чиниеница ропства најжалоснијим начином скопчана с материјалном и сталном чиниеницом разлике расе. Успомена ропства обешчашћава расу, а раса овековечава успомену ропства.

Ни један Африканац није слободно дошао на прибрежја новог света; отуда слеђује да су сви они који се у наше доба налазе у њему или робови или осло-

ђеници. Црнац дакле са животом препаша на све своје потомке спољашњи знак свога бешчашћа. Закон може укинути ропство, али само Бог може изгладити његов траг.

Садашњи роб не разликује се од господара само слободом, него још и пореклом. Можете ослободити црнца, али не можете учинити да према Јевропцу не буде странац.

То још није све: на томе човеку који је рођен у ниском стању; на том странцу кога је ропство увело међу нас, једва можемо да познамо опште човечанске црте. Његово нам се лице чини грозно, његов нам ум изгледа ограничен, његови су укуси ниски; мало још треба па да га сматрамо за неко средње блће између животиње и човека.

Садашњим народима није довољно да укину ропство, него још треба да попишете три предрасуде које су јаче него и само ропство: предрасуду господара, предрасуду расе, и најпосле предрасуду белца.

Нама је врло тешко, нама, који смо били срећни да се родимо међу људма који су нам по природи слични а по закону равни; нама је врло тешко, велим, да појмимо какав непреходни простор дели американског црнца од Јевропца. Али закључујући по аналогiji, можемо о том добити приближну идеју.

Ми смо негда имали у нас велике неједнакости које долажаху само од законодавства. Шта може бити уображеније од чисто законе неједнакости! Шта би могло бити противније нагону човека од сталних разлика уведених међу људма очигледно сличним! Међу тим те су разлике постојале кроз читаве векове; оне још постоје у хиљадама места; оне су свуда оставиле уображене трагове, али које време једва може да избрише. Кад је тако тешко искоренити неједнакост која долази само од закона, онда колико мора бити теже

уништити ону која се, осем тога, чини да има своје непроменљиве основе у самој природи?

Што се мене тиче, кад погледам како се тешко племићска тела, ма каке она природе била, стапају у масу народа, и њихово прекомерно старање да одрже идејалне пречаге које је од њих одвајају, онда сумњам да ћу видети да ишчезне племство основано на видљивим и непронадљивим знацима.

Мени се дакле чини да они просто уображавају који се падају да ће се Јевропци једном спојити с црнцима. Мој ми разум не дозвољава да верујем то, а тако исто не видим ништа ни у делима што би ми то показивало.

Где год су досад белци били јачи, држали су црнце у потчињености или ропству. Свуда где су црнци били јачи, уништавали су белце; то је једини рачун који су те две расе досад имале међу собом.

Кад погледам Савезне Државе нашега доба, ја истина видим да, у извесној чести земље, закона пречага која раздваја две расе пада, али да пречага направи стоји као што је: видим да ропство уступа натраг, а предрасуда коју је произвело још стоји непомична.

Јесу ли се црнци приближили белцима у оној чести Савеза где више нису робови? Сваки који је живео у Савезним Државама могао је видети да се баш противно догодило.

Предрасуда расе чини ми се да је јача у оним државама где је ропство укинуто него у онима где још постоји, и нигде се не показује тако нетолерантна као у државама где је ропство увек било непознато.

Истина је да закон на северу Савеза дозвољаван брачне свезе међу црнцима и белцима; али јавно мишљење сматра за бешчасног онога белца који би узео за жену арачку, и тешко би било навести пример такога брака.

У свима скоро државама где је ропство укинато, црнац је добио изборна права; али ако дође да гласа, он ставља живот на коцку. Ако му се учини неправда, може да се тужи, али судије су му само белци. Он по закону може да буде поротник, али предрасуда му у томе стоји на путу. Његов је син искључен из школе где се изображавају потомци Јевропаца. Он не може за новац да купи право да седне у позорницу поред онога који му је био господар; а у болницама лежи одвојено од белаца. Црнци се дозвољава да се моли оном истом Богу коме се и белци моле, али само не на једном истом олтару. Он има своје свећенике и своје храмове. Њему се не затварају врата која воде небу, али неједнакост једва престаје с друге стране света. Кад црнац умре, он се не сахрањује онде где белци, и разлика се стаља налази и у самој једнакости смрти.

По томе, црнац је слободан, али не може да учествује ни у правима, ни у задовољствима, ни у радостима, ни у тугама, па ни у самом гробу с оним коме је проглашен за равнога; он не може нигде да се сусретне с њим, ни у животу ни у смрти.

На југу, где ропство још постоји, црнци су мање искључени од додира са белцима; они по некад учествују у пословима и задовољствима белаца који се до извесног ступња менају с њима. Закон је односно њих строжији, али парави су трпљивије и блажије.

На југу, господар се не боји да узвиси свога роба до самога себе, јер зна да увек може, ако хоће, да га збаци у прашину. На северу, белац више не види јасно границу која га одваја од једне ниске расе, и у толико се више удаљава од црнца што се боји да ће доћи време кад ће се морати спојити с њим.

У јужних Американаца, природа се по какавто враћа у своја права, и за неко време изравњава црнце са

белцима. На северу, гордост угушује и најсилнију страст човека. Северни би Американац можда пристао на полне спошаје с аранком, кад она по закону не би могла да му постане жена, а сад се с грозом клони од ње.

И тако, предрасуда која у Савезним Државама одбацује црнце, раста у оној сразмери у којој они пристају бити робови, и неједнакост се утврђује у правима у оној мери у којој ишчезава из закона.

Али, кад је узајамни положај двеју раса које живе у Савезним Државама такав као што га показаш, за што су Американци укинули ропство на северу Савеза, за што га још држе на југу, и откуда долази да га тамо још више отежавају?

На то питање лако је одговорити. Ропство се у Савезним Државама не укида у интересу црнаца него у интересу белаца.

Први су црнци унесени у Вирџинију 1621. У Америци, као и на целој осталој земљи, ропство је постало на југу. Отуда се мало по мало распростирало; али што се ропство више ширило на север, број је робова све више опадао; у Новој-Енглеској увек их је било врло мало.

Насеобине беху основане; једно столеће већ беше протекло, и једна извазредна чињеница поче надати у очи. У областима где готово не беше ни мало робова број људства, богатство, и благостање растијаху брже него у онима где их беше.

Међу тим, у првима становник мораше сам собом да ради земљу, или да плаћа надничаре; у другим пак имађаше на расположењу раднике којима не плаћаше ништа за труд. С једне стране беху дакле рад и трошкови, с друге нерад и економија: међу тим сопственици који сами рађаху или плаћаху наднице имађаху много веће користи.

Ту последицу беше у толико теже објаснити што досељеници, који припадаху једној истој јевропској раси, имађаху исте обичаје, исту цивилизацију, исте законе, и само се у неким маленкостима разликоваху.

Време непрестано напредоваше: остављајући обале Атлантскога океана, Англо-Американци улажаху све дубље и дубље у западне пустиње; они у њима налажаху нова земљишта и поднебија; морађаху да отклањају сметње природе; њихове се расе мешаху, јужњаци се пеђаху на север, а северци сплажаху на југ. Последња свију тих узрока беше једна иста: насеобина где не беше редова постајаше насељенија и напреднија од оне где их имађаше.

Што се више напредоваше, све се дакле више увиђаше да ропство, које је тако свирено робу, беше штетно господару.

Али та се истина најбоље увиде кад насељеници дођоше на обале реке Охијо.

Река коју су Индијанци због своје изредности називали Охијо, или Лена Река, наводњава једну од највеличанственијих долина у којој је човек икад живео. На обема обалама Охијо, земља је таласаста и неисприна у богатствима; ваздух је једнако здрав и поднебије умерено. Свака од њих образује границу једне велике државе; она која се протеже с леве стране реке Охијо зове се Кентуки, друга носи име саме реке. Те се две државе разликују само у томе што у Кентуки има робова а Охијо их не трпи.

Путник, који се спусти реком до њезинога ушћа у Мисисипи, плови дакле између слободе и ропства. Он само треба да погледа око себе па да увиди да ли је људству кориснија слобода или ропство.

На левој обали реке, људство је ретко; од времена на време виђа се по читава чета робова који немарно пролазе кроз пола пуста поља; првобитна шума сваки

се час појављује; рекао би човек да је друштво успавано; људи изгледају беспослени, само природа показује слику рада и живота.

С десне стране, напротив, подиже се нека потмула вика која на далеко оглашава велику раденост; богате жетве покривају поља; лепа обиталишта показују укус и прилежност земљорадника; благостање се види на све стране; човек изгледа богат и задовољан: он ради.

Држава Кентуки основана је 1775, држава Охијо тек после дванаест година: дванаест година у Америци више је него у Јевропи по века. Сад Охијо већ има 250.000 душа више него Кентуки.

Та различна дејства ropства и слободе лако је разумети; она су довољна за објашњење многих разлика између старе и нове цивилизације.

На левој обали Охијо, рад се меша с идејом ropства; на десној, с идејом благостања и богатства; тамо је срамац, овде се поштује; на левој обали реке није могућно добити раднике беле расе, јер се боје да не постану слични робовима, и сопственици морају да се ослоне на црице; на десној би се обали узалуд тражио беспосленик; белац распростире своју делатност и свој разум на све радове.

Тако дакле, људи који у Кентуки обделавају од природе богату земљу, немају ни ревности ни знања; а они који би их могли имати, не раде ништа, или прелазе у Охијо да се користе својим радом и да раде без срама.

Истина је да господари у Кентуки не плаћају робовима за рад, али имају мало користи од тога рада; а кад би плаћали слободне раднике онда би имали врло велики доходак од свога новца.

Слободном се раднику плаћа, али он ради брже него роб, а брзина је рада један од великих елемената економије. Белац продаје своје услуге, али се оне ку-

пују само кад су корисне. Црнац не може ништа да захтева за свој рад, али њега газда мора непрестано да храни; њега треба издржавати у старости као и у зрелом добу, у бесплодном детињству као и у плодним годинама младости, у болести као и кад је здрав. И тако, рад се и једнога и другог добија само за плату: слободан радник добија надницу; роб добија васпитање, храну, негу, и одело. Новац који господар троши за издржање роба издаје се мало по мало, тако, да се ти издаци једва опажају: надница се даје раднику у једанпут, и чини се да обогаћава онога који је прими; али у ствари роб је више стао него слободан човек, а мање је произвео.

Уплав ропства простире се још даље; он продире у саму душу господара, и даје његовим идејама и укусима особити правац.

Природа је на обема обалама Охијо обдарила човека предузимачким и енергичним карактером: али он чини друкчију употребу од тога општег својства на једној страни реке него на другој.

Белац деспоте обале, који мора да живи од своје сопствене силе, ставља главну целу свога живота у материјално благостање: а како је земља у којој живи неисцрпна у богатствима и непрестано га дражи на рад, тако је и његова тежња за обогаћењем прешла обичне границе људскога лакомства: узнемириван жељом за богатством, он се дрско одважава на сва занимања; он постаје без разлике морнар, надничар, рукоделац, земљорадник, и подноси с једнаким постојањем тега и опасности скончане с тим разним запатима. У богатству његовога генија има нешто дивљења достојно, а у његовој жељи за добитком неки род јунаштва.

Американац леве обале не презире само рад, него и сва предузећа која радом успевају; живећи у бес-

посленом благостању, он има укусе беспослених људи; новац је у његовим очима изгубио једну чест своје вредности; он се мање пашти за имовином него за узбуђењем и задовољством, и употребљује на то енергију коју његов сусед развија у другоме чему; он страшно воли лов и рат; налази задовољство у најтежим вецбањима тела; употреба оружја мила му је, и од детињства се учи да пзлаже живот опасности у чудноватим борбама. Ропство дакле не спречава белце само да се обогате, него им још одузима и вољу за то.

Једини исти узроци дејствовали су без престанка за два века у разним правцима на енглеске насеобине Северне Америке, и произвели су грдну разлику у трговачкој способности јужњака и севераца. Данас само Север има лађе, фабрике, железнице и канале.

Та се разлика опажа не само кад се упореде Север и Југ, него и при упоређењу самих становника Југа. Готово сви људи који се у најјужнијим државама Савеза одају трговачким предузећима и траже да се користе ропством, дошли су са Севера. Северци се све више и више распростиру по тој чести америкаанскога земљишта где се мање боје такмиче; они ту налазе приходне изворе које дотадашњи становници не познаваху, и користећи се системом који не одобравају, имају од њега већи добит него они који су га увели и који га одржавају.

Кад бих хтео и даље продужити упоређење, лако би ми било доказати да су скоро све разлике карактера јужног и северног Американца произишле из ропства; али то би ме удаљило од мога предмета, јер у овом тренутку не тражим да сазнам сва дејства ропства, него кака дејства оно производи на материјално благостање оних који су га усвојили.

Стари свет могао је само несавршено познавати тај утилив ропства на произвођење богатства. Ропство

тада постојаше у целом изображеном свету, а народи који га не познаваху беху варвари.

И хришћанство је укинуло ропство само тим што је признало робовима права; данас се оно може напасти само у име господара: у томе се интерес и морал слажу.

У колико се те истине више увиђаху у Савезним Државама, у толико ропство више уступање пред светлошћу искуства.

Ропство се почело на југу па се за тим распирало ка северу, а сад се опет враћа натраг. Слобода, пошав са севера, силази к југу без задржања. Од великих држава, Пенсилванија сачињава границу ропства од севера; али оно је усколебано и у самој тој граници. Мариленд, који је одмах испод Пенсилваније, већ се спрема да га се отресе; а Вирџинија, која долази за Марилендом, испитује његову корист и опасности.

У људским установама не учини се никака велика измена, а да међу узроцима те измене не буде и закон о наследству.

Док неједнака подела очевине још постојаше на југу, свака фамилија беше представљена једним богатим човеком који немађаше ни потребе ни укуса за рад. Око њега живљаху на исти начин, као паразитско биље, чланови фамилије које закон беше искључно из општега наследства: тада се догађаше у свију фамилија на југу оно што се и сад збива у племићских фамилија извесних земаља у Јевропи, где су првородна деца тако исто беспослена као и првородно дете, и ако немају онолико богатства колико оно има. То слично дејство произвели су у Америци и Јевропи са свим сличним узроци. На југу Савезних Држава, цела раса белаца образоваше једно племићско тело на челу кога се налажаше извештај број привилегираних особа

којих богатство беше стално и рахатлук наследан. Те старешине амерканскога племства овековечаваху у телу кога беху представници наследне предрасуде беле расе, и одржаваху беспосленост у части. У том племству могаше се наћи спромаха, али раденика не; у њему се патња претпостављаше раду; при радници и робови немађаху такмичара, и како они беху једини радници, тако их морађаху употребљавати, па ма како мијење да су пмалп о користи њиховога рада.

Чим је закон о наследству укинут, све су пмовине у једанпут почеле да се смањују, све су се фамплије једним покретом приближиле стању у коме је рад пуждан за опстанак. Многе од њих са свим су ишчезле. Све су назреле тренутак у коме ће сваки морати сам собом да подмирује своје потребе. И сад још пма богаташа, али они више не образују чврсто и наследно тело; они нису могли да створе један општи дух, да остану у њему, и да га уцју свима редовима. Општим сагласпјем почела се дакле одбацити предрасуда да рад срамоти; спромаха је било више, и они нису црвенили старајући се о набавци нужних средстава за живот. И тако, једна од најближих последица једнаке поделе наследства било је то што се образовала класа слободних радника. Чим се слободан радник почео такмичити с робом, одмах се опазила мања вредност овога последњег, и ропство је нападнуто у самом свом начелу, т. ј. у интересу господара.

С уступањем ропства назад, враћа се и црна раса ка тропским пределима од куда је и дошла.

То се на први поглед чини необично, али ће се одмах разумети.

Укидајући начело ропства, Амерканци не ослобођавају робове.

Ово што следује тешко би се можда разумело без примера, и за то ћу узети државу Њујорк за пример.

Године 1788, држава Њујорк забрани продавање робова у својој средини. Тиме је посредним начином забрањен увоз робова у њу. Од тада се број црнаца умножавао само природним путем. Осам година доцније, употребљ се једна одсуднија мера, и прогласи се да ће од 4 Јула 1799 сва деца која се буду родила од робова бити слободна. Тиме су затворени сви путеви памножавања робова; робова истина има још, али се може рећи да ропства више нема.

Кад једна држава на северу забрани увоз робова, онда се више црнци не узимљу с југа да се уносе у њу.

Кад нека од северних држава забрани продају црнаца, онда роб не може више да изађе из руку онога који га има, а с тим постане незгодна сопственост, и његовога газде интерес захте да га пресели на југ.

Од онога дана кад нека северна држава прогласи да ће се робова деца рађати слободна, роб изгуби много од своје продајне вредности: јер се више не може да рачуна на његово потомство, и газда опет има велики интерес да га пресели на југ.

И тако, један исти закон спречава робове да долазе с југа на север, и тера оне са севера на југ.

Али ево један важнији узрок од свију тих које наведох.

Што више опада број робова у некој држави, све се јаче осећа потреба слободних радника. Што индустрија више прелази у руке слободних радника, роб постаје све некориснија сопственост, јер он производи мање од слободнога радника, и његов газда опет има велики интерес да га изведе на југ, где нема да се боји такмиче.

Укидањем ропства не ослобођава се дакле роб, него му се само мења господар: он прелази са севера на југ.

Што се тиче ослобођених црнаца и оних који се роде после укинућа ропства, они не прелазе са севера

на југ, али се према Јевропцима налазе од прилике у оном положају у коме су и урођеници; они остају пола изображени и без права у народу који им је бескрајно надмоћнији у богатству и знању; они су изложени тиранизму закона и нетрпљиву нарави. У извесном односу несрећнији од Индијанца, они имају против себе успомену ропства, и не могу да захтевају притежање ни најмањег местаца земље. Многи од њих пропадају од невоље; други се опет гомлају у вароши где вршећи најгрубије послове проводе неизвештан и бедан живот.

У осталом, баш кад би се број црнаца и по укључују ропства умножавао онако исто као кад још нису били слободни, опет би се они за кратко време изгубили међу белцима који би се умножавали два пут брже од њих.

Земља коју обделавају робови у опште је мање насељена од земље коју раде слободни људи; даље Америка је нов предео; по томе кад нека држава укине ропство, она је тек у пола насељена. Чим се ропство уништи и осети потреба слободних радника, одмах нагнеше у њу гомла дрских пробоисвета из свију чести земље; они долазе да се користе новим изворима који се отварају индустрији. Земљиште се подели међу њима; и свака бела фамилија добије по један део. Осем тога и Јевропци се обично насељавају у слободне државе. Шта би радио сиромашни Јевропац који долази у нови свет да тражи благостање и срећу, кад би се настанно у земљи где се рад сматра за бешчашће?

И тако, бело се људство умножава својим природним покретом а у исто време и многобројним усељавањем, док се црно не множи досељеницима и опада. Размера која је постајала међу двема расама за кратко се време преокрене. Црнци тада образују само неке несрећне остатке, једно мало, сиромашно и скитничко племе, из-

губљено у једном многобројном народу који господари земљиштем; и да још постоје, уверавају нас само неправде и строгиости којима су изложени.

У многим западним државама, црна раса није се никад појављивала; а у свима северним ишчезава. Велики питање будућности своди се дакле на узак круг; оно тим постаје мање страшно, али тегоба решења остаје једна иста.

Што се више силази к југу, све је мања корист од укинућа ропства. То долази од више материјалних узрока, које ћу овде навести.

Први је узрок поднебје: извесно је да је Јевропцима све тежи носео што се више приближавају тропским земљама; шта више многи Американици тврде да их тешки послови на извесном ступњу ширине са свим убијају, док на против црнац може да их врши без опасности. Али ја не мислим да је та идеја, која је тако повољна јужњаку, основана на искуству. На југу Савеза није жешћа врућина него што је у јужној Шпанији и Италији. За што Јевропац не би тамо могао вршити исте послове? И кад је ропство укинато у Шпанији и Италији без пронасти господара, за што се не би учинило то исто у Савезу? Ја не верујем дакле да је природа, под претињом смртне казне, забранила Јевропцима из Ђурђијане и Флорида да својим сопственим радом ваде из земље оно што им је нужно за живот; али тај би им рад без сумње био тежи и мање корисан него становницима Нове-Енглеске. Како слободан радник на југу губи због тога не што од своје надмоћности над робом, тако је тамо и укинуће ропства мање корисно.

Сва јевропска биља расту на северу Савеза; југ има своје специјалне производе.

Приметило се да је ропство скупо средство за обделавање жита. Онај који ради пшеницу у земљи где

је ропство непознато, обично држи мало радника непрестано у служби; он само у време сејања и усева умножи њихов број, али ти су му радници само привремено на тропику.

Да засеје своја поља или да пожње своја жита, земљорадник који живи у држави где има робова мора преко целе године да издржава много слугу, који су му међу тим само за неколико дана нужни; јер робови, који се разликују од слободних радника, не могу да чекају, радећи међу тим за себе, док не дође време да се њихов рад затражи. Чим их господар једном купи, он мора да их издржава на било време раду или не било.

Осем својих општих незгода, ропство је дакле мање корисно у земљама где се раде жита него у онима где се друго што производи.

Напротив обделавање дувана, памука, а нарочито шећерне трске, захтева непрестани рад, који могу вршити и жене и деца која не могу да се употребе за обделавање пшенице. По томе, ропство је природно згодније за ону земљу где се раде ти производи које споменух.

Дуван, памук и шећерна трска расту само на југу, и образују главне изворе земаљскога богатства. Кад би јужњаци укинули ропство, морали би или да промене свој систем обделавања земље, и тада би морали да издржавају конкуренцију са радницима и искусницима северцима, или би радници исте производе без робова, и тада би морале да конкурирају с оним јужним државама које би их задржале.

Тако дакле, југ има особите узроке да задржи ропство, а север их нема.

Али сво један узрок који је важнији од свију других. Строго узевши, и југ би могао укинути ропство; али како би се ослободио црнаца? Северне државе

пзгањају у једно исто време и ропство и робове; на југу не може да се дође у једно исто доба до тога двојаког резултата.

Доказујући да је ропство природније и корисније на југу него на северу, довољно сам показао да број робова на југу мора бити много већи. Први Африканци доведени су на југ, и ту су увек долазили у већем броју него у друга места. Што се више иде к југу, предрасуда која одржава беспосленост у части постаје све јача. У државама које су одмах до тропских предела ни један белац не ради. Прици су дакле природно многобројнији на југу него на северу. Они се, као што сам већ казао, све више и више умножавају; јер се прици гомплају на једном крају Савеза у оној мери у којој се ропство на другом укида. И тако, број црнаца умножава се на југу не само природним покретом људства, него још и насилним насељавањем оних са севера. Узроци намножавања црне расе на југу слични су узроцима брзога намножавања јевропске расе на северу.

У држави Мен, долази један црнац на триста становника; у Месечјузецу, један на сто; у држави Њујорку, два на сто; у Пенсилванији три; у Мариленду тридесет и четири; у Виржинији четрдесет и два, и на послетку у Јужној Каролини педесет и пет. У тој су сразмери стајали прици према белцима 1830. Али та се сразмера непрестано мења: она сваки дан постаје мања на северу а већа на југу.

Очевидно је да се ропство у најјужнијим државама Савеза не може да укине без великих опасности којих северне државе нису имале да се боје кад су га укидале.

Видели смо како се у северним државама поступно прелази из ропства у слободу. Оне држе садашњи напранштај у оковима а ослобођавају будућа колена; тим

начином, прици се уводе у друштво мало по мало. Човек који би могао да злоупотреби своју независност задржава се у ропству, а онај који може да научи вештину бити слободан пре него што постане господар самога себе, ослобођава се.

Ту методу тешко је применити на југу. Кад се прогласи да ће од извесног времена сви црнаца бити слободан, онда се начело и идеја слободе уводе у само ропство: прици које законодавац задржава у ропству, и који виде да њихова деца постају слободна, диве се тој неједнакости судбе; узнемирују се и распаљују. Од тога времена, ропство изгуби у њиховим очима ону моралну силу коју му даваху време и обичај; оно више није ништа друго него очигледна злоупотреба силе. Север немађаше да се боји ничега од те противности, јер на северу црнаца беше мало, а белаца врло много. Али кад би та прва зора слободе обасјала у једно исто време два милиона људи, онда би утјетачи морали задрктати.

Кад би Јевронци јужне Америке ослободили децу својих робова, наскоро би били принуђени да рашире то добротинство на целу црну расу.

Чим нека држава на северу укине ропство, а шта више чим постане извесно да ће да га укине, одмах се, као што сам казао, учини један двогуби покрет: робови се пресељавају на југ, а белци из других северних држава и јевропски исељеници поврве на њихово место.

Та два узрока не могу имати места у јужним државама. С једне стране, маса робова сувише је велика да би се могли сви иселити; с друге опет, Јевронци и северни Англо-Американци боје се да дођу да живе у земљи где се рад још сматра за нешто срамно. У осталом, они с правом држе да државама где је број црнаца већи или раван броју белаца прете велике опас-

ности, и уздржавају се да пренесу у њих своју индустрију.

И тако, укинув ропство, јужњаци не би могли, као њихова браћа северци, да даду црнцима слободу поступно; они не би знатно смањили број црнаца, и остали би сами да их држе под уздом. За неколико година постао би читав један народ ослобођених црнаца у народу беле расе скоро толико исто великом.

Исте злоупотребе власти које сад одржавају ропство постале би онда на југу извор највећих опасности којих би белци имали да се боје. Сад потомак Јевропаца сам притежава земљу; он је неограничени господар радности; он је сам богат, просвећен и наоружан. Црнац нема ни једно од тих добара; али он може бити без њих, јер је роб. Но кад постане слободан, кад буде морао сам да се брине о својој судбини, хоће ли онда моћи да опстане без свега тога? Оно што сачињава сплу белаца док постоји ропство, излаже их хиљадама опасности кад се исто укине.

Док је црнац роб, могу га држати скоро у животињском стању; али кад постане слободан, онда га није могућно спречити да се не изобрази колико му је нужно да увиди величину својих зала и лек којима би их могао лечити. У осталом, у човековом срцу има неко чудновато пачело односне правде. Људма много више пада у очи неједнакост која постоји у једној истој класи, него неједнакости у разних сталежа. Ропство се разуме; али како се може појмпити живот неколико милиона грађана који су вечно изложени бешчасћу и предани наследним бедама? На северу, ослобођени црнци трпе та зла и те неправде; али њих има мало и слаби су; на југу би их било много, и били би јаки.

Чим се дозволи да белци живе с ослобођеним црнцима на једном истом земљишту као два страна народа,

одмах се лако може увидети да ће се једна од ових двеју ствари догодити: те две расе морају или да се споје или да се раставе.

О том првом средству већ сам показао моје убеђење. Ја не верујем да ће бела и црна раса игде моћи да живе на позн једнакости.

Али држим да ће у Савезним Државама тегоба бити већа него игде на другом месту. Један човек може да се узвиси над предрасудама вере, земље и расе, и ако је тај човек краљ, он може да учини грдне револуције у држави; али читав један народ не може тим начинном да се узвиси тако рећи над самим собом.

Кад би неки деспот подјармио и Американце и њихове бивше робове, он би можда успео да их помеша; али докле је американска демократија на челу управе, дотле нико неће смети да покуша тако предузеће, и лако је предвидети да ће се белаи све више одвајати од црнаца што буду постајали слободнији.

Ја сам казао да је Метис права свеза међу Јевропцем и Индијанцем; исто је тако Мулат прави прелаз између белаца и црнаца: где год има врло много Мулата, спојење двеју раса није немогуће.

Има предела у Америци где су се Јевропци тако укрстали с црнцима да је тешко наћи са свим бела или са свим црна човека. Кад се дође до тога, онда се поуздано може рећи да су се расе помешале, или, боље да је од њих двеју постала једна трећа која има по нешто од обадвеју, а није управо ни једна ни друга.

Од свију Јевропаца, Енглези су најмање помешали своју крв с крвљу црнаца. На југу има више мулата него на северу, али безбројно мање него ма у којој другој јевропској насеобини. Мулата има врло мало у Савезним Државама; они сами по себи немају никаку силу, и у распрама међу двама расама, увек су на страни белаца. Тако се у Јевропи често може видети

да се слуге великих властела понашају према народу као плећци.

Та пореклена гордост, која је природна Енглезу, још је врло много увећана у Американаца личном гордошћу коју порађа демократска слобода. Бели човек Савезних Држава горди се својом расом и самим собом.

У осталом, кад се белци не мешају с црнцима на северу Савеза, како би се могли мешати на југу? Може ли се претпоставити да ће јужни Американац, који је и морално и физички узвишен над црцем, икада помислити да се смеша с овим последњим? Јужни Американац има две јаке страсти које ће га увек побуђивати да се одваја од црне расе: он ће се бојати да не постане сличан црцу, свом бившем робу, и да не постане нижи од свога белог суседа.

Кад би било апсолутно потребно да се предвиди будућност, ја бих, судећи по вероватном току ствари, рекао да ће укинуће ропства на југу увећати одвратност белаца према црнцима. То мњење оснивам на ономе што сам видео на северу. Ја сам казао да се бели људи на северу удаљавају тим више од црнаца, што законодавац прави мању разлику између њих: за што се не би догодило то исто на југу? Кад се белци на северу боје да се не поменају с црнцима, они се страше употребљене опасности; по томе, не могу да верујем да би страх био мањи на југу где би опасност била стварна.

Кад се, с једне стране, призна (што и није сумњиво) да се црнци у најјужнијим деловима Америке непрестано нагомилavaju и множе брже од белаца; кад се, с друге стране, узме да је немогућно предвидети време кад ће се црнци помешати с белцима, и добити од друштвенога стања оне исте користи које уживају белци, не треба ли онда извести отуда закључак да ће се црнци пре или после заратити с белцима у јужним државама?

Какав ће бити резултат те борбе?

Лако је разумети да се на то питање не може дати тачан одговор. Људски дух тешко успева да обележи као неки велики круг око будућности; али у том се кругу налази случај који при свим успеливањима остаје тајна за човека. Случај је у будућности увек као нека тамна тачка у коју око разума не може да продре. Све што се може рећи ово је: у Антилима ће по свој прилици подлећи бела, а на копну црна раса.

У Антилима, белци су усамљени у грдној маси црнаца; на копну пак, црнци се налазе између мора и једног многобројног народа који се већ протеже више њих као кака чврста маса од Канаде до граница Вирџиније, од обала Мисурџ до Атлантијског мора. Ако белци Северне Америке остану у слози, тешко се може веровати да црнци могу избећи уништење које им прети; они ће или подлећи мачу, или ће пропасти у бедн и невољи. Али црнци који се налазе дуж мексиканског залива, имају изглед да ће се спасти ако се борба међу двема расама отпочне онда кад се америчански Савез буде растурно. Чим се савезни лапац прекине, јужњаци неће више моћи да рачунају на дуготрајну помоћ своје северне браће. Они знају да опасност неће никад доћи до њих; ако их кака позитивна дужност не обвезе да даду југу помоћ, може се предвидети да ће симпатије расе бити немоћне.

У осталом, ма кад да се почне борба, јужни ће белци, на баш и кад би били остављени сами себи, доћи на бојиште с великом превагом у изобраењу и средствима; али црнци ће имати за се број и енергију очајања. То су велика помоћна средства кад је оружје у руци. Може бити да ће се тада догодити белој раси на југу оно што се догодило Араима у Шпанији. Пошто је притежавала земљу кроз више векова, она ће се на послетку повићи к пределу откуда су негда њезнани

предци дошли, оставив принципима притежаће земље коју као да им је Провиђење намењило, јер они у њој живе без муке и раде лакше него белац.

Блнка или удаљенија, али свакојако неизбежна опасност борбе између црнаца и белаца који насељавају јужну Америку, непрестано се представља уображењу Американаца као какав страшни сан. Северци говоре сваки дан о тим опасностима, ма да непосредно немају ничега од њих да се боје. Они узалудно траже средство да отклоне несреће које предвиђају.

У јужним државама Савеза ћути се; странцима се не говори о будућности; о томе се избегава говор и са својим пријатељима; сваки тако рећи крије будућност од самога себе. Ћутање југа страшније је од страховања Севера.

Та општа забринутост духова дала је повода једном готово незнамом предузећу које може изменити судбу једне чести људске расе.

Бојећи се опасности које описих, један изван број амерпканских грађана удружише се у цели да о свом трошку преносе на обале Гвинеје оне ослобођене црнце који би хтели да избегну тиранство коме су изложени.¹

Године 1820, то друштво основа у Африци, на 7° северне ширине, насебину коју назва Либерија. По последњим новостима, у Либерји већ има 2500 црнаца. Пренесени у своју стару отаџбину, црнци уведоше у њој амерпканске установе. Либерија има представнички систем; поротници, званичници и свећеници, махом су црнци; у њој има црква и полиција; странцима је забрањено да се насељавају у њу.

То је за иста чудновата игра судбе! Два је века прошло од кад је становник Јевропе почео да отрза

¹ То се друштво назва *друштво насеља црнаца*.

црнце својој породици и својој земљи, и да их пресељава у поморје Северне Америке. Данас видимо да Јевропац враћа потомке тих истих црнаца у земљу којој је негда отргао њихове праоце. Варвари су у ропству поцрпали светлост цивилизације и научили вештину како се живи у слободи.

Африка је до нашега доба била затворена вештинама и наукама белаца. Унесена самим Африканцима, јевропска ће просвета можда продрети сад у њу. У основању Либерије има дакле једна лепа и велика идеја. Али та идеја, која може допетити толике плодове старом свету, бесплодна је за нови свет.

За двапесет година, друштво је пренело у Африку 2500 црнаца. За то исто време, родило се у Савезним Државама од прилике седам стотина хиљада црнаца.

Баш кад би насеобина Либерија и била у стању да прима сваке године по неколико хиљада нових становника, и кад би ова била такога стања да би им пресељење било од користи; баш кад би сам Савез заузео место друштва и употребио своје благо и своје лађе на превоз црнаца у Африку, опет не би могао извести годишње ни толико црнаца колико их се природно намножи; и на тај начин не би могао ни одложити развијање зла које сваки дан све више расте у њему.

Црна раса неће више оставити прибрежја американскога копна, где су је страсти и пороци Американаца довели; она неће ишчезнути из новог света пре него што престане постојати. Становници Савезних Држава могу удалити опасности којих се боје, али сад не могу да им униште узрок.

Ја морам признати да не сматрам укидање ропства за средство којим би се, у јужним државама, могла закаснити борба двеју раса.

Црнци могу за дуго остати робови а да се не жале;

али кад буду дошли у број слободних људи, они ће се љутити што су им одузета скоро сва грађанска права; и не могући да постану равни белцима, за кратко ће се време појавити као њихови непријатељи.

Северци су имали интереса да ослободе робове; они се тим начином отресаху ропства, а немађаху ничега да се боје од ослобођених црнаца. Ових последњих беше сувише мало да би икад могли захтевати своја права. На југу није тако.

Ропско питање беше за господаре, на северу, трговачко и рукоделно питање; оно је на југу питање о животу и смрти. Не треба дакле мешати ропство на северу с ропством на југу.

Боже сачувај, да ја хоћу, као неки американски писци, да оправдам начело ропства црнаца; ја само велим да сви они који су негда одобрили то грозно начело не могу сад да га се одреку.

Кад посмотрим стање југа, признајем да не могу да увидим ништа друго што би бела раса, која обитава те пределе, могла радити него или да ослободи црнце и да се помеша с њима, или да остане и даље одвојена од њих и да их држи колико је год могућио дуже у ропству. Сви средњи путови чини ми се да нагло воде најужаснијем грађанском рату, а можда и пропасти једне од двеју раса.

Јужни Американци сматрају питање с те тачке гледишта, па се по томе и управљају. Не хотећи да се помешају с црнцима, неће ни да их ослободе.

Сви становници југа не сматрају ропство као пуко богатству господара. У томе су многи од њих сагласни са северцима, и радо признају да је ропство зло; али мисле да треба задржати то зло те да би се могло живети.

Откад се просвета почела распростирати и умножавати на југу, становници те чести савезнога земљишта

приметили су да је ропство шкодљиво господару, и увидели су јасније него дотле да је готово немогућно уништити га. Отуда је постала та чудновата противност да се ропство све више утврђује у законима што се његова корист више оснорава; и да се на југу изводе из начела ропства све строжије и строжије последице, а на северу се то начело поступно укида.

Законодавство јужних држава односно робова показује у наше доба неку нечувену свирепост која нас уверава о великој збрки што постоји у човечанским законима. Да би се увидео и оценио очајнички положај двеју раса које живе у јужним државама, довољно је да се прочита законодавство тих држава.

Американци те чести Савеза не само да нису ублажили строгости ропства, него су, напротив, још ублажили материјално стање робова. Као средства за одржање ропства, стари су познавали само окове и смрт; јужни Американци пронашли су разумније гаранције за трајање своје власти. Они су, ако се тако могу изразити, претворили насиље и материјални деспотизам у умни. У старом свету старали су се да спрече роба да не раскине своје ланце, а у наше су време почели да му одузимају жељу за то.

Стари окриваху тело робово, али му остављаху и слободан и дозвољаваху му да се изобрази. Они у томе беху следствени са самим собом; ропство имаће тада природан излазак: роб могаће свакога дана постати слободан и раван своме господару.

Јужни Американци, који не мисле да ће се црнци икад моћи поменати с њима, забрањили су им да уче читати и писати, и прописали за преступнике строге казне. Они не само да неће да их узвине на онај ступањ на коме су они сами, него се старају да их што је год могућно више уједначе са животињом.

Да би се ублажиле строгости ропства, робовима

је од памти века давана нада да ће се ослободити.

Јужни су Американци разумели да је ослобођење увек опасно кад ослобођени не може никад да се уједини с господаром. Дати човеку слободу, а оставити га у невољи и сраму, шта то значи друго него створити будућега вођу побуне робова? У осталом, одавно се већ приметило да присуство слободнога црнца узнемишава душу оних који нису слободни, и да им даје неку нејасну идеју о својим правима. Јужни су Американци, у већини случајева, одузели господарима право да ослобођавају робове.¹

На југу Савеза нашао сам једнога старца који је ванбрачно живео с једном од својих робинја. Она му је родила неколико деце, која су са самим рођењем постала робови свога оца. Он је много пута помисљао да им завешта бар слободу, али више је година протекло а он није могао да отклони сметње које је законодавац ставио на пут ослобођењу. За то време, дошла је старост, и смрт се приближила. Он замислише тада како ће да му вуку децу од трга на трг, и како ће она од очинске власти прећи под штап негота странца. Те ужасне мисли доводише до лудила његово уображење на издаху. Ја га видех у највећем очајању, и тада се уверих како природа зна да се освети за ране које јој закони задају.

Та су зла зачета ужасна; али нису ли она предвиђена и нужна последица самога начела ропства у садашњих народа?

Чим су Јевропци узели робове из расе која се разликује од њихове, коју многи од њих сматрају за нижу од осталих људских раса, и од које се грозје кад само помисле да би јој се икад морали уподобити, они су

¹ Ослобођење није забрањено, али је потчињено формалитетима који га отежавају.

претпоставили да ће ропство бити вечно; јер између крајне неједнакости коју ствара ропство, и потпуне једнакости коју независност природно производи међу људма, нема трајашнога средњег стања. Јевропци су увидели ту истину, али неће то да признаду. Кад год је било говора о црнцима, они су се покоравали час своме интересу или својој гордости, а час сажаљењу. Они су према црнци нарушили сва човечанска права, па су га за тим обавештавали о вредности и непо- вредности тих права. Они су отворили своје редове својим робовима, а кад су они покушали да уђу у њих, онда су их срамно одбили. Хотећи ропство, они су се дали занети ка слободи, против своје воље или у не- знању, а немају храбрости ни да буду потпуно не- праведни, ни са свим праведни.

Кад није могућно предвидети време када ће јужни Американци помешати своју крв с крвљу црнаца, онда могу ли они, без опасности за свој опстанак, дати црнцима слободу? И ако морају, да би сачували своју сопствену расу, да их задрже у оковима, не треба ли их онда извести што употребљују најјача средства да дођу до своје цели?

Што се збива на југу Савеза, чини ми се да је најужаснија а у једно и најпрроднија последица роп- ства. Кад видим да је природни ред преврнут, кад чујем да човечност виче и да се узалудно копча под притиском закона, ја се не љутим на људе нашега доба који су починили те увреде; али изливам сву своју мрзост на оне који су на ново увели ропство у свет пошто је у њему владала једнакост више од хи- љаду година.

У осталом, ма шта радили јужни Американци да одрже ропство, они опет у томе неће успети. Ропство, које је ограничено само на једну тачку земне кугле, које је хришћанска вера прогласила за неправедно, а

политичка економија за штетно, није установа која би могла опстати поред демократске слободе и просвете нашега века. Оно ће престати или делом роба или делом господара. У оба случаја треба се надати великим несрећама.

Ако се јужним принципима одрекче слобода, они ће је на послетку силом отети; ако им се пак иста да, они ће је за кратко време злоупотребити.

Какав изглед трајања има америкаански Савез, каке му опасности прете.

Главна сила налази се више у појединим државама него у Савезу. — Савез ће трајати само док државе које га сачињавају буду хтеле остати у њему. Узроци из којих треба да остану сједињене. — Оне треба да буду сједињене за то да би могле противстати странцима и да не би имале странце у Америци. — Провиђење није поставило природне границе међу разним државама. — Никакав их материјални интерес не раздељује. — Север има интерес да југ и запад буду у благостању и савезу с њим; то исто вреди за југ према северу и западу; за запад према југу и северу. — Нематеријални интерес који сједињава Американце. — Јединоличност мишља. — Опасности које прете Савезу леже у разлици карактера и у страстима људи који га сачињавају, — Карактер јужњака и севераца. — Брзо растење Савеза јесте једна од највећих опасности. — Исељавање људства на Северо-запад. — Тежење силе на ту страну. — Страсти које производе ти брзи покрети среће. — Да ли савезна влада постаје јача или слабија? — Разни знаци слабљења. — Унутрашња побољшања. — Пусте земље. — Индијанци. — Банка. — Ђумручка тарифа. — Ђенерал Џаксон.

Од опстанка Савеза зависи од чести одржање онога што постоји у појединим државама које га сачињавају. По томе, најпре треба испитати вероватну судбу Савеза. Али пре свега треба бити на чисто с једним питањем: ако се садашњи савез растурп, мени се чини да је неоспорно да се државе које га сачињавају не би повратиле у своју прву индивидуалност. Место једнога Савеза постали би тада многи. Моја намера није да истражујем на чему би се оснивали ти нови Савези; ја само хоћу да покажем узроке који могу учинити да се садашњи Савез распадне.

Да бих то могао учинити, мораћу на ново да се вратим на неке од оних предмета о којима сам већ говорио, и који су већ познати. Знам да се тиме излажем прекорима читаоца; али важност предмета о коме ми остаје да говорим извешава ме. Ја по некад више волим да повторим оно што сам већ казао него да будем неразумљив; а тако исто радије пристајем да шкодим писцу него предмету.

Законодавци који су начинили устав од 1789 старали су се да даду савезној власти засебан живот и већу силу по што поједине државе имају.

Али они беху ограничени самим условима задатка који имађаху да реше. Њима није било наложено да створе владу једнога јединога народа, него да склопе савез многих народа, и ма како да су им биле жеље, опет су морали поделити вршење суверенства.

Да би се добро разумеле последнице те поделе, пуно је да укратко направим разлику између суверених дела.

Има предмета који су народни по својој природи, т. ј. који се односе на народ као једно цело, и који се могу поверити само оном човеку или скупштини која најпотпуније представља васцели народ. У те предмете рачунам рат и дипломатију.

Има других који су обласни по својој природи, т. ј. који се односе само на извесна места, и који се могу вршити како треба само у дотичним местима. Такав је општински буџет.

На послетку има предмета који су смешане природе: они су народни, за то што се тичу свију особа које сачињавају народ; а обласни су за то што није нужно да се цео народ о њима брине. То су, на прилику, права која уређују грађанско и политичко стање грађана. Без грађанских и политичких права нема друштвенога стања. Та се дакле права тичу свију грађана једнако; али животу и напретку народа није увек нужно да она буду једнолика, па по томе ни да их уређује централна власт.

Међу предметима којима се занима суверенство, имају дакле две нужне врсте; оне се налазе у свима добро уређеним друштвима, ма кака била основа на којој почива друштвени уговор.

Између тих двеју крајњих тачака налазе се, као кака таласаста маса, општи предмети, али не народни, које сам назвао смешани. Будући да ти предмети ипсу ни искључно народни, ни са свим обласни то се старање о њима може предати, према уговору оних који се удружују, или народној или обласној влади, па онет да се постигне целъ удружења.

Обично бива да се приватне особе удруже у целп да образују суверена, и њихово друштво сачињава народ. Испод опште владе коју су оне себи дале, налазе се тада само индивидуалне силе, или скупне власти од којих свака представља један врло мали део суверена. И у том је случају најприродније позвана општа влада да уређује не само оне предмете који су по својој суштини народни, него и већину смешаних предмета о којима сам говорио. Појединачна места добпјају само онај део суверенства који је неопходно потребан њиховом благостању.

По катшто је, неком члвѣеницом која је претходила удружењу, суверен образован од политичких већ организованих тела; тада обично обласна влада врши не само оне предмете који су по својој природи искључно обласни, него још и све, или бар један део оних смешаних предмета о којима је мало час говорено. Јер су удружени народи, који пре удружења беху суверени, и који и после представљају врло знатан део суверена, при свем том што су се удружили, имали намеру да уступе општој влади вршење само оних права која су неопходно нужна савезу.

Кад народна влада, осем својих природних права, има још и право да уређује мешовите предмете суверенства, онда она има претежну власт. Она тада има не само много права, него може присвојити и сва она која нема, и треба се бојати да на послетку не отме и сама природна и нужна права обласних влада.

Напротив, кад обласна влада има право да уређује мешовите предмете, онда у друштву влада противна тежња. Тада је претежна сила у области, а не у народу; и тада се треба бојати да се народној влади не одузму на послетку и она права без којих не може да остане.

По томе, самоставни су народи наклонени централизацији, а удружени подели суверене власти.

Сад само треба те опште идеје да применим на американски Савез.

Поједине државе морале су добити право да уређују чисто обласне предмете.

Даље, те државе задржаше право да одређују грађанску и политичку способност грађана, да одређују међусобне одношаје људи, и да им досуђују правду. Та су права по својој природи општа, али ипак не морају припадати народној влади.

Видели смо и да је влади Савеза дата власт да заповеда у име целог народа, у свима случајевима кад би народ имао да ради као једна јединица особа. Она га је представљала према странцима; она је управљала општим силама против општег непријатеља. Речју, она се бавила предметима које сам назвао пекључно народни.

На први поглед чини се као да је том поделом дато Савезу више суверених права него појединим државама; али кад се предмет боље испита, онда се види да је у ствари противно.

Савезна влада врши већа предузећа, али она ретко ради. Обласна влада врши мање ствари, али никад не стоји, и свакога тренутка засведочава да постоји.

Савезна влада бди над општим интересима земље; али ти општи интереси утичу само посредно на индивидуалну срећу.

Напротив, обласни послови утичу очигледно на благостање становника.

Савез осигурава независност и величину народа, а те се ствари не тичу непосредно појединих особа. Држава одржава слободу, уређује права, ујамчава имовину, осигурава живот и целу будућност свакога грађанина.

Савезна је влада удаљена од својих поданика; обласна је на домањају свију. Она је тако близу својих поданика да је довољно да ови само подигну глас па да их она чује. Централна влада има за се страсти неколико великих људи који теже да дођу на њу: на страни обласне владе налази се интерес људи другог реда који се надају да добију власт само у својој држави; а ти баш људи, који су ближе народа, највише упливљу на њ.

Американци дакле имају много више да очекују и да се боје од државе него од Савеза; и по природној

наклоности људскога срца, морају јаче да се држе државе него Савеза.

У томе се обичаји и осећања слажу с интересима.

Кад неки народ подели своје суверенство и дође у савезно стање, онда успомене, навике, и обичаји војују за дуго против закона и дају централној власти силу коју јој закони одричу. Кад се савезни народи претворе у један народ, онда ти исти узроци дејствују у противном смислу. Кад би француска постала конфедеративна република као што су Савезне Државе, ја не сумњам да би се у њој влада у почетку показала енергичнија од владе амерпканскога Савеза; а кад би амерпкански Савез постао монархија као што је француска, држим да би тада амерпканска влада била за неко време слабија од француске. У време кад је народни живот у Англо-Американаца образован, обласни или државни живот већ одавно постојаше, пужни одношаји беху установљени међу општинама и особама једних истих држава; људи се већ беху навикли да сматрају извесне предмете с општег гледишта, и да се искључно занимају извесним предузећима која представљаху специјални интерес.

Савез је грдно велико тело које отачаствољубље не може са свим да обухвати. Држава има опредељене форме и извесне границе; она представља извештан број ствари познатих и милих онима који у њој живе. Она се меша са самим ликом земље, са сопственошћу, с фамилијом, с успоменама прошлости, с радовима садашњости, и са сновима будућности. Отачаствољубље, које често није ништа друго него растегнуто лично самољубље, остало је дакле у држави, а није прешло у Савез.

И тако, интереси, обичаји, и осећања удружују се да концентришу прави политички живот у држави, а не у Савезу.

Разлика спа двеју влада лако се увиђа кад се посмотри како се оне крећу у својим делокрузима.

Кад год се влада пеке поједине државе обраћа неком човеку или некој дружини, она говори јасно и заповедно; тако исто ради и савезна влада кад говори особама; али чим се обрати некој држави, она почне да се договара: она објашњава своје побуде, оправдава своје поступке, доказује, светује, а не заповеда. Ако се породи сумња о границама уставне власти савезне и државне владе, онда ова последња дрско захтева своје право, и узима брзе и енергичне мере да га брани. Док она то ради, савезна влада резонира; она апелује на здрави разум народа, на његове интересе и његову славу; она оклева, води преговоре, и тек кад сва могућна средства исцрпи и дође до краја, онда се решава да ради. На први поглед могло би се рећи као да је сила целог народа у рукама обласне владе, и да конгрес представља само једну државу.

Савезна је дакле влада, поред свију усиљавања оних који су је основали, по својој природи слаба, и да би могла постојати, она више потребује слободну помоћ владаних него икоја друга влада.

Лако је увидети да је њезин предмет остварење воље појединих држава да остану сједињене. Ако је тај први услов испуњен, она је мудра, јака и окретна. Она је тако организована да обично има посла само с особама и да лако савлађује отпоре који би се хтели учинити општој вољи; али при образовању савезне владе није предвиђен случај кад би све поједине државе или неколико њих престале хтети да буду сједињене.

Кад би се данас суверенство Савеза упустило у борбу са суверенством појединих држава, лако је предвидети да би оно подлегло; ја шта више сумњам да би међу њима могла икад бити озбиљна борба. Кад

год се савезној влади буде учинио јак и упоран отпор, она ће уступити. Искуство је досад показало да је свака држава, која је нешто постојано и одсудно захтевала, увек успеваала у своме предузећу; а кад је чисто одрицала да испуни неку савезну дужност, онда јој је дозвољавано да ради како хоће.

Кад би савезна влада баш и имала своју сопствену снагу, опет би јој материјални положај земље веома отежавао употребу силе.

Савезне државе заузимају грдно земљиште; велике просторије раздвајају их једне од других; народ је расејан по пола пустим земљама. Кад би савезна власт хтела слом оружја да одржи савезнице у дужности, она би се налазила у ономе положају у коме је била Енглеска у време рата за ослобођење.

У осталом, и јака влада тешко може да избегне последице начела које је једном усвојила за основу свога јавнога права. Савез је образован слободном вољом држава. Удружив се, те државе нису изгубиле своју народност, нити су се прелиле у један једини народ. Кад би сад нека од тих држава хтела да пестуни из Савеза, било би доста тешко доказати јој да то не може чинити. Да би је одржала у покорности, савезна влада не би се могла ослоњити ни на силу ни на право.

Да би савезна влада могла лако савладати отпор који би јој учинили неки од њезиних поданика, требало би да је интерес једнога или неколицине њих тесно скончан с опстанком Савеза, као што се то често виђало у историји савеза.

Да претпоставим да међу државама које савезна свеза сједињава има неколико њих које уживају главне користи савеза, или којих срећа зависи са свим од савеза; јасно је да би централна власт у том случају наишла у тим државама врло јаку помоћ да одржи

друге у покорности. Али она тада не би црпила своју силу из саме себе, него из начела које је противно њезиној природи. Народи се удружују само за то да вуку једнаке користи из савеза; а у више наведеном случају, савезна је влада јака за то што међу удруженим народима влада неједнакост.

Да претпоставим даље да се једна од савезних држава толико осили да сама заузме централну власт; она ће сматрати остале државе за своје поданике, и под видом савезнога суверенитета, изнуђаваће пошту своје сопственом. Тада ће се чинити много што шта велико у име савезне владе, али, управо рећи, та влада више неће постојати.¹

У тим двома случајима, власт која ради у име савеза постаје тим јача што се више удаљава од природног стања и признатог начела савеза.

У Америци, садашњи је савез користи свима државама, али суштаствено нуждан није ни једној. Више држава могле би поступити из савеза, па оне друге не би биле изложене опасностима, ма да би биле мање срећне. Како нема државе које би опстанак или срећа били са свим склопани са садашњим савезом, тако исто нема ни једне која би била вољна да учини велика лична пожртвовања за одржање савеза.

С друге оне стране, ја не видим ни једну државу која би за сад имала велики честољубни интерес да одржи конфедерацију онаку кака је сад. Оне без сумње немају све једнаки утицај у савезним саветима, али ни једна од њих не може себи ласкати да у њима влада, и да може да поступа са својим савезницима као с њима од себе или поданицима.

¹ Тако су холандска област, у Нидерландској републици, и цар, у ђерманској конфедерацији, заузимали по катшто место савеза, и употребљавали савезну власт у свом сопственом интересу.

Мени се дакле чини извесно да у случају кад би један део Савеза озбиљно хтео да се одвоји од другог, не само да га не би могли спречити да учини то, него шта више не би ни покушавали. Садашњи ће дакле Савез трајати само докде докле све државе, које га састављају, буду хтеле остати у њему.

Кад смо то поставили, онда више немамо да истражујемо да ли ће садашње удружене државе моћи да се раздвоје, него да ли ће штети да остану сједињене.

Од свију узрока из којих је садашњи савез користан Американцима, два су главна који нарочито падају у очи.

При свем том што су Американци тако рећи сами на свом копну, опет су за то суседи свију оних народа с којима тргују. Они дакле, и поред своје привидне усамљености, имају потребу да буду јаки, а могу бити јаки само ако остану сједињени.

Кад би се државе разјединиле, не само да би смањиле своју силу према странцима, него би створиле странце на свом сопственом земљишту. Оне би тада увеле систем унутрашњих ђумручина; раздвојиле би долине уображеним пругама; прогласиле би пловидбу на рекама за неслободну, и свакојаким би начинима сметале употребу неизмернога земљишта које им је Бог поконио.

Они сад немају да се боје непријатељске поплаве, по томе не морају да издржавају велику војску, ни да ударају тешке данке; али кад би се Савез раскинуо, корист свега тога одмах би се можда осетила.

Американци дакле имају превелики интерес да остану удружени.

С друге оне стране, готово је немогућно увидети какав би материјални интерес могао за сада имати један део Савеза да се одвоји од осталих делова.

Кад погледамо на карту Савезних Држава, и кад угледамо ланац брегова Алипени који иду од северо-истока на југо-запад, и протежу се четири стотине миља у дужину, онда смо склоњени да верујемо да је целу провиђења била да подигне између Мисисипске долине и обала Атланскога океана једну од оних природних граница које, спречавајући сталне одношаје људи, образују као пузње међу разних народа.

Али средња висина брегова Алипени не прелази 800 метара. Њихови заокружени врхови и простране долине које окружавају, лако су приступни на хиљаде места. Даље, главне реке које се сливају у Атлански океан, Худзон, Сускупхана, Потомак, извиру из брегова Алипени, на једном отвореном висоравни који се пружа дуж Мисисипске долине. Пошав из тога предела, оне се пробијају кроз бедеме брегова Алипени који као да су хтели да их одбаце на запад, и отварају у бреговима природне путове, увек отворене човеку.

Никака дакле граница није подигнута међу разним честима земље коју данас заузимају Англо-Американци. Брегови Алипени не само да не служе народима као границе, него шта више и не споре државе. Њујорк, Пенсилванија и Вирџинија садржавају их у себи, и протежу се колико на запад толико и на исток тих брегова.

Земљиште које у наше доба заузимају двадесет и четири државе Савеза и три велика дистрикта који још нису стављени у број држава, ма да већ имају становнике, велико је 131.144 четвороугаоне миље, дакле скоро пет пута колико Француска. У тим границама има разноврсног земљишта, разних поднебја и свакојаких производа.

Та велика просторија земљишта које заузимају англо-американске републике породила је сумњу о одржању њиховога савеза. Овде треба приметити ово: у великој

држави стварају се по некад у разним областима противни интереси, који на послетку дођу у судар: тада је величина државе највећа опасност по њезин опстанак. Али ако људи који покривају то пространо земљиште немају противних интереса, онда им баш његова величина служи срећи: јер јединство владе дивно потпомаже размену разних земаљских производа, и олакшавајући им промет, подиже им вредност.

А ја истина видим у разним честима Савеза разне интересе, али не противне.

Јужне државе баве се готово искључно земљорадњом; северне парочито рукодељем и трговином; западне рукодељем и земљорадњом. На југу се ради дубан, пирипац, памук и шећер: на северу и западу кукуруз и жито. То су разни извори богатства; али да би се ти извори употребљивали једно опште и свима једнако повољно средство: то је савез.

Север, који разноси богатства Англо-Американаца по свима честима наше земље, а уноси у Савез богатства васцелога света, има очигледан интерес да Савез остане такав као што је сад, те да би број американских произвођача и трошача које он служи остао колико је могуће већи. Север је најприроднији посредник између југа и запада с једне, и осталог света с друге стране; север дакле мора желети да југ и запад остају сједињени и да буду богати и напредни, те да би његовим фабрикама давали неурађене предмете и узимали његове лађе под крпљу.

Југ и запад опет имају још непосреднији интерес да се Савез одржи и да север буде богат и срећан. Већина јужних производа извозе се преко мора; по томе југ и запад потребују трговачке изворе севера. Они морају желети да Савез има велику поморску силу те да би их могао заштићавати. Југ и запад морају драговољно да подносе трошкове морине, ма да немају

лађи; јер кад би јевропске флоте опселе пристаништа југа и мексичкога дела, шта би онда било с принципом Каролина, дуваном Вирџиније, шећером и памуком што расту по мексичким долинама? Нема дакле ни једног дела савезног буџета који се не употребљава на одржање неког материјалног интереса свију савезника.

Осем те трговачке користи, југ и запад имају велику политичку корист да остану сједињени међу собом и са севером.

Југ има у својој средини врло много робова који су већ и сад опасни, а који ће у будуће бити још опаснији.

Западне државе заузимају дио само једне долине. Реке које наводњавају земљиште тих држава, пошав од Камених Брегова или од Алакенсеа, све се сливају у Мексички, па с њим заједно утичу у мексички залив. Западне су државе по својој положају са свим одвојене од предања Јевропе и цивилизације старог света.

Становници југа морају дакле желети да одрже Савез, да не би сами стојали према принципима; а становници запада, да се не би налазили затворени у централној Америци без слободног саобраћаја с осталим светом.

Север опет мора желети да се Савез не растурн за то да би и даље остао као алка која веже то велико тело са васцелим светом.

Међу материјалним интересима свију члестн Савеза постоји дакле врло тесна свеза.

Иста така свеза постоји међу мишљенима и осећањима која би се могла назвати нематеријалним интереси човека.

Становници Савезних Држава много говоре о својој љубави к отачаству; ја признајем да немам поверења у том свесном отачаствољубљу које се оснива на ин-

тересу, и које интерес, променив предмет, може да поништи.

Исто тако не дајем велику важност ни томе што Американци непрестано изражавају намеру да одрже савезни систем који су њихови праоци усвојили.

Велики број грађана одржава под једном владом много мање разборита воља да остану сједињени, него ли нека нагонска и тако рећи безвољна сагласност која долази од сличности осећања и мњења.

Ја никад нећу одобрити да људи образују државу само тим што признају једнога истог старешину и што се покоравају једним истим законима. Држава постоји само онда кад људи једнако сматрају многе предмете, и о њима имају једна исте мњења; и на послетку кад једна исте дела производе у њима једне исте упечатке и једне исте мисли.

Онај који би, не сматрајући питање с те тачке гледишта, изучавао шта се догађа у Савезним Државама, лако би увидео да њихови становници образују један народ, при свем том што су подељене на двадесет и четири разне државе; а може бити да би дошао и на мисао да је друштвено стање у англо-американском Савезу стварније него у извесних јевропских народа који су међу тим потчињени само једном човеку и имају само једно законодавство.

Англо-Американци сматрају веру на један исти начин, при свем том што имају много вера.

Они се не саглашавају увек о средствима која треба да се употребе за добру управу, и разликују се у мњењима о неким формама које треба да се даду влади; али су сагласни у општим начелима која треба да владају људским друштвима. Од државе Мена до Флориде, од Мисури до Атлантијског океана, сваки држи да је народ извор свију законих власти. Сви имају једнаке идеје о слободи и једнакости; сви исповедају

једна цста мњења о штампи, о праву удруживања, по-
роти, и одговорности званичника.

Ако од политичких и верозаконих идеја пређемо на
философска и морална мњења која одређују свагдашња
дела живота и рукују целином човековог владања и
поступања, наћи ћемо таку исту сагласност.

Англо-Американци стављају моралну власт у општи
разум, а политичку у опшност или целокупност грађана,
и мисле да се за разликовање онога што је дозвољено
или забрањено, истинито или лажно, треба ослопити
на разум свију. Већина њих мисле да је познавање
свога правог интереса довољно да управља човека ка
ономе што је право и поштено. Они верују да је сваки
с рођењем добио право да управља сам собом, и да
нико нема право приморавати свога ближњег да буде
срећан. Сви имају јаку веру у људско усавршавање; сви
верују да распрострање просвете мора да произведе
корисне а незнање шкодљиве последице: сви сматрају
државно друштво као тело које се непрестано поправља
напредује, људство као слику која се мења, у којој
ништа није и не мора да је непокретно, и тврде да
оно што им се данас чини да је добро може сутра
бити замењено бољим, које се још крије.

Ја не видим да су сва та мњења истинита, али су
американска.

Као год што су Англо-Американци сједињени међу
собом општим идејама, тако су исто својом гордошћу
одвојени од свију осталих народа.

Од педесет година на овамо непрестано се повто-
рава становницима Савезних Држава да су они једи-
ни побожан, просвећен и слободан народ. Они виде
да у њих демократске установе успевају, док у осталом
свету пропадају; они дакле имају велико мњење о
себи, и готово верују да су особита фела у људ-
ском роду.

Тако дакле, опасности које прете америкапском Савезу не долазе ни од разлике мњења ни од разлике интереса, него их треба тражити у различности карактера и страстима Американаца.

Људи који живе на пространом земљишту Савезних Држава готово су сви једнога општега порекла; али у дугом времену поднебије, а још више ропство, произвело је знатне разлике у карактеру јужних и северних Енглеза Савезних Држава.

У нас се у опште мисли да ропство даје једном делу Савеза интересе противне интересима другога дела. Ја ипсам приметно да је у ствари тако. Ропство није произвело на југу интересе који би били противни интересима севера; него је променило карактер јужњака, и дало им друге обичаје.

На другом сам месту показао какав је уплив учинило ропство на трговачку способност јужних Американаца; тај се исти уплив распростире и на њихове нарави.

Роб је слуга који ништа не испитује и свачему се потчињава без гунђања. Он по катшто убије свога господара, али му се ипкад не противи. На југу нема фамилије која не би имала робова на ма како била сиромашна. Јужни је Американац још од рођења као леки домаћи диктатор; први појмови које добије о животу уливају му мисао да је рођен да заповеда, а први обичај који добије састоји се у томе да господари без муке. Васпитање је дакле управљено на то да од јужнога Американца начини човека горда, напрасна, распаљива, дурновита, ватрена у својим жељама, и који не трпи никакве сметње, али који лако изгуби вољу и охладни ако у први мах не успе.

Северни Американац не види робове да му трче око колевке. Он шта више нема ни слободних слугу, јер обично мора сам да подмпрје своје потребе. Чим

дође на свет, одмах му се идеја нужде указује са свјју страна; он дакле још од ране младости учи тачно познавати природне границе своје власти; он се не нада да силом потчињава воље које се противе његовој, и зна да најпре треба да добије наклоност других људи ако хоће да му они указују помоћ.

У јужним државама, најнужније човекове потребе увек су подмирене. И тако, јужни се Американац не брине о материјалним потребама живота; други се о томе стара место њега. Ослобођен те бригае, његово се уображење управља к другим већим и неопредељивијим предметима. Јужни Американац воли величину, раскош, славу, ларму, задовољства, а нарочито беспослечење; ништа га не приморава да се мучи за оно што је потребно за живот, и како нема нужних послова, он се успављује и не предузима ни оне који су корисни.

На северу су имовине једнаке, а ропства више нема, и за то се ту човек брине готово само о тим материјалним потребама које јужњак презире. Он се од свога детињства бави савлађивањем беде и пегоље, и навикава се претпостављати благостање свима душевним и срдачним уживањима. Ограничено на ситнице живота, његово се уображење гаси, његове су идеје малобројније и мање опште, али оне постају практичније, јасније и тачније. Како он све своје умне силе употребљује једино на изучавање благостања, то за кратко време постане одличан у томе; он зна дивно да се користи природом и људма да стече богатство; он је за чудо вешт да побуди државу да помогне сваком свом члану да дође до благостања, и да из личнога самољубља нецеди општу срећу.

Северац има не само искуства, него и знања; међу тим он не уважава науку као задовољство, него је цени као средство и усваја из ње само оно што је корисно.

Јужни је Американац својевољнији, душевитији, отворенији, великодушнији, умирији и достојанственији.

Северни је Американац раднији, наметлији, просвећенији и вештији.

Један има укусе, предрасуде, слабости и достојанство свију аристократија.

Други има својства и мане које карактеришу средњу класу.

Здружите два човека који имају једнаке интересе и од чести једнака мњења; ако су њихови карактери, изображење и цивилизација различити, има много изгледа да се неће саглашавати. То исто вреди и за друштво састављено из народа.

Ропство дакле не напада непосредно кроз интересе американску демократију, него посредно кроз нарави.

Државѝ, које су 1790 пристале на савезни устав, било је тринаест; а сада конфедерација броји двадесет и четири. Године 1790 било је у Савезу око четири милиона душа, а до 1830 нарастао је тај број скоро до тринаест милиона.

Таке промене не могу да се учине без опасности.

Друштво састављено из народа, као год и друштво састављено из појединих особа, има три главна услова трајања: мудрост за другара, њихова индивидуална слабост, и њихов мали број.

Американци који се удаљавају од обала Атланскога океана и иду на запад, јесу нестрпљиви робисветови свакога рода, лакоми за богатством и често протерани из држава у којима су се родили. Они долазе у пустиње и непознавајући један другог. Они у њима не налазе ништа што би их уздржавало: ни предања, ни дух фамилије, ни примере. У њих је власт закона слаба, а власт нарави још слабија. Људи који сваки дан насељавају Мисисипске долине у сваком су дакле смотрењу нижи од Америкаца што живе у старим

границама Савеза. Међу тим они већ имају велики утицај у његовим саветима, и долазе на управу општинских послова пре него што су научили да управљају сами собом.

Што су за другари индивидуално слабији, тим друштво има више изгледа да ће дуже трајати, јер тада могу имати сигурности само ако остану сједињени. Кад године 1790 ни најнасељенија од американских република немахаше 500.000 становника, свака од њих осећаше своју незнатност као независан народ, и због тога се лако и радо покораваше савезној власти. Али кад једна од савезних држава броји 2,000.000 становника, као на прилику држава Њујорк, и заузима простор који је раван четвртини Француске, онда се она осећа јака по себи, и ако продужи сматрати савез као користан своме благостању, она га више не сматра за нуждан своме опстанку; она може бити без њега; и ако престане да остане у њему, она на скоро зажели да добије превагу над осталим државама.

И само умножење чланова Савеза, већ би било доста опасно по савезну свезу. Сви људи који су на једној истој тачки гледишта не виде сви једнако једне исте предмете. То још више вреди онда кад је тачка гледишта различна. Што се дакле број американских република више умножава, све је теже да се све сагласе о једним истим законима.

Интереси разних делова Савеза сад још пису противни једни другима; али ко би могао предвидети разне промене које ће скоро будућност произвести у земљи где сваки дан ствара вароши а сваки пет година стварају народе?

Откад су енглеске насеобине основане, број се становника у њима удвојава од прилике сваке двадесет и две године; ја не видим никакве узроке који би од сада за један век могли задржати тај прогресивни покрет

Англо-Американскога људства. Ја држим да неће проћи ни сто година а Савезне Државе имаће четрдесет држава и више од сто милиона становника.

Да рекнемо да тих сто милиона људи не само немају противне интересе, него још да сви имају једнаку корист да остану сједињени, па опет само за то што их је сто милиона и што су подељени у четрдесет разних и неједнако јаких држава, савезна влада моћи ће се одржати само неким срећним случајем.

Ја хоћу радо да верујем у људско усавршавање, али докле људи не буду променили природу и не буду се са свим преобразили, дотле не могу да верујем у трајање владе која има за задаћу да одржи у јединству четрдесет разних народа расиростртих на површини која је равна половини Јевропе, да отклања међу њима противности, честољубље и борбе, и да их побуђује на вршење једних намера.

Али највећа опасност која прети Савезу од величине, долази од непрестаног премештања сила које се догађа у њему.

Од обала Горњег језера до Мексиканскога залива рачуна се од прилике четирп стотине француских миља. Дуж те грдне пруге вијуга се граница Савезних Држава која гдегде улази унутра у пругу, али обично прелази преко ње и иде далеко у пустиње. Прорачунато је да се белци на целој тој дугачкој прузи помичу у напред, у средњу руку, за седам миља сваке године. Кад и кад се наилази у том напредовању на сметње: час се нагази на какав непроизводан предео, час на језеро, а час на неки индијски народ. Тада се колона за неко време задржи; њезина се два крила савију, и кад се на врховима саставе, онда се опет полази напред. У том поступном и непрестаном ходу беле расе ка Камениitim бреговима, има нечега божанственога: он

изгледа као какав људски поток који непрестано расти и који божја рука сваки дан подиже.

Иза те пруге зидају се вароши и стварају простране државе. Године 1790, једва је било неколико хиљада насељеника у Мисисипској долини; сад у тим долинама има толико људи колико их је 1790 било у целом Савезу. Варош Вашингтон основана је 1800 у самој средини Савеза, а сад је на једном крају истог. Посланици који из крајњих западних држава долазе у конгрес морају већ да путују колико од Беча до Париза.

Све државе Савеза расту и напредују, али не у једном истом размеру.

На северу Савеза, одвојене гране брегова Апеци протежу се до Атланскога океана и у њему образују пространа пристаништа, увек отворена и највећим лађама. Напротив од Потомака, и дуж приморја до ушћа реке Мисисипи, земља је равна и песковита. У тој страни Савеза, ушћа скоро свију река закрчена су, а пристаништа која се овде онде налазе нити су онако дубока, нити онако удесна за трговину као на северу.

Осем тога природнога недостатка има још један који долази од закона.

Ми смо видели да ропство, које је укинуто на северу, још постоји на југу, и ја сам показао његов шkodљиви утицај и на благостање самога господара.

На северу су дакле трговина и индустрија више развијене него на југу. Природно је што ту људство и богатство брже расту.

Државе које су на обалама Атланскога океана већ су у пола насељене. У њима већи део земље има свога газду; по томе оне не могу да приме онолико досељеника колико их примају западне државе које још отварају бескрајно поље индустрији. Мисисипска је долина хиљаду пута плоднија од приморја Атланскога

океана. Тај узрок, поред многих других, тера Јевропце на запад. То се тачно доказује бројевима.

Број целога људства Савезних Држава готово је утројен за последњих четрдесет година. Али ако посматрамо само Мисисипску долину, онда увиђамо да је њезино људство за то исто време постало тридесет и један пут веће.

Средсреда савезне силе сваки дан се премешта. Пре четрдесет година, већина савезних грађана била је у приморју, у оној околини где је варош Вашингтон; сад је већ дубље на северу, а кроз двадесет година без сумње ће бити с оне стране брегова Аљејани. Ако се Савез одржи, Мисисипска долина мора, због своје плодности и пространства, постати стална средсреда савезне силе. Кроз тридесет или четрдесет година, Мисисипска ће долина заузети своје природно место. Лако је прорачунати да ће тада њезино људство стајати према људству држава на обалама Атланскога океана од прилике као 40 према 11. Неће проћи много година, а државе које су основале Савез са свим ће изгубити владу над њим, и становници мисисипских долина владаће у савезним саветима.

То непрестано стремљење сила и савезног унлива ка северо-западу, увиђа се сваки десет година кад се после општег пописа људства на ново одређује број представника које свака држава треба да пошаље у конгрес.

Године 1790, Вирџинија је имала деветнаест представника у конгресу. Тај је број до 1813 нарастао до двадесет и три. Од тога доба почео је да опада, и у 1833 био је сиао на двадесет и један. За то исто време, људство државе Њујорка умножавало се у противном размеру: 1790, имала је она десет посланика у конгресу; 1813, двадесет и седам; 1823, тридесет и четири; а 1833, четрдесет. Године 1803, држава Охијо имала је само једног представника; а 1833, деветнаест.

Тешко је замислити трајашан савез међу народима од којих је један сиромашан и слаб, а други богат и јак, на баш и кад би било доказано да сипа и богатство једнога нису узрок слабости и сиромаштва другога. Још је теже одржати савез кад силе једне државе опадају а друге опет расту.

То брзо и несразмерно увеличање извесних држава прети независности других. Кад би Њујорк, са своја два милиона становника и својих четрдесет представника, хтео да прописује закопе конгресу, он би можда и успео. Али баш и онда кад јаке државе не би хтеле да угњетавају слабије, опасност би опет постојала, јер лежи готово толико псто у могућности дела колико у самом делу.

Слаби ретко имају поверења у правду и разум јаких. Државе које расту спорије него друге гледају дакле с неповерењем и завишћу оне које срећа помаже. Отуда она дубока беда и оно потмуло неспокојство који се опажају у једној чести Савеза, и који су противни благостању и поверењу који владају у другој. Ја држим да непријатељски положај који је југ узео нема других узрока.

Јужни би Американци требали највише да држе на Савез, јер би они највише трпели кад би били остављени сами себи; међу тим они су једини који прете да раскину Савезну сvezу. Откуда то долази? То је лако погодити: југ, који је дао Савезу четири председника,¹ који зна да му се сада Савезна власт измиче, који види да број његових представника у конгресу сваке године опада а северних и западних расти; југ, који је насељен ватрепим и распаљивим људма, љути се и узнемирава. Он срдито погледа на самога себе; испитујући прошлост, он се сваки дан

¹ Вашингтона, Џеферсона, Мадисона и Монроа.

пита да ли није угњетен. Ако пађе да му неки Савезни закон није очевидно користан, он виче на сва уста да му се чини насилје; он ватрено протестује, и ако га не саслушају, он се љути и прети да хоће да иступи из друштва у коме он само има терете а никакве користи.

„Законои о тарифи, говораху становници Каролине 1832, обогаћују север а упропашћују југ; јер без тога како би се могло разумети да север, са својим негостопримним поднебјем и својом бесплодном земљом, непрестано увећава своја богатства и своју власт, а југ, који је као баншта Америке, пагло онада?“

Кад би се промене о којима говорих догађале поступно, тако да сваки нараштај има бар толико времена да се спреми за онај ред ствари које су постале пред његовим очима, онда би опасност била мања; али у напредовању америкаанскога друштва има нечега пренагљенога, а готово бих могао рећи и револуционарнога. Један исти грађанин могао је доживети да види своју државу на челу Савеза, а за тим са свим немоћну у савезним саветима. Извесне англо-америкаанске републике расле су онако исто брзо као што расти човек, оне су се у времену од тридесет година родиле, одрасле, и дошле до зрелости.

Међу тим не треба мислити да државе које губе силу у савезним савету слабе, или да им број људства опада; њихово се напредовање никад не задржава; оне шта више расту брже него ма која јевропска држава. Али њима се чини да осиромашавају, за то што се не обогаћавају онако брзо као њихов сусед, и мисле да слабе за то што долазе у додир с јачима од себе: по томе њихови су интереси мање повређени него осећања и страсти. Али није ли то доста да држава буде у опасности? Да су народи и краљеви имали у виду од почетка света само своју стварну корист, једва би се знало шта је то рат међу људма.

Дакле, највећа опасност која прети Савезним Државама долази од самога њиховога благостања; оно тежи да произведе у многим савезницима оно опште стање које долази за брзим умножењем поповне, а у другима опет завидљивост, неповерење и жаљење што обично долазе за губитком поповне.

Посматрајући тај изванредни покрет, Американци се радују; а мени се чини да би требало да га гледају са сажаљењем и страхом. Американци Савезних Држава постаће, па ма шта радили, један од највећих народа на свету; они ће својим изданицима покрити скоро целу Северну Америку; копно на коме живе њихово је добро, они га не могу изгубити. Шта их дакле нагони да га још сад узимљу у притежање? богатство, сила и слава не могу им оскудевати, а они међу тим тако нагле к том грдном имању као да га никад више не би могли добити ако га у овом тренутку не зграбе.

Ја држим да сам доказао да опстапак садашега Савеза са свим зависи од сагласности свију савезника да остану сједињени; и, пошав од тога податка, пераживао сам узроке који могу побудити разне државе на оцепљење. Али Савез може на два начина пропасти: једна од савезних држава може зажелети да одступи од уговора, и тим начином насилно раскинути општу свезу; на тај се случај односи већина примедба које сам до сад учинио; савезна влада може поступно губити силу услед једновремене тежње свију сједињених република да се на ново поврате у потпуну независност. Лишена мало по мало свију својих повластница, доведена прећутном сагласношћу до немоћи, централна би власт постала неспособна за вршење свога задатка, и други би савез пропао као и први из неке старачке слабости.

Поступно слабљење савезне свезе, које води коначном уништењу Савеза, јесте у осталом само по себи

дело које може да произведе много других последица пре него што Савез пропадне. Савез може још постојати, а слабост његове владе може да доведе народ до тога да не може ништа да уради, да проузрокује унутарњу анархију, и да задржи опште напредовање земље.

Пошто смо испитали шта побуђује Англо-Американце да се разједине, важно је дакле да испитамо да ли њихова влада, за време трајања Савеза, увећава или сужава свој делокруг, да ли постаје енергичнија или слабија.

Очевидно је да су Американци у великом страху. Они виде да вршење суверених права тежи у већине народа да се концентрише у мало руку, и плаше се кад помисле да ће се на послетку то исто и у њих догодити. И сами се државници страше тога, или се бар претварају да се страше; јер централизација није популарна у Америци, и већини се не може нештије ласкати него кад јој се говори да централна власт прекорачава круг својих права. Американци неће да увиде да у земљама где се показује та централистичка тежња, која их плаши, има само један једини народ, а Савез је конфедерација разних народа, што је довољно да обори све претпоставке основане на сличности.

Ја сматрам та страховања многих Американаца за са свим уображена. Јер не само да се не плашимо да се суверенство не утврди у рукама Савеза, него шта више држим да савезна влада очевидно слаби.

Да бих доказао то што о томе тврдим, нећу се позивати на стара дела, него на она о којима сам могао да се уверим, или која су се догодила у наше доба.

Кад се пажљиво испита шта се збива у Савезним Државама, лако се увиђају две противне тежње, које

изгледају као две матице које теку јединим истим ко-
риштом у противположеном правцу.

За четрдесет и пет година одкад Савез постоји, време је оборило гомилу обласних предрасуда које му бејаху противне. Патриотско осећање које привезиваше свакога Американца за своју државу, постало је мање искључно. Познав се боље, разни делови Савеза зближили су се. Пошта, та велика свеза духова, продире сад у дно пустиња; парне лађе доводе сваки дан у додир сва места морске обале. Трговина иде уз и низ унутрашње реке беспримерном брзином. К тим лакостима које су природа и вештина створиле, још долази непостојанство жеља, неспокојство духа, љубав к богатству, која непрестано приморава Американца да се удаљава од свога обиталишта и тако га доводи у додир с многим од својих суграђана. Он прелази своју земљу у накрет, и походи све народе који у њој живе. У Француској нема ни једне области у којој се становници тако добро познају међу собом ао што се познају 13,000,000 људи што живе у Савезним Државама.

Мешајући се све више и више, Американци постају све сличнији један другом; разлике које су у њих произведене поднебјем, пореклом и установама, губе се мало по мало. Они се све више и више приближавају једном општем типу. Са севера се сваке године растурају хиљаде људи по свима честима Савеза: они односе са собом своју веру, своја мишљења, своје нарави, и како су много израженији од оних људи међу којима се настањују да живе, тако за кратко време узму у своје руке послове и препиначе друштво у своју корист. То непрекидно пресељавање са севера на југ дивно потпомаже да се сви обласни карактери слију у један једини народни карактер. Изгледа да је северна цивилизација намењена

да постане углед по коме треба све друго да се уреди.

Што се индустрија Американаца више развија, то и трговачке свезе које сједињавају све савезне државе постају све тежије, и савез који је био у мњењима, прелази у обичаје. Време је са свим поништило она фантастичка страховања која мучаху људе из године 1790. Савезна власт није постала угњетач; она није уништила независност појединих држава; она не води савезнике анархији; мале државе нису, због Савеза, постале зависне од великих. Људство, богатство, и власт непрестано расту у Савезу.

Ја сам дакле убеђен да Американци имају у наше доба мање природних тегоба да живе сједињени, него што су их имали 1789; Савез има сад мање непријатеља него онда.

А међу тим ако се пажљиво проучи историја Савезних Држава за последњих четрдесет и пет година лако се може увидети да савезна власт онада.

Узроке тога појава није тешко показати.

Кад се 1790 прогласи устав, анархија владала на све стране; Савез који дође за тим нередом, распаљивао много страха и мрзости; али имао је ватрених пријатеља, јер беше израз велике потребе. Ма да се тада више нападаше на Савез него сада, опет савезна власт дође за кратко време до врхуња своје силе, као што се то обично догађа влади која после борбе одржи победу. У то доба тумачење устава ширало а не сужавало савезно суверенство, и Савез изгледало у многим одношајима као један исти народ, управљан споља и изнутра једном истом владом.

Али да би дошао до тога, народ се тако рећи био узвишено над самим собом.

Устав не беше потпуно индивидуалност појединих држава, а сва тела, па ма како она била, имају неки

тајни нагон који их гони к независности. Тај је нагон он јачи у земљи као што је Америка, где свако село сачињава неки род републике која је навикнута да управља сама собом.

По томе, поједине државе које се потчинише савезној власти, засведочиле су неку оданост. А свака оданост мора, па ма се она и круписала успехом, ослабити кад ослаби узрок који јој је био повод.

С утврђењем власти савезне владе, Америка поче заузимати свој ред међу народима, мир се поче повраћати на границама, јавни кредит поче се дизати; за збрком наступи ред који дозволи индивидуалној радности да пође својим природним током, и да се развија у слободи.

Али баш тај напредак учини те се поче губити из вида узрок који га је произвео. Кад опасност прође, американци не налажаху више у себи ону енергију и по отацтаствољубље помоћу којих је отклоњена. Ослобођени страха, они се лако повратили у своје обичаје, и без отпора се одадоше обичној тежњи својих склоности. Чим се јака влада не чинише више нужна, одмах се поче мислити да она смета. Под Савезом све напредоваше, и од њега се више нико не ценаше; али делање власти која га представљаше, једва се трпљаше. Уопште, савез се жељаше, а у сваком поједином делу тежаше се независности. Савезно се начело све лакше одобраваше а све мање примењиваше; и тако савезна влада, створив ред и мир, би сама узрок опадања своје власти.

Чим то расположење духова поче да се појављује с поља, партајисте, који живе од страсти народа, одмах почеше да га употребљују у своју корист.

Савезна се влада нађе тада у врло критичном положају." Народ беше наклоњен њезиним непријате-

који долажаху на његову управу обећањем да ће је ослабити.

Од тога доба, кад год је савезна влада долазила у судар с владом појединих држава, она је увек уступала. Кад је требало да се протумаче изрази савезнога устава, тумачење је обично било противно Савезу а повољно појединим државама.

Устав је дао савезној влади право да се стара о народним интересима: мислило се да је био његов посао да чини или потпомаже сва велика унутрашња предузећа која су таке природе да увећавају благостање целог Савеза, као што су, на прилику, канали.

Поједине се државе поплашише од идеје да друга нека власт, а не њихова, располаже једним делом њиховог земљишта. Оне се побојаше да централна власт, добивши тим начином у њиховом сопственом земљишту тако велико патронство, не добије и утицај који оне хтедоше да задрже само својим сопственим званичницима.

Демократска странка, која је увек била противна развићу савезне власти, подиже дакле глас: конгрес окривеше као узурпатора, а државног старешину као честољубивца. Заstraшена тим викима, централна влада призна на послетку сама своју погрешку, и ограничи се тачно на делокруг који јој обележаваху.

Устав даје Савезу право да закључава уговоре са страним народима. Савез је под именом страних народа разумео и индијска племена што живе на границама савезнога земљишта. Док ти дивљаци бегаху испред цивилизације, Савезу се не оспораваше право; али кад индијска племена почеше да се настањују, онда и оближње државе почеше да захтевају право притежања над земљама где они становаху, а над њима право суверенитета. Савезна влада призна оба та захтева, и пошто је већ уговарала с Индијанцима као

с независним народима, предаде их као поданике законодавној тиранији појединих држава.

Од држава које се беху образовале на обалама Атланскога мора, многе се пружаху безгранично на запад у пустиње где Јевропци још не беху продрли. Оне којих границе беху утврђене, суревљиво гледаху велику будућност која се отварање њиховим суседима. Ови последњи, у духу измирења, и да би олакшали извршење савезнога уговора, обележише сами себи границе, и оставише Савезу све земљиште које се налазило ван њих.

Од тога доба, савезна је влада постала сопственик свију необделаних земаља ван оних тринаест држава које су најпре образовале Савез. Она их раздељује и продаје, и новац који се отуда добље долази искључно у савезну благајницу. Помоћу тога прихода, савезна влада откупљује од Индијанаца земље, отвара путове у новим дистриктима, и свом својом сплом олакшава у њима брзо развиће друштва.

Међу тим, у тим истим пустињама које су негда становници прибрежја Атланскога мора уступили, образовале су се с временом нове државе. Конгрес је пројужно продавати, у корист целог народа, необделане земље које се још налазе у тим државама. Али оне сад тврде да имају искључно право на приход од тих продаја. Кад се та тврђења претворише у претње, конгрес напусти да одузме Савезу један део права која је дотле уживао, и на измаку 1832 издаде закон којим се наређује да се већина прихода који се добијају од необделаних земаља западних република употребљују само у њихову корист, али саме земље да остану и даље савезна својина.

Да би се оцениле користи које Савезне Државе имају од банке, довољно је само да се прође кроз њих. Те су користи различне, али има једна која нарочито

пада странцу у очи: папери банке Савезних Држава имају на граници пустиња ону исту вредност коју имају у Филадельфији, где је седиште банке.

Међу тим банка је Савезних Држава предмет великих мржња. Њезини су се директори изразили против президента, и окривљују их да су злоупотребили свој утицај у цели да спрече његов избор. Президенат дакле напада установу коју они представљају са свом жестином личнога непријатељства. Њега у терању те освете парочито храбре трајни нагони већине на које се ослања.

Банка образује велику повчану свезу Савеза као што конгрес образује велику закоподавну свезу, и оне исте страсти које теже да учине поједине државе независним од централне власти теже да униште банку.

Банка Савезних Држава има увек у својим рукама много папира обласних банака, које она може увек да иптера да исплате своје папире у готову новцу. Што се пак ње тиче, она због великих капитала којима располаже нема да се боји такве опасности. Изложене тим начпном опасноти, обласне банке морају да се уздржавају, и да издају папира само за онолику вредност колики им је капитал. Оне нерадо трпе ту снасоносну контролу. Њихове плаћене новине, и президенат који је због свога интереса постао њихов орган, нападају дакле банку с најжешћом јарошћу. Они узбуђују против ње месне страсти и слепи нагон земаљске демократије. По њиховом мишљењу, директори банке образују стално племићско тело чији утицај мора да се осећа у влади, и који ће пре или после оборити начела једнакости на којима почива американско друштво.

Борба банке против својих непријатеља само је један узгредни део велике борбе коју у Америци имају области против централне власти, дух независности и

демократије против духа хијераркије и потчињености. Ја не велам да су непријатељи банке Савезних Држава управо оне исте особе које, у другим предметима, нападају савезну владу; али кажем да су напади на банку Савезних Држава производ оних пстих нагона који војују против савезне владе, и да је велики број непријатеља први рђав знак ослабљења друге.

Али Савез се никад није показао тако слаб као у чувеном спору о тарифи.

Ратови француске револуције и рат 1812 спречилише слободан саобраћај између Америке и Јевропе, и с тим створилише фабрике на саверу Савеза. Кад мир на ново отвори јевропским производима пут у нови свет, Американци уведоше ђумручки систем у целии заштите своје индустрије која се рађаше, и исплате дуга учињеног за време рата.

Јужне државе, које немају фабрике, и које само земљу обделавају, на скоро се почеше жалити против те мере.

Ја овде нећу да испитујем шта је у тим жалбама било уображено или стварно, него само напомињем дела.

Године 1820, Јужна Каролина изјави у једној молбеници поднесеној конгресу да је закон о тарифи *неуставан, угњетачки и неправедан*. За тим су се Ђурђијана, Вирџинија, Северна Каролина, Алабама и Мисури, изразиле више или мање енергично у том истом смислу.

Не држећи рачуна од тог мумлања, конгрес, у 1824 и 1828 години, још повиси тарифу и на ново јој освешта начело.

Тада се створи, или боље рећи обнови на југу чувена наука *поништења* (nullification).

На свом месту показао сам да савезном уставу није била цел да установи лигу, него да створи народну владу. Американци Савезних Држава образују један исти народ у свима случајевима које је њихов устав

предвидео. У свима тим случајевима, народна се воља изражава, као и у свију уставних народа, кроз већину. Чим се већина изрази, мањине је дужност да се потчини.

То је закона наука, једина која се саглашава с текстом устава и намером оних који су га издали.

Напротив јужни нулификатори тврде да Американци нису имали намеру, кад су се удруживали, да се споје у један исти народ, него да су само хтели да образују лигу независних народа; откуда следује да свака држава има право, будући је задржала своје потпуно суверенство бар у начелу ако не у делу, да тумачи законе конгреса и да забрани у себи вршење оних који јој се чине противни уставу и правди.

Цела наука нулификације изражена је у неколико речи које је г. Калон, признати вођ јужних нулификатора, изрекао 1833 пред сенатом Савезних Држава:

„Устав је, велл он, уговор у коме се државе појављују као суверени. А кад год се закључи уговор међу странкама које не признају никакога општег судију, онда свака од њих задржава право да оцењује сама собом докле се простира њезина обавезност.“

Очевидно је да така наука поништава у начелу савезну свезу, и у самој ствари повраћа анархију, од које је устав од 1789 био ослободио Американце.

Кад Јужна Каролина виде да конгрес не обраћаше пажњу на њезине жалбе, она запрети да ће на савезни закон о тарифи да примени науку нулификатора. Конгрес оста постојан у своме систему; на послетку бура се диге.

Године 1832, народ Јужне Каролине сазва народну конвенцију у целин договарања о изванредним средствима која ваљаше употребити; и 24 Новембра исте године, та скупштина обнародова, под именом наредбе, закон којим се поништаваше савезни закон о тарифи,

забрањиваше наплаћивање ђумручине која је у њему означена, и апеловање на савезне судове. Та наредба требала је да ступи у живот тек идучег месеца Фебруара; у њој је речено да Јужна Каролина не би више чинила никакве претње, ако би конгрес пре тога времена изменио закон о тарифи. Доцније се изрази жеља, али са свим нејасно и неопредељено, да се то питање преда на решење једној изванредној скупштини састављеној из свих савезних држава.

Међу тим, Јужна Каролина оружаше своју народну војску и спремаше се за рат.

Шта тада учини Конгрес? Конгрес, који није хтео да саслуша своје поданике док су га молили, обрати пажњу на њихове жалбе чим их виде с оружјем у руци. Он издаде закон којим се наређиваше да се постојеће ђумручине мало по мало непрестано смањују за десет година, док се износ од њих не сведе на суму која је нужна за владине потребе. Тим начином, конгрес са свим одбаци начело о тарифи. Он замени заштитно право индустрије чисто финансијском мером. Да би сакрила своју поразу, савезна влада прибеже средству којим се врло често служе слабе владе: уступив у делу, она оста постојана у начелу. У исто време кад конгрес промени законодавство о тарифи, он издаде и један други закон којим се даде председнику изванредна власт да може силом савлађивати отпоре од којих се више не требаше бојати, јер им узрок беше уклоњен.

Јужна Каролина не пристаде шта више да остави Савезу ни ту слабу привидност победе. Иста народна конвенција која беше прогласила да закон о тарифи не важи, скупи се на пово и прими уступку коју јој је конгрес учинио; али у исто доба прогласи да остаје тим постојањем у науци нулifikатора, а да би то доказала, она поништи закон којим се председнику да-

ваше изванредна власт, ма да беше извесно да се од њега не би чинила никака употреба.

Готово све то о чему говорих догодило се под председништвом ђенерала Џаксона. Не може се одрећи да је он у спору о тарифи вешто и живо бранио права Савеза. Међу тим, ја држим да у број опасности које сада прете савезној власти треба ставити и понашање онога који је представља.

Неки Јевропци имају, по мишљењу оних који су из ближе видели ствари, претерано миљење о упливу ђенерала Џаксона на послове своје земље.

Говори се да је ђенерал Џаксон добијао битке, да је енергичан, да је карактером и обичајем склоњен употребити силе, да чезне за влашћу, и да је по укусу деспот. Све то може бити истина, али последице које су изведене из тих истина велике су погрешке.

Уображавало се да је ђенерал Џаксон хтео да уведе у Савезним Државама диктатуру, да учини да у њима овлада војнички дух, и да круг савезне власти толико пошири да постане опасна по обласне слободе. У Америци, време таквих предузећа и век таквих људи још нису дошли: да је ђенерал Џаксон хтео да влада тим начином, он би извесно изгубио свој политички положај и изложио опасности свој живот: и за то он није ни био тако малоуман да то покуша.

Далеко од мисли и воље да шири круг савезне власти, садашњи председнат представља странку која хоће да ограничи ту власт на најјасније и најтачније изразе устава, и која не дозвољава да тумачење устава може икад бити у корист савезне владе; далеко од мисли да се представља као поборник централизације, ђенерал је Џаксон агенат обласних суревњивости: њега су управо *децентрализирајуће* страсти (ако се могу тако изразити) довеле до суверене власти. Он се у њој одржава и успева само ласкајући тим страстима.

Бенерал је Џаксон роб већине: он се управља по њезиним вољама, њезиним жељама, њезиним пода откритим нагонима, или боље, он се успљава да сазна њезине мисли и тим начином тражи да јој се стави на чело.

Кад год влада појединих држава ступи у борбу с владом Савеза, председнат ретко кад не посумња први у своје право; он готово увек предњачи законодавној власти; кад треба да се протумачи нека тачка о делокругу савезне власти, он излази тако рећи као свој сопствени противник; он се чини мањи него што је, покрива се и уступа. Он није природно слаб или непријатељ Савеза. Кад се већина изразила против намера јужних нулфикатора, он се ставио на њезино чело, формулирао је јасно и енергично начела која она исповедаше и први је апеловао на силу. Бенерал је Џаксон *федералиста* по укусу а *республиканца* по рачуну.

Пошто се тако понизио пред већином да би добио њезину наклоност, Бенерал се Џаксон подиже; он тражи оно што она тражи, или оно што она не гледа суревњивим оком, и руши све сметње на које наилази. Имајући помоћ коју његови преходници нису имали, он баца под ноге своје личне непријатеље гдегод их нађе, и то с већом лакошћу него икоји од председната; он на своју одговорност употребљује мере које пре њега нико не би смео употребити: он по катшто предусреће народно представништво с неким готово срамним презрењем; он неће да потврди законе конгреса, и често неће ни да одговори том великом телу. Он је љубимац који по некад сурово поступа са својим господаром. Власт Бенерала Џаксона непрестано се дакле увећава; али власт се президента смањује. У његовим је рукама савезна власт јака; али ће прећи слаба у руке његовога следбеника.

Или се ја врло варам, или савезна влада Савезних Држава постаје све слабија; она се мало по мало извлачи из послова, и све више и више сужава круг свога делања. Природно слаба, она одбацује и саму привидност силе. С друге онет стране, видео сам у Савезним Државама да осећање независности постаје све јаче и јаче у појединим државама, и да љубав према обласној влади бива све јача и јача.

Савез се хоће, али пошто му се одузме сва стварност и остави само сенка: хоће се да буде јак у извесним случајевима, а слаб у свима другима; хоће се да у време рата може располагати свима силама народа и целим имањем земље, а у време мира тако рећи и да не постоји, као да би та слабост и јачина биле природне.

Ја не видим ништа што би за сад могло да задржи тај општи покрет духова; узроци који су га произвели не престају дејствовати у истом правцу. Он ће се дакле продужити, и ако се не догоди нешто изванредно, може се прорећи да ће савезна влада све више и више слабити.

Међу тим, ја држим да смо још далеко од времена кад ће се савезна власт, неспособна да заштићава свој сопствени живот и да одржава у земљи мир, угасити као сама од себе. Савез је прешао у наравн, и уопште га желе; његове су последице очигледне, његове благодети јасне. Кад се буде приметило да слабост савезне владе доводи у опасност опстанак Савеза, ја не сумњам да ће се тада појавити реакција која ће јој дати више силе.

Од свију досадањих савезних влада, влада је Савезних Држава најприродније намењена да ради: докле год је буду нападали само гредимце тумачењем њезиних закона, докле год јој не буду дубоко променили суштину, дотле јој једна промена мишља, једна уну-

трашња криза, један рат може у једанпут повратити силу која јој је потребна.

Ја сам хтео да констатујем само ово: у нас многи мисле да у Савезним Државама постоји један покрет духова који помаже да се власт централизује у руке председника и конгреса. Ја велм да се у њима види противан покрет. Старећи, савезна влада не само да не јача и да не постаје опасна по суверенство појединих држава, него непрестано слаби и само је суверенство Савеза у опасности. Тако је садање стање. Какав ће бити коначни производ те тежње, какви догађаји могу задржати, закасити или ускорити покрет који описих? То будућност сакрива, и ја не велм да могу да подигнем пезипо покривало.

О републиканским установама у Савезним Државама, накак им је изглед трајања.

Савез је само случај. — Републиканске установе имају већу будућност. — Република је, за сада, природно стање Америкаца. — За што. — Да би се могла уништити, требало би у исто доба изменити све законе и преиначити све нарави. — Тегобе које имају Американци да створе племство.

Распад Савеза, увођењем рата међу државама које су данас удружене, а с ратом и стојеће војске, диктатуре и наметā, могао би изложити опасности републиканске установе.

Међу тим будућност републике не треба мешати с будућношћу Савеза.

Савез је случај који ће трајати само донде докле му прилике буду повољне, али република ми се чини да је природно стање Америкаца; и само би је

непрекидно дејство противних узрока које би се увек вршило у једном истом смислу, могло одменити монархијом.

Савез поглавито постоји у закону који га је створио. Једна само револуција, једна промена у јавноме мњењу може да га раскине за навек. Република је дубље укореена.

Под именом републике разуме се у Савезним Државама лагано и тихо дејство друштва на само себе. То је правилно стање стварно основано на свеспојвољи народа. То је помірљива влада у којој одлуке сазревају лагано, претресају се споро и извршују зрело.

Републиканизм, у Савезним Државама, цене нарави, поштују вере, признају права. Они исповедају мњење да народ треба да буде моралан, религиозан и умерен у оној мери у којој је слободан. Републиком зову у Савезним Државама мирну владу већине. Већина је, пошто се одабере и осведочи своју егзистенцију, општи извор власти. Али сама већина није свемогућа. Над њом стоје, у моралном свету, човечност, правда и разум; а у политичком, задобивена права. Већина признаје те две границе, и ако се деси да их прекорачи, то долази отуда што и она има страсти, као и сваки човек, и што може, као и други људи, да учини зло тражећи добро.

Али ми смо учинили у Јевропи чудесна открића.

Република, по мишљењу неких од нас, није влада већине, као што се до сад мислило, него влада оних који умеју да је добију за се и да кроз њу владају. У тим формама владе не влада народ, већ они који познају његово највеће добро: срећна разлика, која дозвољава радити у име народа не питајући их за савет, и захтевати њихову признателност бацајући их под ноге. Републиканска је влада, у осталом, једина којој се мора признати право да ради све, и која може презирати оно што су до сад људи штовали, од нај-

виших закона морала на до најобичнијих правила људскога разума.

До сад се мислило да је деспотизам мрзак, па ма какав био облик у коме се појављује. Али у наше се доба пронашло да има у свету законних тиранија и светих неправди, само ако се чине у име народа.

Идеје које су Американци себи створили о републици олакшавају им необично много пезину употребу и осигуравају њезино трајање. У њих, ако је практиковање републиканске владе често и рђаво, бар је теорија добра, и народ на послетку увек удеси своја дела према њој.

У почетку је било немогућно, а и сад би још врло тешко било увести у Америци централизовану управу. Буди су растурени на одвећ великом простору и одвојени једни од других одвећ многим природним препечама, те по томе један човек не би могао да предузме управу свију ствари њиховога живота. Америка је дакле по превасходству земља обласне и општинске владе.

Томе узроку, који је утицао и на све Јевропце новог света, Англо-Американци су додали још неколико других, који им беху својствени.

Кад се насеобине Северне Америке основаше, општинска слобода већ беше продрла у законе и нарави енглеске, и енглески је насељеници усвојили не само као нужну ствар, него и као добро коме сву вредност познаваху.

Ми смо, у осталом, видели на који су начин основане насеобине. Свака област, а готово и сваки срез, би оделито насељен људма један другом страним, или удруженим у различитим целима.

Енглези Савезних Држава нашли су се дакле, још у самој почетку, подељени на многа мала оделита друштва која немађаху никаку општу средсреду, и свако од тих друштава морало је да се брине о својим

сопственим пословима, јер нигде не беше централне власти која би требала природно и могла лако да их врши.

Дакле, природа земље, начин којим су енглеске пасеобине основане, обичаји првих насељеника, све се удруживаше да у њима развије општинске и обласне слободе у изванредном ступњу.

У Савезним Државама, скуп земаљских установа суштаствено је дакле републикански; да би се трајно могли уништити закони који оснивају републику, требало би у један пут укинути све законе.

Кад би, у наше доба, нека странка покушала да оснује монархију у Савезним Државама, положај би јој био још тежи од положаја оне странке која би сада хтела да прогласи републику у Француској. Краљевска власт не би нашла законодавство спремно за њу, и тада бисмо заиста видели монархију окружену републиканским установама.

Исто би тако тешко могло продрети монархијно начело у праву Американаца.

У Савезним Државама, начело народнога суверенитета није усамљена наука која не пропизлази ни из обичаја, ни из идеја које владају; напротив, оно се може сматрати за последњу алку ланца свију мњења која обухватају васцели англо-америчански свет. Провиђење је дало свакој особи, ма како она била, онолико разума колико јој је потребно да може сама собом управљати у оним стварима које се ње искључно тичу. На томе великом начелу почива, у Савезним Државама, грађанско и политичко друштво: отац фамилије примењује га на своју децу, газда на своје слуге, општина на своје суграђане, област на општине, Савез на државе. Распрострто над целим народом, оно постаје догма народнога суверенитета.

По томе, у Савезним Државама, производно начело републике јесте оно исто које влада већином људских дела. Република дакле продире, ако тако могу да се изразим, у идеје, мњења и све обичаје Америкаца у исто време кад се уведе у њихове законе; и да би могли изменити законе, требало би тако рећи да се промене сами од главе до нете. У Савезним Државама, и сама вера већине грађана републиканска је; она потчињава истине онога света индивидуалном разуму, као што политика оставља здравом разуму свију брзгу о интересима овога света; она дозвољава да сваки човек слободно бира пут који може да га одведе небу, онако исто као што закон признаје сваком грађанину право да бира своју владу.

И заиста, само би једна дугачка поворка чињеница, које би тежпле једној истој мети, могла да одмени тај скуп закона, мњења и нарави скупом противних закопа, мњења и нарави.

Ако републиканска начела морају да пропадну у Америци, то ће се догодити тек после дугога друштвенога рада, често прекиданог и често обнављаног; она ће се много пута наново појављивати, и нишчезиће за навек тек онда кад неки са свим нов народ буде заузео место овога који сада постоји. Али, ништа не може да предскаже таку револуцију, никакав је знак не показује.

Кад дођете у Савезне Државе, ништа вам толико не пада у очи колико онај бурни покрет у коме је политичко друштво. Закони се непрестано мењају, и на први поглед чини се да није могућно да један народ с тако несталном вољом не дође наскоро до тога да садању форму своје владе замени другом са свим новом. Али то је страховање превремено. Односно политичких установа, имају два рода несталности: једна се тиче закона другог реда; и та несталност може дуго вла-

дати у стањеном и добро уређеном друштву; друга потреса саме основе устава, и напада производна начела закона; ту несталност увек прате переди и револуције; народ који је трип налази се у насилном и пролазном стању. Искуство показује да та два рода законодавне несталности не морају бити везане једна с другом, јер су, према времену и месту, постојале и заједно и засебно. Прва се налази у Савезним Државама, али друга не. Американци често мењају законе, али се основа устава поштује.

У наше доба, републиканско начело влада у Америци онако као што је монархијско начело владало у Француској под Лудвиком XIV. Ондашњи Французи не беху само пријатељи монархије, него и не замишљаху да би се нечим другим могла заменити; они пристајаху на њу онако као што се пристаје на ток сунца и промене годишњих времена. У њих краљевска власт није имала ни адвоката ни противника.

Тако република постоји у Америци без борбе, без опозиције, без доказивања, по неком прећутном одобрењу, неком *consensus universalis*.

При свем том, ја мислим да, мењајући тако често своје административне поступке, становници Савезних Држава излажу неприликама своју републиканску владу.

Како непрестана променљивост законодавства вечно смета остварењу намера људи, треба се бојати да најпосле не почну сматрати републику за незгодан начин живљења у друштву; зло које произлази из несталности закона другог реда изложило би тада опасност опстанак основних закона и посредно би довело револуцију; али то је време још врло далеко од нас.

Но што се још сада може предвидети, то је, да би Американци, напустив републику, брзо прешли у деспотизам, и да се не би дуго задржали у монархији. Монтескије је казао да нема ничега апсолутнијег од

власти владоца који после републике дође на владу, за то што се тада неопредељена власт која је без страховања била предата изборном званичнику налази у рукама наследнога владоца. То је у опште истина, али се нарочито може применити на демократску републику. У Савезним Државама, званичнике не бира један особити staleж грађана, него већина народа; они непосредно представљају страсти гомиле, и потпуно зависе од њезине воље; они дакле не уживају ни мрзост ни страх: и ја сам показао да су се врло мало старали да ограниче њихову власт обележив граппце њезиноме делању, и да су оставили грдан простор њиховој самовољи. Тај је ред ствари произвео обичаје који ће га надживети. Америчански би званичник задржао своју неопредељену власт престав бити одговоран, и није могућно казати где би се тада задржала његова тирапија.

У нас имају људи који се падају да дочекају време кад ће у Америци постати аристократија, и који с извесношћу предвиђају епоху кад ће она заузети власт.

Ја сам већ казао, и сад онет попуравам да ми се чини да садањи покрет америчанскога друштва постаје све демократскији.

Међу тим ја не тврдим да Американци неће негда узити круг политичких права, или их конфисковати у корист једнога човека; али не могу да верујем да ће они икада поверити искључно вршење тих права једном особитом staleжу, или другим речма, да ће увести аристократију.

Племићско тело састоји се из извесног броја грађана који се, и ако нису врло удаљени од гомиле, опет стално уздижу над њом; који се могу додиривати, али не могу ударити; с којима се остали грађани мешају сваки дан, али не могу да се помешају.

Не може се замислити ништа што би било противније

природи и тајним нагонима људскога срца од такога потчињења: предани сами себи, људи ће увек претпоставити неограничену власт краља правилој управи племства.

Да би племство могло трајати, мора начелно да уведе неједнакост, да је унапред узакони и да је уведе у фамилију у исто време кад је уведе у друштво; а све су то ствари тако противне природној правичности да се само сплом могу изнудити од људи.

Откад постоје људска друштва, ја не верујем да се може навести пример једнога једнога народа који је, предан самом себи и својим сопственим усиљавањима, створио у себи аристократију: све су аристократије средњег века кћери освојења. Тада сила памету неједнакост која се, ушав једном у нарав, одржаваше сама собом и природно прелажаше у законе.

Било је држава које су се, услед догађаја што су претходили њиховом основању, тако рећи родиле аристократске, и које су се за тим свакога века приближавале демократији. Така је била судба Римљана и варвара који су се после њих настали. Али народ који би се, пошав од цивилизације и демократије, поступно приближавао неједнакости стања, и који би на послетку увео у себи неповредљиве привилегије и искључне категорије, показао би свету нешто ново што се никад није видало.

Ништа не показује да је Америка намењена да да прва тако позорје.

Неколико погледа на узроке трговне величине Савезних Држава.

Американци су природом позвани да буду велики поморски народ. — Пространство њихових прибрежја. — Величина рекā. — Међу тим трговцу надмоћност Англо-Американаца треба приписивати много мање физичким него умним и моралним узроцима. — Узрок тога нишљења. — Будућност Англо-Американаца као трговачког народа. — Пропаст Савеза не би задржала поморски полет народа који га састављају. — Зашто. — Англо-Американци су природно позвани да задовољавају потребе становника Јужне Америке. — Они ће постати, као и Енглези, посредници великога дела света.

Од малогa залива Фонди до реке Сабине у Мексиканском заливу, протеже се обала Савезних Држава од прилике 900 миља у дужину.

Та прибрежја образују једну непрекидну линију; сва су под једним истим господарством.

Нема народа у свету који би могао дати трговини дубља, пространија и сигурнија пристаништа од Американаца.

Становници Савезних Држава образују један велики изображен народ кога је срећа поставила у средини пустиња, на 1200 миља од главнога огњишта цивилизације. Америка дакле потребује Јевропу сваки дан. Американци ће без сумње успети с временом да производе или фабрикују у својој земљи све предмете који су им нужни, али та два копна никад неће моћи да живе се свим независно једно од другога: међу њиховим потребама, њиховим идејама, обичајима и наравима има одвећ много природних веза.

Савез има производа који су нам постали нужни, а које наше земљинице никако не може да производи, или их може дати само с великим трошковима. Американци троше само један врло мали део тих производа; остатак продају нама.

Јевропа је дакле пијаца Америке, као што је Америка пијаца Јевропе; и поморска је трговина тако исто нужна стаповицима Савезних Држава за донос њихових непрерађених производа у наша пристаништа, као што им је нужна за пренос наших фабрика у њихову земљу.

Савезне Државе морају дакле да дају јаку храну индустрији поморских народа, ако се саме одреку трговине, као што су до сада чинили мексикански Шпаньолци; или морају постати једна од првих поморских сила на земном кругу. Једно од тога двога неизбежно је.

Англо-Американци су од вајкада волели море. Независност, раскинув трговачке везе које их привезиваху за Енглеску, даде њиховом поморском генију нов и силан полет. Од тога доба, број савезних лађа растао је готово онако исто брзо као и број становника Савеза. Данас Американци сами преносе у своју земљу девет десетина јевропских производа. Исто тако доносе они јевропским троначима три четвртине пазова новог света.

Пристаништа Хавра и Ливерпула пупа су лађа Савезних Држава. У Њујоршком пристаништу види се врло мало енглеских или француских лађа.

Дакле, американски трговац не само да се не боји конкуренције на свом сопственом земљишту, него још с успехом туче странце на њиховом.

То се лако објашњава: од свију светских лађа, лађе Савезних Држава најјевтиније прелазе мора. Докле год трговачка marina Савезних Држава буде имала ту перевагу над осталима, дотле ће не само одржати оно што

је освојила, него ће још сваки дан умножавати своја освојења.

Тешко је растумачити зашто Американци плове по мору јевтпније од осталих људи: на први поглед рекао би човек да та надмоћност долази од неких материјалних користи које је природа само љима дала; али у ствари није тако.

Прављење американских лађа стаје готово онако исто скупо као и наших; оне нису боље начињене, и обично трају мање него наше.

Плата американскога морнара већа је од плате јевропскога морнара; то доказује велики број јевропада у трговачкој мариини Савезних Држава.

Откуд дакле долази да Американци плове јевтпније него ми?

Ја мислим да би се узроци те надмоћности узалудно тражили у материјалним користима; она зависи од каквоћа чисто умних и моралних.

Ево једног упоређења које ће објаснити моју мисао:

У време ратова Револуције, Французи уведоше у ратну вештину једну нову тактику која збуни и најстарије ђенерале и у мало што не сруши најстарије монархије у Јевропи. Они први пут изоставише чптаву једну гомилу ствари које су дотле сматране за неопходно нужне рату; они захтеше од својих војника нова уснававања која изображени народи никад нису захтевали од својих; они све вршише трчећи, и ризикуваше живот људи без затезања само да би дошли до жељеног резултата.

Французи не беху ни тако многобројни ни тако богати као њихови непријатељи; они имађаху бескрајно мање помоћних средстава; међу тим они беху победоци све донде докле њихови непријатељи не почеше да им подражавају.

Американци су увели нешто слично у трговину. Оно што Французи чинишаху за победу, они чине за јевтину цену.

Јевропски се морепловац одважава на море само с обазривошћу; он полази на пут само онда кад је време повољно; ако му се догоди неки непредвиђени случај; он уће у пристаниште; ноћу скупн један део својих једара; и кад види да Океан близу земље почне белити, он оспори свој ход и испитује сунце.

Америкапац пренебрегава те обазривости и презире те опасности. Он се креће на пут док бура још бесни; његова су једра сва разалета ноћу као год и дању; он путујући оправља своју лађу коју је бура повредила, и кад се најпосле приближи месту у које је пошао, он продужи пловити к обали, као да би већ гледао пристаниште.

Американац често трпи бродоломства; али ни један морепловац не прелази море тако брзо као он. Вршећи једне исте ствари за краће време него други, он може да их врши с мањим трошком.

На своме дугом путу, јевропски се морепловац задржава на више места. Тражећи пристаниште или чекајући прилику да из њега изиђе, он губи скупоцено време, и сваки дан плаћа таксу да остане у њему.

Амерпкански морепловац пође из Бостона у Кину за теј. Он дође у Кантон, остане у њему неколико дана и врати се. За непуне две године опловно је он цео земни шар, за то време видео је земљу само један пут. На путу од осам или десет месеци, пио је воду као морску и живео од сухога меса; непрестано се борио против мора, против болести, против непријатеља; али кад се врати, он може да прода фунту теја десет пара јевтиније него енглески трговац: циљ је постигнут.

Ја не могу боље да изразим своју мисао него ако

кажем да Амерпкаици показују иски род јунаштва у њиховом начину трговања.

Јевропском ће трговцу бити увек врло тешко да конкурише с амерпканским. Амерпканац, радећи као што мало час рекох, не управља се само по рачуну, он се парочито поковава својој природи.

Становник Савезних Држава осећа све потребе и све жеље које цивилизација производи, а не пазити око себе, као у Јевропи, научно организовано друштво да их подмири. Он је дакле често принуђен да набавља сам собом разне предмете који су му постали нужни због његова васпитања и његових обичаја. У Америци се по катинто дешава да један исти човек ради своју земљу, прави себи обиталиште, фабрицира алате, прави обућу и тка грубу материју којом се одева. То шкоди усавршењу индустрије, али снажно помаже да се развије ум радника. Велика подела рада највише материјализира човека и одузима његовим делима и сам траг душе. У земљи као што је Америка, где су специјалисте тако ретки, не може се захтевати од онога који се ода на неки занат да га дуго изучава. Амерпкаици дакле имају врло велику лакоост да мењају занимања, и они се тиме користе, према потребама тренутка. Има их који су једно за другим били адвокати, земљорадници, трговци, еванђелички свећеници, лекари. Ако Амерпканац није ни у једној индустрији тако вешт као Јевропац, нема онет готово ни једне која му је са свим непозната. Његова је способност ђенералнија, круг његовога знања пространiji је. Становника Савезних Држава никад не задржава начело стања; он је слободан од свију предрасуда заната; он није више везан за један систем рада него за други; њему је све једно био метод стари или нов; он није себи створио никакав обичај, и лако се ослобођава владе коју би страп обичаји могли вршити над његовим духом, јер зна да

његова земља не наличи ни на једну другу, и да је његов положај нов у свету.

Американац живи у земљи чудеса; око њега се све непрестано миче, и сваки се покрет чини да је напредак. Идеја новог тесно се дакле веже у његову душу с идејом бољега. Он мисли да природа није нигде поставила границу усиљавањима човека; у његовим очима оно не постоји што још није покушано.

Опак општи покрет који влада у Савезним Државама, оне честе промене среће, оно непредвиђено премештање јавних и приватних богатаста, све се удружује да одржи душу у некој грозничавој узбуђености која је дивно спрема за сва успљавања, и одржава је тако рећи над обичним заравњем човештва. Американцу је цео живот као једна партија игре, време револуције, дан битке.

Дејствујући у једно исто време на све особе, ти узроци најпосле даду народном карактеру неки неодољиви напон. По томе сваки је Американац човек ватрепних жеља, предузимљив, одважан, а нарочито новак. Тај се дух, заиста, налази у свима његовим делима; он га уноси у своје политичке законе, у своје верозаконске науке, своје теорије друштвене привреде, своју приватну индустрију; он га носи свуда са собом, у дубину шума као и у вароши. То је тај исти дух који, примењен на поморску трговину, чини те Американац пловити брже и јефтиније него сви светски трговци.

Докле год морнари Савезних Држава буду имали та умна пренуђство и практичну надмоћност која отуда следује, дотле ће не само подмиривати сами собом потребе произвођача и трошача своје земље, него ће све више и више тежити да, као и Енглези, постану посредници осталих народа.

То почиње да се остварује пред нашим очима. Већ видимо американске морепловце као посредничке агенте

у трговини многих јевропских народа; Америка им отвара још већу будућност.

Шпањолци и Португалци основали су у јужној Америци велике насеобине које су, доцније, постале царства. Грађански рат и деспотизам опустошавају данас те простране пределе. Покрет људства задржава се у њима, и оно мало људи што у њима живе, бринући се само о томе како да се одбране, једва осећају потребу да поправе своју судбу.

Али тако не може вечно остати. Јевропа, остављена сама себи, успела је својим сопственим успљавањима да растера мрак средњег века; Јужна је Америка хришћанске вере као и ми; она има наше законе, наше обичаје; она има у себи све класе цивилизације које су се развиле у јевропских народа и њихових издака; она има више од нас наш пример: зашто би дакле; остала вечно варварска?

Овде је очевидно само питање времена: нема сумње да ће пре или после доћи време кад ће Јужни Американци бити напредни и просвећени народи.

Али кад Шпањолци и Португалци јужне Америке буду почели осећати потребе изображених народа, биће још далеко од тога да могу сами собом да их подмирују; као мезимци цивилизације, трпеће надмоћност коју су њихова старија браћа већ задобила. Пре него што постану рукодеоци и трговци, за дуго ће бити земљорадници, и страном посредништвом биће им потребно за продају њихових производа с друге стране мора и за набавку предмета којих ће се нова потреба осетити.

Не може се сумњати да су Северни Американци позвани да подмирују потребе Јужних Американаца. Природа их је наместила близу њих. Она им је тиме дала велике лакости да познаду и оцене потребе првих, да ступе с тим народима у сталне одношаје и мало по мало да овладају њиховом пијавом. Трговац Са-

везних Држава могао би изгубити те природне користи само онда кад би био нижи и неспособнији од јевропскога трговца, а он је напротив у многоме узвишенији од њега. Американци Савезних Држава већ увелико упливишу морално на све народе новог света. Од њих излази светлост. Сви народи што живе на амерканском контину већ су навикнути да их сматрају за најпросвећеније, најсильније и најбогатије издачке велике амерканске фамилије. Они дакле непрестано бацају погледе на Савез, и чине све што им је могуће да се што више изједначе с народима који га састављају. Сваки дан црпу из Савезних Држава политичке науке и узајмљују од њих законе.

Американци Савезних Држава налазе се према народима Јужне Америке управо у оном стању у коме се налазе њихови оцеви Енглези према Талијанцима, Шпанџоцима, Португалцима и свима оним јевропским народима који, будући назадији у цивилизацији и индустрији, добијају из њихових руку већину предмета за потрошњу.

Енглеска је сада природно огњениште трговне готово свију оних народа који су с њоме у додиру; амеркански је Савез позвао да врши исту улогу у другој половини света. Сваки народ који се роди и раста у новоме свету, роди се и раста дакле тако рећи у корист Англо-Амерканца.

Ако би се Савез раскинуо, онда би се полет трговне оних држава које су га сачињавале без сумње задржао за неко време, али мање него што се мисли. Очевидно је да ће трговачке државе остати удружене, па ма шта се догодило. Оне се све додирују: оне имају истоветна мњења, истоветне интересе и нарави, и саме могу образовати врло велику поморску силу. Ако би баш Југ Савеза и постао независан од Севера, опет не би отуда следовало да би могао бити без њега. Ја сам

казао да Југ није тргован, и још ништа не показује да ће постати. Јужни Американци Савеза мораће дакле за дуго да се служе странцима за извоз својих производа и увоз предмета који су им потребни. А, од свију посредника које могу узети, њихови их северни суседи јамачно могу најјевтиније послужити. Они ће их дакле служити, јер је јевтина цена највиши закон трговине. Нема суверене воље нићи народних предрасуда које би се могле за дуго борити против јевтине цене. Од мржње што постоји међу Американцима Савезних Држава и Енглеза, не може бити веће. Па и поред свију тих непријатељских осећања, Енглези дају Американцима већину манифактурних предмета, само за то што их продају јевтиније од осталих народа. Напредно благостање Америке иде дакле, преко жеље Американаца, у корист манифактурне индустрије Енглеске.

Разум показује и искуство учи да ни једна трговачка величина није трајашна ако не може, по потреби, да се удружи с неком поморском силом.

Та је истина онако исто добро појмљена у Савезним Државама као и у свима осталим. Американци су већ у стању да могу изнудити пошту својој застави; она ће кроз кратко време и страх улвати.

Ја сам убеђен да распад Савеза не само неће смањити поморску силу Американаца него ће је још и увећати. Сад су трговачке државе скончане с онима које не воде трговину, и ове последње често нерадо пристају да увећавају једну поморску силу којом се само посредно користе.

Кад би, напротив, све државе Савеза које воде трговину образовале један исти народ, онда би трговина постала за њих народни интерес првога реда; оне би дакле биле готове да чине врло велике жртве за заштиту својих лађа, и ништа им не би сметало да у томе испуне своје жеље.

Ја мислим да народи, као и људи, покажу скоро увек, још у рапој својој младости, главне црте своје пачене. Кад видим с каким духом Англо-Американци воде трговину, каке лакости имају у томе, успехе које добијају, онда морам веровати да ће они с временом постати прва поморска сила на целој земљи. Они су потиснути да овлађују морима онако као што су Римљани освајали свет.

З а к љ у ч а к.

Ево већ сам се приближио крају. До сад сам се, говорећи о будућој судби Савезних Држава, старао да поделим свој предмет на разне делове, да бих могао брижљивије изучавати сваки за се.

Сад бих желео да их све сјединим у једну тачку гледишта. Ово што ћу сада говорити неће бити онако опширно, али ће бити сигурније. Поједине предмете видећу с мањом јасношћу; општа ћу дела обухватити с већом сигурношћу. Ја ћу бити као путник који се, изишав из зидова неке простране вароши, неће уз објашњени брежуљак. Што се више удаљава, људи које је оставио ишчезавају му све више из очију; њихови се станови мешају; он више не види јавна места; он једва распознаје траг улица; али његово око лакше увиђа обим вароши, и он јој први пут види форму. Тако се исто мени чини да видим пред собом целу будућност снглеске расе у новоме свету. Појединости те огромне слике остале су у засенку; али јој мој поглед обухвата целину, и ја добијам о свему јасан појам.

Земљиште које у наше доба заузимају или притежавају американке Савезне Државе, износи од прилике двадесетк део обитаване земље.

Ма колико да су простране те границе, опет би било погрешно мислити да ће англо-американска раса остати у њима за навек; она се већ пружа далеко преко њих.

Било је време кад смо и ми могли да створимо у американским пустарама један велики француски народ и да балансирамо са Енглезима судбу повога света. Француска је негда имала у Северној Америци један простор земље готово толико исто велики колико цела Јевропа. Три највеће реке копла тецијаху тада под нашим законима. Индијски народи што живе од ушћа Сен Лорана до Мисисипског делта могаху чути само наш језик; сва јевропска насеља растурина по томе грдном простору опомињаху на отаџбину: то беху Луибур, Монморанси, Дикези, Сен Луи, Венсеп, Нова Орлеанска, све имена мила Француској и позната нашим ушима.

Али један стицај прилика које би било врло дуго побрајати¹ одузео нам је то крсно наследство. Свуда где су Французи били малобројни и рђаво уређени, ишчезли су. Остатак се нагомилао на један мали простор и прешао је под друге законе. Четири стотине хиљада Француза доње Канаде сад су као остаци некога старог народа изгубљеног у таласима једног новог народа. Око њих непрестано расти страно људство; оно се протеже на све стране; оно продире и у саме редове негдашњих господара земље, влада у њиховим варошима, и квари им језик. То је људство истоветно с људством Савезних Држава. Ја дакле имам право

¹ Најглавнија је ова: народи слободни и навикнути на општинску управу успевају много лакше него други да оснују напредне насеобине. Обитај мислити и управљати сам собом неопходно је нуждан у новој земљи, где успех мора по већој чести да зависи од индивидуалних усилвања насељеника.

што велим да се енглеска раса не задржава у границама Савеза, него се пружа много даље на северонисток.

На северозападу налазе се само неколико незнатних руских насеља; али на југозападу, Мексика се показује као граница корацима Англо-Американаца.

Тако дакле, сад, управо рећи, имају само две противничке расе које су поделиле међу собом нови свет, Шпанаљци и Енглези.

Границе које треба да деле те две расе утврђене су уговором. Али ма колико да је тај уговор користан Англо-Американцима, ја опет не сумњам да ће га они скоро нарушити.

С оне стране граница Савеза протежу се, од стране Мексике, простране области које још немају становника. Људи Савезних Држава продреће у те пустаре пре него и сами они који имају право да их заузму. Они ће присвојити земљу, образоваће државу, и кад се најпослед законни сопственик буде појавио, он ће нађ пустињу претворену у родну земљу и странце мирд настањене у његову наследству.

Земља новог света онога је ко је први заузме, и власт је над њоме награда ономе који први стигне.

И саме оне земље које су већ насељене имаће муке да се одбране од поплаве.

Ја сам већ говорио о ономе што се збива у области Тексаса. Становници Савезних Држава сваки дан улазе мало по мало у Тексас; они ту набављају земље, и ма да се потчињавају земаљским законима, оснивају владу свога језика и својих нарави. Област Тексас још је под влашћу Мексике; али кроз кратко време у њој тако рећи неће више бити Мексиканаца. То се исто догађа свуда где Англо-Американци долазе у додир с људством другогa порекла.

Не може се одрећи да је енглеска раса добила грдну превагу над свима осталим јевропским расама.

новога света. Она их је куд и камо надманила у цивилизацији, индустрији и снази. Докле год буде напавила пред собом само пусте или слабо насељене земље, докле не буде сусрела на своме путу нагомилана људства, кроз која би јој било немогуће да прокрчи себи пут, она ће се непрестано ширити. Она се неће зауставити на пругама означеним у уговорима, него ће са своју страна преваљити те замишљене насипе.

Што још чудноватије олакшава то брзо развијање енглеске расе у новоме свету, то је њезни географски положај.

Када се попнемо на север више њезиних северних граница, напавимо на поларне ледове, а кад се спустимо за неколико ступања испод њезиних јужних граница, онда улазимо у ватру екватора. Енглески су Американци дакле заузели најумеренији земни појас и онај део копна који је најзгоднији за обитавање.

Погрешно се мисли да се онај грдни покрет што се онажа у наппожавању становништва Савезних Држава почиње од њихова ослобођења. Број становника растао је под насеобинским системом исто тако брзо као и сад; он се тако исто удвајао од прилике сваке двадесет друге године. Али онда су се становници бројали на хиљаде, а сад се броје милионима. Она поста чиница која се пре једнога века није ни онажала, сада пада сваком у очи.

Кападски Енглези, који се покорављу краљу, могу се и шире готово онако исто брзо као и Енглези Савезних Држава, који живе под републиканском владом.

За време осмогодишњег рата за независност, људство није престајало расти у сразмери мало пре означеној.

Ма да је тада било, на западним границама, великих индијских народа удружених с Енглезима, опет се за то покрет исељавања на запад готово никад није заустављао. Док је непријатељ пустошио прибрежја

Атланскога мора, дотде се Кентуки, западни срезови Пенсилваније, држава Вермон и Мен пуњаху становницима. Неред који је паступно за ратом такође не спречи нампожаваље људства нити задржа његов прогресиван ход у пустпњу. И тако, разлика законѧ, стање мира или рата, ред или безвлашће (анаркија), само су неоприметно утицали на поступно развијаље Англо-Американаца.

То је лако разумети: нема узрока тако ђепералних да би се у једно исто време могли осетити на свима тачкама тако огромнога земљишта. По томе, има увек по један велики део земље где је човек сигуран да нађе уточиште против беде која спалази друге, и ма колико да су велика зла, понуђени је лек увек још већи.

Не треба дакле мислити да је могућно задржати полет енглеске расе новог света. Распад Савеза, који може да распади рат на кошту, укинуће републике, које може да уведе тиранију, могу закаснити њезпно развијаље, али је не могу спречити да достигне пужно остварење своје памене. Нема спле на земљи која би била у стању затворити корацима бежпнара оне плодне пустаре отворене радности са свију страна и које пуде прибежиште свима бедама. Будући догађаји, ма какви они били, неће одузети Американцима ни њихово поднебије, ни њихова унутарња мора, ни њихове велике реке, ни плодност њиховог земљишта. Рђави закон, револуције и анаркија, не могу поништити у њих укус за благостањем и предузимачки дух који као да је одлична црта њихове расе, нити са свим угасити светлости које их осипавају.

Дакле, у неизвесности будућности, има бар један случај који је пзвестан. У једно доба за које можемо рећи да није далеко, јер је овде говор о животу народа, Англо-Американци ће сами покривати сав онај грдни простор што лежи између поларнога леда и

тропских земаља; они ће се распиростирати од песковитих обала Атланскога океана до прибрежја Јужнога мора.

Ја мислим да је земљиште које ће негда англо-американска раса заузимати равнио $\frac{3}{4}$ Јевропе.¹ Поднебје Савеза, у опште, боље је од јевропскога; његове природне врлине толико су исто велике; очевидно је да његово становништво мора једном постати сразмерно нашем.

Јевропа, раздељена на толико разних народа; Јевропа, поред непрестаних ратова и варварства средњег века, дошла је до тога да има 410 становника на једну четвороугаону миљу. Који је тај тако јак узрок да би могао спречити Савезне Државе да једном и оне добију тако често становништво?

Проћи ће много векова пре него што разни издаци енглеске расе у Америци буду престали показивати једну општу физиономију. Не може се предвидети оно време кад ће човек моћи да уведе у новоме свету сталну неједнакост стања.

Ма каке дакле биле разлике које ће мир или рат, слобода или тиранија, благостање или беда, учинити негда у намери разних изданака велике англо-американске фамилије, они ће сви сачувати бар слично друштвено стање, и имаће опште обичаје и идеје које произлазе из друштвенога стања.

Сама верозаконска свеза била је довољна у средњем веку да сједини у једну исту цивилизацију разне расе што насељаваху Јевропу. Енглези новог света имају међу собом хиљаду других веза, и они живе у веку где све тежи да се изравни међу људма.

¹ Саме Савезне Државе већ заузимају простор равни половине Јевропе. Површина Јевропе износи 500.000 четвороугаоних миља; а људство јој броји 205.000.000.

Средњи век био је доба раскомадавања. Сваки народ, свака област, свака варош, свака фамилија, упињаше се тада из свију сила да се индивидуализира. У наше доба, опажа се противан покрет, народи као да иду јединству. Умне свезе сједињавају међу њима најудаљеније делове земље, и људи не могу, ни један једини дан, да остану страни један другоме или да не знају шта се збива ма у коме куту васцелога света: и сада се онака мања разлика између Јевропаца и њихових потомака новог света, при свем том што их Океан раздваја, него између пзвесних вароша трпнаестог века које беху раздвојене само једном реком.

Ако тај покрет уподобљавања зближава стране народе, он још више спречава да изданици једнога истог народа постану страни један другоме.

Доћи ће дакле време када ће у Северној Америци бити сто педесет милиона људи¹ равних међу собом који ће припадати једној истој фамилији, имати једну исту полазну тачку, исту цивилизацију, исти језик, исту веру, исте обичаје, исте нарави, и кроз које ће мислити под истом формом и сликати се истим бојама. Све је остало сумњиво, али то је пзвесно, ма да је то са свим нова члвченица у свету које важност не може да схвати ни само уображење.

Сад имају на земљи два велика народа који, пошав с разних тачака, као да иду једној истој мети: то су Руси и Англо-Американци.

Оба та народа одрасла су у мраку; и док погледни људи беху упрти на другу страну, они су у један пут дошли у први ред народа, и свет је готово у једно исто доба сазнао за њихов постанак и њихову величину.

¹ То је људство сразмерно људству Јевропе, узимајући средњи број од 410 душа на једну четвороугаону миљу.

Сви су други народи готово дошли до граница које им је природа обележила, и сад им само остаје да чувају оно што имају; али они расту:¹ сви су други застали или напредују с тешком муком; они сами иду лаким и брзим кораком по путу кога границу око још не може да досегне.

Американац се бори против сметња које му природа противставља; Рус је у коштацу с људма. Један савлађује пустињу и варварство; други цивилизацију наоружају свим својим оружјем: Американац осваја ралом земљорадника, а Рус мачем војника.

Да би достигао своју цел, први се ослања на лични интерес, и оставља силу и разум особа да раде сами без његова руковања. Други тако рећи усредсређује у једноме човеку сву друштвену силу.

Једноме је главно средство делања слобода; другоме ропство.

Њихова је полазна тачка различна, њихови су путеви различни; али, при свем том, сваки од њих изгледа да је позван неком тајном намером Провиђења да једнога дана овлада половном света.

¹ Од свију народа старог света људство Русије сразмерно најбрже расте.

П Р И М Е Д Б Е.

А. (стр. 20).

Прве американске новине изишле су у месецу Априлу 1704. год.

Погрешно би било мислити да је повремена штампа увек била потпуно слободна у Америци; и у њој је покушавано да се уведе нешто слично претходној цензури и кауцији.

Ево пита се налази у законодавним документима Маса-чузета, од месеца Јануара 1774.

Одбор који је општа скупштина (законодавно тело области) наименовала да испита ствар која се тиче новина New England courier, „мисли да је тежња речених новина да смеју веру и да је изложе презрењу; да се говори о светим писцима недостојно и безбожнички; да се поступање јевангеличких свећеника злобно тумачи; да се влада Његовога Величанства вређа, и да речене новине нарушавају мир и спокојство области; по томе, одбор је мњења да се забрани Џејмесу Франклину, штампару и издавачу, да у будуће може штампати и издавати поменуте новине или други какав спис пре него што га поднесе обласном секретару. Примирителним судијама Кантона Севолка спадаће у дужност да узму од г. Франклина кауцију која ће јемчити за његово добро владање до свршетка ове године.“

Предлог одбора усвоји се и постаде закон, али оста без последица. Новине осујетише забрану метув на дно својих колона име Венијамин Франклин место Џејмс Франклин, и јавно мњење оправда ту меру.

... Б. (стр. 137).

Да би ко био изабрач пре закона о реформи од 1832, морао је имати или своју сопствену или на цео живот узету земљу под закуп која доноси годишње 40 шилинга чиста прихода. Тај је закон издан под Хеприком VI, око 1450. Прорачунато је да су 40 шилинга у време Хеприка VI вредили од прилике 30 данашњих фунти штерлинга. Међу тим та основа која је усвојена у XV веку остала је у важности до 1832, што доказује колико је енглески устав постајао с временом демократски, ма да је изгледао непомичан.

Енглеске поротнике бира срески шериф. Шериф је у опште знатан човек среза; он врши судске и административне послове; он представља краља, и краљ га поставља сваке године. Његов га положај узвишава над сумњом подмићивања од стране партија; у осталом, ако се о његовој беспристрасности посумња, онда се поротници које је он наименовао могу искључити, и постави се други званичник да бира нове поротнике.

Да би ко могао имати право да буде поротник, треба да има земљу која доноси најмање 10 шилинга прихода. Тај је услов наметут под владом Вилхелма и Марије, т. ј. око 1700, кад је вредност новца била бескрајно већа него данас. Види се да Енглези нису основали њихов поротски систем на способности, него на непокретној имовини, као и све своје остале политичке устапове.

Најпосле је дозвољено и закупцима да могу бити поротници, али је захтевано да им уговори о закупу буду на дуго време, и да имају 20 шилинга чистог прихода, осем крпље.

В. (стр. 137).

Савезни је устав увео пороту у судове савеза на онај исти начин на који је и држава увела у своје засебне судове; он није поставио никака особита правила за избор поротника. Савезни судови узимљу поротнике из обичног по-

ротничког списка који је свака држава начинила за своју употребу. По томе, да би се сазнала теорија састављања пороте у Америци, треба испитивати закопе појединих држава.

Да би добро представно начела Американаца односно састављања пороте, послужило сам се законима држава удаљених једна од друге. Ево општих идеја које се могу извести из тога испитивања.

У Америци, сви грађани који су бирачи имају право да буду поротници. Међу тим велика држава Њујорк увела је неку малу разлику међу двома способностима; али је то учињено у смислу противном нашим законима, т. ј. у држави Њујорку има мање поротника него бирача. У опште, може се рећи да се у Савезним Државама поротничко и бирачко право распростире на све грађане; али се вршење тога права не даје свакоме без разлике.

Једно тело општинских или среских званичника, које зову у Новој-Енглеској *select-men*, у држави Њујорку *supervisors*, у Охију *trustees*, у Луизијани *sheriffs*, бира сваке године за сваки срез по један извештај број грађана који имају право да буду поротници, и за које мисле да су способни за то. Ти су званичници изборни, и за то не уливају неповерење; њихова је власт врло пространа и веома произвољна, као и у опште свију републиканских званичника, и кажу да се често њоме служе, нарочито у Новој-Енглеској, те уклањају недостојне или неспособне поротнике.

Имена тако изабраних поротника пошљу се среском суду, па се тамо из свију имена коцком извуче порота која изриче суд у сваком спору.

У осталом, Американци су употребили сва могућа средства да порота буде народу на домањају, и да поротницима колико је могуће више олакшају дужност. Како поротника има врло много, то сваки дође на ред тек после три године. Седнице се држе у главном месту свакога среза. По томе, суд иде онде где је порота, а не доводи пороту к

себи, као што се ради у Француској; на послетку поротницима се плаћа, било од државе или странака. Они у опште добијају дневно по један долар (5 динара и 84 паре), осем путног трошка. Порота се у Америци сматра за дужност; али она је дужност коју је лако спосити и којој се сваки вољно почињава.

Г. (стр. 141).

Кад се изближе испита устројство грађанске пороте у Енглеза, лако се увиђа да поротници не могу никад да избегну контролу судије.

Истина је да поротска изрека, како у грађанским тако и кривичним стварима, обухвата и дело и право. На прилику: Петар тврди да је купио извесну кућу и захтева је то је дело. Његов противник тврди да продавац није био способан да је прода; то је право. Порота се просто изрази да кућа треба да се уступи Петру; на тај начин она решава и о делу и о праву. Увекши пороту у грађанске ствари, Енглези ипсу дали мијењу поротника ону непогрешност коју му дају у кривичним предметима, кад им изрека иде у корист оптуженога.

Ако судија мисли да је изрека погрешно применила закон, он је може не примити, и унутити поротнике да на ново већају.

Ако судија пропусти изреку без примедбе, парница још није са свим свршена: против одлуке може се апеловати на више начина. Главни начин апеловања састоји се у томе да се од суда захтева да поиншти изреку, и да се образује нова порота. Истина је да се такав захтев ретко одобрава, и може се одобрити највише два пута; али ја сам својим сопственим очима видео да се то догађало.

